

Ctirad Schejbal

**GEOGRAFIE
GEOVĚDNÍHO A
MONTÁNNÍHO
TURISMU**

**Institut geologického inženýrství
Hornicko-geologické fakulty,
Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava**

GEOGRAFIE GEOVĚDNÍHO A MONTÁNNÍHO TURISMU

© Ctirad SCHEJBAL 2017

Titul: Geografie geovědního a montánního turismu

Autor: Prof. Ing. Ctirad Schejbal, CSc., dr. h. c.

Recenzent: Prof. Ing. Vítězslav Zamarský, CSc.

Obálka a grafická úprava: Prof. Ing. Ctirad Schejbal, CSc., dr. h. c.

ISBN: 978-80-248-4137-3

„S krajinami je to jako s lidmi, nikdy je úplně nepoznáme. Každý člověk a každá krajina mohou za určitých okolností projít všemi fázemi, od té nejubožejší ošklivosti až po tu nejvznešenější krásu.“

Christian Morgenstern
(1871 – 1914)

Geografie cestovního ruchu je jedním z nejmladších odvětví geografie. V současnosti dochází k dalšímu členění vlastní geografie turismu, tak jak se rozvíjí míra poznání a zejména chápání vlivů lidského rodu na prostředí, ve kterém spolu s ostatními tvory žije a bude žít i v budoucnu.

Základy geografie vznikaly už v antice. Stačí vzpomenout otce historie Herodota z Halikarnássu, který ve svém obsáhlém díle *Historie apodeixis* z 5. století př. n. l. napsal, že „geografie je reálná, lidskou rukou vytvořená historie“. Prvý použil tento pojem ředitel alexandrijské knihovny Eratosthenes z Kyrény přibližně v roce 240 př. n. l. jako titul svého spisu „Geografika hypomnémata“.

K velikému rozvoji jak teorie, tak – a to zejména – praktické aplikace v podobě turismu došlo v posledních dvou stoletích jako důsledek obecného zkracování pracovní doby a získávání finančních prostředků na cestování a rekreaci.

Prvá část textu je zaměřena na teoretické základy geografie a zejména na kritéria, která se uplatňují při analýze podmínek realizace turistických aktivit. Druhá obsáhlejší část charakterizuje jednotlivé státy z hlediska jejich vývoje a kulturně-historických, přírodních a montánních poměrů. Je pochopitelné, že v systematickém přehledu nejsou popisovány všechny státy, a to ze dvou důvodů. Pozornost je věnována především těm zemím, které jsou z hlediska kulturně-historického, geovědního a montánního turizmu zajímavé. Druhým, neméně závažným a v řadě případů určujícím hlediskem je otázka bezpečnosti pobytu v dané zemi.

Pozornost se soustředila především na evropské státy. Jednak proto, že je v nich soustředěno obrovské množství kulturně-historických a přírodních památek, což dokládají údaje o rozmístění objektů světového dědictví UNESCO j jednotlivých světadílech.

světadíl	počet lokalit	podíl	plocha mil. km ²	počet na plochu
Evropa	457	43,16	10,382	44,02
Lat. Amerika	138	13,12	22,421	6,15
Azie	249	23,67	44,410	5,61
Afrika	135	12,83	30,329	4,45
Austrálie a Oceánie	32	3,04	8,910	3,59
Sev. Amerika	41	3,90	19,784	2,07

Druhým důvodem je skutečnost, že evropské státy jako celek věnují velikou péči svému kulturnímu a přírodnímu bohatství.

Ctirad Schejbal

OBSAH

NÁZEV	STR.
ČÁST I - TEORETICKÝ ZÁKLAD	1
1. Úvod	2
1.1. Definice geografie	4
1.2. Geografie turismu	5
2. Hlavní problémy geografie cestovního ruchu	8
2.1. Základní terminologie	8
2.2. Směry výzkumu	13
3. Přírodní charakteristiky území	14
3.1. Reliéf	14
3.1.1. Morfologické makroformy	14
3.1.1.1. Výšková členitost	15
3.1.1.2. Členitost reliéfu	16
3.1.2. Geomorfologické prvky reliéfu	17
3.1.3. Geomorfologická charakteristika české republiky	18
3.2. Klimatické poměry	21
3.2.1. Klimatická a vegetační pásma	21
3.2.2. Klimatické prvky určující možnosti cestovního ruchu	23
3.2.2.1. Teplotní poměry	24
3.2.2.2. Sněhová pokrývka	24
3.2.2.3. Sluneční svit	25
3.2.2.4. Výskyt mlh.	26
3.2.2.5. Větrnost	26
3.2.2.6. Klimatické inverze	27
3.2.2.7. Hodnocení vlivu klimatických prvků a počasí	27
3.2.3. Klimatogeografické členění české republiky	27
3.3. Vodstvo	28
3.3.1. Podzemní vody	29
3.3.2. Povrchové vody	30
3.3.2.1. Moře	31
3.3.2.2. Jezera a umělé vodní nádrže	31
3.3.2.3. Vodní toky	32
3.3.3. Hodnocení turistického významu vodstva	34
3.3.4. Vodstvo české republiky	35
3.4. Flora	36
3.5. Fauna	40
3.6. Krajinné typy	40
3.6.1. Typologie rekreační krajiny	41
3.6.1.1. Mořská pobřežní krajina	41
3.6.1.2. Nížinná krajina	42
3.6.1.3. Krajiny kotlin a pánví	43
3.6.1.4. Vrchovina a horská krajina	43
3.6.1.5. Vysokohorská krajina	44
3.6.2. Zvláštní krajinné typy	44
3.7. Krajina a ochrana přírody v české republice	45
4. Geovědní a montánní lokality a krajiny	47
4.1. Turistické objekty	47
4.2. Geodiverzita, biodiverzita a technodiverzita	47

4.3. Hornická a pohornická krajina	50
5. Tvorba a realizace turistického produktu	53
5.1. Tvorba a realizace produktů cestovního ruchu	54
5.2. Grafické a písemné turistické dokumenty	56
5.2.1. Mapové výstupy	56
5.2.2. Písemné výstupy	59
6. Systémy ochrany geovědních a montánních objektů	59
6.1. Mezinárodní stupeň ochrany	59
6.1.1. Geovědní objekty	60
6.1.2. Montánní objekty	65
6.2. Světové, kontinentální a národní geoparky	68
ČÁST II – GEOGRAFIE TURISMU	72
7. Geovědní a montánní turismu v Evropě	73
7.1. Severské země	73
7.1.1. Norsko	74
7.1.2. Švédsko	77
7.1.3. Finsko	79
7.1.4. Dánsko	80
7.1.5. Island	82
7.2. Britské ostrovy	84
7.2.1. Velká Británie	84
7.2.2. Irsko	88
7.3. Země severozápadní Evropy	89
7.3.1. Francie	89
7.3.2. Belgie	94
7.3.3. Nizozemsko	95
7.4. Země jižní Evropy	97
7.4.1. Španělsko	97
7.4.2. Portugalsko	101
7.4.3. Itálie	102
7.4.4. Řecko	105
7.5. Země střední Evropy	108
7.5.1. Spolková republika Německo	109
7.5.2. Švýcarsko	111
7.5.3. Rakousko	113
7.5.4. Česká republika	115
7.5.5. Slovensko	119
7.5.5. Maďarsko	122
7.5.6. Polsko	125
7.6. Země východní Evropy a Rusko	128
7.6.1. Ukrajina	129
7.6.2. Rusko	132
7.7. Země jihovýchodní Evropy	136
7.7.1. Rumunsko	136
7.7.2. Bulharsko	138
8. Americký kontinent	143
8.1. Severní Amerika	144
8.1.1. Kanada	144
8.1.2. Spojené státy americké	146

8.1.3. Mexiko	149
8.2. Střední Amerika a Karibská oblast	151
8.2.1. Kostarika	151
8.2.2. Ostrovy amerického středomoří	151
8.3. Jižní Amerika	152
8.3.1. Venezuela	153
8.3.2. Brazílie	154
8.3.3. Peru	157
8.3.4. Bolívie	158
8.3.5. Argentina	160
8.3.6. Chile	163
9. Geografie cestovního ruchu v Africe	166
9.1. Země severní Afriky	166
9.1.1. Egypt	167
9.1.2. Tunisko	170
9.1.3. Maroko	171
9.1.4. Poznámky k dalším zemím Severní Afriky	174
9.2. Země Střední Afriky	174
9.2.1. Keňa	175
9.2.2. Tanzanie	176
9.3. Země Jižní Afriky	177
9.3.1. Jihoafrická republika (JAR)	177
10. Geografie cestovního ruchu v Asii	180
10.1. Země Blízkého a Středního východu	180
10.1.1. Turecko	180
10.1.2. Izrael	182
10.1.3. Spojené arabské emiráty (SAE)	183
10.1.4. Írán	184
10.2. Země Indického subkontinentu	185
10.2.1. Indie	185
10.2.2. Nepál	188
10.2.3. Šrí Lanka	189
10.3. Země Dálného východu	190
10.3.1. Čína	190
10.3.2. Nová Hedvábná cesta	194
10.3.2. Japonsko	196
10.4. Země Jihovýchodní Asie	198
10.4.1. Thajsko	199
10.4.2. Vietnam	200
10.4.3. Malajsie	201
10.4.4. Indonésie	203
11. Geografie cestovního ruchu v Austrálii, Novém Zélandu a Oceánii	205
11.1. Austrálie	206
11.2. Nový Zéland	210
11.3. Oceánie	212
Literatura	214

ČÁST I.

TEORETICKÝ ZÁKLAD

1. ÚVOD

Geografický prostor (území) je nezbytným předpokladem pro existenci lidské společnosti, neboť vytváří základ pro veškeré její aktivity, od využívání přírodních biotických i abiotických zdrojů, přes výrobu a spotřebu tovarů, realizaci služeb, získávání, přepravu a zpracovávání informací a rozmisťování a výstavbu nezbytných zařízení a objektů. Je rovněž základnou rozvoje jednoho z nejvýnosnějších odvětví celosvětového hospodářství – cestovního ruchu.

V posledních desetiletích se intenzivně rozvíjí turismus, zaměřený na industriální objekty a průmyslem formovanou krajinu. V územích, ve kterých byly a doposud jsou určujícím typem lidské aktivity spojené s využíváním nerostných surovinových zdrojů, se pozornost zaměřuje na historické a současné montánní (hornické, úpravárenské, hutní a zpracovatelské) objekty a na dopady hornictví na formování krajinných typů. Nezbytnou součástí takového přístupu je i studium geovědních (geologických, geomorfologických, orografických, hydrologických) objektů a krajinných typů.

Na prostorové rozmístění a rozsah turismu obecně působí tři skupiny faktorů, a to faktory selektivní, lokalizační a realizační (obr.1.1). **Selektivní podmínky** stimulují možnosti vzniku turismu v daném území. Člení se na objektivní (politické, ekonomické, demografické, urbanizační a ekologické) a subjektivní (psychologické, propagační). Pro konkrétní realizaci druhů a typů turismu a pro lokalizaci turistických objektů mají určující význam **lokalizační podmínky**. Sem se řadí přírodní faktory (geologické, geografické, morfologické, klimatické, hydrologické, biologické) a faktory společenské, tj. kulturně-historické, kam se řadí celá sféra technologických faktorů a atraktivit. Zásadní vliv na turistické aktivity mají **realizační podmínky**, a to dopravní infrastruktura a suprastruktura zahrnující sektor ubytovacích, stravovacích, informačních a doplňkových služeb.

Z hlediska tohoto textu je pozornost zaměřena na faktory, které mají zásadní význam na vymezení objektů a územních celků vhodných pro realizaci programů geovědního a montánního turismu, tedy na **lokalizační podmínky**. To se týká nejen přírodních faktorů, které určují jak obecné možnosti cestovního ruchu, tak možnosti realizace produktů geovědního turismu, ale v případě montánního turismu všech historických i současných objektů spjatých s využíváním přírodních surovinových zdrojů a lidských aktivit, které se podílely na formování kulturní hornické krajiny.

Obr.1.1 Obecné faktory určující turismus

Ve vymezení a definování geovědního turismu panuje nejednotnost. Jedno pojetí zdůrazňuje geologickou podstatu tohoto turismu označovaného jako geoturismus, který je zaměřen na poznávání zajímavých prvků přírodní a kulturní krajiny s významnými

geologickými, mineralogickými, petrografickými, paleontologickými atd. jevy. Druhé pojetí definuje geoturismus jako turismus, který zdůrazňuje geografický charakter navštíveného místa - jeho prostředí, kulturu a dědictví (Tourtellot 2003, Dowling et al., 2006). Navazuje tak na pojetí Holecka a Fridgena (2002), kteří považují geoturismus za „široký deštník“, který zahrnuje většinu typů turismu. Navíc je třeba zdůraznit, že geoturismus je hybridní útvar, neboť sobě spojuje jak přírodovědní, tak technicko-kulturní stránku (Shores, 2003).

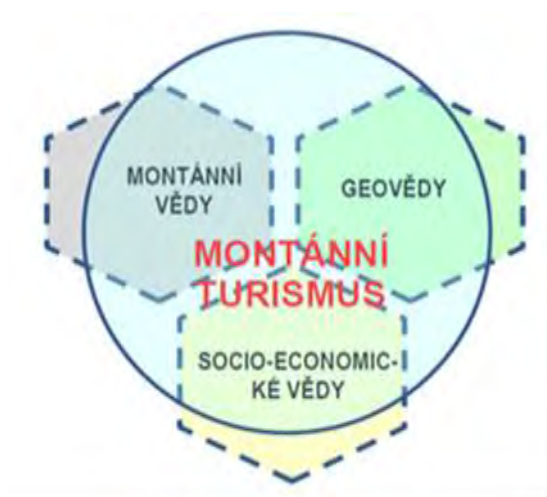
Je tedy nepochybné, že *existují dvě poněkud odlišná pojetí geoturismu. Jedno z nich zdůrazňuje geologickou stránku navštěvovaných lokalit, druhé geografický jejich charakter* (obr.1.2). Tento dualismus je pochopitelný, uvážíme-li obecně protichůdné tendence diferenciacie typů turismu a agregace forem činnosti.

Obr. 1.2 Holistické pojetí geoturismu (Schejbal, 2008)

Geografie geovědního turismu, která je součástí tohoto textu, se opírá právě o uvedené holistické pojetí.

Montánní turismus je druh industriálního turismu, který je zaměřen na sledování vývoje montanistických disciplín a jejich praktických dopadů v historii lidské společnosti. Představuje samostatný transdisciplinární vědní obor (obr.1.3), který je zaměřený na teoretické problémy studia opuštěných báňských prostorů a reliktnů po hornické činnosti a montánního dědictví celkově s cílem uchování všech přírodovědních, technických a kulturně-historických znalostí a jejich praktického využití v odvětví turistického průmyslu (Schejbal, 2015).

Obr.1.3. Montánní turismus jako transdisciplinární věda

Tyto skutečnosti vedly k potřebě zpracovat následující text, zaměřený na geografii geovědního a montánního turismu. V souhrnu se jedná o otevřený multidisciplinární komplexní systém, na jehož realizaci se podílejí veřejné a soukromé subjekty.

1.1. DEFINICE GEOGRAFIE

Geografie je nauka o tvaru a povrchu Země, o jejích vlastnostech a o rozmístění života na Zemi. Analyzuje prostorovou strukturu krajiny, pochody jejího formování a vzájemnou interakci přírodního prostředí a lidské společnosti. Geografický výzkum řeší v principu dvě otázky: *kde a proč* se jevy vyskytují v určitých místech. Název vznikl složením řeckých slov *Ge* (země) a *grafein* (psát).

Objektem studia geografie je krajinná (geografická) sféra. V tomto objektu se pohybuje velká část vědních oborů, ale pouze geografie se pohybuje v celé krajinné sféře, ve všech jejích dílčích sférách.

Předmětem studia geografie je:

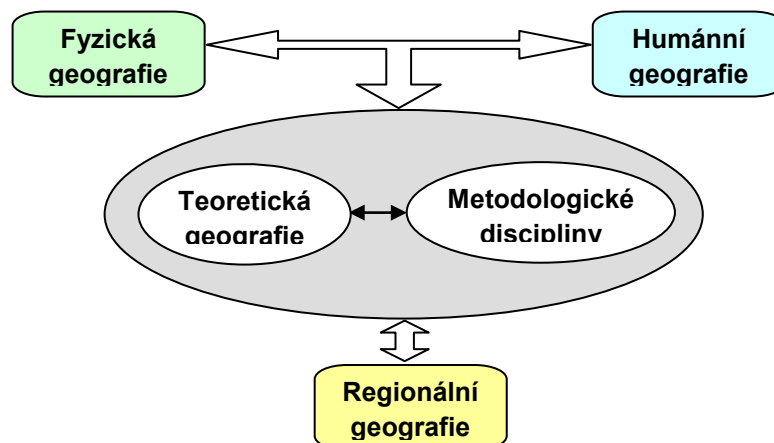
- analýza prostorového rozmístění geografických objektů a jevů v krajině,
- analýza vztahů mezi krajinnými složkami,
- analýza vztahů mezi územními jednotkami krajiny (regiony, typologickými územními jednotkami) a jednotlivými geografickými objekty,
- analýza odpovídajících zákonitostí,
- analýza vývoje krajiny a jejích složek.

Pod termínem vztahy rozumíme:

- a) vztahy vzájemné polohy (topologie),
- b) vztahy podmíněnosti v krajině,
- c) měřitelné toky (pohyby) energie, materiálů, informací a lidí v krajině.

Členění geografie:

Geografie se rozděluje na řadu disciplín a to na teoretickou geografii, systematickou geografii (zahrnuje fyzickou a humánní - socioekonomickou geografii), regionální geografii a metodologické geografické disciplíny (obr.1.4).

Obr.1.4. Členění geografie

Teoretická geografie definuje objekt a předmět geografie, základní geografické pojmy, vymezuje strukturu geografických disciplín, analyzuje dřívější vývoj geografie a její směřování, popisuje „prostor“ na rozhraní geografie a dalších oborů a disciplín a postavení geografie v systému věd a ve vědeckém bádání.

Fyzická geografie se zaměřuje na geografii jako na vědu o Zemi. Studuje fyzické rysy Země a její sféry (litosféru, hydrosféru, atmosféru, pedosféru a biosféru), které analyzuje velmi podrobně z popisných a intrinsikčních hledisek. Vedle fyzického zeměpisu sem

patří geomorfologie, orografie, hydrografie, oceánografie, glaciologie, klimatologie, karstologie, biogeografie, pedogeografie, krajinná ekologie atd.

Humánní geografie, označovaná také jako socioekonomická, je odvětví geografie, které se zaměřuje na studium procesů a jevů, které formují a ovlivňují životní prostředí člověka. To zahrnuje lidská, politická, kulturní, společenská a ekonomická hlediska, která nelze studovat bez odkazu k fyzické krajině, kterou činnost člověka neustále přetváří. Dělí se na řadu disciplin, jako je ekonomická geografie, demografie, politická geografie, sociální geografie, geopolitika, kulturní geografie, dopravní geografie, geografie služeb, geografie přírodních zdrojů atd. Do této skupiny náleží i geografie cestovního ruchu, nebo v daném případě geografie geovědního a montánního turismu.

Regionální geografie ve své klasické části popisuje všechny složky a důležité objekty krajiny v určitém kontinentu, státu či regionu a jejich vazby. V moderním pojetí aplikovaná regionální geografie zahrnuje i analýzy vztahů mezi složkami krajiny a subregiony sledovaného regionu, vyhledává problémy v krajině regionu a hledá cesty, jak některé problémy řešit. Regionální geografie typů krajiny představuje komplexní geografickou analýzu určitých typů krajiny (vysokohorská geografie, geografická oceánografie, geografie ostrovů, polární geografie, geografie pouští apod.). Je tedy i při tomto pohledu zřejmá návaznost na geografii geovědního a montánního turismu.

Metodologické geografické disciplíny zahrnují všechny metodické disciplíny s návazností na geodézii, kartografii, topografii, planetární geografii atd., které jsou vlastní geografii. Do této skupiny se dají řadit i nové disciplíny, jako jsou geografické informační systémy a dálkový průzkum Země.

1.2. GEOGRAFIE TURISMU

Geografie turismu je jeden z nejmladších oborů geografie. Počala se formovat ve 30. letech 20. století v souvislosti s využíváním volného času, resp. rozšiřováním rekreace, což bylo důsledkem zkracování délky pracovní doby a prodlužováním dovolené. Geografie geovědního a montánního turismu je ještě mladší, neboť se postupně vyvíjela na základě aktivit nadšenců z řad odborníků i zainteresovaných laiků, až dospěla do současné institucionované podoby.

Připomeňme si, že turismus zahrnuje aktivity v geografickém prostoru, mezi lokalitami, krajinami a lidmi. Proto musí analýza geografie geovědního a montánního turismu vyjít z analýzy geografie jako takové. Základ pro realizaci turismu poskytuje fyzický zeměpis, humánní geografie poskytuje pochopení sociálních a ekonomických vztahů v turizmu. Z toho vyplývá, že geografie geovědního a montánního turismu jako součást geografie cestovního ruchu se zabývá studiem zákonitostí a činitelů a faktickým rozmístěním turismu v oblastech rozličné velikosti a ekonomické váhy (Hrala 2001).

Vývoj geografie cestovního ruchu lze podle Vystoupila a Šauera (2005) popsat následujícími obdobími výzkumu:

- předvědecké období (polovina 19. stol. až rok 1918);
- základ systematického zkoumání (1918-1945);
- formování vědeckého výzkumu cestovního ruchu, období základních výzkumů a vytýčení hlavních směrů dalšího rozvoje (1945-1960);
- sociologické období (1960-1970);
- období exaktních metod a vědecké kritiky (1970-1985);
- ekonomické a ekologické problémy, komplexní výzkum (po roce 1985).

S vytvářením definice cestovního ruchu se zpřesňoval i **předmět geografie turismu**. Podle Šprincové (1975) je jejím předmětem studium:

- předpokladů a lokalizačních faktorů turismu,
- směrů a rozmístění turismu a jeho rajonizace,
- teritoriálních vztahů, vytvořených turismem,
- vlivů, kterými turismus působí na okolní prostředí a život společnosti.

Odtud vyplývají **hlavní úkoly geografie turismu**:

- ⇒ studium rozložení předpokladů pro turismus, především komplexního hodnocení životního prostředí v navštěvovaných oblastech, včetně určení jejich kapacity, studium rozložení aktivit a rozmístění zařízení,
- ⇒ studium rozmístění účasti na turismu, vymezení její zákonitosti, sledování mezioblastních vztahů mezi cílovými a výslednými oblastmi, t. j. poptávky a nabídky, studium směrů turismu, a to i ve vztahu k tranzitním oblastem a etapovým místům,
- ⇒ vymezení oblastí turismu a určení jejich typologie,
- ⇒ studium vlivů, způsobených turismem na přírodní prostředí, ekonomiku a strukturu oblastí, sociální strukturu obyvatelstva, vývoj sídel a změny jejich funkcí,
- ⇒ spolupráce s hospodářskou praxí při výběru míst turismu, jejich klasifikaci, kategorizaci, při vypracovávání tras, při lokalizaci investic, při budování potřebných zařízení a při delimitaci fondů pro účely turismu.

V úkolech geografie cestovního ruchu jsou tedy zahrnuty i takové, které už nesouvisí s geografickým výzkumem, ale představují fázi využití poznatků geografie cestovního ruchu v praxi.

Warszyńska a Jackowski (in Vystoupil – Šauer, 2005) pokládají za předmět geografie cestovního ruchu „*analýzu forem a vztahů prostorových jevů cestovního ruchu, a také s tím spojených procesů ovlivňujících prostor.*“ Cílem výzkumů potom je vytvoření teoretických základů pro správná rozhodnutí, která jsou nezbytná pro cílevědomé řízení cestovního ruchu při zohlednění jeho sociálních, prostorových a ekonomických aspektů. Mariot (1983) pokládá za předmět studia geografie cestovního ruchu „*výzkum prostorových aspektů interakcí mezi cestovním ruchem a krajinou; cílem geografických výzkumů cestovního ruchu je určit zákonitosti vývoje těchto interakcí.*“ Nejde přitom o jakékoliv přemísťování obyvatelstva, ale jen o takové, které je spojeno s volným časem a je motivované reprodukcí fyzických a duševních sil člověka.

V principu je tedy základem turizmu biodiverzita, geodiverzita a kulturní diverzita. *Biodiverzita* je definována jako úplný soubor genů, druhů a ekosystémů v určité krajinné oblasti či mořském ekosystému. Stručně a jednoduše řečeno je to počet všech biologických druhů, počínaje nejjednoduššími až po člověka, které se vyskytují na určitém území. Rozvoj turistického průmyslu je nutné plánovat a řídit v zásadě tak, aby nedocházelo k negativním dopadům na biosféru a její diverzitu. Lze doložit, že rozumně vedený rozvoj má pozitivní dopad na ochranu biodiverzity. Stejně jako biodiverzitu můžeme definovat *geodiverzitu* - diverzitu geologických, geomorfologických a půdních poměrů, logicky zahrnující i hydrologické a klimatické procesy. Důležité je, že biodiverzita je přímo spjatá s geodiverzitou. To znamená, že charakter a variabilita komponent biosféry závisí na stavbě a složení geosféry. Analogií biotopu je *geotop*, tj. geologicky odlišitelná část krajiny (např. výchoz či geomorfologický útvar), který poskytuje poznatky o vývoji Země. Geodiverzita je

obecným základem těch typů turizmu, které se obracejí k přírodě, ať už jsou označovány různými názvy (Schejbal, 2005). Konečně na stejném principu lze definovat *kulturní diverzitu* jako rozmanitost lidských aktivit nebo kultur v jistém regionu, či v celém světě. Podle analogie s biodiverzitou, která je považována za podstatnou pro dlouhodobé přežití života na Zemi, lze tvrdit, že kulturní diverzita může být rozhodující pro dlouhodobé přežití lidstva, a že spolehlivé zachování domorodých kultur může být důležité pro lidstvo, jako uchování druhů a ekosystémů pro život obecně. Z hlediska montánního turizmu jako speciálního typu industriálního turizmu je účelné vymezit *technodiverzitu*, která defnuje a popisuje časové a prostorové diference v charakteru rozvoje technologických a obecně vědeckých poznatků, v našem případě spjatých s využíváním přírodních surovinových zdrojů.

Vycházíme-li z výše uvedeného předmětu, pak za **hlavní úkoly geografie turizmu** a v užším smyslu i geografie geovědního a montánního turizmu lze pokládat:

- ➔ **studium a komplexní hodnocení potenciálu krajiny pro cestovní ruch, tj. způsobilost určitého území poskytnout podmínky pro rozvoj cestovního ruchu;**
- ➔ **vyčlenění a klasifikace oblastí cestovního ruchu s ohledem na formy a sezónnost cestovního ruchu a zásady ochrany potenciálu území pro cestovní ruch;**
- ➔ **ustálení forem, prostorové struktury a zásad rozvoje materiálně-technické základny s ohledem na optimalizaci funkcí potenciálu území pro cestovní ruch;**
- ➔ **studium a určení vlivu cestovního ruchu na sociálně-ekonomický charakter dané oblasti s ohledem na životní prostředí, ekonomiku oblasti, sociální strukturu obyvatelstva, vývoj sídel a změny jejich funkcí atd.**

Geografie cestovního ruchu zaujímá významné místo v systému geografických disciplín. Tuto pozici geografie cestovního ruchu posuzovali různí autoři v historickém kontextu odlišně. Otázky cestovního ruchu byly začleňovány do geografie dopravy, politické geografie, kulturní geografie, geografie obyvatelstva apod. V padesátých letech se v evropských zemích řadila geografie cestovního ruchu do aplikované geografie. Na začátku šedesátých let byla pod vlivem rozvoje cestovního ruchu a jeho zkoumání zařazena problematika cestovního ruchu do geografie služeb s výraznou tendencí osamostatnění. Úkoly geografie cestovního ruchu, její předmět zkoumání, který z ní dělá interdisciplinární a syntetizující disciplínu, vytvářely podmínky na její uznání jako samostatné geografické disciplíny. V rámci geografie cestovního ruchu se můžeme setkat s mnohými prvky jiných odvětví geografie - zejména fyzické a ekonomické geografie. Využívají se i poznatky jiných disciplín, zejména přírodních věd (geologie, hydrologie, balneologie, klimatologie, ekologie aj.), ekonomických věd (ekonomiky cestovního ruchu, ekonomiky oblastí, statistiky cestovního ruchu), demografie, urbanizmu, společenských věd (zejména sociologie) i historických věd. Podobně jako u jiných geografických oborů se rozlišuje všeobecná a regionální geografie cestovního ruchu.

Z gnoseologického hlediska se geografie cestovního ruchu opírá o komplexní výzkum faktorů ovlivňujících rozvoj cestovního ruchu a to přírodních, sociálních, technických a ekonomických. Cestovní ruch má proto pochopitelně dopady do odpovídajících sfér lidské činnosti a přírody.

Podobně lze vymezit **hlavní úkoly geovědního a montánního turizmu**, a to:

- ⇒ studium rozložení předpokladů pro geovědní a montánní turismus, což zahrnuje hodnocení zajímavých geovědních a montánních objektů a jejich využitelnosti ve specializovaném turismu;
- ⇒ studium geotopů, biotopů a technotopů a jejich uspořádání podle významu;
- ⇒ vymezení oblastí specializovaného turismu a určení jejich typologie, s důrazem na krajinné typy z geovědního a montánního hlediska;
- ⇒ sledování prostorových vztahů mezi cílovými a výslednými oblastmi, t. j. poptávky a nabídky a jejich materiálního zajištění.

Geografie cestovního ruchu je interdisciplinární vědní disciplína, která náleží ke geografickým vědám. Z výzkumného hlediska má důležitý podíl na poznávání prostorové organizace systému člověk - příroda. Praktické poznatky výzkumů geografie cestovního ruchu jsou významné jednak pro územní a prostorové plánování, které využívají zejména jejich analytickou, koncepční a prognostickou funkci, jednak pro samotný rozvoj turizmu.

2. HLAVNÍ PROBLÉMY GEOGRAFIE CESTOVNÍHO RUCHU

2.1. ZÁKLADNÍ TERMINOLOGIE

Terminologie, používaná v geografii cestovního ruchu (význam a používání termínů atd.), je prvním vážným problémem. Na tomto místě uvádíme jen seznam mezinárodně nejpoužívanějších výrazů podle Výkladového slovníku cestovního ruchu (Pásková, 2002), které jsou částečně upraveny.

Aplikovaná geografie (angl. applied geography) = aplikace geografických znalostí a dovedností na řešení společenských problémů, sociálních i ekonomických, v různě velkém geografickém měřítku. Problémem aplikace je zpravidla absence souvislé teoretické základny. Využívá se při realizaci plánovacích činností zejména v územně plánovací praxi (při územním plánování) a dále v lokálním a regionálním rozvoji, v urbanismu, při tvorbě krajiny, při ochraně životního prostředí atd. Aplikovaná geografie je založena na kvalitativních i kvantitativních přístupech.

Atrakce cestovního ruchu (též atrakce; angl. tourist attraction) = druh lidmi vytvořené atraktivity, kdy motivací jejího vzniku je zisk vytvořený na základě příjmů od návštěvníka (organizované stavby, areály, představení, akce, události apod.). Mezi atrakce záměrně vytvořené nebo aranžované pro přilákání návštěvníků a s vysokou stimulací pro návštěvu patří tematické parky (vodní parky White Water, Adventure Island, Water Country USA aj., miniaturní města), zábavní parky (Disneyland, SixFlags, Universal Studios, Disney-world), stálé výstavy a muzea specifického obsahu (muzea voskových figur, muzea kuriozit aj.), zvláštní tematické akce (olympiáda, světová výstava aj.) atd. Někdy je termín atrakce nesprávně zaměňován s termínem s širším významem, kterým je atraktivita cestovního ruchu.

Atraktivita cestovního ruchu (též turistická atraktivita, atraktivita; angl. tourist attraction, visitor attraction) = zajímavá součást přírody a přírodní podmínky (klíma, léčivé prameny, krajinná scenérie, jeskyně, moře, skalní města, gejzíry, atoly atd.), sportovní, kulturní nebo společenský objekt, kulturní, sportovní, společenská nebo jiná událost, které přitahují účastníky cestovního ruchu. Lze je dělit na přírodní a společenské, hmotné (např. přírodní úkazy, historické objekty) a nehmotné (genius loci, společenské události, životní styl aj.). Vybrané lidmi vytvořené atraktivity vznikly jako součást infrastruktury cestovního ruchu (vysoké mosty, horské železnice, dobová ubytovací zařízení aj.). Někdy je nesprávně místo pojmu atraktivita používán pojem atrakce cestovního ruchu (užší význam).

Báňský cestovní ruch (též důlní cestovní ruch; angl. mining tourism) = forma cestovního ruchu, jejíž účastníci jsou motivováni možností prohlídky podzemí bývalých i stále funkčních dolů a jejich technického zařízení a budov. Typické je zajištění odborného průvodce, poskytnutí nezbytného vybavení (ochranného oděvu a ochranných pomůcek, obuvi, důlních lamp atd.), možností fárání do dolu a fotografování. Je přínosem nejen pro restrukturalizaci v průmyslově upadajících oblastech (v ČR Ostravsko, Kladensko), ale i pro ekologizaci turismu. Představuje další rozšíření alternativ k masovému cestovnímu ruchu a minimálně zatěžuje životní prostředí, naopak nachází využití pro ekosystémy, krajinu a prostory již znehodnocené lidskou činností. Příklady: Kutná Hora, Banská Štiavnica, Ostrava, Český Krumlov, Kladensko, Wieliczka, Walbrzych, Sunderland, Essen, Potosí, Hallstatt.

Celostátní turistický informační systém (zkratka CTIS, též celostátní informační systém cestovního ruchu; angl. nationwide tourist information system) = informační systém s otevřenou strukturou, do něhož je zahrnuto vše, co vytváří informační obraz o území daného státu a jeho službách na území státu i mimo toto území a který může také podporovat poskytování služeb - nabídka, dostupnost a rezervace služeb. Jeho součástí jsou informační servis zastoupení, infoboxy, informační stojany a kiosky, turistická informační centra, informační tabule u turistických atraktivit, na naučných a turistických stezkách a ve městech a obcích, WWW stránky, tištěné materiály, digitální materiály, dopravní a turistické značení atd.).

Cestovní ruch (turismus, zkratka CR, angl. tourism) = souhrn aktivit osob cestujících do míst mimo jejich obvyklé prostředí a pobývajících v těchto místech po dobu ne delší než jeden rok, za účelem trávení volného času, podnikání či jiným účelem (WTO). Obdobné je vymezení v návrhu normy EU: aktivity osob cestujících do míst mimo jejich obvyklé prostředí nebo pobývajících v těchto místech za účelem trávení volného času, podnikání či jiným účelem.

Destinace cestovního ruchu (angl. tourism destination) = 1. v užším smyslu cílová oblast v daném regionu, typická významnou nabídkou atraktivit a služeb cestovního ruchu; 2. v širším smyslu země, regiony, lidská sídla a další oblasti, které jsou typické velkou koncentrací atraktivit, rozvinutými službami a další infrastrukturou, jejichž výsledkem je velká dlouhodobá koncentrace návštěvníků.

Destinační typ (angl. destination type) = typ destinace, jehož hlavním zařazovacím kritériem je atraktivita cestovního ruchu (souhrn atraktivit) s největší mírou gravitace návštěvníků. Existují různé typologie středisek cestovního ruchu. Podle typologizace Páskové je možné rozlišit jedenáct základních destinačních typů: lázeňský typ, přírodní typ, příbřežní typ, venkovský poznávací typ, městský poznávací typ, romantizující typ (hrady, zámky atd.), horský typ, poutní typ, rekreační typ, příhraniční typ, atrakční typ (lidmi vytvořené atraktivity).

Filosofie cestovního ruchu (angl. tourism philosophy) = soustava výroků a tezí, uznávaných principů a obecně sdílených názorů na stávající či žádoucí vývoj cestovního ruchu. Jedná se o způsob kritického uvažování o zásadních otázkách procesu poznávání (výzkum, výuka), jednání (výchova, legislativa, etika) v oblasti cestovního ruchu. Tento myšlenkový soubor (směr, proud) by měl mít v zásadě tázavý a nedogmatický charakter. Filosofie se zabývá především podstatou, příčinami a následky cestovního ruchu (kauzalita), klady a zápory (dialektika), smyslem, významem a funkcemi (racionalismus, idealismus) a motivacemi (katarze, transcendence atd.). Příkladem v zúženém pojetí filosofie může znamenat zaměření dané destinace na určité formy a druhy cestovního ruchu (resp. segmenty), tedy celkovou orientaci cestovního ruchu v dané destinaci. Příkladem takovéto ucelené orientace je filosofie udržitelného cestovního ruchu. Filosofie místního, regionálního nebo národního cestovního ruchu je tedy implicitně obsažena či explicitně formulována v rámci destinačního managementu.

Genius loci (angl. genius loci) = holistický souhrn hmatatelných i nehmataelných projevů historie i současnosti lokality, jedinečný a neopakovatelný, vytvářející svou kontinuální interakcí s duchovním světem návštěvníka nebo rezidenta – jeho vícerozměrný dynamický vjem z dané lokality. Hledání a setkávání, ne pouhé navštěvování, vytváří podmínky pro dialog s genius loci místa. Pozitivní genius loci motivuje návštěvníky k opakované návštěvě. Jinými slovy: atmosféra, duch místa, jak ji lidé prožívají. Psychologicky obtížně definovaný jev tvořený řadou momentů: přírodní lokalitou, kulturním ztvárněním, atmosférickými podmínkami, roční dobou, ale i aktuálním psychickým a fyzickým vyladěním člověka. Často má v takové chvíli člověk pocit neopakovatelnosti, vznešenosti, záhadnosti, nebo splynutí s místní komunitou. Genius loci může být také specifický pro konkrétního člověka – např. místo nějaké nehody, traumatické události, nebo naopak místo šťastného setkání. Genius loci bývá zabarvován hodnotami, se kterými je spjatý. Původ slova v antickém Římě (ochranný duch určitého muže nebo místa).

Geografie cestovního ruchu (angl. geography of tourism) = obor zabývající se studiem zákonitostí prostorových aspektů interakce mezi cestovním ruchem a rekreací na straně jedné a krajinou na straně druhé, zákonitostí a faktickým rozmístěním cestovního ruchu v oblastech různé hierarchie, studiem činitelů rozvoje cestovního ruchu (životní úroveň, urbanizace, životní prostředí, infrastruktura apod.). Provádí analýzu vlivu cestovního ruchu na změny ve struktuře a rozmístění hospodářství v oblasti jeho realizace, vyhodnocuje oblasti z hlediska možných a vhodných forem cestovního ruchu s ohledem na přírodní, kulturní, společenské podmínky, ochranu životního prostředí, hospodářský rozvoj. Využívá také poznatky z dalších vědních disciplín – ekologie, demografie, balneologie, územního plánování, urbanismu, sociologie, ekonomiky a statistiky cestovního ruchu.

Gravitace atraktivit cestovního ruchu (angl. gravity of tourist attraction) = prostorový model, zjišťující vzájemnou proporcí návštěvnické atraktivnosti (přitažlivosti) dvou různých atraktivit cestovního ruchu (resp. destinací) vzhledem k jedné zdrojové lokalitě (angl. tourism generating area). Jedná se tedy o zjištění podílu každé z atraktivit (např. A a B) (resp. destinací) na celkovém počtu návštěvníků, proudících z dané zdrojové lokality do destinace A a destinace B. Výsledná proporce návštěvnické přitažlivosti obou atraktivit (destinací) je přímo úměrná podílu empiricky zjištěných hodnot atraktivnosti těchto dvou atraktivit (destinací) a nepřímo úměrná podílu čtverců vzdáleností (přesněji je míněna dostupnost destinace – dostupnost časová, cenová apod.) daných atraktivit od zdrojové lokality. Liší se však názory na to, jaké prostorová závislost atraktivnosti (přitažlivosti) má být používána, někdy je zvažována i jiná závislost (exponenciální). Modifikací modelu lze získat vzorec pro zjištění pravděpodobnosti navštívení určité atraktivity (destinace) z určité zdrojové lokality, vybrané z množiny potenciálních zdrojových lokalit (tato množina

představuje sto procent potencionální návštěvnosti). Tato metoda představuje jednu z mnoha geografických aplikací analogie Newtonova gravitačního zákona.

Hodnocení potenciálu území pro rozvoj cestovního ruchu (též valorizace potenciálu území pro rozvoj cestovního ruchu; angl. territory potential valorization in tourism) = proces vyhodnocování podmínek daného území pro rozvoj cestovního ruchu - přírodních, společenských, infrastruktury včetně místní dopravy, dostupnosti do místa. Zpravidla bývají hodnoceny také faktory nepříznivě ovlivňující rozvoj cestovního ruchu (přírodní katastrofy – povodně, zemětřesení, laviny, tsunami, cyklony, sopečná aktivita apod.), výskyt hmyzu, nakažlivých chorob, patologické společenské jevy (kriminalita, terorismus, fundamentalismus aj.) atd. Mnoho metod - bodování jednotlivých faktorů, využití GIS aj.

Indikátory udržitelného rozvoje cestovního ruchu (angl. indicators of sustainable development of tourism) = indikátory udržitelného rozvoje, které pro specifika cestovního ruchu zpracovala WTO. Mají dvě formy - klíčové indikátory využitelné univerzálně ve všech destinacích (ochrana území, stres, intenzita užívání, sociální dopady, kontrola rozvoje, odpadové hospodářství, proces plánování, kritické ekosystémy, spokojenost spotřebitelů, spokojenost místních obyvatel, příspěvek místní ekonomice, únosná kapacita, tlak na místo, atraktivnost), a specifické indikátory pro vybrané typy destinací – pro malé ostrovy (zjišťování kapitálových toků, hodnota zahraničního vlastnictví, místní pracovní místa vytvářená cestovním ruchem, dostupnost čisté vody, dostupnost elektřiny), chráněná území (rychlost reprodukce klíčových druhů, biodiverzita, změna složení druhů, intenzita cestovního ruchu, lidská populace v území a jeho okolí, aktivity lidí v území a jeho okolí, míra pytláčení v území, nebezpečí – interakce lidé/zvířata, lidé/lidé), horské oblasti (reprodukce vybraných druhů, pokračující přítomnost volně žijících zvířat v tradičně obydlených oblastech, rozsah eroze způsobené návštěvníky, dopravní dostupnost, dopravní kongesce, podíl relativně ekologičtějšího způsobu dopravy (např. železniční doprava, vodní doprava), spokojenost zákazníků, ztráta estetické kvality), místa s kulturními atraktivitami (cena za restaurátorské práce, úroveň znečištění vzduchu, další negativní vlivy, intenzita využití, frekvence a typ kriminality, jazyky místních obyvatel, sociální dopady a spokojenost místních obyvatel), pobřežní oblasti, osídlená místa, destinace pro ekoturismus. Výskyt daných dopadů se měří pomocí fenomenálních (jevových, objektivních) indikátorů, jejich vnímání pomocí percepčních (vjemových, subjektivních) indikátorů. Jedním z indikátorů udržitelného cestovního ruchu je poměr využívání dopravních prostředků při dopravě do destinace.

Infrastruktura cestovního ruchu (angl. tourist infrastructure) = souhrn organizačně – technických předpokladů pro uspokojování potřeb účastníků cestovního ruchu v dané destinaci (doprava, komunikace, zásobování elektřinou, pitnou vodou, kanalizace, maloobchodní síť, banky, směnárny, kulturní zařízení, zábavní zařízení, sportovní zařízení atd.). Kvalita této infrastruktury má výrazný dopad na prožitek návštěvníků, kteří jsou sice prvotně motivováni atraktivitami, ale potřebují též čerpat služby spojené s kultivovaným pobytem v blízkosti těchto atraktivit. Infrastrukturu lze rozdělit na základní (doprava, ubytovací a stravovací služby) a doplňkovou. Jádrem infrastruktury je suprastruktura cestovního ruchu (ubytovací, stravovací, dopravní služby a doplňkové služby), která je budována zejména pro návštěvníky a do roku 1989 byla v ČR označována jako materiálně-technická základna. Ostatní infrastruktura představuje běžnou občanskou vybavenost, při jejímž plánování je nutné si uvědomit, že se během sezóny v navštěvovaných destinacích její uživatelé mnohonásobí, a jejím správným dimenzováním se vyhnout nepříjemným následkům kongesce, problémům se zásobováním a jiným tlakům.

Krajinný ráz (angl. landscape character) = přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti. Je chráněn před činností snižující jeho estetickou a přírodní hodnotu. Zásahy do krajinného rázu, zejména umísťování a povolování staveb, mohou být prováděny pouze s ohledem na zachování významných krajinných prvků, zvláště chráněných území, kulturních dominant krajiny, harmonického měřítka a vztahů v krajině.

Krajnotvorný činitel (angl. landscape-creating factor) = přírodní nebo antropogenní faktor (zemědělství, turismus, stavebnictví, budování dopravní infrastruktury aj.), který ovlivňuje (pozitivně – vysazování lesů, alternativní zemědělství), nebo negativně (dálnice, těžba surovin) vzhled krajiny. Se způsobem využití krajiny je spojována odpovědnost za formování kulturní krajiny.

Kulturní atraktivita (angl. cultural attraction) = typ atraktivity cestovního ruchu, založený na historickém kulturním dědictví, minulých a současných tradicích obyvatel destinace. Z hlediska destinace je klíčové nalézt optimální způsob a míru (intenzitu) využití kulturní atraktivity pro cestovní ruch tak, aby ani dlouhodobě nedošlo ke snížení její hodnoty fyzickým opotřebením

v rámci komodifikace zdrojů cestovního ruchu a folklorizace. Příklady: hrady, zříceniny, zámky, citadely, historické zahrady, městské památkové rezervace a městská historická centra, venkovské památkové rezervace, historická místa (prostranství), místní architektura, artefakty, kulturní akce a stálé expozice - lidové slavnosti (viz fiesta, karneval), muzea, galerie, festivaly, koncerty, výstavy, vernisáže apod.

Kulturní dědictví (angl. cultural heritage) = stavby a skupiny staveb všeobecné hodnoty, umělecká díla, prostranství (místa) hodnotná z historického, estetického, etnologického a antropologického pohledu (definice UNESCO). Patří sem též nehmotné dědictví, kulturní diverzita, tradice, jazyk, životní styl. Formování kulturního dědictví je umožněno mimo jiné existencí kolektivní paměti dané pospolitostí. V důsledku nepřiměřeného využívání kulturního dědictví v rámci kulturního cestovního ruchu může dojít k nastartování procesu komercializace zdrojů cestovního ruchu a/nebo folklorizace. Některé stavby, umělecká díla nebo místa se stávají součástí kulturního povědomí mnoha lidí – viz Eiffelova věž v Paříži, Pražský hrad, Socha svobody atd.

Lokalizační předpoklady cestovního ruchu (angl. localization prerequisites of tourism) = předpoklady zahrnující obvykle (podle P. Mariota) přírodní předpoklady (reliéf, struktura a přírodní atraktivita krajiny, klima, vodstvo, flóra, fauna, kvalita vzduchu) a kulturně-municipální předpoklady – lidmi vytvořené atraktivita, lidové tradice, folklór a umění, struktura institucí státní a místní správy a samosprávy.

Makroregion cestovního ruchu (angl. tourist macroregion, global tourism regions) = mezinárodní region cestovního ruchu. Pro statistické účely stanovila WTO následujících šest makroregionů: Evropa, Amerika, Východní Asie a Pacifik, Afrika, Střední východ, Jižní Asie. Jsou zřejmé následující trendy - rychlý celosvětový nárůst počtu příjezdů turistů v uvedeném období, stále nejvýznamnější pozice Evropy, velmi rychlý nárůst počtu příjezdů v oblasti Východní Asie/Pacifiku. Odlišně jsou vymezeny např. makroregiony pro leteckou dopravu, viz oblasti letecké dopravy.

Montanistika (angl. montanism) = forma cestovního ruchu, u níž je motivací účasti návštěva hornických oblastí a nalezišť s možnostmi sběru minerálů, hornin a zkamenělin, poznání zajímavých technických a historických zařízení pro těžbu minerálů a hornin, amatérské rýžování zlata (řeka Otava, Blanice).

Politika cestovního ruchu (angl. tourism policy) = systematická činnost sledující vytyčené cíle a spočívající v komplexním plánování, usměrňování (regulaci) a tvorbě reality cestovního ruchu (CR) prostřednictvím různých nástrojů a nositelů (státních, soukromých). Hlavními komponentami politiky CR jsou cíle, nástroje a nositelé politiky CR. Poměr váhy státních nositelů k jiným nositelům (zejména soukromému sektoru) určuje zařazení politiky CR do některé ze základních koncepcí politiky CR; Liberální politika CR (stát jen vytváří základní předpoklady rozvoje CR – např. USA, Velká Británie); Konceptuálně-dogmatická (CR jako nástroj urychlení ekonomického vývoje – EU a zejména Rakousko, SRN, země se silným postavením vlády); Pragmatická politika CR (pružné, spíše nekoncepční formování CR, hlavní důraz kladen na komunální úroveň a soukromý sektor, např. Švýcarsko); Integrovaná politika CR (CR záležitostí státu a součástí jeho celkové ekonomické politiky – uplatňuje se při budování nových středisek CR (rezortů). Součástí politiky CR je otázka míry regulace CR, sociální úloha CR, rezortní příslušnost CR, role CR v zahraničních vztazích státu atd.). Podle úrovně územního členění se rozlišuje komunální, regionální, státní a nadregionální (EU) politika CR.

Prostorové plánování (angl. spatial planning) = „cílevědomé ovládání změn ve využití území“. Jedná se o výrazně mezioborovou disciplínu, řešící problematiku funkčního využití území a principy jeho územní organizace. V rámci tohoto soustavného a komplexního procesu dochází ke koordinaci výstavby (např. infrastruktury cestovního ruchu) a dalších aktivit, majících environmentální dopady na řešené území. Prostorové plánování představuje významný nástroj pro udržování rovnováhy mezi přírodními a civilizačními prvky daného prostoru a je regulačním nástrojem vzhledem k potenciálním negativním vlivům aktivit na území plánovaných. Základními instrumenty prostorového plánování v cestovním ruchu jsou územní rozhodnutí, územně plánovací podklady a územně plánovací dokumentace.

Předpoklady cestovního ruchu (angl. prerequisites of tourism) = souhrn přírodních a antropogenních aspektů včetně jejich mnohoúrovňových vazeb, které vytvářejí předpoklady pro realizaci cestovního ruchu. Podle funkčně – chorologického členění lze členit (základní klasifikace) na lokalizační předpoklady cestovního ruchu, selektivní předpoklady cestovního ruchu a realizační předpoklady cestovního ruchu. Lokalizační předpoklady se dále dělí na přírodní a kulturně-municipální, realizační předpoklady na komunikační a materiálně-technické, selektivní

předpoklady se člení na politické, demografické, administrativní, urbanizační, sociologické, personální a ekologické.

Přírodní atraktivita (angl. natural attraction) = atraktivita cestovního ruchu, která motivuje k účasti na přírodním cestovním ruchu a spočívající v zajímavých (resp. zvláštních, unikátních, význačných, výjimečných) vlastnostech či prvcích přírodního prostředí (viz životní prostředí), často koncentrovaných v národních parcích, přírodních rezervacích, v horských oblastech (vysoké hory, vyhlídky do údolí a okolní krajiny, skalní města, ledovce, propasti, jeskyně aj.), přímořských a ostrovních oblastech (pláže, atoly, korálové útesy, fjordy, mysy aj.), vulkanické oblasti (gejzíry, termální prameny, vulkanická činnost - činné i vyhaslé sopky aj.), oblasti s vysokým stupněm biodiverzity (tropické deštné pralesy, mokřady, příznivé klimatické podmínky aj.

Přírodní předpoklady cestovního ruchu (angl. natural prerequisites of tourism) = předpoklady rozvoje zahrnující krajinu s jejím reliéfem, přírodními zdroji a přírodními útvary (pohoří, roviny, osamělé skalní útvary, sopky, jeskyně, propasti atd.) a vodstvem (vodní plochy a vodní toky - moře, oceány, jezera, vodopády, přehradby atd.), klima, flóru, faunu (podle Mariota). Součástí přírodních předpokladů jsou fyto geografické předpoklady cestovního ruchu.

Realizační předpoklady cestovního ruchu (angl. realisation prerequisites of tourism) = předpoklady cestovního ruchu zahrnující komunikační předpoklady (textura a struktura komunikační sítě, dostupnost území) a infrastrukturu (ubytovací zařízení, stravovací zařízení, kulturní zařízení, zábavní zařízení, sportovní zařízení, dopravní zařízení, další zařízení infrastruktury).

Satelitní účet cestovního ruchu (angl. Tourism Satellite Account, zkratka TSA) = specifický průřezový meziodvětvový účet čerpající data z upravené soustavy „tradičních— národních účtů a dávající přesnější ekonomický a sociální obraz o postavení cestovního ruchu v národním hospodářství. Satelitní účet tvoří 14 vzájemně propojených tabulek – např. Účet produkce charakteristických odvětví CR, Přidaná hodnota charakteristických odvětví CR a jiných odvětví, čistý základ. Vytváření národních satelitních účtů bylo schváleno v roce 2000 Komisí pro statistiku OSN a metodika byla společně publikována organizacemi UNWTO, EUROSTAT a OECD.

Selektivní předpoklady cestovního ruchu (angl. selective prerequisites of tourism) = předpoklady cestovního ruchu zahrnující demografické předpoklady (hustota a věková struktura obyvatelstva, struktura obyvatelstva podle pohlaví), politické předpoklady (politická stabilita/nestabilita, válka, terorismus, fundamentalismus, nacionalismus, rasismus, bezpečnostní situace atd.), sociologické předpoklady (ekonomické aktivity, vlastnictví dopravních prostředků a objektů individuální rekreace, sociální příslušnost, vzdělání, průměrný příjem na člena rodiny, počet a struktura členů domácnosti, mentalita, životní styl, xenofobie; mnohé jevy klasifikované ve společnosti (demografické, sociální, politické apod.) se vzájemně ovlivňují a není mezi nimi pevná hranice), urbanizační předpoklady (hustota a velikost sídel, zástavba sídel, bytový fond), ekologické předpoklady (nejen aktuální kvalita životního prostředí, ale také trendy vývoje jeho kvality, minulá kvalita - setrvačnost myšlení; ekologické předpoklady souvisí úzce s lokalizačními předpoklady), personální předpoklady (profesionalita ve službách, managementu).

Specializovaný průvodce (angl. specialized guide, guide specialist, guide expert) = průvodce vyškolený, trénovaný nebo vzdělaný pro určitou oblast aktivit nebo odborného výkladu (tematicky nebo regionálně, místně). Mezi specializované průvodce patří horský vůdce, sportovní instruktor, regionální nebo místní průvodce (např. průvodce po Praze), průvodce na hradech a zámcích, v muzeích, galeriích atd.

Technická atraktivita cestovního ruchu (též technická památka, technická atraktivita; angl. technical tourism attraction) = stavba, technické zařízení nebo technické řešení jedinečné nebo zajímavé svým provedením, vztahem k okolním stavbám, velikostí, historickým nebo současným významem, designem apod., a stávající se tak cílem pro návštěvníky. Příklady: mosty - most Golden Gate, San Francisco, USA), tunely (viz Eurotunel), mlýny vodní i větrné, důlní věže, železniční viadukty, železné hamry, kanály vedoucí po mostě aj. Obdobným pojmem je technická památka, stavba, technické zařízení nebo technické řešení již nevyužívané, zajímavé svým provedením, umístěním, zachovalostí, slohem apod.

Tematický cestovní ruch (též námětový cestovní ruch; angl. thematic tourism) = forma cestovního ruchu, hromadná nebo individuální, zaměřená na uspokojení specifických odborných, rekreačních nebo zážitko-vých potřeb účastníků. Program tematických zájezdů v rámci masového turismu je podřízen speciálnímu zaměření účastníka(ů) (např. pozorování ptactva, zájezdy na archeologická

naleziště, i technickými atraktivitami, technickými památkami a zajímavostmi, lázeňský cestovní ruch, speleoturistika, jezdecký cestovní ruch).

Turismus (angl. tourism) = alternativní pojem pro cestovní ruch; součást jednoslovného označení řady aktivit spojených s cestovním ruchem. Vhodná postupná náhrada tam, kde se vžilo používání nepřesných pojmů (správně mototurismus místo mototuristika, ekoturismus místo ekoturistika aj.).

Účastník cestovního ruchu (angl. tourism participant) = každá osoba, která pobývá přechodně mimo místo svého běžného pobytu, přičemž motivací pro cestu není výdělečná činnost v tomto místě, a účastní se tedy některého druhu nebo formy cestovního ruchu.

Únosné zatížení území (též ekologicky únosné zatížení území; angl. admissible employment of territory) = takové zatížení lidskou činností, při kterém nedochází k poškozování životního prostředí, zejména jeho složek, funkcí ekosystému nebo ekologické stability. Ekologicky únosné zatížení území by mělo být významným faktorem při posuzování investic (EIA), regionálním plánování, sestavování environmentální politiky a zahrnutí environmentálních aspektů do odvětvových politik (např. energetická politika).

Územní plánování (angl. town and country planning) = soustavný a komplexní proces, který řeší funkční využití území, stanovuje zásady jeho organizace, věcně a časově koordinuje výstavbu a jiné činnosti rozvoje území, vytváří předpoklady k zabezpečení trvalého souladu všech přírodních, kulturních a civili-začních hodnot v území, zejména se zřetelem na péči o životní prostředí. Mezi hlavní činnosti a úkoly územního plánování patří mj. stanovování bariér využívání území, regulace zástavby, vymezení chráněných území, posouzení důsledků nových staveb, využití zdrojů a rezerv území, vytváření podkladů pro tvorbu koncepcí výstavby. Základními nástroji územního plánování jsou územně plánovací dokumentace a územní rozhodnutí. Jedním z cílů územního plánování v oblasti cestovního ruchu a rekreace je zvýšit přitažlivost regionů, zajistit vyvážené využívání zdrojů, zajistit propagaci a vyšší návštěvnost a tím i vyšší příjmy pro místní podnikatele.

Výletník (též exkurzionista, angl. excursionist, day-tripper, day visitor) = 1. dočasný návštěvník, který se v navštíveném místě nebo zemi zdrží pouze jeden den, tedy bez přenocování. 2. účastník výletu.

2.2. SMĚRY VÝZKUMU

Základním problémem výzkumu v geografii turismu je *definice objektu výzkumu a stanovení hlavních úkolů*. Právě v této otázce existují různé přístupy. Klasická mnichovská sociálně geografická škola považuje za základ analýzu prostorové struktury a procesů v cestovním ruchu, přičemž za nositele procesů chápe různé sociálně geografické skupiny. Francouzští geografové viděli jako jeden z hlavních úkolů geografie cestovního ruchu výzkum nabídky a poptávky. Jeden ze zakladatelů moderní geografie rekreace D.C. Mercer (1971) považoval za hlavní úkol hodnocení krajiny pro rekreaci a analýzu rekreační nabídky a poptávky. Anglické práce často podávají komplexní a učebnicová shrnutí problematiky volného času, přičemž významný akcent je kladen na problematiku rekreace ve venkovských oblastech. Ruská geografická škola viděla hlavní úkoly v systémovém výzkumu teritoriálních rekreačních systémů. Pro teoreticko-metodologický rozvoj geografie cestovního ruchu byly také přínosné práce, které podávají přehledy o výzkumu v jednotlivých zemích a oblastech.

Obecně se v oblasti geografických věd používají při výzkumu přístup historický, systémový a přístup založený na matematickém modelování. Historický přístup spočívá ve sledování změn libovolného geografického jevu v čase. Zkoumání tak komplexního systému, kterým geografie, resp. geografie cestovního ruchu analyzuje problémy, samozřejmě vyžaduje systémový přístup. Matematické modelování je obecně používáno ve všech vědních oborech. Je ale pravdou, že při studiu komplikovaných přírodních, resp. zejména naturálně-antropogenních systémů, je jejich efektivnost problematičtější.

V rámci geografie cestovního ruchu se podobně jako v rámci socioekonomické geografie používají metody geografické, sociologické, demografické, ekonomicko-statistické, technicko-ekonomické apod. Velmi důležité jsou metody analogie a kauzální.

Výzkumné cíle geovědního a montánního turismu jsou – jak vyplývá z definovaného zaměření – orientovány na sledování a hodnocení přírodních charakteristik krajiny (geologických, petrografických, mineralogických, geomorfologických apod.) a na vyhledávání, studium a hodnocení historických a současných montánních (hornických, hutnických atd.) pozoruhodností a hornické/pohornické krajiny s cílem vyčlenění vhodných objektů (lokalit) a krajinných typů pro realizaci programů tohoto typu turismu. Jedná se tedy o studium přírodních a technogenních systémů, které se zúčastňují na vytváření přírodních a kulturních krajinných typů. Pozornost se musí soustředit jak na přírodní diverzity, tj. geodiverzitu a biodiverzitu, tak na lidskou činností vytvářenou diverzitu technosféry, resp. obecněji noosféry.

V oblasti geografie geovědního a montánního turismu se využívají postupy založené na studiu literárních a archivních pramenů, metody kontaktního a dálkového terénního průzkumu a široká škála laboratorních technik. Velmi důležité jsou postupy matematického modelování a simulace přírodních a technických objektů.

3. PŘÍRODNÍ CHARAKTERISTIKY ÚZEMÍ

3.1. RELIÉF

Reliéf je základním strukturním prvkem přírodních rekreačních zdrojů. Povrchové tvary reliéfu (morfologický charakter krajiny) umožňuje různorodé funkční využití pro rekreaci. Reliéf navíc podmiňuje výskyt a lokalizaci řady ostatních přírodních rekreačních prvků např. říční sítě, vegetačního krytu, hospodářského využití území, rozmístění sídel apod. Povrch krajiny můžeme posuzovat ze dvou diametrálně odlišných hledisek:

- **obecné morfologické členění krajiny na *makroformy* reliéfu,**
- **podrobné členění krajiny na *mikroformy* reliéfu.**

Každé členění reliéfu se může při hodnocení využitelnosti území projevit samostatně.

3.1.1. MORFOLOGICKÉ MAKROFORMY

jako jsou velehory, vrchoviny, roviny či příbřežní zóny, mají schopnost vyvolat zájem turistů, žijících v morfologicky odlišných územích. Pro řadu významných rekreačních aktivit (zimní sporty, turistika, horolezectví) jsou nejvýznamnější složkou reliéfu hory a pohoří. Rovněž charakter pobřeží je významným morfologickým činitelem pro rekreační využitelnost, podobně i typ pláží (písečná, šterkovitá, skalnatá), jejich rozsah a šířka a zvláštnosti pobřeží (např. skalní výtvoř, jeskyně, drobné ostrovy v pobřežní linii).

Z jednotlivých charakteristik či prvků reliéfu jsou z hlediska výběru a realizace rekreačních a turistických aktivit uváděny zpravidla jako nejvýznamnější:

- ⇒ **formy povrchu (určují základní typ rekreačního využití);**
- ⇒ **výšková poloha;**
- ⇒ **vertikální členitost reliéfu (sklonitost, reliéfová energie);**
- ⇒ **horizontální členitost reliéfu (hustota říční sítě, délka údolí);**
- ⇒ **expozice.**

Z uvedených charakteristik má na rekreační využití největší vliv relativní výšková členitost reliéfu (podstatně ovlivňuje celkový charakter krajiny). Její konkrétní vliv je pak dán mírou územní podrobnosti. Reliéf, který tvoří soubor veškerých povrchových forem přírodního prostředí, je jednou z hlavních přírodních podmínek formujících atraktivnost

krajiny z hlediska cestovního ruchu. Je výsledkem působení exogenních a endogenních sil. V současném období ho intenzivně modeluje člověk. S aspektu cestovního ruchu je prvkem pozitivním, nebo příznivě ovlivňuje tento druh lidské aktivity. Při potenciálu krajiny z hlediska cestovního ruchu významnou úlohu sehrávají i psychologicko-estetické vlastnosti reliéfu. Jeho různorodost, popř. respektování dalších faktorů určuje oblasti cestovního ruchu.

3.1.1.1. Výšková členitost

je důležitý faktor, který ovlivňuje charakter jednotlivých krajinných celků, a tím je možnost jejich funkčního využití. Poznávání výškových poměrů příslušného území má pro cestovní ruch praktický význam. Z hlediska výškové diferenciaci se orientačně rozlišují podle nadmořské výšky tyto stupně:

- prolákliny (menší než 0 m.n.m.)
- nížiny (0 – 200 m.n.m.);
- nízké vysočiny (201-800 m.n.m.);
- střední vysočiny (801 – 1500 m.n.m.);
- vysoké vysočiny (více jak 1500 m.n.m.).

V případě podmořského reliéfu odlišujeme rovněž řadu morfologických prvků (obr.3.1). V rámci kontinentálních desek se okraj pevniny zatopený mořem nazývá *pevninský šelf*. Šelfová moře jsou mělká, jejich průměrná hloubka kolísá kolem 130 m. Dále se rozkládá *pevninský svah*, který přechází na rozhraní kontinentálních a oceánských ker v *pevninské úpatí*, které leží v hloubkách 1,5 až 3 km.

Obr.3.1. Základní morfologické tvary moře

Největší část plochy dna světových oceánů zabírají *hlubokooceánské pánve* o průměrné hloubce 4000 až 5500 m, které jsou oddělovány *středooceánskými hřbety*. V osových částech hřbetů jsou dlouhé prolomy – *riftová údolí*. Nejhlubšími místy oceánského dna jsou úzké *oceánské příkopy*, které vznikají na rozhraní kolize oceánských a pevninských desek.

3.1.1.2. Členitost reliéfu

Význam a vliv reliéfu při hodnocení potenciálu krajiny a její celkové využitelnosti pro cestovní ruch roste se zvyšujícím se vertikální a horizontální členitostí území. Jedním z důležitých hledisek využitelnosti oblastí cestovním ruchem je výšková členitost území, která významně ovlivňuje estetickou hodnotu a celkový vzhled krajiny. Patří k důležitým ukazatelům vhodnosti území pro turistiku a zimní sporty. Členitost území ovlivňuje ostatní složky přírodního prostředí, jako i všechny lidské aktivity vázané na toto prostředí. Různorodost krajiny a její přitažlivost pro cestovní ruch závisí na pestrosti reliéfu. Pestřejší reliéf s velkou energií má příznivější předpoklady na využití krajiny z aspektu cestovního ruchu jako monotónní reliéf s malou energií. Na základě relativních výškových rozdílů se rozlišují následující typy reliéfu (Mazúr – Mazúrová, 1965):

- roviny s relativní výškou členitosti 0 – 30 m;
- pahorkatiny s relativní výškou členitosti 31 – 100 m;
- nižší vrchoviny s relativní výškou členitosti 101 – 180 m;
- vyšší vrchoviny s relativní výškou členitosti 181 – 310 m;
- nižší hornatiny s relativní výškou členitosti 311 – 470 m;
- vyšší hornatiny s relativní výškou členitosti 471 – 640 m.

Podrobnější rozlišování pevninských *morfometrických typů* podle výškové členitosti a nadmořské výšky uvádí tab.3.1.

Tab.3.1. Morfometrické typy pevninského reliéfu (Demek, 1987)

název	výšková členitost (m)	nadmořská výška (m n.m.)
roviny	do 30	0 - 200
pahorkatiny	ploché	200 – 450
	členité	450 – 600
vrchoviny	ploché	600 – 750
	členité	750 – 900
hornatiny	ploché	900 – 1200
	členité	1200 – 1600
velehornatiny	více než 600	nad 1600

Toto třídění je založeno na hodnocení relativní výškové členitosti reliéfu, stanovené na základě diference mezi nejvyšším a nejnižším bodem ve čtverci 4 × 4 km.

Každá rekreační aktivita má odlišné nároky na relativní výškovou členitost reliéfu. Nejvýznamnější složkou reliéfu, která je velmi atraktivní pro cestovní ruch, jsou horské oblasti poskytující optimální prostředí na rozvoj letní a zimní turistiky a sportu. Pestrost morfologických tvarů ovlivňuje horské oblasti a tím i celkový vzhled krajiny.

Údaje o relativní výškové členitosti reliéfu poskytují informace jen o rozdílech mezi absolutní výškou nejvyššího a nejnižšího položeného místa geomorfologického celku.

Horizontální členitost v morfologii naší krajiny neovlivňuje podmínky pro cestovní ruch tak, jako vertikální členitost reliéfu. Významným způsobem se uplatňuje v přímořských rekreačních oblastech, a to nejen v Evropě (Jadranské, Egejské, Ligurské, Černé moře), ale i mimo Evropy (Afrika, Severní Amerika, Karibská oblast a Tichomořské ostrovy). Horizontální členitost reliéfu je zde úzce spjata s členitostí mořského pobřeží.

Jako důležité kritérium na vyjádření vhodnosti území pro cestovní ruch popřípadě relativní výškové členitosti území lze považovat střední *úhel sklonu reliéfu*. Tyto údaje jsou důležité zejména pro pěší turistiku a lyžování. Optimální střední úhly sklonu pro turistiku se pohybují v rozmezí 5 – 10 stupňů, pro lyžování 10 – 20 stupňů. Na slalomových tratích mezinárodního charakteru střední úhel sklonu reliéfu přesahuje 20 stupňů. Určení stupně vhodnosti pro základní sportovně-rekreační aktivity získáme kombinací údajů relativní výškové členitosti reliéfu a středního úhlu sklonu.

Na určení významu těchto znaků reliéfu pro cestovní ruchu se používá bodová stupnice. Pomocí bodového hodnocení člení stupně nebo kategorie, zaznamenává rozdíly v přitažlivosti těchto prvků.

3.1.2. GEOMORFOLOGICKÉ PRVKY RELIÉFU

Při určení rekreačního potenciálu je třeba brát v úvahu geologickou stavbu území a jeho vývoj ve vztahu k atraktivnosti. Od geologické stavby horských oblastí a jejich geomorfologického vývoje závisí vznik, charakter a rozmístění některých geologicko-morfologických prvků reliéfu, které se označují jako formy reliéfu. Zvláštní význam pro cestovní ruch mají takové morfologické formy, které mají zvláštní význam pro cestovní ruch. Mariot (1983) rozděluje kontrastní formy reliéfu na tři druhy – bodové, lineární a plošné. Převážná většina takovýchto geomorfologických prvků u nás patří mezi chráněné přírodní útvary. Geomorfologické prvky reliéfu se hodnotí podle šesti znaků (Papánek, 1977):

- **turistický význam;**
- **plošný výskyt útvaru;**
- **jeho rozloha;**
- **maximální výška;**
- **nejtěžší horolezecký stupeň;**
- **tvar a estetické působení v krajině.**

Nejznámější atraktivní útvary geologicko-geomorfologického charakteru jsou krasové útvary v karbonátových komplexech, skalní města, stolové a svědecké hory, kaňony a soutěsky, fjordy, sopečné oblasti, pobřeží moří a oceánů atd.

Krasové oblasti se systémy povrchových (tropický kuželový kras, závrtý, polje, uvaly, škrapy) a podpovrchových jevů (jeskyně, propasti) patří ve všeobecnosti k nejatraktivnějším místům cestovního ruchu. Zpřístupněné *jeskyně* tvoří nejtypičtější příklad přímého využití krasového fenoménu. Dělíme je podle rozsahu a podle významu. Mezi nejznámější jeskyně patří Postojenská ve Slovinsku, jeskyně Son Doong s největším známým prostorem o délce 5 km, šířce 150 m a výšce 200 m ve středním Vietnamu, Sarawacká jeskyně v národním parku Gunung Mulu v Malajsii s jeskynním dómem o délce 700 m, šířce 400 m a výšce 70 m, Carlsbadské jeskyně a Mamutí jeskyně o celkové délce 600 km v USA, jeskyně Moravského krasu, Demänovské jeskyně, Domica, Gombasecká jeskyně a další. *Ledové* jeskyně jsou dvojího typu. Prvým je ledovcový tunel, kterým protékají podledovcové potoky odtávající vody. Druhým typem jsou jeskyně, ve kterých vlivem okolních podmínek (vysoké hory apod.) teplota vzduchu jen vyjímečně stoupne nad bod mrazu. Z ledových jeskyň jsou nejznámější Dobšinská a Demänovská. Velmi specifickým typem jeskyně je Glowworm na Severním ostrově Nového Zélandu krásně osvětlená endemickými světluškami *Arachnocampa luminosa*, nebo jeskyně Naica ve státě Chihuahua v Mexiku s obrovskými krystaly selenitu.

Většina jeskyní jsou významnými archeologickými nalezišti. Světoznámá je Altamira v severozápadním Španělsku či jeskyně v Lascaux jižně od Limoges v Jižní Francii, kde se uchovaly nástěnné malby pravěkých lovců. Z našich jeskyní jsou jako archeologické naleziště známé v jeskyni Šipka pod vrchem Kotouč u Štramberku, kde byla roku 1880 nalezena část dolní čelisti neandrtálského člověka.

Speciálním typem jeskyní jsou *lávové jeskyně*, které se vyskytují v mnoha vulkanických oblastech (Island, Havaj, Lanzarote apod.).

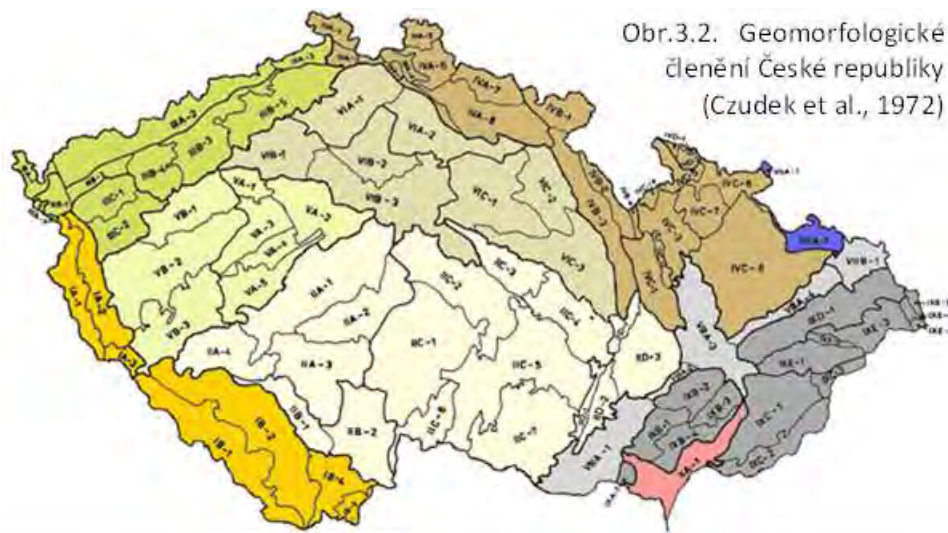
Velmi atraktivní jsou různé typy morfologických útvarů, které vznikly erozivní činností v pískovcových souvrstvích nebo souvrstvích budovaných sedimenty s převahou pískovců a břidlic. Především to jsou **skalní města** (např. oblast Labských pískovců či Českého ráje), stolové a svědecké hory (např. Monument Valley), **kaňony** (Velký kaňon Colorada) a **soutěsky** (Slovenský ráj, Antilope slot atd.).

Všestranné využití dané vodou, šelfem a pobřežím má *mořské prostředí* v tropických, subtropických až mírných klimatických zónách. Je to zóna velké krajinné aktivity, kde dochází vlivem přírodních, ale i antropogenních procesů k erozi pobřežních hornin, transportu horninových částic a jejich akumulaci (Strahler – Strahler, 1999). Pobřeží je formováno především mořským příbojem a působením přílivu a odlivu. V důsledku těchto procesů, které působí selektivně v závislosti na složení hornin, vznikají abrazní terasy, útesy (klify), jeskyně, skalní pilíře a brány, abrazní terasy, pláže, předbřežní valy, bariérové ostrovy, kosy apod.

3.1.3. GEOMORFOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA ČESKÉ REPUBLIKY

Reliéf České republiky je poměrně složitý. Základní charakteristikou je rozdíl mezi starší Českou vysočinou na západě a výběžky mladého pásemného pohoří Karpat na východě. Nejvyšším bodem České republiky je Sněžka (1 602 m n. m.), nejnižším bodem ČR je výtok Labe z ČR (115 m n. m.). Poměrně hustá síť vodních toků prořezává jak okrajová pohoří, tak i tabule a ploché pahorkatiny ve středu české kotliny. Karpaty zasahují jen do východní části ČR výběžky Západních Karpat hraničním pruhem sníženin (Vněkarpatské sníženiny) a pak pokračují protáhlými hřbety a sníženinami flyšových Karpat. Nejvyšším bodem Západních Karpat na území ČR je Lysá hora (1323 m n. m.) v Moravskoslezských Beskydech, nejnižším místem je soutok Dyje s Moravou (149 m n. m.).

Současné povrchové tvary jsou výsledkem dlouhého geomorfologického vývoje. Dnešní vzhled reliéfu je výsledkem působení endogenních sil, které vytvořily morfostrukturu, a exogenních sil, které vytvořily tzv. morfoskulpturu. Ve vývoji reliéfu se střídala období silnějšího působení vnitřních sil s obdobími relativně klidnějšími. Na vývoj reliéfu působily změny klimatu, kdy se na našem území vystřídaly od druhohor různé typy podnebí (vlhké tropické, teplé savanové, suché, mírně vlhké, chladné). Výsledný současný reliéf proto označujeme jako polygenetický.

Po vyvrásnění v prvohorách prodělala Česká vysočina několik fází zarovnávaní. Nestarší zarovnaný povrch, který můžeme geomorfologickými metodami doložit, je tzv. předkřídový zarovnaný povrch. V teplém savanovém podnebí konce druhohor a počátku třetihor se vyvinul tzv. starotřetihorní (paleogenní) zarovnaný povrch (pediplén). Vlivem tektonických pohybů mezi staršími a mladšími třetihorami byl starotřetihorní zarovnaný povrch České vysočiny zvlněn a v místech největšího napětí vznikaly hrástě a prolomy. V prolomech a prohybech zemské kůry se zadržovala voda a vznikala průtočná jezera. Tak tomu bylo v mladších třetihorách v Podkrušnohoří a v jižních Čechách. Vznik zlomů a pohyby ker zemské kůry byly provázeny sopečnou činností, která se jednak soustředila do oblastí dnešního Českého středohoří a Doupovských hor a jednak se projevila rozptýleně

v různých místech severní části České vysočiny. Sopečná činnost se projevila hlavně ve třech fázích, a to v hlavní - na rozhraní mezi staršími a mladšími třetihorami, a dvou vedlejších fázích: 1. vedlejší – ve svrchním miocénu a 2. vedlejší – na rozhraní pliocénu a pleistocénu. Východní okraj České vysočiny byl v mladších třetihorách několikrát zaplaven mořem z karpatské čelní hlubiny. V tropickém podnebí vznikly v krasových oblastech tvořených vápenci a mramory tvary tropického krasu s kuželovitými vrchy a v žulových oblastech tzv. ostrovní hory. Pro vývoj povrchových tvarů České vysočiny měl značný význam konec mladších třetihor, kdy vznikl nový zarovnaný povrch, přizpůsobený nerovnostem bazální zvětrávací plochy, které byly důsledkem rozdílné odolnosti hornin vůči tropickému zvětrávání. V pliocénu byly položeny základy pro tvorbu současné říční sítě. V okrajových pohorích se řeky vlivem pokračujících zdvihů hřbetů-hrástí zařezávají. I pliocénu v České vysočině existovala jezera, zejména v jižních Čechách a v podkrušnohorských pánvích.

provincie	subprovincie	oblast	celek	
I Česká vysočina	I1 Šumavská subprovincie	I1A Českoleská oblast	I1A-1 Český les	
			I1A-2 Podčeskoleská pahorkatina	
			I1A-3 Všerubská vrchovina	
		I1B Šumavská hornatina	I1B-1 Šumava	
			I1B-2 Šumavské podhůří	
			I1B-3 Novohradské hory	
	I1B-4 Novohradské podhůří			
	I2 Česko-moravská subprovincie	I2A Středočeská pahorkatina	I2A-1 Benešovská pahorkatina	
			I2A-2 Vlašimská pahorkatina	
			I2A-3 Tábořská pahorkatina	
			I2A-4 Blatenská pahorkatina	
		I2B Jihočeské pánve	I2B-1 Českokubějovická pánev	
			I2B-2 Třeboňská pánev	
		I2C Českomoravská vrchovina	I2C-1 Křemešnická vrchovina	
			I2C-2 Hornosázavská pahorkatina	
			I2C-3 Železné hory	
			I2C-4 Hornosvratecká vrchovina	
			I2C-5 Křižanovská vrchovina	
			I2C-6 Javořická vrchovina	
			I2C-7 Jevišovická pahorkatina	
		I2D Brněnská vrchovina	I2D-1 Boskovická brázda	
			I2D-2 Bobravská vrchovina	
			I2D-3 Drahanská vrchovina	
		I3 Krušnohorská subprovincie	I3A Krušnohorská hornatina	I3A-1 Smrčiny
				I3A-2 Krušné hory
	I3A-3 Děčínská vrchovina			
	I3B Podkrušnohorská oblast		I3B-1 Chebská pánev	
			I3B-2 Sokolovská pánev	
			I3B-3 Mostecká pánev	
			I3B-4 Doupovské hory	
			I3B-5 České středohoří	
	I3C Karlovarská vrchovina		I3C-1 Slavkovský les	
			I3C-2 Tepelská vrchovina	
	I4 Krkonoško-jesenická subprovincie	I4A Krkonošská oblast	I4A-1 Šluknovská pahorkatina	
			I4A-2 Lužické hory	
			I4A-3 Ještědsko-kozákovský hřbet	
			I4A-4 Žitavská pánev	
			I4A-5 Frýdlantská pahorkatina	
			I4A-6 Jizerské hory	
			I4A-7 Krkonoše	
			I4A-8 Krkonošské podhůří	
		I4B Orlická oblast	I4B-1 Broumovská vrchovina	
I4B-2 Orlické hory				
I4B-3 Podorlická pahorkatina				
I4B-4 Kladská kotlina				
I4C Jesenická oblast		I4C-1 Zábřežská vrchovina		

			I4C-2 Mohelnická brázda	
			I4C-3 Hanušovická vrchovina	
			I4C-4 Králický Sněžník	
			I4C-5 Rychlebské hory	
			I4C-6 Zlatohorská vrchovina	
			I4C-7 Hrubý Jeseník	
			I4C-8 Nízký Jeseník	
		I4D Krkonoško-jesenické podhůří	I4D-1 Vidnavská nížina	
			I4D-2 Žulovská pahorkatina	
	I5 Poberounská subprovincie	I5A Brdská oblast	I5A-1 Džbán	
			I5A-2 Pražská plošina	
			I5A-3 Křivoklátská vrchovina	
			I5A-4 Hořovická pahorkatina	
			I5A-5 Brdská vrchovina	
		I5B Plzeňská pahorkatina	I5B-1 Rakovnická pahorkatina	
			I5B-2 Plaská pahorkatina	
			I5B-3 Švihovská vrchovina	
	I6 Česká tabule	I6A Severočeská tabule	I6A-1 Ralská pahorkatina	
			I6A-2 Jičínská pahorkatina	
		I6B Středočeská tabule	I6B-1 Dolnooharská tabule	
			I6B-2 Jizerská tabule	
			I6B-3 Středolabská tabule	
		I6C Východočeská tabule	I6C-1 Vychodolabská tabule	
		I6C-2 Orlická tabule		
			I6C-3 Svitavská pahorkatina	
II Středoevropská nížina	II1 Středopolské nížiny	II1A Slezská nížina	I11A-1 Opavská pahorkatina	
III Západní Karpaty	III1 Vněkarpatské sníženiny	III1A Západní Vněkarpatské sníženiny	III1A-1 Dyjsko-svratecký úval	
			III1A-2 Vyškovská brána	
			III1A-3 Hornomoravský úval	
			III1A-4 Moravská brána	
			III1B Severní Vněkarpatské sníženiny	III1B-1 Ostravská pánev
	III2 Vnější Západní Karpaty	III2A Jihomoravské Karpaty	III2B Středomoravské Karpaty	III2A-1 Mikulovská vrchovina
				III2B-1 Ždánický les
				III2B-2 Litenčická pahorkatina
				III2B-3 Chřiby
				III2B-4 Kyjovská pahorkatina
		III2C Slovensko-moravské Karpaty	III2C-1 Vizovická vrchovina	
			III2C-2 Bílé Karpaty	
				III2C-3 Javorníky
		III2D Západobeskydské podhůří	III2D-1 Podbeskydská pahorkatina	
		III2E Západní Beskydy	III2E-1 Hostýn.-vsetínská hornatina	
III2E-2 Rožnovská brázda				
III2E-3 Moravskoslezské Beskydy				
III2E-4 Jablunkovská brázda				
III2E-5 Slezské Beskydy				
III2E-6 Jablunkovské mezihory				
IV Západopanonská pánev	IV1 Vídeňská pánev	IV1A Jihomoravská pánev	IV1A-1 Dolnomoravský úval	
		IV1B Záhorská nížina	IV1B-1 Chvojnická pahorkatina	

Ve čtvrtohorách pokračoval celkový zdvih České vysočiny, zejména patrný u okrajových pohoří. Změny podnebí vedly k říční akumulaci a v souvislosti se zdvihem ke vzniku hlubokých údolí s řadou akumulčních říčních teras. Ve středním a mladším pleistocénu se ze severu k úpatí České vysočiny přiblížil pevninský ledovec, který zasáhl i na naše území. Výrazné ledovcové tvary jsou zachovány zejména v severovýchodní části České vysočiny. Horské ledovce vznikly v Krkonoších, na Šumavě a v Hrubém Jeseníku. Značný vliv na tvárnost reliéfu mělo usazování spraší větry vanoucími převážně od severozápadu.

Západní Karpaty zasahují na území ČR vněkarpatskými sníženinami a vnějšími Západními Karpatami. Reliéf vnějších Západních Karpat prošel ve třetihorách, podobně jako reliéf České vysočiny, několika fázemi zarovnávaní, které byly přerušovány obdobími

intenzivních pohybů zemské kůry. Reliéf vnějších Západních Karpat značně ovlivnily pleistocénní kryogenní pochody. Vývoj vněkarpatských sníženin (s výjimkou Hornomoravského úvalu) začíná po ústupu bádenského moře. Na obnaženém povrchu pobřežní nížiny se organizuje stromovitá říční síť vodních toků. V Hornomoravském úvalu je ve svrchním pliocénu a spodních čtvrtohorách jezero. V průběhu kontinentálního pleistocénního zalednění zasahuje do Ostravské pánve, Moravské brány a přilehlých okrajů vnějších Západních Karpat i České vysočiny pevninský ledovec. Ve Vídeňské pánvi bylo ještě v pliocénu moře, které se postupně měnilo v jezero. Po ústupu jezera se rovněž vytváří říční síť. V chladných obdobích pleistocénu dochází v kombinaci s poklesovými pohyby k říční akumulaci.

V holocénu se stává postupně významným činitelem ve vytváření reliéfu České vysočiny člověk, který jednak urychluje nebo zpomaluje chod přírodních reliéfových pochodů a jednak vytváří antropogenní tvary.

3.2. KLIMATICKÉ POMĚRY

Klimatické poměry patří rovněž mezi základní přírodní předpoklady pro rekreaci. Při hodnocení rekreačních předpokladů určitého regionu je třeba zohlednit zejména klima, jako jednu z nejvýznamnějších složek přírodního prostředí. Podnebí ovlivňuje pět faktorů a to zeměpisná šířka, nadmořská výška, charakter převažujících větrů, vzdálenost od moře a expozice ke slunci. *Úplný klimatický systém* tvoří kromě atmosféry i další složky fyzikogeografické sféry, tzn. hydrosféra, kryosféra, litosféra a biosféra. Klima rozsáhlých geografických oblastí (kontinent, stát) se označuje jako *makroklima*, klima menších území (kotlina, různě orientované svahy, města) se nazývají *mezoklima*. V případě klimatu stejnorodých ploch (les, vodní plocha, pole) hovoříme o *mikroklimatu*. Spolupůsobením všech klimatogeografických činitelů se utváří ráz podnebí.

3.2.1. KLIMATICKÁ A VEGETAČNÍ PÁSMA

Na Zemi můžeme vymezit podle klimatických poměrů *podnebné pásy* (obr.3.3). Od *horkého rovníkového pásu* na sever a na jih to jsou *tropický*, *severní* a *jižní subtropický pás*, *mírný pás* severní a jižní polokoule, *subpolární* (severní a jižní) a *arktický a antarktický polární pás* (tab.3.2).

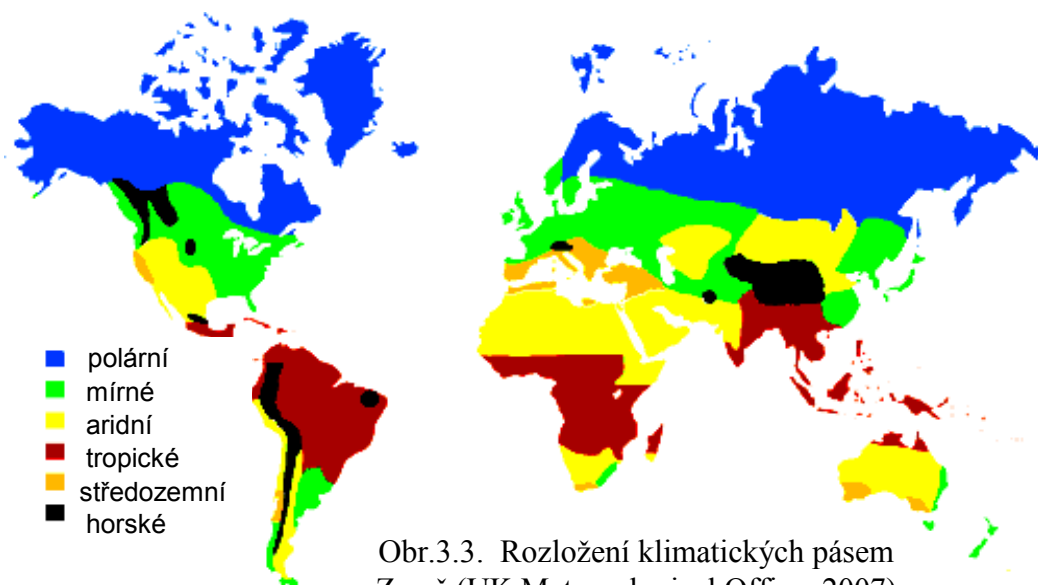
Nároky na kvalitu klimatických faktorů z hlediska cestovního ruchu jsou přísné, daleko přísnější než při posuzování vhodnosti podmínek území pro ostatní hospodářskou činnost. Vliv podnebí na rekreační využití území je možné posuzovat ze dvou základních hledisek:

- působení horizontální a vertikální zonálnosti podnebí na Zemi (z hlediska horizontální zonálnosti má nejintenzivnější rekreační využití subtropický a mírný pás, vertikální zonálnost se nejvýrazněji projevuje v mírném pásmu, kde především ovlivňuje předpoklady pro zimní sporty a rekreaci a rozšiřuje turistickou sezónu);
- působení klimatických prvků v konkrétním území či lokalitě, tedy působení mikroklimatických, resp. mezoklimatických podmínek (např. průměrná teplota, počet letních a tropických dní, srážkové poměry a jejich sezónní a denní chod, počet dní se sněhovou pokrývkou, výška sněhové pokrývky, délka slunečního svitu, relativní vlhkost vzduchu, inverze, oblačnost, vítr, výskyt mlh, apod.).

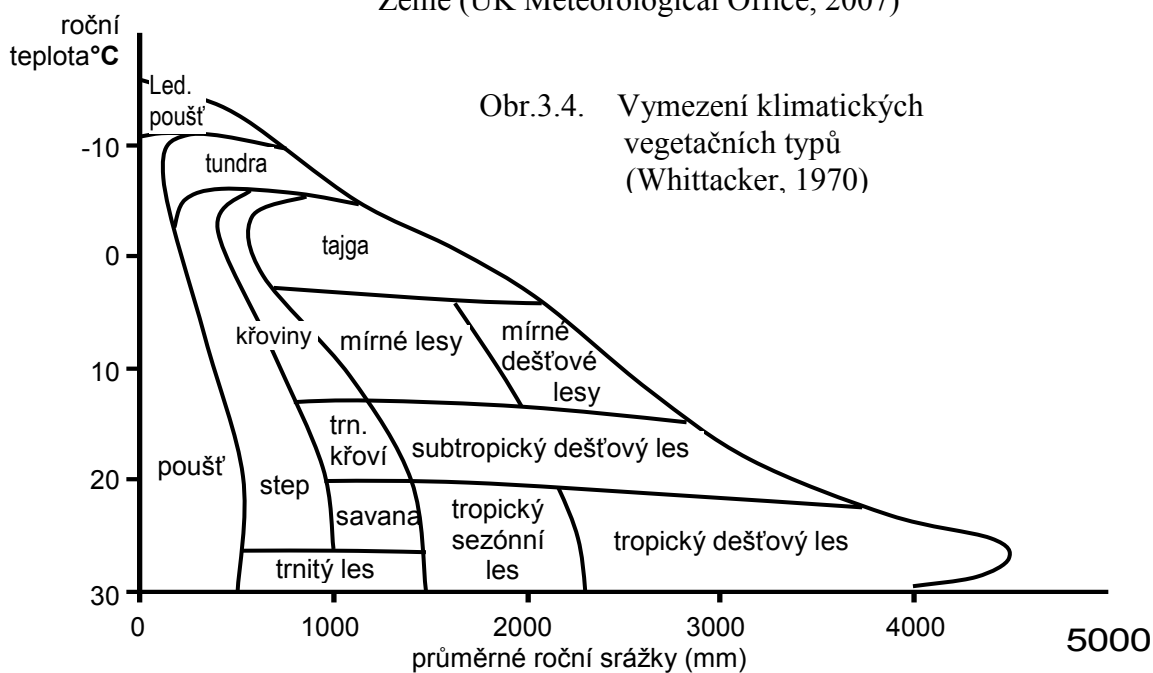
Tab.3.2 Klimatická pásma Země

šířkový pás	zeměpisná šířka	% povrchu Země
polární (severní a jižní)	90° - 75°	3,4
arktický a antarktický	75° - 60°	10,0

subarktický a subantarktický	60° - 55°	4,68
mírný (severní a jižní)	55° - 35°	24,56
subtropický (severní a jižní)	35° - 25°	15,1
tropický (severní a jižní)	25° - 10°	24,9
rovníkový	10° - 10°	17,36

Obr.3.3. Rozložení klimatických pásem Země (UK Meteorological Office, 2007)

Obr.3.4. Vymezení klimatických vegetačních typů (Whittacker, 1970)

Klimatickým pásmům odpovídají *vegetační pásma* s typickými ekosystémy, což vyplývá z odlišných teplotních a srážkových poměrů a z průměrné nadmořské výšky (obr.3.4).

Při analýze klimatických poměrů se snažíme vyčlenit území s různými typy podnebí s ohledem na rekreační využití (území s vhodnými klimatickými podmínkami pro letní rekreaci, nebo území vhodné pro letní i zimní rekreaci apod.). Klimatické poměry mají rovněž

vliv na sezónnost a na způsob výstavby rekreačních zařízení. Pro rekreaci krátkodobou (víkendovou) má větší význam okamžitý stav atmosféry, tj. počasí.

Na prostorové rozmístění cestovního ruchu působí klimatické podmínky ve třech úrovních a to:

1. **horizontální klimatické zonalitě;**
2. **vertikální klimatické zonalitě;**
3. **v malé oblasti (klimatické podmínky).**

Ve všech rovinách ve vztahu k cestovnímu ruchu se sledují a hodnotí ty samé klimatické prvky. Pořadí jejich vlivu je v každé rovině jiné.

V rámci horizontální zonalnosti (podle jednotlivých klimatických pásem) nejideálnější podmínky pro cestovní ruch jsou v subtropickém pásmu (příznivé teplotní i srážkové poměry v letní sezóně). Následuje mírné pásmo, které je z hlediska klimatických hodnot vhodné pro cestovní ruch. Nejlepší podmínky zde poskytuje středomořské (mediteránní) klima. Jeho přitažlivost pro cestovní ruch je dána především stálým počasím a vysokou hodnotou slunečního záření. Průměrné trvání slunečního svitu se vyjadřuje v hodinách za rok. Klimatické hodnoty ostatních podnebných pásem jsou pro cestovní ruch méně vhodné. Například v tropickém pásmu jsou vysoké hodnoty, velké množství srážek a s tím spojená vysoká relativní vlhkost vzduchu. Výjimku tvoří jen některé přímořské oblasti a ostrovy (karibská oblast, tichomořské ostrovy). V subpolárních a polárních oblastech s extrémními klimatickými podmínkami se cestovní ruch realizuje jen ve výjimečných případech (polární bílé noci, jízda na saních apod.).

3.2.2. KLIMATICKÉ PRVKY URČUJÍCÍ MOŽNOSTI CESTOVNÍHO RUCHU

Klimatické předpoklady funkčního využívání krajiny na cestovní ruch v mírném pásmu určuje:

- **teplota vzduchu;**
- **sněhová pokrývka;**
- **sluneční svit;**
- **větrnost.**

Uvedené klimatické prvky z hlediska rozvoje cestovního ruchu sehrávají pozitivní úlohu. Značný důraz se v současnosti klade na čistotu ovzduší. Komplexní analýza přírodních předpokladů rozvoje cestovního ruchu zohledňuje také podnebné prvky, které negativně ovlivňují intenzitu cestovního ruchu, například výskyt mlhy, větrnost území, klimatické inverze aj.

Komplexní hodnocení klimatických poměrů má v cestovním ruchu velký význam pro praxi. Klimatické poměry jsou důležitým faktorem při lokalizaci středisek cestovního ruchu. Obzvláště přísně se posuzují při lokalizaci lázní.

3.2.2.1. Teplotní poměry

jsou rozhodujícím klimatickým prvkem pro širokou využitelnost daného místa nebo oblasti. V létě ovlivňují cestovní ruch přímo a v zimě přes sněhový režim. Teplota vzduchu je limitujícím faktorem především pro letní rekreaci u vody a do jisté míry i pro zimní sporty. Za rozhodující hlediska cestovního ruchu jsou určeny tyto teploty vzduchu:

- ➔ průměrný počet dní s teplotou 10⁰ C a víc;
- ➔ počet letních dní v roce s maximálními teplotami 25⁰ C a víc, přičemž rozhodující je počet těchto dní v roce;

- ➔ počet letních dní úměrně klesá s přibývajícím nadmořskou výškou od nížinných oblastí až po vysokohorské (187-0).

Možnosti realizace vodních sportů a také příjemný pobyt v přírodě spojený s tábořením závisí na počtu letních dnů s teplotou nad 25⁰ C. Těchto dní má být nejméně 35 v roce. Teplotní extrémy v pobytové rekreaci nejsou vítané. V teplém půlroce se však pozitivně uplatňují vyšší teploty, v zimním nižší teploty. Za parametr atraktivnosti teplotních podmínek na lyžování a zimní sporty se považuje sluneční počasí s teplotami málo nad 0⁰ C.

3.2.2.2. Sněhová pokrývka

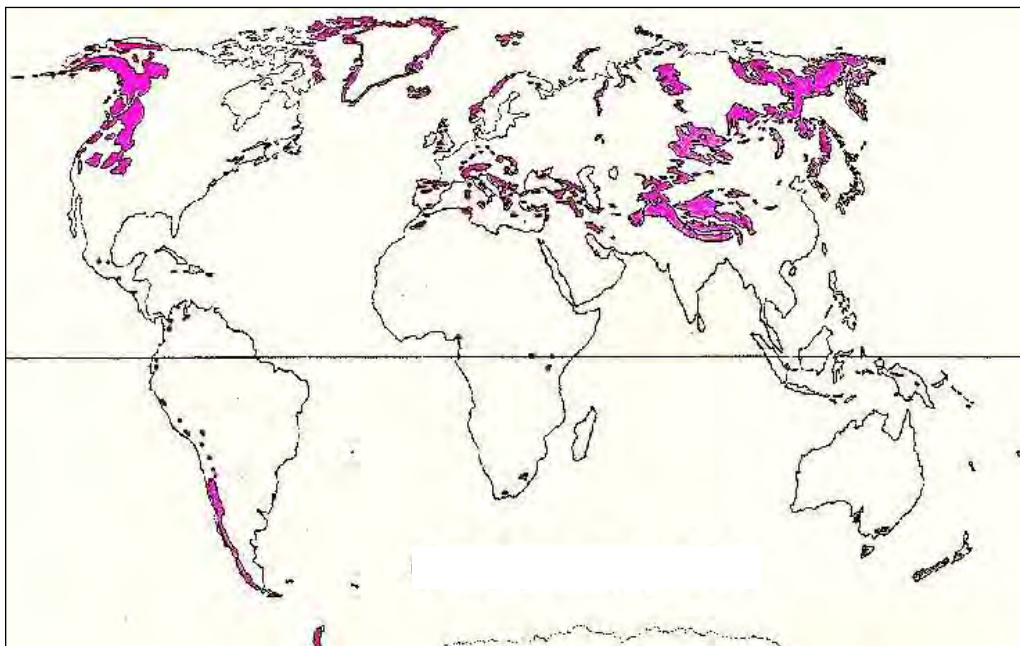
Srážkové poměry jako kladný klimatický prvek se projevují v cestovním ruchu jen výškou sněhové pokrývky. Předpoklady daného místa pro zimní rekreaci a sporty ovlivňuje vertikální zonálnost, která způsobuje variabilitu klimatických faktorů v rozdílných nadmořských výškách. Srážek ve formě sněhu přibývá od nížin směrem k horským oblastem, přičemž s výškou se zvyšuje i relativní podíl sněhu na celkovém množství srážek. Průměrný počet dnů se sněhovou pokrývkou je na většině ČR (v běžných nadmořských výškách) od 40 v nejteplejších oblastech po 100 v těch chladnějších, na horách to může být až 160. Za nejdůležitější kritérium využití daného místa na zimní rekreaci se pokládá počet dní se sněhovou pokrývkou vhodnou na lyžování a výšku sněhové pokrývky. Tato skutečnost ovlivňuje délku sezóny v střediscích letních sportů.

Vyhledávané jsou místa se sněhovou pokrývkou přetrvávající do pozdního jarního období. U nás jsou to především Krkonoše, Šumava, Jeseníky a Moravskoslezské Beskydy s počtem zimních pobytových dnů až 180 včetně umělého zasněžování sjezdových a běžeckých tratí. Ve světě jsou mimořádně přitažlivá vysokohorská střediska s možností letního lyžování. V Evropě jsou to hlavně Alpy, Pyreneje a Skandinávská pohoří. Ve stejných nadmořských výškách se uplatňují velké rozdíly mezi závětrnými a návětrnými svahy. Na konci zimní lyžařské sezóny významnou úlohu v trvanlivosti sněhové pokrývky má expozice svahů. Jižní expozice ztrácí sněhovou pokrývku v průměru o dva týdny dříve. Proto se zimní sporty více koncentrují na severní svahy, kde se budují potřebná zařízení (osobní horská dopravní zařízení). Velká koncentrace lyžařského sportu je v amerických a kanadských Skalisticích horách (např. v Kanadě v okolí Lake Louis, kde probíhaly olympijské soutěže), v horách východní Austrálie (Australské Alpy) apod.

Vážné nebezpečí v horských oblastech představují laviny. Jejich vznik a výskyt je dán terénem (lavinovitost svahu závisí na sklonu, expozici, drsnosti povrchu atd.), množství a struktuře sněhové pokrývky a charakteru počasí. Podle druhu sněhu se rozlišují dva základní typy lavin, a to prachové a vrstevní (Kukal, 1983). Prachové laviny mohou dosahovat rychlosti i více než 400 km/hod.

Vedle samovolných lavin vznikají tzv. lyžařské laviny, které jsou uvolňované lyžaři a snowboardáky zpravidla při tzv. volném ježdění.

V České republice jsou jediná lavinová pohoří Krkonoše a Jeseníky. Z historických záznamů a podkladů bylo v Krkonoších vymezeno 55 tradičních lavinových drah, v Jeseníkách 15 drah a na Kralickém Sněžníku 1 dráha. Ročně spadne několik desítek lavin. Lavinovými lokalitami v Krkonoších jsou kromě Kotelních jam údolí Bílého Labe, Kozí hřbety a Labský, Obří, Dlouhý a Modrý důl. V Jeseníkách nejvíce dochází k sesuvům vrstevních (deskových) lavin. Většina lokalit leží pod hlavním hřebenem (Velký a Malý kotol, Jelení žleb, Vysoká hole).

Obr.3.5. Světové lavinové regiony (Glazovskaya, 1987)

3.2.2.3. Sluneční svit

Další pozitivní klimatický prvek z hlediska cestovního ruchu je sluneční svit. Čím jsou vyšší hodnoty slunečního svitu, tím příznivější jsou podmínky pro rozvoj cestovního ruchu. Trvání slunečního svitu závisí na konfiguraci terénu a oblačnosti. Příznivých hodnot dosahují horské stráně exponované na jih a jihovýchod. Zde bývá velmi intenzivní záření, podporované odražením slunečních paprsků od sněhu. Tato místa z hlediska délky a intenzity slunečního svitu poskytují pro rozličné formy cestovního ruchu optimální podmínky, a to letním i zimním obdobím. Vede to nejen k vysoké návštěvnosti těchto poloh návštěvníky cestovního ruchu, ale také k budování horských sanatorií (nejprve v Alpách, pak například i ve Vysokých Tatrách).

Podmínky pro rozvoj cestovního ruchu vytvářené slunečním svitem se posuzují podle kritérií:

- průměrná délka trvání slunečního svitu za rok v hodinách (resp. v teplém a studeném půlroce);
- relativní sluneční svit vypočítaný z astronomicky možného svitu slunce v procentech;
- průměrný počet jasných dnů za rok;
- průměrný počet dnů bez slunečního svitu.

V horských oblastech Slovenska se délka slunečního svitu pohybuje okolo 1800 hodin ročně, v horských oblastech Čech a Moravy je průměrný úhrn slunečního svitu o 200 hodin nižší. Hlavní tah evropského cestovního ruchu směřuje ze severu na jih do přímořských oblastí Středozevního a Černého moře. Tyto regiony jsou charakteristické maximálním počtem hodin slunečního svitu (cca 2500 hodin).

3.2.2.4. Výskyt mlh

Výskyt mlh patří mezi ty klimatické prvky, které negativně ovlivňují cestovní ruch. Den s mlhou je takový den, ve kterém byla zjištěná viditelnost 1km a méně. Na našem území se mlhy mohou vyskytovat po celý rok v ranních hodinách (v roční intenzitě podle místních podmínek). Velmi těžko se dají vyjádřit údaje o ročním chodě dní s mlhou. Výskyt mlh je velmi rozdílný. Silné mlhy vznikají v horských dolinách, kotlinách a nížinách za jasného počasí na podzim a v zimě. Jde o tzv. radiální mlhy, které vznikají ochlazením vzduchu od aktivního povrchu. V některých místech, hlavně na podzim a v zimě, vznikají mlhy při

vypařování relativně teplé vody do studeného vzduchu (vypařování termální vody v Kováčovej ve Zvolenské kotlině, termálních vod ve Sklených Tepličích atd.). Výrazně ovlivňují mikroklima a mezoklima. Na horách se mlhy tvoří v důsledku oblačnosti. Velmi nebezpečná je tzv. bílá tma, kdy sluneční svit vytváří v mlze či mracích zcela desorientující difuzní světlo. Nejvyšší počet dní s výskytem mlhy připadá na listopad a prosinec, minimum na letní měsíce.

3.2.2.5. Větrnost

Vítr patří k velmi proměnlivým klimatickým prvkům, který svojí existencí významně ovlivňuje cestovní ruch. Větrné poměry v mírném pásmu jsou velmi komplikované a ovlivňované mnohými činiteli (teplotními i tlakovými poměry). Převažují západní větry, což je dáno všeobecným systémem cirkulace vzdušných hmot. Podle místa vzniku se rozlišují čtyři základní typy vzduchových hmot: *arktická (antarktická), polární, tropická a rovníková*. Další možné dělení podle obsahu vodních par je na *oceánské (vlhké) a pevninské (suché)* nebo podle teploty na *teplé, studené a neutrální*. Konkrétní směr a rychlost větru závisí v podstatě na rozložení tlakových minim a maxim a je modifikován v závislosti na členitosti terénu příslušného regionu. Negativní vlivy větrnosti se nepříznivě odrážejí ve zhoršené kvalitě ostatních podnebních prvků, které jsou pro cestovní ruch významnější (teplota, sluneční svit). Rychlost větru uvádíme v metrech za sekundu. Síla se určuje pomocí 17 stupňů Beaufortovy stupnice podle jeho účinků v přírodě (tab.3.3).

Tab.3.3. Beaufortova stupnice rychlosti větru na souši

stupeň	vítr	rychlost		popis
		m/s	km/h	
0	bezvětrí	< 0,5	< 1	kouř stoupá kolmo vzhůru
1	vánek	~ 1,25	1 – 5	směr větru poznatelný podle pohybu kouře
2	větrík	~ 3	6 – 11	listí stromů ševlí
3	slabý vítr	~ 5	12 – 19	listy stromů a větvičky v trvalém pohybu
4	mírný vítr	~ 7	20 – 28	zdvihá prach a útržky papíru
5	čerstvý vítr	~ 9,5	29 – 39	listnaté keře se začínají ohýbat
6	silný vítr	~ 12	40 – 49	telegrafní dráty sviští, používání deštníků je nesnadné
7	mírný vichr	~ 14,5	50 – 61	chůze proti větru je nesnadná, celé stromy se pohybují
8	čerstvý vichr	~ 17,5	62 – 74	ulamují se větve, chůze proti větru je normálně nemožná
9	silný vichr	~ 21	75 – 88	vítr strhává komíny, tašky a břidlice ze střech
10	plný vichr	~ 24,5	89 – 102	vyvrací stromy, působí škody na obydlích
11	vichřice	~ 29	103 – 114	působí rozsáhlá pustošení
12-17	orkán	> 30	> 114	ničivé účinky (odnáší střechy, hýbe těžkými hmotami)

Silný vítr, vichr a vichřice překračující rychlost 8 m za sekundu (šestý stupeň Beaufortovy stupnice a víc) jsou krajně nepříznivé pro jakoukoli rekreační činnost. Turisticky atraktivní horské polohy mají větší výskyt silných větrů a vichřic (18 – 20 %), zatím co méně atraktivní kotlinové a nížinné polohy mají větrnost cca 4%. Limituje to do jisté míry příznivý rozvoj zimních sportů, protože v zimě v důsledku vyšších tlakových rozdílů je více silných větrů a vichřic než v létě.

3.2.2.6. Klimatické inverze

Nepříznivě ovlivňují rozvoj cestovního ruchu prostřednictvím zvýšené oblačnosti v níže položených oblastech (kotliny, nížiny). Klimatické inverze se vyskytují v závislosti na všeobecné cirkulaci vzdušných mas v podzimních a zimních měsících. Vlivem této klimatické situace se v zimním období vytvářejí nejpříznivější podmínky pro lyžování a jiné zimní sporty v horských polohách nad 1500 m.n.m. Tento faktor sehrává významnou roli také při lokalizaci lázní a některých léčen.

3.2.2.7. Hodnocení vlivu klimatických prvků a počasí

Na základě analýzy jednotlivých klimatických prvků můžeme konstatovat, že klimatické podmínky ovlivňují cestovní ruch následujícím způsobem:

- jsou důležitým lokalizačním faktorem při výběru středisek cestovního ruchu,
- ovlivňují délku letní a zimní sezóny,
- ovlivňují rozmístění středisek cestovního ruchu,
- v horských oblastech vyžadují určitá bezpečnostní opatření.

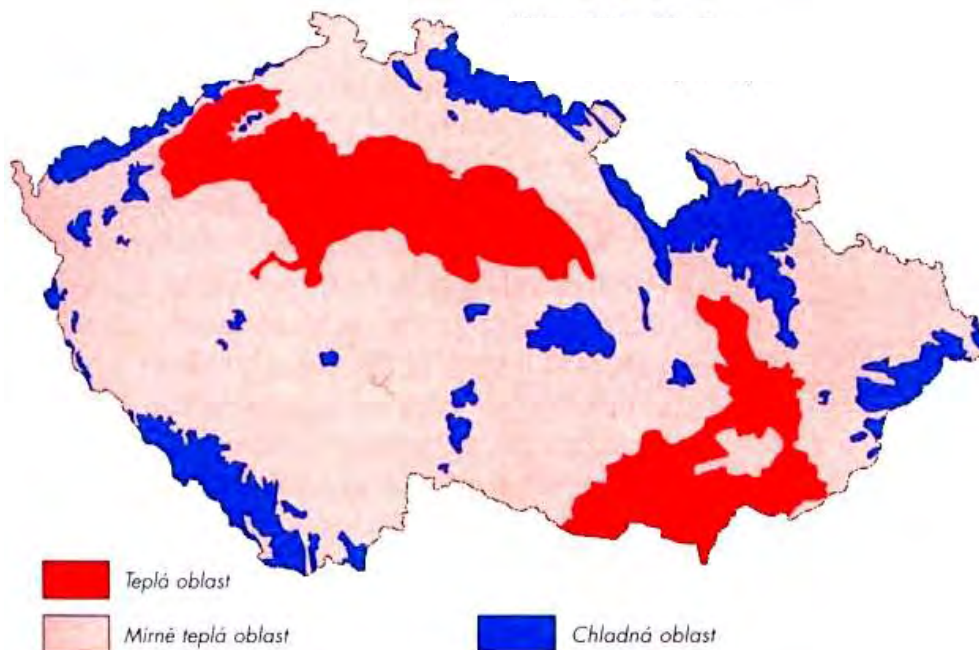
Mimo klima ovlivňuje cestovní ruch také počasí, tj. momentální stav klimatických prvků v určitém regionu. Silně ovlivňuje hlavně krátkodobou a víkendovou rekreaci, především v letním období, když turistika vrcholí. Z hlediska potenciálních možností pro rozvoj cestovního ruchu rozeznáváme:

- *počasí mimořádně příznivé pro cestovní ruch*, které můžeme charakterizovat v letním období jako teplé a bezoblačné, v zimě mírně mrazivé, málo oblačné, se sněhovou pokrývkou;
- *počasí vhodné pro cestovní ruch*, které zahrnuje klimatická situace, při které je sice oblačno (střídavě jasně a zamračeno), ale jsou vhodné podmínky pro pobyt v přírodě, v zimě zamračené, ale s dostatečnou sněhovou pokrývkou;
- *počasí málo vhodné pro cestovní ruch* charakterizuje soubor těch typů počasí, které se vyznačují srážkami v letním období a značně mrazivým počasím v zimě.

3.2.3. KLIMATOGEOGRAFICKÉ ČLENĚNÍ ČESKÉ REPUBLIKY

Podnebí našeho území má charakter tzv. mezoklimatu, charakterizující středně rozsáhlé oblasti. Problematikou členění území bývalého Československa se zabývali Konček a Petrovič (1957) a Quitt (1971), v novější době např. Moravec a Votýpka (1998).

Střed České kotliny zaujímá teplá podoblast, zahrnující Polabí, část Pražské plošiny, Žatecká plošina a celé Poohří. Vyznačuje se dlouhým, teplým a suchým létem, velmi krátkým přechodným obdobím a teplým až mírně teplým jarem a podzimem, krátkou, mírně teplou a suchou až velmi suchou zimou. Tato podoblast je obklopena mírně teplou podoblastí, která má poněkud vlhčí léto, delší přechodné období a delší trvání sněhové pokrývky. Zabírá většinu pahorkatin a ploché vrchoviny střední části České kotliny. Vrchovinné části Českomoravské vrchoviny, Středočeské pahorkatiny, Brd a podhorské oblasti okrajových pohoří mají podnebí mírně teplé podoblasti, které se s narůstající nadmořskou výškou stává drsnější. Převážná část horského lemu České kotliny (Novohradské hory, Šumava, Český les, Krušné hory, Jizerské hory, Krkonoše, Orlické hory) mají podnebí chladné. Jsou charakterizovány podnebím s velmi krátkým až krátkým, mírně chladným a vlhkým létem, dlouhým přechodným obdobím s mírně chladným jarem a mírným podzimem, dlouhou mírnou až mírně vlhkou zimou s dlouhým trváním sněhové pokrývky. Vrcholové části nejvyšších pohoří České vysočiny – Krkonoš, Krušných hor, Šumavy Králického Sněžníku a Hrubého Jeseníku mají zejména zimu podstatně chladnější. Jejich podhůří a vrchoviny východní části České vysočiny mají podnebí podobné horskému lemu České kotliny. Směrem k jihovýchodu pak nižší části vrchovin a pahorkatiny mají podnebí mírně teplé oblasti, které přechází pak v teplé podnebí západních Vněkarpatských sníženin (např. Hornomoravský úval a Dolnomoravský úval. Oblasti středomoravských Karpat a Moravsko-slezských Karpat mají podnebí mírně teplé podoblasti, zatímco vrcholové části nejvyšších karpatských pohoří moravsko-slovenského pomezí mají klima chladné oblasti.

Obr. 3.5 Typy makroklimatu v ČR
(CENIA, Česká informační agentura životního prostředí)

3.3. VODSTVO

K nejvýznamnějším prvkům přírodního rekreačního potenciálu patří vodstvo (především moře, jezera, umělé vodní nádrže, řeky). Hydrologické podmínky mají jeden z rozhodujících vlivů na lokalizaci, určení rozsahu, intenzity a směru turistických proudů a rekreačních pobytů (např. v ČR je více než 40 % rekreační ubytovací základny soustředěno kolem vodních ploch a toků, v Chorvatsku více než 75 % ubytovacích kapacit leží u moře, ve Francii kolem 55 %, v SRN téměř 40 %). Ze všech povrchových vod má největší význam moře, které je využíváno především pro dlouhodobé rekreační pobyty. Moře má zpravidla vedoucí postavení v domácím cestovním ruchu i u zemí s méně vhodnými klimatickými podmínkami. Řeky a vnitrozemské vodní plochy jsou využívány převážně pro krátkodobou rekreaci (zvláště víkendovou v blízkosti velkých měst a aglomerací). Stojaté i tekoucí vody umožňují kromě koupání i provozování řady vodních sportů, rybolov, vodní turistiku. Na intenzitu využívání povrchových vod má rovněž velký vliv jejich geografická poloha. Při určování využitelnosti povrchových vod pro rekreaci se vychází např. u pobřeží z jeho délky, přístupnosti i expozice (kromě již uvedené morfologie). Sleduje se též charakter i sklon vodního toku či nádrže, rychlost proudění, hloubka a čistota vody. K posouzení funkčního využití povrchových vod potřebujeme znát údaje o teplotě vody podle měsíců a o délce období zámrazu vodní hladiny. Podzemní vody ovlivňují rekreační využití krajiny v okolí místa svého výstupu na povrch, tj. pramenů. Jejich význam záleží především na minerálním složení, teplotě a formě vývěru vody. Rozvoj dlouhodobé rekreace a turistiky s poměrně vyrovnaným ročním průběhem návštěvnosti podmiňují minerální prameny, hlavně termální využívané v lázních).

Diferencovanost významu hydrologických prvků krajiny z hlediska cestovního ruchu udává následující škála (Mariot, 1983):

- hydrologické prvky s obecným a celostátním významem;
- hydrologické prvky s regionálním významem;
- hydrologické prvky s lokálním významem.

Mezi *hydrologické prvky s obecným a celostátním významem* patří z hlediska cestovního ruchu přitažlivé objekty a jevy v přírodním prostředí, které můžeme zařadit do kategorie povrchových a podzemních vod. Je to především moře s pobřežními plážemi, rekreačně významná jezera, umělé vodní nádrže, dravé vodní toky pro náročné vodácké sporty a termální prameny. Z atraktivit sem můžeme přiřadit především vodopády, gejzíry, ponorné řeky a ledovce. V důsledku vysokého stupně atraktivity mají velké gravitační zázemí. Jsou důležitými místy koncentrace cestovního ruchu.

Hydrologické prvky s regionálním významem jsou turisticky a rekreačně méně přitažlivé a z tohoto důvodu mají podstatně menší gravitační území než hydrologické prvky celostátního významu (vodní toky pro vodní sporty, rekreační rybníky, z atraktivit krasové prameny či menší vodopády).

Do poslední kategorie zařazujeme vodní plochy různého původu, které přicházejí v úvahu pro místní rekreační využití (zatopené lomy nebo těžební lokality šterkopísků). Vodní plochy menší než 1 ha se při makrorajonizaci území neuvažují.

Komponenty, které vytvářejí soubor hydrologických předpokladů cestovního ruchu v určitém regionu, můžeme z geografického hlediska rozdělit na vody podzemní a povrchové.

3.3.1. PODZEMNÍ VODY

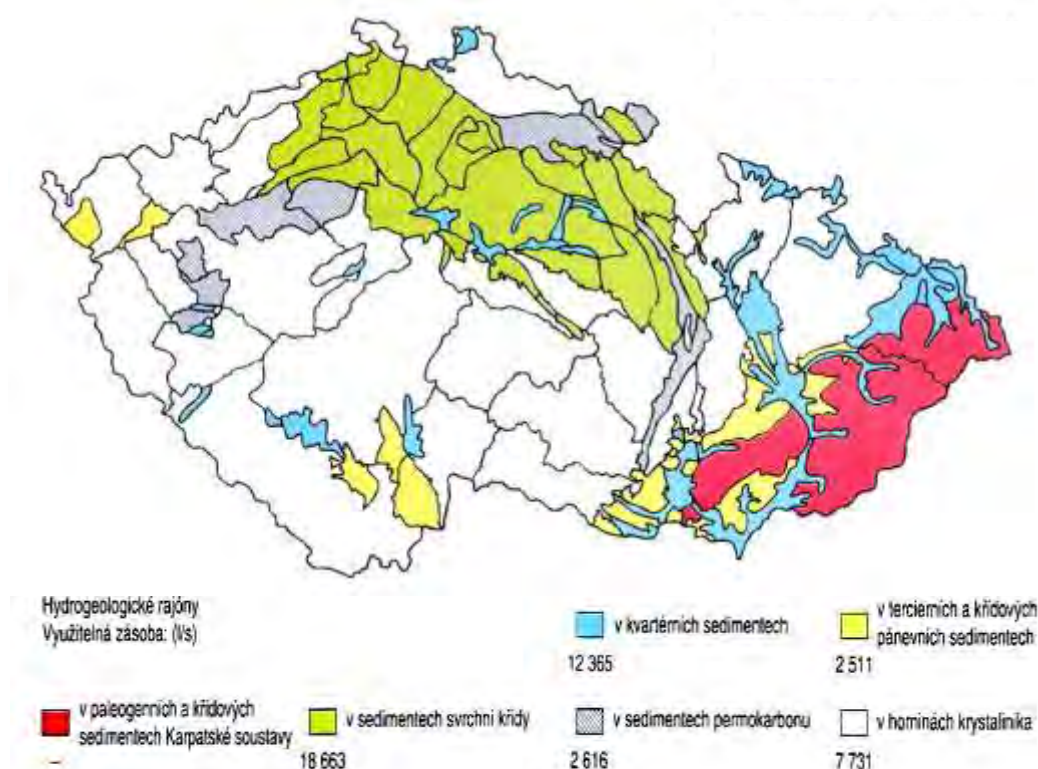
Výskyt podzemních vod podmiňuje vznik bodového rozmístění cestovního ruchu. Podzemní vody ovlivňují využívání krajiny svým výstupem na povrch, který může být přirozený (prameny) nebo umělý (studna, vrt). Prameny můžeme charakterizovat celkovou mineralizací, chemickým složením (kyselky, síranové, alkalické, jodové, sirmé atd.), teplotou, léčivými účinky, vydatností pramene v litrech za sekundu, stálostí a formou vyvěrání podzemní vody.

Za přírodní minerální vody se považují takové, které při vývěru obsahují v jednom litru vody více než 1 g rozpuštěných pevných látek, více než 1 g rozpuštěného oxidu uhličitého, nebo mají teplotu vyšší než 25 °C. Rozlišují se minerální vody stolní a léčivé s prokázanými pozitivními vlivy na lidské zdraví.

Zdroje podzemních vod jsou důležitým ukazatelem možností rozvoje jakýchkoliv lidských aktivit, tedy i aktivit spjatých s turismem. Proto je této problematice věnována soustavná pozornost (obr.3.5).

Na rozvoj cestovního ruchu mají největší vliv přírodní léčivé minerální vody, jejichž hospodářské využití podnítilo rozvoj specifického druhu cestovního ruchu – *lázeňství*. Balneologicky hodnotné jsou zejména termální minerální prameny. Lázeňská střediska založená na jejich využití, můžeme podle jejich významu rozdělit na mezinárodní, celostátní, regionální a lokální. K mezinárodním patří lázeňská střediska s dlouhodobou tradicí, s vysokou kvalitou přírodních podmínek, balneologicky hodnotných termálních vod využívaných k léčení a s vysokou úrovní služeb. V Evropě k nim patří Karlovy Vary, Wiesbaden v SRN, Badgastein v Rakousku, Vichy ve Francii, Budapešť v Maďarsku a další. Když vezmeme v úvahu nejen využití minerální vody, ale také mineralizovaná bahna a slatiny, můžeme k tomuto typu zařadit také Piešťany. Specifické využití v lázeňství mají radioaktivní vody (Jáchymov). Termální prameny pozitivně ovlivňují potenciální rekreační hodnotu území tím, že podmiňují výstavbu otevřených a krytých termálních koupališť na rekreaci. Rekreační využití termálních vod tímto způsobem prodlužuje sezónu pro letní sporty (koupání). Počet těchto středisek se v posledních letech výrazně zvyšuje, což je důsledkem intenzivního průzkumu výskytu geotermálních zdrojů (např. na Slovensku, v Maďarsku

apod.). Menší využití v rámci cestovního ruchu mají studené minerální prameny (stolní vody). V posledním období vzrůstá zájem o využití lokálních minerálních pramenů.

Obr.3.5 Hydrogeologické rajóny a zdroje podzemní vody (Herber – Dobrovolný, 2006)

Předmětem zájmu cestovního ruchu se stávají také prameny vyvěrající ze země atraktivním způsobem (gejzíry v sopečných oblastech, vyvěračky v krasových územích, vývěry minerálních vod v travertinových kupách, uměle navrtné artézské studny atd.). Ve světě jsou nejznámější gejzíry z Islandu, Nového Zélandu a hlavně Yellowstonekého národního parku v USA. Mohutnou vyvěračku v krasovém území představuje podzemní řeka Ochra, ústící do Ochridského jezera v Jugoslávii, u nás říčka Punkva v Moravském krasu. Klasický případ minerálních vod z travertinových kup je státní přírodní rezervace Sivá Brada na Slovensku. Někdy vytvářejí vývěry mineralizovaných vod pozoruhodné povrchové útvary, jako jsou sintrové terasy v Pamukale v Turecku, v Yellowstoneském národním parku či v oblasti Tarawera na Novém Zélandu, jejichž návštěvy je pravidelně zařazována do programu mnoha cestovních kanceláří a agentur.

3.3.2. POVRCHOVÉ VODY

Podílejí se na liniovém rozmístění cestovního ruchu. Spolu s teplotou jsou důležitým lokalizačním činitelem. Podporují rozvoj cestovního ruchu v letní sezóně u moře, v okolí vodních toků, přírodních a umělých vodních nádrží. Tato situace je typická pro teplé měsíce roku v mírném a subtropickém pásmu.

3.3.2.1. Moře

Hlavním reprezentantem povrchových vod je *moře*, které samo o sobě je atraktivním prvkem přírodního prostředí přímořských krajin. Využívá se především na dlouhodobé pobyty. Poskytuje mnoho možností rekreační činnosti (koupání, slunění), rekreačních sportů (jachting, surfing) a kulturně-poznávací činnosti. Teplá jižní evropská moře (Středozevní, Černé) mají v mezinárodním cestovním ruchu významné postavení. Středozevní moře váže na sebe víc než polovinu celkového evropského cestovního ruchu. Teplá moře v Evropě jsou

cílem každoroční masové migrace obyvatelstva severní a střední Evropy za teplou vodou a jižním sluncem. Jejich přitažlivost je mimo přírodní krásy a příznivé teploty dána také estetickým faktorem (průhledností, barvou).

Mimo Středozemního moře k dalším oblastem s velkou koncentrací cestovního ruchu patří pláže karibských ostrovů, pobřeží Brazílie, západní pobřeží Mexika (Acapulco) a pobřeží Yucatánu, jihovýchod USA (Florida). Přitažlivé jsou také některé Tichomořské ostrovy (Havajské, Fidži) a ostrovy Indického oceánu (Seychely, Maledivy). Podobně, jako při mořských plážích, dominuje letní rekreace také při větších vnitřních jezerech, umělých vodních nádržích a rekreačně a sportovně využitelných řekách.

3.3.2.2. Jezera a umělé vodní nádrže

Jezera jsou přirozené vodní plochy různého původu (tektonického, krasového, sopečného, ledovcového atd.). Jejich rekreační využití závisí na geografické poloze a především na klimatických poměrech daného místa (výrazně se uplatňuje vertikální zonalita), na přístupnosti, znečištění a požadavcích ochrany přírody. V tab. 3.4 jsou uvedena největší jezera světa.

Tab.3.4. Deset největších jezer světa

č.	jezero	země	plocha (km ²)	max. hloubka (m)
(Kaspické moře	vých. Evropa, záp. Asie	394 299	946
2.	Hořejší	Kanada, USA	82 414	406
3.	Viktoriino (Ukerewe)	střední Afrika	69 485	82
4.	Huronské	Kanada, USA	59 596	229
5.	Michiganské	USA	58 016	281
6.	Aralské (původní stav)	Kazachstán, Uzbekistán	33 800	68
7.	Tanganika	střední Afrika	32 893	1 435
8.	Bajkal	Rusko	31 500	1 620
9.	Velké medvědí	Kanada	31 080	82
10.	Malawi	jižní Afrika	30 044	706

Jezera se převážně využívají na víkendovou rekreaci, vodní sporty a rybolov. Některá jezera jsou důležitá také z hlediska dlouhodobé rekreace, což ovlivňuje jejich geografická poloha, příznivé klimatické poměry, přírodní krásy a jejich celková atraktivnost. Jsou charakteristické vysokou koncentrací cestovního ruchu. Do této kategorie můžeme zařadit Plitvická jezera, jezero Bodamské, Ženevské, Balaton, Ochridské a Ladožské. Výborné podmínky pro některé druhy sportů (jachting, rybolov) poskytuje soustava finských, švédských a mazurských jezer. Vysoký kredit letní návštěvnosti mají vysokohorská jezera. Patří k nim tradičně silně turisticky navštěvovaná alpská jezera (Bledské, Comské, Gardské, Vierwaldstättské, Traunské, Halštattské a další), nebo jezera Vysokých Tater. Turistickou atraktivitou je také systém skotských jezer spojených Kaledonským průplavem. Mimo Evropy mají největší turistickou frekvenci jezera na území Kanady a USA, jejichž vodní plochy se nacházejí v blízkosti velkých městských aglomerací (Michigan – Chicago, Erie – Detroit, Cleveland, Ontarijské – Toronto).

Značný význam pro cestovní ruch vnitrozemských států mají *umělé vodní nádrže*. Z hlediska vzniku a funkčnosti je dělíme na přehradní nádrže a rybníky. *Přehradní nádrže* vybudované s cílem různého hospodářského využití (energetické, dopravní, zavlažovací, retenční) mají velký význam na rozvoj dlouhodobé, ale také krátkodobé (víkendové) rekreace, s výjimkou vodních nádrží vybudovaných pro účely zásobování pitnou vodou.

Některé nádrže byly postavené jen na rekreační účely. Přehradní nádrže tohoto typu patří k nejatraktivnějším místům letní rekreace u vody, kde mimo vodní plochy jejich zajímavost umocňuje okolní zalesněná krajina. Některé naše přehradní nádrže jsou turisticky předimenzované (hustá zástavba rekreačních zařízení všeho druhu, neúnosné stavy návštěvníků). Příkladem je Lipno, Slapy, Rozkoš, Nechranická nádrž, na Slovensku Oravská vodní nádrž, Zemplínská Šírava a další. Do druhé skupiny vodních nádrží patří *rybníky* vybudované na chov ryb. Patří ke kladným prvkům konfigurací terénu. Mají podíl nejen na specifickém charakteru krajiny, ale ovlivňují území hlavně klimaticky (jižní Čechy). Pro účely rekreace jsou vhodné rekreační rybníky. Mezi umělé vodní nádrže se řadí *rekultivované lomy a povrchové doly*. Jejich význam stoupá především tam, kde nejsou k dispozici vodní plochy jiného typu. Klasickým příkladem jsou rekultivované lomy v severočeské hnědouhelné pánvi (např. velmi navštěvovaná vodní plocha bývalého lomu Benedikt či jezero Milada u Chabařovic), zatopené těžebny šterkopísků na Ostravsku, Přerovsku apod.

Obr. 3.6 Hlavní umělé vodní nádrže v ČR (Nováková, 2012)

Při hodnocení významu vodních nádrží a rybníků z hlediska cestovního ruchu sledujeme jejich rozlohu v m² a délku břehů v m.

3.3.2.3. Vodní toky

Přirozené vodní toky (potoky, řeky) odvádějí vodu z krajiny z určité plochy (povodí) od svých zdrojnic do akumulčních nádrží (moří, jezer, bažin, bezodtokých pánví) nebo do jiných řek. Délka řek kolísá od několika km po tisíce km, průtok se mění jednak podle množství srážek, jednak podle velikosti povodí (tab.3.5).

U vodního toku se rozlišuje horní, střední a dolní tok. *Horní tok* má nevyrovnané spádové poměry a velkou erozní sílu, což se projevuje prohlubováním údolí a transportem značného množství klastického materiálu (valounů, písku a jílu). V případě výskytu tvrdých hornin či zlomů se tvoří přejeje, katarakty a vodopády. Ve *středním toku* začíná řeka meandrovat a rozšiřovat své údolí, v němž ukládá část přenášeného materiálu. V *dolním toku* jsou vyrovnané spádové poměry. Řeka má minimální erozní a transportní sílu. Vytváří široké údolí s rozsáhlou údolní nivou.

Tab.3.5. Největší řeky

Nejdelší řeky	Amazonka	6 762 km
	Nil	6 690 km
	Jang-c'-ťiang	6 380 km
Řeky s největším průtokem	Amazonka	219 000 m ³ .s ⁻¹
	Ganga	43 000 m ³ .s ⁻¹
	Kongo	41 800 m ³ .s ⁻¹
Řeky s největším povodím	Amazonka	6 915 000 km ²
	Kongo	3 680 000 km ²
	Nil	3 400 000 km ²

Vodní toky se mnohostranně využívají v cestovním ruchu (na rekreaci, plavání, vodní sporty, rybolov). Byly vždy centrem rekreačního tlaku v blízkosti velkých měst. Čím dál tím více ztrácejí tyto tradiční formy rekreace svůj význam pro znečištění vod, čímž se snižuje počet vodních toků zařazených do I., resp. II. kategorie čistoty. Vyšší stupně (III. a IV.) nevyhovují na účely rekreace. Při charakteristice vodních toků uvádíme následující údaje:

- přítok v m.s⁻¹, - rychlost proudu v m.s⁻¹, - šířku koryta toku v m, - hloubku v cm.

Uvedené údaje jsou mimořádně důležité u těch vodních toků, které mají význam pro speciální druhy sportů (vodácký slalom na divokých vodách, canyoning). Řeky tohoto typu známe z Alp, Pyrenejí, Transylvánie apod. Z našich řek sem patří horní toky řek Labe, Úpy a Vltavy, na Slovensku Dunajec, Bělá, Hornád a horní toky Oravy, Váhu a Hronu. Množství menších divokých vod, které stékají z horských oblastí, zvyšuje krajinný půvab jejich horských dolin.

Atraktivnost vodních toků zvyšují některé vodní útvary, mezi které patří kaňony a vodopády. Jsou přírodními atraktivitami I. stupně (kaňon Colorada, kaňony jugoslávských řek - Neretva, kaňon řeky Labe a Kamenice, na Slovensku kaňon Hornádu a mnoho dalších).

K turisticky vyhledávaným částem krajinných celků patří *meandry řek*. Volné meandry se tvoří v plochých rovinatých úsecích řek, kde řeky meandrují ve vlastních náplavech. Typickým příkladem jsou Hraniční meandry Odry u Bohumína nebo volné meandry řeky Nowitna na Aljašce. Zajímavá jsou přirozená nebo vyrovnáváním toků vzniklá mrtvá ramena, která mají značný význam ve sportovním rybářství. Najdeme je v údolí řeky Moravy, Dyje, Labe, Dunaje, Nitry, Hronu, Ipelu, Bodrogu a dalších. K vyhloubeným – zakleslým meandrům, zařezaným hluboko do skalního podkladu, patří meandry řeky Vltavy, Jihlavy, meandry Osypané břehy na řece Moravě u Strážnice, Domašínský meandr na Váhu přes Malou Fatru a meandr Dunaje v Pieninách, které patří k turisticky nejatraktivnějším, ze světa lze vzpomenout například meandr řeky Aary ve Švýcarsku, která teče přes Švýcarskou plošinu a ústí do Rýna, úžasný meandr Horseshoe Bend na řece Colorado apod.

Také *vodopády* jsou objektem turistického zájmu (Niagárské, Yosemiteké, Viktoriiny, Iguazú, vodopády řeky Krky, vodopády Norska a Islandu, apod.). Mají charakter mezinárodních atraktivit (tab.3.6).

Tab.3.6. Nejvyšší vodopády světa

jméno	výška (m)	stát	jméno	výška (m)	stát
Salto Angel	979	Venezuela	Ramnefjellsfossen	818	Norsko
Tugela Falls	948	JAR	Waihilau Falls	792	USA
Tres Hermanas	914	Peru	Colonial Creek Falls	788	USA
Browne Falls	836	N. Zéland	Mongefossen	773	Norsko
Strupenfossen	820	Norsko	Mutarazi Falls	762	Zimbabwe

Jako příklad vodopádu s charakterem regionální atraktivnosti můžeme uvést Shaffhausenské vodopády na horním toku Rýna. V našich geografických podmínkách se také vyskytují vodopády s lokálním vlivem na rozvoj cestovního ruchu (Labské vodopády a vodopád na říčce Huntavě u Rešova v Jeseníkách, vodopády ve Vysokých Tatrách, ve Slovenském ráji, Brankovský v Nízkých Tatrách, Šútovský vodopád v Malé Fatře, Lúčanský v Chočských vrchoch, Starohutský vodopád v Pohronskom Inovci, a další).

Mezi vodopády s nejmohutnějšími ročními průtoky vod náleží Livingstonovy vodopády a vodopády Bojoma (dříve Stanleyovy) na řece Kongo či vodopády Iguazú v Argentině (tab.3.7).

Tab.3.7. Některé nejmohutnější vodopády

vodopády	řeka	stát	výška (m)	šířka (m)	počet stupňů	délka km	průtok (m ³ .s ⁻¹)	
							prům.	max.
Livingstonovy	Kongo	Republika Kongo	267		32	350	35100	
Bojoma (Stanleyovy)	Kongo	Republika Kongo	61		7	97		
Iguazú (Iguacu)	Iguacu	Argentina/Brazílie	70-80	4000			1750	12500
Niagarské	Niagara	USA/Kanada	48-53	1200	1		5700	
Mosioatunya (Viktoriiny)	Zambezi	Zambie/Zimbabwe	128	44-100			1240	12000

V přehledech zmiňovaný vodopád Guaira na řece Paraná v Brazílii je zakryt obrovskou přehradou Itaipu.

3.3.3 HODNOCENÍ TURISTICKÉHO VÝZNAMU VODSTVA

Při hodnocení vlivu povrchových vod na rozvoj cestovního ruchu je nutno brát v úvahu následující kritéria:

- hloubka v cm (resp. v m);
- charakter dna (písčité, bahnitý atd.);
- teplota vody;
- čistota vody;
- rozloha využitelných pobřežních pláží.

Vážným problémem cestovního ruchu na mořských plážích, ale i vnitřních vodních plochách, se v současnosti stává jejich stoupající znečištění zapříčiněné průmyslovým odpadem, intenzivní zemědělskou činností (nadměrné používání umělých hnojiv, úniky odpadů z živočišné výroby), námořní a říční dopravou, těžbou nerostných surovin v pobřežním pásmu (ropa, zemní plyn, těžba soli) a koncentrací zpracovatelského průmyslu v okolí velkých přístavů. Negativně se to odráží ve snižující se kvalitě vod a může mít vážné důsledky v dalším rozvoji vnitřního a mezinárodního cestovního ruchu.

3.3.4. VODSTVO ČESKÉ REPUBLIKY

Rozdělení území České republiky na jednotlivá úmoří i výšková členitost jsou výsledkem geologického a geomorfologického vývoje. Ten se projevuje i v tvorbě dalších

podmínek důležitých pro odtokové poměry, neboť vytváří prostředí, v němž nebo na němž dochází k odtoku srážkových vod a k tvorbě zdrojů podpovrchových vod. Podílí se na vývoji dalších důležitých činitelů, jako je půda a vegetace.

Nejdůležitějším zdrojem vodnosti našich řek jsou atmosférické srážky spadlé v podobě deště nebo sněhu. V dlouhodobém průměru spadne na naše území asi 670 mm srážek, tj. 53 miliardy m³ vody. Z toho připadá na povodí Labe 64,5 % (roční úhrn srážek 659 mm), na povodí Odry 9,8 % (825 mm) a na povodí Moravy 25,7 % (641 mm). Při porovnání průměrných ročních úhrnů srážek (údaje v závorkách) je zřejmý velký rozdíl ve vlhkosti jednotlivých povodí. Nejvlhčí je povodí Odry, nejsušší je povodí Moravy. Z celého území ČR odeče v průměrném roce asi 15 miliard m³ vody, tj. 28,8 % spadlých srážek. Na vytvoření tohoto celkové množství se podílí opět jednotlivá povodí nerovnoměrně (tab.3.8).

Tab.3.8 Bilance oběhu vody v povodích

Povodí	Srážky/rok		Odtok/rok		f
	10 ⁶ m ³	mm	10 ⁶ m ³	mm	%
Labe	33 945	659	10 055	194	29,6
Odra	5 158	825	1 953	313	37,9
Morava	13 529	641	3 140	149	23,2
ČR	52 631	668	15 148	192	28,8

Přehledně vyjádříme nejlépe plošné rozdělení odtoků na území republiky mapou izolinií průměrných ročních měrných odtoků (obr.3.7). Na jeho prostorovou proměnlivost má rozhodující význam vertikální členitost.

Obr.3.7. Mapa izolinií měrného odtoku (GgÚ ČSAV, 1971)

O přirozeném hydrologickém režimu a rozdělení vodnosti řek během roku rozhoduje v našich klimatických podmínkách značnou měrou množství vody nahromaděné ve sněhové pokrývce a doba tání. Z toho vyplývá, že toky s podobným rozdělením vodnosti během roku vznikají v oblastech klimaticky i geomorfologicky podobných. Podle toho se v České republice rozlišují tři oblasti: horská - sněhohoděšťová, horská - sněhová a vrchovino-nížinná.

Obr.3.6. Čtvrtletní rozdělení vodnatosti v oblastech (GgÚ ČSAV, 1971)

V horské - sněhohodešťové oblasti jsou převažujícím zdrojem vodnosti řek tající sněh a dešťové srážky. Patří jen horské oblasti části povodí Olše. V horské - sněhové oblasti je hlavním zdrojem voda z tajícího sněhu. Tato oblast zahrnuje celá anebo horní povodí toků stékajících z našich hor. V povodí Labe jsou to zejména Úpa, Metuje, horní Orlice, Loučná, Vltava (nad Berounekou), Otava, Malše, Lužnice, horní Berounka a Ploučnice. V povodí Odry patří do této oblasti všechny toky, v povodí Moravy horská část Bečvy. Toky vrchovino-nížinné oblasti mají zřejmou převahu vodnosti v zimním a jarním období vlivem dešťových či sněhových srážek. Patří sem toky středních Čech, zejména levostranné přítoky středního a dolního Labe a Sázava, převážná část přítoků Moravy a celé povodí Dyje.

Výskyt, množství a vlastnosti *podzemních vod* závisejí na geologickém složení území a jeho doplňování vodou z dešťových srážek, tajícího sněhu či řek. Podle hloubky, ve které se podzemní voda pohybuje pod povrchem, rozlišujeme podzemní vodu s mělkým oběhem nebo s hlubokým oběhem. Podzemní voda s mělkým oběhem pochází ze srážek, oběh vody je rychlý, proto se nestačí při styku s horninovým prostředím významněji mineralizovat. Do této skupiny patří většina nejvíce využívaných (vodárenských a užitkových) vod. Podzemní vody s hlubokým oběhem jsou více mineralizované a teplejší. Jedná se hlavně o termální vody a vody artézské.

Kapacita zdrojů podzemní vody v České republice se odhaduje asi na 1,44 mld. m³/rok. Jen 16 % státního území má vhodné podmínky pro tvorbu využitelných zásob podzemních vod (území křídových a kvartérních sedimentů). 84 % území ČR má z hlediska tvorby zásob a využití podzemních vod jen lokální význam.

3.4. FLORA

Rostliny jsou důležitou složkou přírodního prostředí, které významným způsobem ovlivňuje fyziologii krajiny. V porovnání s ostatními komponenty, které patří do komplexu lokalizačních předpokladů cestovního ruchu, je význam této složky relativně menší. Celkově mají vegetační formace pozitivní vliv na funkční využití krajiny. Z hlediska cestovního ruchu **nejvýznamnějším fyto geografickým faktorem je les**. Je výrazným krajinným prvkem, zejména v morfologicky členitém terénu. V oblastech, které nevynikají jinými přírodními pozoruhodnostmi, je les jediným předpokladem pro jejich rekreační využití. Les je komponentem při určování přírodních krajinných typů z hlediska rekreačního potenciálu území. K základním funkcím lesa – dřevařské, vodohospodářské a klimatické - patří také funkce rekreační. Závisí na jeho druhové a věkové skladbě, nadmořské výšce a rozloze. Dle vertikální členitosti jsou lesy zastoupené v pásmu nížin (lužní lesy), podhorském pásmu a horském pásmu. Při hodnocení vhodnosti lesa pro rekreační účely se sleduje:

- rozloha zalesněné plochy (v ha);
- délka okrajů lesa (v km);
- struktura porostu (listnaté, smíšené, jehličnaté);
- velikost porostu;
- rozšíření nejvýznamnějších lesních společenstev.

Atraktivnost lesa a jeho flory se mění dle lesních typů. Podle rozšíření lesních typů z aspektu vhodnosti pro cestovní ruch je můžeme rozdělit na tři skupiny (Mariot, 1983):

- mimořádně vhodné lesní společenství;
- vhodné lesní společenství;
- méně vhodné lesní společenství.

Do první kategorie vhodnosti lesních společenství pro cestovní ruch je možné zařadit dubovo-habrové lesy, borovicové lesy a společenství kosodřevin. Vysokou atraktivitou se vyznačují borovicová společenství, která se vyskytují na vápencových skalách a pískovcových skalních útvech. Do druhé kategorie patří lesy smíšené (dubové, jedlové, bučiny), smíšené horské lesy (jedlovo-smrkové) a vysokohorské smrčiny. Málo vhodné pro rekreaci jsou slatinové lesy (lužní), rašeliniště, či homogenní porosty akátů. Podobně se pro účely cestovního ruchu dostatečně nevyužívají jasanovo-javorové lesy na strmých horských svazích.

Česká republika z biogeografického hlediska patří do středoevropské provincie listnatých lesů eurosibiřské podoblasti palearktu. Podle charakteru se dále člení na obvod středočeských nížin a pahorkatin s teplomilnou květenou, obvod s hercynskou květenou, obvod se sudetskou květenou, obvod karpatského úseku, obvod přechodových zón atd.

Zvláštní význam z hlediska cestovního ruchu mají území se specifickou funkcí (lesní rezervace, chráněná naleziště vzácných rostlin, zahrady a parky, studijní plochy, obory, bažantnice), ve kterých se realizuje úzce specializovaná rekreační činnost zaměřená na pozování přírody a přírodních zvláštností. Z tohoto aspektu jsou mimořádně atraktivní botanické zahrady a arboreta. Pomáhají zachovat diverzitu botanického světa a reprezentují významný aklimatizační objekt množství jehličnatých a listnatých druhů, které pocházejí ze všech fyto geografických oblastí světa. Nejstarší botanická zahrada v Evropě založená v roce 1545 je v Padově (Itálie), v našem státě botanická zahrada Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy z roku 1775. Největší na světě je botanická zahrada Toowoomba v Austrálii o ploše 11 000 ha. K nejznámějším dále patří botanické zahrady v Suchumi (Gruzie), Havaně (Kuba), Kandy (Šrí Lanka) a jinde. Znamé je arboretum Průhonický park, Americká zahrada u Chudenic, Nový Dvůr u Opavy, Bílá Lhota atd.

Částečný vliv na rozvoj cestovního ruchu v bezprostřední blízkosti zalesněného území mají i rostlinná společenství luk a pasek. V nížinné, polnohospodářsky intenzivně využívané krajině bez souvislých lesních ploch zastává významnou funkci rozvinutá zeleň. Je cenná a hodnotná nejen z hlediska rekreačního, ale i krajinného. K rozvinuté zeleni patří lesní enklávy a remízky, břehové porosty vodních ploch a toků, uměle vysázené větrolamy a ochranné pásy, křovinatá zeleň mezi a stromořadí.

Pro krátkodobou rekreaci obyvatel velkých měst a průmyslových aglomerací mají velký význam tzv. *parkové lesy*. Pod tímto pojmem rozumíme upravené úseky volné krajiny, které tvoří navzájem sladěné přírodní a umělé rekreační prvky. Ve vícero oblastech se parkové lesy zakládají na plochách zdevastovaných hospodářskou činností člověka (Mostecko, Ostravsko a další) a rekonstrukcí už existujících lesních porostů.

Mimořádně důležitou ochrannou funkci mají lesní porosty při horní hranici lesa a porosty kosodřevin ve vysokých polohách. Navzdory tomu, že jejich protierozní a protilavinová funkce je všeobecně známá, vlivem cestovního ruchu bývají často poškozované.

K lesům zvláštního určení patří i lesy situované v prvním ochranném pásmu vodních zdrojů. Vzhledem k jejich prvořadě ochranné funkci se nevyužívají v cestovním ruchu. Naopak lesy rozprostírající se v bezprostředním okolí středisek ke koupání kromě prioritní úlohy ochrany přírodních léčivých zdrojů plní i rekreační funkci. Přísně účelové je využití lesů ve zvěřincích a bažantnicích. Lesní porosty národních parků a chráněných krajinných oblastí patří také do kategorie lesů zvláštního určení. Ve všech velkoplošných chráněných územích je potřebné řešit vážný problém – koexistenci mezi využitím lesů pro rekreační účely a jejich ochrannou funkci.

Některá rostlinná společenstva jsou z hlediska cestovního ruchu mimořádně atraktivní. Patří sem např. porosty sekvojí v národním parku Muir Woods u San Franciska, obří sekvojovce v národním parku Sequoia v pohoří Sierra Nevada v Kalifornii a Mariposa Grove v Yosemiteckém národním parku, v našem státě prales Boubínský, Žofínský, Mionši atd. Značně zajímavé jsou i jiné vegetační formace, jako např. maďarská pusta, stepní oblasti Andalusie, Lünenburské vřesoviště v Německu, lužní lesy, dunajská delta, národní parky v Amazonii aj.

V souvislosti se charakteristikou rostlinného pokryvu území je nutno se dotknout problému introdukce nepůvodních rostlin. Kdysi člověk přicházel do styku jenom s původními - autochtonními rostlinami. Postupně se v důsledku rozvoje lidské společnosti setkával s nepůvodními - alochtonními rostlinami. Trvalou součástí přirozené flóry se staly rostliny, které jsou výsledkem přirozené migrace, a jejich areál v podstatě nepodléhá krátkodobému působení člověka. Třetí součástí domácí flóry jsou zavlečené rostliny, které se dostaly na příslušné území neúmyslným přičiněním člověka.

Pozitivní stránkou introdukce je v první řadě zvyšování výživy lidu zaváděním a pěstováním nových zemědělských plodin a zlepšováním zdraví rozšiřováním pěstování léčivých rostlin (chininovník, eukalypty). Velmi důležitý je rozvoj materiálové výroby zaváděním technických rostlin potřebných na výrobu surovin pro spotřební průmysl (bavlník, konopí, z dřevin moruše, škumpa, kaštanovník jedlý, eukalypty, gumovník). Introdukce také pomáhá při záchraně a rozšiřování genofondu vymírajících druhů (např. ginkgo, metasekvoje, welwitschie). Konečně nelze opomenout i dopad na životní prostředí pěstováním okrasných rostlin, zvelebováním lesů a úpravou krajiny.

Introdukce rostlin přináší a přináší i negativní následky. S introdukovanými rostlinami a jejich částmi se mohou přenášet rovněž choroby a škůdci a semena nežádoucích plevelů. Nové rostliny mohou zdivočet a vcházet do sestavy domácí flóry, kde se stávají plevelem a mohou vytlačovat původní flóru (trnovník akát, pajasan žláznatý, javor jasanolistý, bolševník perský, křídlatka či netýkavky). Mohou způsobovat zdravotní problémy, když obsahují alergeny nebo toxické látky (*Rhus*). Nesprávné zavádění cizokrajných dřevin může způsobovat ekonomické ztráty, kdy nevhodná volba ekotypů a proveniencí vede k zániku výsadeb.

Musíme si uvědomit, že introdukce rostlin probíhala vlastně už od počátků zemědělské revoluce (Úradníček et al. 2012). Počátky lze hledat v Asii (4. tisíciletí př. n. l.), Egyptě (2. tisíciletí př. n. l.) a již 2000 let př. n. l. v Evropě. Z historického hlediska lze na území Evropy sledovat 4 fáze introdukce.

Fáze zemědělsko–ovocnářské introdukce

Začátky spadají do období řecké, makedonské a hlavně římské říše. Zavádělo pěstování ovocných dřevin, jako např. broskvoň, meruňky, ořechy, jedlé kaštiny, vinná réva, mandle, citronovníky, pomerančovníky, olivy, bavlník, citrusy a pod.

Fáze všeobecné botanické introdukce

začíná počátkem novověku, kdy se společně se zvyšováním přepravních možností zvyšovaly rovněž poznatky společnosti o přírodě a kultuře různých kontinentů a končí 17. stoletím. Začíná se více stupňovat organizovanější a cílevědomější boj o záchranu člověka před ničivými chorobami a hladem, zakládání prvních lékárnícko–botanických zahrad. Do tohoto období spadá už i prvotní introdukce jehličnatých dřevin, hlavně ze Severní Ameriky do Evropy (thuje, tisovec, jalovec, platan, hlošina, jírovec, trnovník atd.).

Fáze tzv. parkovníké introdukce

se uskutečňovala hlavně v 18.-19. stol., u nás i počátkem 20. stol. Představuje největší přínos k obohacení sortimentu dřevin v Evropě. Nové druhy byly introdukovány jak z Amerik (javor, bříza, lípa americká, nahovětvec), tak z východních zemí (pajasan, čimišník, magnolie, tsuga, pseudotsuga, ginkgo apod.). V podstatě vznikla jako odraz rostoucího nedostatku dřeva v Evropě **fáze lesnické introdukce**. Z jehličnatých dřevin se nejvíc uplatňuje borovice vejmutovka, douglaska, jedle obrovská a smrk sitka, z listnatých stromů akát a kaštan jedlý.

Velice důležitá byla a je introdukce potravinářských plodin. Rostliny, které jsou dnes zemědělsky využívány, musely být stejně jako zvířata domestikovány a geneticky modifikovány s cílem zvětšení a zkvalitnění využitelných částí rostliny, zlepšení mechanických vlastností a odolnosti vůči patogenům (Hájek et al., 2002). Rostlinná výroba je mladší než výroba živočišná. K přechodu od sběračství a lovu k zemědělství došlo nezávisle v několika oblastech, lišících se druhy plodin (obr.3.7).

Obr.3.7 Oblasti domestikace plodin (Hájek et al. 2002)

- 1 - Blízký východ (pšenice, ječmen, hrách, čočka, vinná réva, fíkovník, palma datlová);
- 2 - Střední Asie (pohanka, vřes, mrkev);
- 3 - Kavkaz (většina ovocných stromů mírného pásu);
- 4 - Dálný východ (rýže, čirok, broskvoň, citrusy, čajovník);
- 5 - Velké Sundy (cukrová třtina, banánovník);
- 6 - Afrika (čirok, vodní meloun);
- 7 - Severní Amerika - jižní část (fazol, slunečnice, jahodník, tabák);
- 8 - Střední Amerika (kukuřice, fazol, rajče, paprika);
- 9 - Jižní Amerika - Andy (brambor, batáty);
- 10 - Jižní Amerika - východní část (tabák, podzemnice olejná, bavlník, kakaovník)

Principy a postupy šlechtění rostlin jsou popsány už v Chamurappiho zákoníku (přibližně z roku 1686 př. n. l.). Pokroky v rostlinné výrobě ve středověku byly spojeny s pokrokem zemědělské techniky (např. vynález chomoutu a pluhu) a způsobu hospodaření s půdou (trojpolní systém). Postupem času docházelo k dalšímu výraznému rozvoji zemědělství. Rozvoj řemesel a později průmyslu umožnil značné zdokonalení zemědělského nářadí a strojů, což se odrazilo v kvalitnějším obdělávání půdy. 18. a 19. století bylo zlatým věkem zejména ovocného a později i obilnářského šlechtitelství. Nevídané možnosti přinesl rozvoj molekulárně biologických metod (GMO).

3.5. FAUNA

Podobně jako předcházející komponenty přírodního prostředí patří i zvířectvo k činitelům trvalého charakteru. Ze všech přírodních faktorů, které ovlivňují rozvoj cestovního ruchu, relativně nejvíc podléhá změnám a pozitivním i negativním zásahům člověka, který ho může do značné míry regulovat.

Součástí zemědělské revoluce byla domestikace mnoha druhů zvířat. Většina domestikací proběhla již před několika tisíci lety. Zřejmě nejdříve domestikovaným zvířetem byl pes (před 12 až 15 tisíci roky), jehož předkem byl vlk. Zřejmě nejdříve domestikovanými užitkovými zvířaty byly ovce a kozy. Před 7 až 9 tisíci roky byl domestikován skot, dalším byl kuň před cca 6 tisíci roky, osel, velbloud, lama, prase, kočky apod. Z ptáků se v lidských obydlích nejdříve objevili holubi. Před cca 7 tisíci roky byli domestikovány husy a kachny. Hrabaví ptáci se do lidské společnosti dostali před 5 až 4 tisíci roky. Patří sem kur, perlička, krůta či bažant.

I u živočichů lze nalézt velké množství druhů, které se rozšířily a zabydlely v krajích, kde se původně nevyskytovaly. Některé byly introdukovány úmyslně (např. bažant obecný, pstruh duhový, siven americký, amur bílý, tolstolobik obecný, ondatra pižmová, norek americký), jiné se rozšířily samovolně. Typickým příkladem je invazivní mandelinka bramborová, mýval severní, rak červený atd.

Stále rozšířenější jsou cesty turistů za exotickou zvěří do afrických národních parků. Mezi nejznámější lokality s množstvím zvěře patří národní park Serengeti v Tanzánii, Krügerův národní park v JAR, národní park Mano a přísně chráněné ostrovy Ballestas v Peru, zátoka Shark Bay v Západní Austrálii apod. Oblíbenou a pro hospodářství významnou formou jsou turistická a fotografická safari. Mezi velice přitažlivé oblasti podmořského života patří nejrozsáhlejší chráněná oblast Velkého bariérového útesu u severovýchodního pobřeží Austrálie, okolí Palau, bariérový útes Belize, severní část Rudého moře, moře v okolí Galapág a celé řady pacifických ostrovů (Bora Bora, Tahiti atd.), jezero Bajkal, mořské hydrotermy (tzv. black smokers) se svým velmi specifickým živočištvem a podobně.

Zvířectvo se na rozvoji cestovního ruchu projevuje zejména lovem zvířat a rybolovem, který je možný přiřadit k formám individuálního, spíše exkluzivního cestovního ruchu. Specifikem této formy jsou časová omezení, ve kterém se může realizovat (období povoleného odstřelu zvěře a rybolovu). Vedle odstřelu a lovu ve volné přírodě se využívají i chovné obory a umělé vodní nádrže, ve kterých se pěstují vedle domácích i introdukované druhy ryb. V přímořských oblastech se uplatňuje sportovní podmořský rybolov.

3.6 KRAJINNÉ TYPY

Rozvoj průmyslu cestovního ruchu v jeho mnoha podobách vede ke speciálnímu přístupu v hodnocení území, ve kterém probíhají tyto procesy. Klasifikace krajinných typů musí respektovat principy jedinečnosti, homogenosti a komplexnosti, přičemž je výhodné postupovat „zdola nahoru“ podle konkrétních znalostí o území. Proto je prvou fází

identifikace území s rozdílným charakterem přírody. Další fází představuje vymezení diferenčních znaků a posouzení jejich významnosti (Salašová, 2006).

Z hlediska cestovního ruchu má prvořadý význam *rekreační krajina*, tj. ta část přírodního prostředí, která má geograficky, bioklimaticky a esteticky vhodné předpoklady pro rekreaci, pokud ji člověk nevyužívá pro jiné hospodářské činnosti. Můžeme ji chápat jako území s typickými přírodními znaky, které je komunikačně přístupné a vybavené nezbytnými zařízeními společenského rozvoje, který se vyznačuje příznivými sociologickými, ekonomickými a technickými znaky. Je nutno mít na zřeteli, že rekreační funkce obvykle vstupují do regionálních struktur, které prošly jistým vývojem a plní proto určité jiné funkce. Proto se v nich prostupují zájmy cestovního ruchu se zájmy zemědělství, průmyslu, bydlení a dopravy. Rekreační krajina je výsledek nejmladších interakcí přírodních a antropogenních prvků v krajinném systému (Kele – Mariot, 1983). cestovního ruchu. Využití tohoto potenciálu je možno až po dosažení určitého stupně

3.6.1 TYPOLOGIE REKREAČNÍ KRAJINY

Principy typologie rekreační krajiny vycházejí z rozdílných předpokladů prostorového využívání, které souvisejí jak s přírodními charakteristikami, tak s potřebami společnosti. Základním kritériem je geomorfologická diferenciacie prostorových makroforem krajiny.

3.6.1.1 Mořská pobřežní krajina

Mořské prostředí v tropických, subtropických až mírných klimatických zónách má všestranné využití dané vodou, šelfem a pobřežím.

Pobřeží je území, kde se stýká pevnina s mořem. Zahrnuje pásmo mělké vody podél pobřežní linie, pláže, pobřežní písečné duny a pobřežní útesy. Je to zóna velké krajinné aktivity, kde dochází vlivem přírodních, ale i antropogenních procesů k erozi pobřežních hornin, transportu horninových částic a jejich akumulaci (Strahler – Strahler, 1999). Pobřeží je formováno především mořským příbojem a působením přílivu a odlivu. V důsledku těchto procesů, které působí selektivně v závislosti na složení hornin, vznikají abrazní terasy, útesy (klify), jeskyně, skalní pilíře a brány, abrazní terasy, pláže, předbřežní valy, bariérové ostrovy, kosity apod. V polárních krajinách je pobřeží před těmito vlivy chráněno ledovými šelfy. V subtropích a tropech o okolí ústí velkých řek vznikají rozsáhlé mangrovové (kořenovníkové) bažiny, které ochraňují pobřežní linii. V rovníkových a tropických šířkách mezi 30° s.š. a 25° j.š. se vyskytují atraktivní korálové útesy (lemové, bariérové a atolové). Zejména podél okrajů Tichého oceánu, kde je silná tektonická aktivita vázaná na konvergentní desková rozhraní, se vyskytují stupňové pobřežní terasy. Leží-li horninové vrstvy rovnoběžně s pobřežím, je březní linie konkordantní a relativně přímá. V opačném případě dochází v důsledku rozdílné odolnosti hornin proti mořské erozi ke vzniku zálivů, mysů a pláží.

Pobřeží tvoří specifický druh prostředí s mimořádně příznivými podmínkami pro regeneraci sil a odpočinek. Úzký přibřežní pás je dnes nejatraktivnějším typem rekreační oblasti. Mimo to se v této zóně koncentrují ekonomické aktivity založené na využívání moře (rybolov, průmysl, doprava atd.), což se projevuje rozvojem městských aglomerací. Z klimatických podmínek jsou významné delší sluneční svit, silné oslunění moře a pláží, malá oblačnost, čistý a vlhký vzduch s obsahem solí a malé rozdíly mezi denní a noční teplotou. Vzhled pobřeží se liší, od plochých oblastí (např. na pobřeží Černého moře) přes mírné kopce (Fuerteventura apod.) až k velkým horám (v Chorvatsku, Turecku atd.). Existuje řada typů mořského rekreačního prostředí v závislosti na již uvedených charakteristikách:

- v Evropě středomořské, černomořské, baltské, atlantické a severní;
- v Africe tropické jihoafrické;
- v Severní Americe tichomořské (v Kalifornii), severoatlantické (na Floridě) a kanadské (ostrov prince Edvarda);
- ve Střední Americe a Karibiku tichomořské (Mexiko, Kostarika) a karibské (Yucatan v Mexiku, Kuba atd.);
- v jižní Americe atlantické (Mar del Plata) a tichomořské (Kolumbie);
- v jižní a jihovýchodní Asii tropické (Thajsko, Šrí Lanka atd.);
- v Austrálii a Oceánii subtropické a tropické.

Využívání prostoru pobřežní rekreační krajiny má liniový nebo přerušovaný liniový charakter. Souvislá rekreační pásma až několik desítek km dlouhá lemují středomořské a černomořské pobřeží, jižní pobřeží Anglie, v USA na atlantickém pobřeží (přes 200 km dlouhý souvislý rekreační pás v New Jersey se nazývá Leisureopolis) a podobně na Floridě či na tichomořském pobřeží v Kalifornii apod. V těchto pásmech se koncentruje 80 až 90 % rekreačních zařízení do 1 km vzdálenosti od moře. V některých oblastech brání rekreačnímu využívání značné znečištění moře v důsledku silné koncentrace průmyslu a velkých přístavů.

3.6.1.2 Nížinná krajina

Plochá rozsáhlá území s malou relativní členitostí reliéfu (do 10 m rovina, 10 až 30 m zvlněná rovina, 30 až 100 m nížinná pahorkatina). V tomto typu existují nejvýhodnější podmínky pro budování infrastruktury (komunikační sítě lze vést po nejkratších spojnicích), průmyslu, sídlišť a pro zemědělskou výrobu. Z hlediska cestovního ruchu je krajina málo přitažlivá, s výjimkou vodních ploch a toků, rozsáhlých lesních porostů, písečných přesypů.

V aridních a semiaridních oblastech je významným exogenním činitelem, který modeluje povrch krajiny, vítr, a to v případě, že povrch půdy je suchý a není zpevněn vegetačním krytem a podloží je budováno sypkými a jemnozrnnými horninami. Povrch je modelován obrázi (částice prachu nebo písku hnané větrem narážejí na skalní povrchy nebo na povrch půdy a obrušují je) a deflací (odvíváním částic z povrchu půdy). Abraze vytváří různé mikrotvary skalních povrchů (jamky, dutiny, žlábků, hříbovitě skalní útvary, svědecké pahorky, inselbergů ...), selektivní deflace způsobuje odnos jemnějších částic a zanechává na místě hrubé úlomky – vzniká pouštní dlažba. Charakteristickým, i když ne převažujícím útvarem písečných území jsou duny, které se podle tvaru rozlišují na srpovité (barchany), příčné, hvězdicovité, parabolické a podélné. Rozsáhlá oblast pokrytá příčnými dunami se nazývá písečné moře. Pouště se podle charakteru povrchu a zrnitosti materiálu označují hamada (holý, větrem ohlazený skalní povrch), reg (kamenitá poušť), serir (oblázková poušť) a erg (písečná poušť).

Rozsáhlá území nížin v mírných šířkách tvoří spraše. Je to větrem vátý prachovitý sediment, typický pro glaciální období pleistocénu. Rozsáhlé plochy spraší se nacházejí ve střední Evropě, centrální Asii, Číně, Severní Americe či v Argentině. Na spraších vznikají zemědělsky vysoce úrodné půdy (podstatný podíl CaCO_3).

Velká část povrchu souší byla modelována činností proudící vody, která eroduje horniny a zvětraliny, transportuje a ukládá uvolněné částice. Výsledkem jsou erozní a akumulární tvary reliéfu. Míru eroze podmiňuje vedle typu a úložních poměrů hornin a zvětralin morfologie terénu, charakter vegetace a intenzita srážek. Vodní toky prodělávají v průběhu svého vývoje postupné změny, kterými se přizpůsobují podmínkám, panujícím v jejich povodí. Spád řeky se postupně mění tak, aby se řeka dostala do rovnovážného stavu, kdy je schopna transportovat všechny sedimenty, které jsou do ní dodávány, pryč z povodí. Po dosažení tohoto stavu dochází ke vzniku údolní nivy, tj. široké plošina budované

aluviálními sedimenty boční erozí meandrující řeky. Období tektonického klidu vede ke vzniku paroviny. Dojde-li k jejímu výzdvihu, začne nový erozní cyklus (zmlazení reliéfu). Říční síť se přizpůsobuje stavbě horninových komplexů a strukturním prvkům. Rozlišují se následující typy říčních sítí: stromovitá (dendritická), paralelní, radiální, mřížovitá, pravoúhlá, prstencovitá a dostředivá.

Zvláštním rekreačním typem je jezerní krajina, která je zpravidla pozůstatkem pevninského zalednění. V Evropě jde o Pomořanskou a Mazurskou oblast v Polsku, Finsko apod. Horská jezera (např. v Alpách) patří mezi erozní (vyhloubené ledovci) a hrazená (morény, sesuvy půdy). V oblastech mladé vulkanické činnosti mají z turistického hlediska význam výskyty termálních a často mineralizovaných vod. Typickým příkladem v Evropě je panonská pánev.

3.6.1.3 Krajiny kotlin a pánví

Kotliny jsou relativně malá snížená území ze všech stran obklopená horami. Mají vyšší až vysokou nadmořskou výšku. Příkladem je např. anatolská plošina v Turecku o výškách 900 až 1300 m n.m., bezodtoká plošina ve středu Íránu s průměrnou výškou 1200 m n.m., nebo plošina Altiplano v Peru a Bolívii s výškami 3800 až 4300 m n.m. Původní vegetace v kotlinách zpravidla už neexistuje, neboť lesní porosty byly postupně vymýceny. Proto mají agrární nebo průmyslový charakter. Některé z nich bývají hustě zalidněny (hlavně ty, přes které vedou komunikace).

Z hlediska cestovního ruchu jsou v kotlinách jen nevelké příznivé úseky (vodní toky a nádrže, minerální a termální prameny, kulturní a historické pamětihodnosti). Příznivě se projevuje vysoká atraktivita hor v okolí kotlin, která spolu s dobrou dostupností a vybaveností vytváří předpoklady pro vznik středisek cestovního ruchu v kotlinách. Nepříznivě se projevují klimatické faktory, jako inverze teplot (v tomto období jsou v kotlinách nižší teploty, častější výskyt mlh a zvýšené znečištění ovzduší). Komunikační systém, který určuje základní trasy pohybu jak místních obyvatel, tak návštěvníků, závisí na prostorovém tvaru kotliny (okrouhlá, lineární, nepravidelná) a přístupnosti okolních hor.

Kotlinový typ krajiny je charakteristický pro střední a severní Slovensko. Vysoký rekreační potenciál mají Oravská, Popradská, Liptovská či Zvolenská kotlina. Podobný krajinný typ se vyskytuje v celé alpsko-karpatské soustavě.

3.6.1.4 Vrchovina a horská krajina

Vyznačuje se velkým kolísáním relativních výšek na malých úsecích, speciálním horským klimatem a intenzivními erozními pochody, které spoluvytvářejí výrazné geomorfologické formy. Právě na pochodech vzniku hor závisí současný charakter krajiny. Z tohoto hlediska se rozlišují pohoří vrásová, kerná, sopečná a erozní.

Potenciál horské krajiny závisí na nadmořské výšce, lesním pokrytí, vodních zdrojích a na lidském zásahu. Zemědělské využití je menší, neboť půda se získávala odlesňováním. V nižších polohách tak v minulosti vznikala zemědělská krajina s roztroušeným osídlením, např. na Českomoravské vysočině či v Českém středohoří, kde se střídají plochy polí, luk a menších lesů (jako v Podkrkonoší či Pošumaví). Ve vyšších polohách vznikala louko-lesní krajina, kde se uplatňovalo pastevectví. V současnosti jsou tyto plochy pro zemědělství málo atraktivní až zcela nevyužitelné, ale mají předpoklady pro rozvoj cestovního ruchu (např. pro agroturistiku, ekoturistiku a všechny formy individuální a rodinné turistiky). Vzhledem k výraznému reliéfu jsou zde v zimním období velmi dobré předpoklady pro lyžování a zimní turistiku. Krajina je esteticky velmi přitažlivá a také proto značně využívaná, zejména jako odpočinková krajina.

3.6.1.5 Vysokohorská krajina

Tento krajinný typ se vyznačuje odlišnou prostorovou strukturou a velkými nadmořskými výškami. V našich podmínkách dosahuje výšek 1400 až 1600 m (Krkonoše), na Slovensku o 1000 m výše (Vysoké a Nízké Tatry), v jiných částech světa i mnohem více (alpsko-himalájská soustava, Kordillery a Andy). Vedle extrémních nadmořských výšek se uvedený krajinný typ vyznačuje velkými relativními převýšeními, studeným tundrovým klimatem, speciální alpínskou florou s absencí lesních společenstev s výjimkou jejich zakrslých forem (kosodřevina), značnými srážkami, v některých případech ledovou a silnou sněhovou pokrývkou a speciálními formami reliéfu.

Vysokohorská krajina je typem fosilní krajinné struktury, která vznikala v mladším terciéru až pleistocénu v odlišných klimatických podmínkách velkého zalednění. Současné procesy ji velmi intenzivně formují, což je nutno respektovat při výstavbě turistických zařízení. Přesto má velmi vysoký potenciál z hlediska cestovního ruchu (rekreace, vysokohorská turistika, zimní sporty). Je také nejbohatším zdrojem zásob povrchových vod. Vysokohorská krajina má tři podoby:

- holá krajina s převážně hladce modelovaným masivním reliéfem;
- přechodná krajina s travnatými úseky a glaciálními útvary;
- krajina s klasickým glaciálním reliéfem.

Typickým příkladem vysokohorské rekreační oblasti v Evropě jsou Alpy. Svým potenciálem přispěly k tomu, že se cestovní ruch stal významnou hospodářskou aktivitou států, do kterých zasahují (Rakousko, Švýcarsko, Francie, Itálie, Německo, Slovinsko). Podobný význam mají severoamerické Kordillery pro USA a Kanadu.

3.6.2. ZVLÁŠTNÍ KRAJINNÉ TYPY

Vedle vyjmenovaných krajinných typů lze z turistického hlediska vyčlenit další, které jsou velmi atraktivní, i když méně často se vyskytující.

Na prvním místě je třeba uvést krasovou krajinu. Vyznačuje se jak zvláštními povrchovými útvary (škrapová pole, závrtky, propasti, polje, uvaly), tak jeskynnými systémy s krápníkovou výzdobou a ponornými řekami. Známými příklady jsou zóna Dalmatského vysokého krasu v Chorvatsku, Jihoslovenský kras, oblasti tropického kuželového krasu v jihovýchodní Asii (Kuejlinská hornatina v Číně, zátoka Ha Long ve Vietnamu aj.), mayské cenoty na Yucatanu apod.

Velmi atraktivní jsou území, která vznikla vlivem eroze pískovcových souvrstev. Vývoj vznikajících útvarů závisí na úložních poměrech hornin. V případě horizontálně či subhorizontálně uložených souvrstev vznikají tabulové planiny, tabulové hory (mesas), svědecké vrchy a skalní města (např. Labské pískovce, národní parky na Coloradském plateau), inselberg v tzv. Rudém středu Austrálie apod., hluboce zaříznuté kaňony (Grand Canon Colorado, Colca v Peru) aj. Na ukloněných souvrstevích se tvoří kuesty (čelní a týlové svahy) při sklonu vrstev do 7°, homoklinální hřbety (sklon vrstev 7 - 40°) a kozí hřbety (sklon vrstev nad 40°).

Dalším atraktivním krajinným typem jsou území, ve kterých dochází ke koncentraci aktivního vulkanismu. Typickým příkladem je Island, Liparské ostrovy, Kanárské ostrovy, vulkanická zóna Taupo na Severním ostrově Nového Zélandu, Kamčatka, Aleutské ostrovy, Japonsko, Indonésie, atd. Z turistického hlediska jsou z evropských sopek velmi zajímavé Etna, Vesuv, sopky Liparských ostrovů, sopky a postvulkanické jevy na Islandě, z Kanárských ostrovů národní parky Las Cañadas del Teide na ostrově Tenerife a Timanfaya na ostrově Lanzarote. Z dalších kontinentů sem patří národní park Haleakala na ostrově Maui

a národní park Havajské vulkány na ostrově Hawaii, národní park Tongariro na Novém Zélandě, Yellowstone národní park atd.

Přitažlivá může být i průmyslová krajina a to nejen existujícími průmyslovými objekty a památkami, ale i svým reliéfem. Zajímavé jsou především tzv. pohornické krajiny, např. v severních Čechách se špičkovými rehabilitačními úpravami (rekreační vodní plochy, chatarské oblasti, ovocné sady a vinice, motodrom, dostihová dráha, letiště atd.).

3.7. KRAJINA A OCHRANA PŘÍRODY V ČESKÉ REPUBLICĚ

Dlouhým vývojem se na souších vytvořily původní přírodní krajiny, které lze dělit buď podle jedinečných vlastností charakterizujících individuální krajiny (např. krkonošská, třeboňská či hanácká krajina), nebo vymezením krajin s určitými společnými rysy, které lze považovat za krajinné typy. Při vymezení přírodních krajin České republiky je určujícím činitelem geologické a geomorfologické hledisko, tj. územní diferenciací stavby a složení, morfologie a členitosti terénu, která také ovlivňuje mezoklimatickou stratifikaci. Tomu pak odpovídá uspořádání zón s charakteristickým půdním a rostlinným pokryvem a s jistým vodním režimem.

Pod vlivem působení člověka se přírodní krajiny začaly postupně v různé míře měnit v krajiny kulturní. Toto přetváření začalo neolitickou revolucí, kdy byly nejcitlivější části krajinných ekosystémů (rostlinstvo, živočišstvo, vody) postupně pozměňovány rozšiřováním zemědělských ploch. Pod antropogenní tlak se většina území dostala o období středověké kolonizace, která byla nejintenzivnější na plochách nejbližších lidským aktivitám. Došlo k rozsáhlému odlesnění území a proto se od konce 18. století přistoupilo k obnově lesů. Počátkem 19. století se rozložení lesních a nelesních ploch stabilizovalo. Následné změny byly důsledkem postupující industrializace a rovněž politických změn. Harmonická kulturní krajina byla ve své podstatě produktem života agrární společnosti. Po roce 1948 došlo k velkým změnám v souvislosti s kolektivizací a zakládáním JZD. Bylo zlikvidováno 450 000 ha luk, 240 000 ha mezí, 50 000 ha remízků, více jak dvě třetiny polních cest, vykáceno několik milionů stromů atd. Došlo k vysušení většiny mokřadů a technicky byla upravena většina potoků a řek, což vedlo k plošnému odvodnění přes 1,5 milionu ha.

Během historického vývoje se na území České republiky vytvořily **4 základní typy současné krajiny**, a to:

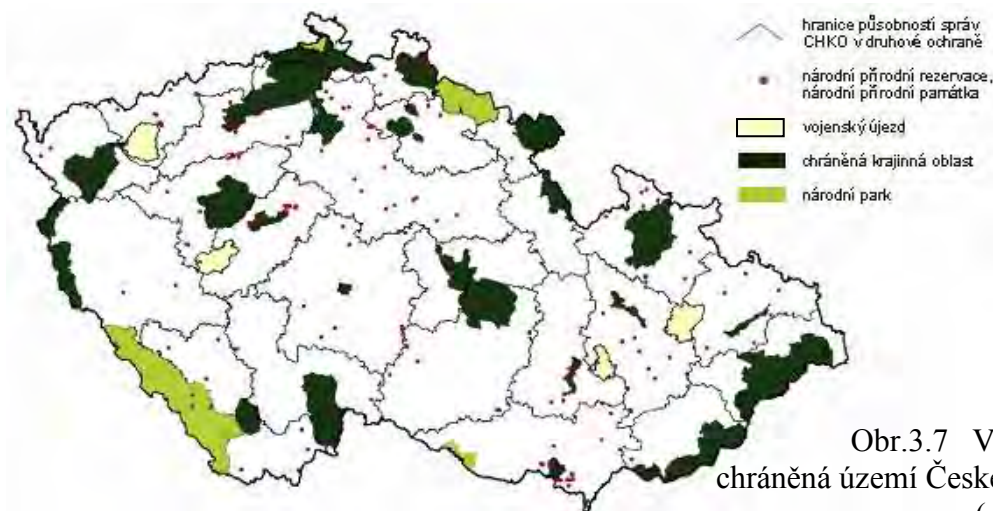
- technizovaná a urbanizovaná krajina (městská a venkovská zástavba, výrobní plochy, komunikační plochy, umělé vodní plochy, těžební a devastované areály atd.);
- zemědělská krajina s převahou orných a travních ploch;
- zemědělsko-lesní krajina s mozaikou lesů, polí a luk;
- lesní, luční a skalní krajina.

Hlavními typy využití ploch jsou obdělávaná orná půda, lesní porosty, louky a pastviny a nezemědělsky využívané plochy (zástavba, komunikace atd.).

Nedílnou součástí péče o životní prostředí je ochrana přírody a krajiny. Jde jednak o vyhlášení chráněných území, jednak o krajinotvorné programy, jako revitalizace říčních toků, zvyšování retenční schopnosti krajiny, programy obnovy venkova a obnovování půdoochranných, protierozních a krajinotvorných funkcí. Ve smyslu zákonných opatření se podle charakteru a velikosti rozlišují velkoplošná a maloplošná území. Mezi velkoplošná území patří národní parky a chráněné krajinné oblasti (obr.3.7). Mezi velkoplošná území se také řadí území ze zvláštním režimem, jako jsou přírodní rezervace či vojenské újezdy.

V současné době jsou v České republice čtyři národní parky: Krkonošský národní park (o rozloze 35,9 tis. ha), Národní park Šumava (68,3 tis. ha), Národní park Podyjí (6,1 tis. ha), Národní park České Švýcarsko (7,5 tis. ha), a 25 chráněných krajinných oblastí. Celkově je chráněno asi 15 % území státu, což odpovídá stavu ve srovnatelných evropských zemích.

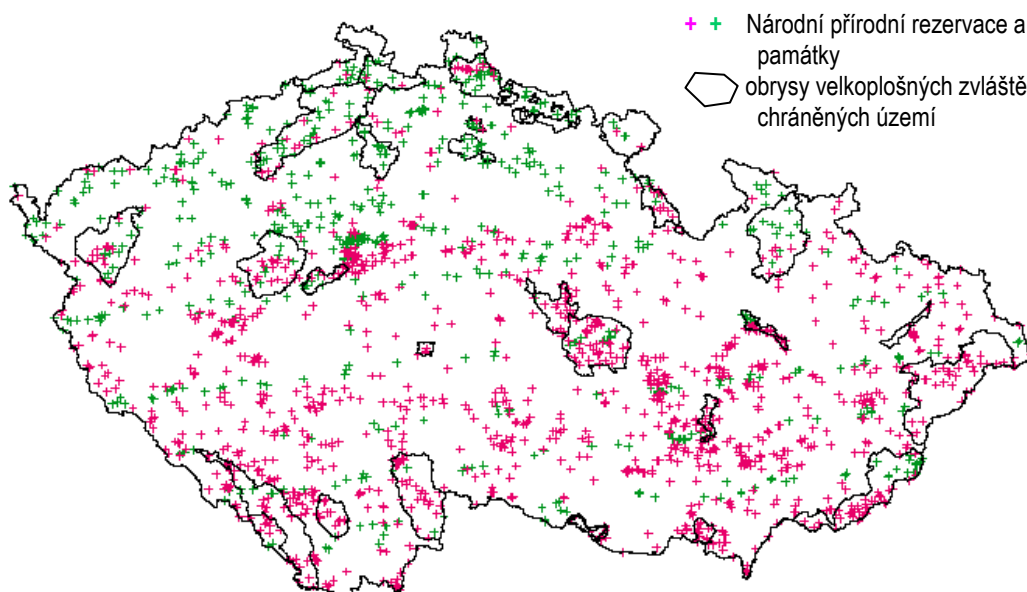
Kromě toho existuje přes 2200 samostatných maloplošných zvláště chráněných území (M-CHÚ s celkovou rozlohou cca 94 000 ha, což představuje 1,2 % rozlohy státu. Maloplošná zvláště chráněná území zahrnují národní přírodní rezervace, národní přírodní památky, přírodní rezervace a přírodní památky (obr.3.8).

Obr.3.7 Velkoplošná chráněná území České republiky (AOPK ČR)

Tab.3.9 Zvláště chráněná území (výměra v ha)

Rok	Národní parky		CHKO		M-CHÚ	
	počet	rozloha ha	počet	rozloha ha	počet	rozloha ha
1960	-	-	2	21 700	365	22 373
1970	1	38 500	7	385 200	524	28 784
1980	1	38 500	19	999 200	700	41 039
1991	3	111 120	24	1 042 365	1291	67 427
2004	4	119 020	24	1 042 517	2240	94 110

Obr. 3.8 Maloplošná zvláště chráněná území v České republice (AOPK ČR)

Dalšími nástroji územní ochrany přírody jsou přírodní parky a přechodně chráněné plochy, které mohou vyhlásit okresní úřady obecně závazným předpisem. Některá zvláště chráněná území jsou zařazena mezi biosférické rezervace, mokřady evidované v rámci Ramsarské úmluvy, evropské ekologické sítě a území v rámci soustavy Natura 2000.

4. GEOVĚDNÍ A MONTÁNNÍ LOKALITY A KRAJINY

Výchozím bodem výběru lokalit, které jsou zajímavé z hlediska geovědního a montánního turismu, je podrobné posouzení jejich významu v lokálním, regionálním i obecném rozvoji lidských komunit.

4.1 TURISTICKÉ OBJEKTY

Tyto objekty se řadí mezi lokalizační kulturně-historické předpoklady turismu, které patří k faktorům, významně ovlivňujícím cestování za poznáním a poučením v mezinárodním i domácím cestovním ruchu. Jejich prostřednictvím se účastníci cestovního ruchu seznamují s historií, architekturou, technickými památkami a kulturou konkrétních území. V zásadě je lze rozčlenit na architektonické památky, technické památky, národně-historické památky, lidovou architekturu a přírodní památky.

Kulturně historické objekty se dělí podle teritoriálního rozmístění a atraktivnosti, kterou ovlivňují využití krajiny, na čtyři kategorie (Šulavíková 1973):

1. mezinárodně atraktivní (např. světové historické objekty a soubory);
2. celostátně atraktivní (zajímavé pro návštěvníky z celého státu);
3. regionálně atraktivní (objekty v okruhu 300 km);
4. lokálně atraktivní (objekty do 100 km).

4.2 GEODIVERZITA, BIODIVERZITA A TECHNODIVERZITA

Z hlediska prostředí se v geovědním a montánním turizmu uplatňuje jak přírodní, tj. primární struktura krajiny, tak struktura sekundární daná mozaikou využití krajiny a struktura terciární zahrnující lidské zájmy (Kolejka, 2011). Důležitý je prostorový a látkový aspekt, který se projevuje hierarchickým uspořádáním, tedy diverzitou složek takové struktury. Systém struktury prostředí lze v obecném smyslu definovat výrazem

$$GS = f(D_G, D_B, D_T),$$

kde D_G je geodiverzita, D_B biodiverzita a D_T technodiverzita. Všechny uvedené diverzity jsou spolu spjaté, přičemž základem je podle pochodů formování geodiverzita. Všechny tyto struktury podléhají prostorovým a časovým změnám a s nimi spojenými změnami funkčními. Diverzity jsou určovány širokým souhrnem endogenních, exogenních a antropogenních procesů, které se odehrávají v prostoru S a čase T , tj.

$$D_i = f_i(S, T),$$

přičemž se prostorové a časové dimenze diverzit liší. Největší rozpětí se uplatňuje v případě geodiverzity.

Nejmenší komplexní fyziografická a současně kartografická jednotka, která je z hlediska horninového prostředí, reliéfu, půdních a hydrologických poměrů v podstatě homogenní, je **geotop** (Horník et al., 1986). Obecně se jedná o vědecky i geoturisticky výjimečnou lokalitu, kde lze pozorovat unikátní geovědní jevy. Geotop je často i biotopem, tj. lokalitou, která je osídlena mnoha živými organismy. Soubor geotypů v určitém geomorfologickém útvaru, který se vzhledem a vnitřní strukturou liší od okolních oblastí, se nazývá **geochora**. Jde o prostorovou jednotku středního měřítka, která se také označuje jako

geografická krajina. Vyšší prostorová jednotka, která je tvořena segmenty předcházejících dimenzí, je **georegion (geom)**. Má tedy heterogenní strukturu, ale přesto se vyznačuje jistou mírou homogenity, která je dána vybranými společnými parametry.

Soubor veškerých biotických a abiotických činitelů, které vytvářejí životní prostředí určitého organismu nebo organismů, je **biotop**. Soubor shodných biotopů tvoří **biochoru**. Z hlediska hodnocení krajinného rázu je biochora základní jednotkou krajinné sféry. Biochory jsou mimo jiné používány jako jednotky vhodné pro krajinné a územní plánování. **Biogeografický region (bioregion, biom)** je individuální jednotka biogeografického členění na regionální úrovni. Bioregion je vnitřně heterogenní a obsahuje typickou mozaiku nižších jednotek. Zahrnují zpravidla výrazně odlišné krajiny. Plocha bioregionu dosahuje přibližně 100 - 1000 km².

Pro účely posuzování a hodnocení montánního turizmu je nezbytné definovat **technologickou diverzitu** jako rozmanitost úrovně výrobních jednotek a technologií v prostoru a v čase. Právě tato diverzita, vyplývající z rozvoje potřeb lidstva, vedla k postupnému a stále se zrychlujícímu růstu využívání přírodních surovinových zdrojů, od primitivních technologií paleolitu k současné velmi rozsáhlé a diferencované úrovni, od lokálních těžeben po rozmístění hornických území.

Obdobně jako v případě geodiverzity a biodiverzity můžeme i v technologické diverzitě vymezit úrovně od lokální po globální. Vedle odlišného stupně rozvoje lidských společenstev tyto rozdíly v podstatné míře vyplývají z diverzity přírodních surovinových zdrojů, a to v první řadě z diverzity akumulací nerostných surovin, které jsou jednak rozmístěny krajně nerovnoměrně, jednak jsou nepřemístitelné a vyčerpatelné. Z toho pohledu bude potřebné rozlišovat lokální, regionální a nadregionální úroveň i v případě montanistiky (tab.4.1). Podobně jako v případě geo- a biodiverzity, kde se vyčleňuje mezistupeň fenomén, lze i v tomto případě zavést subregionální jednotku, kterou můžeme označit jako okrsek, obvod apod.

Tab.4.1. Hierarchie diverzit významných pro geovědní a montánní turizmus

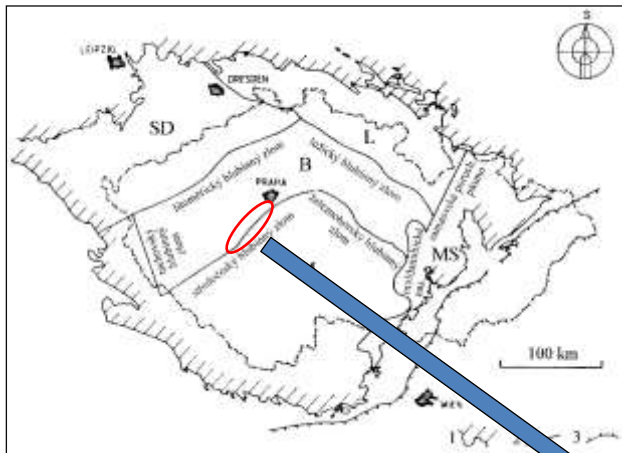
typ	1. úroveň	2. úroveň	3. úroveň
geodiverzita	geotyp	geochora	geom
biodiverzita	biotop	biochora	biom
technologická	technotyp	technochora	technom

Pro hierarchické uspořádání montanistických objektů lze uvést řadu příkladů. Ve středočeské oblasti leží příbramský rudní revír (regionální úroveň), který se dělí na uranové a polymetalické rudní pole (subregionální úroveň) s jednotlivými ložisky Březové Hory, Bohutín, Bytíz, Lešetice atd. (lokální úroveň). Strukturu popisuje obr.4.1.

V Ostravě existoval důl Hlubina (lokální úroveň) v ostravské dílčí pánvi (subregionální úroveň), která je součástí české části (regionální úroveň) hornoslezské pánve (nadregionální úroveň). Podobný přístup lze zvolit u mnoha dalších hornicky využívaných ložiskových území. Např. ve státě Minas Gerais (Brazílie) je povrchový lom Caué (lokální úroveň) v rudním okrsku Itabira (subregionální úroveň), který je součástí tzv. Železorudného čtyřúhelníku (regionální úroveň).

Je pochopitelné, že v určitém regionu existují v důsledku přírodního vývoje společně jednotky geosféry a biosféry, ve větší či menší míře ovlivněné lidskými aktivitami. Např. ve zlatohorské oblasti se vyskytují zajímavé biotopy (rašeliniště Mechových jezírek na Rejvízu), geotypy (Mnichův kámen, Chlapecké kameny, Větrná apod.) a technotypy (stopy po

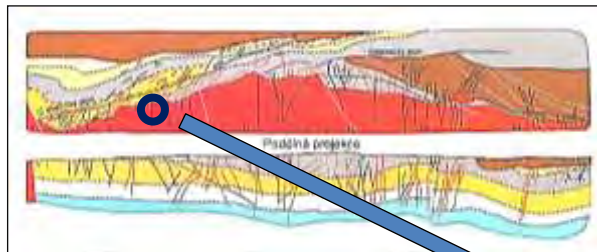
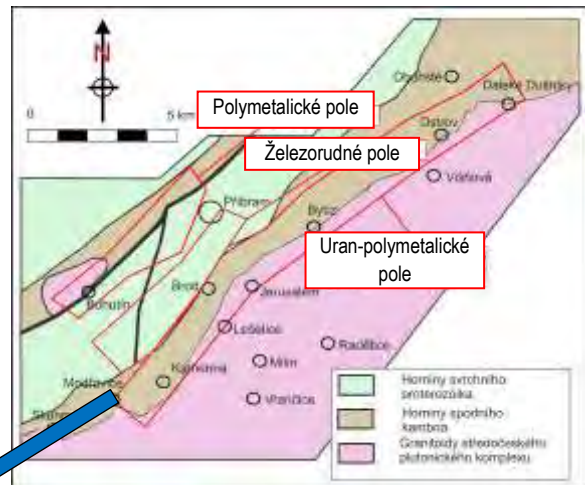
historické a nedávné hornické činnosti, např. Sarkander, Barbora, Marie Pomocná, Měděná štola či Starohoří z historických děl, Zlaté hory východ, jih a západ, Hornické skály či Žebračka z novodobé těžby). To zvyšuje atraktivnost daného území pro geovědní a montánní turismus.

Minerogenetické oblasti Českého masivu (Kužvart, Malkovský 2000, upraveno)

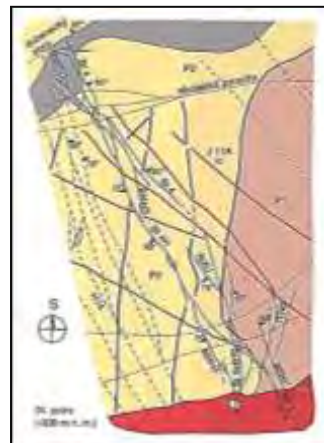
- M – Moldanubikum; B – Bohemikum;
- SD – Saxon-Thuringikum; L – Lugikum;
- MS - Moravo-Silesikum.:
- 1 - hranice báze variského Českého masivu;
- 2 – hlubinné zlomy (schematizováno);
- 3 – hranice příkrovů Západních Karpat

Zejdnodušená geologická mapa Příbramského revíru ukazující tři rudní pole (Škacha, P., 2013, upraveno)

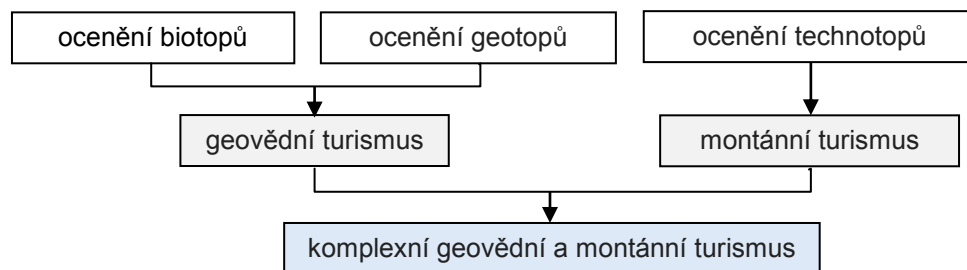
Schema uranového pole (Petroš et al., 1984)

Ložisko Bytíz, žilný uzel Bt 4 (Petroš et al., 1984)

Obr.4.1 Hierarchické uspořádání Příbramského rudního revíru (Schejbal, 2015)

Prakticky je potřebné hodnotit topickou a chorickou úroveň prostorové struktury, neboť ty svým rozsahem v zásadě odpovídají zájmovým lokalitám geovědního a montánního turizmu. Nejzajímavější lokality pro projektování a realizaci produktů geovědního a montánního turizmu lze definovat jistým souhrnem geotopů, biotopů a technotopů, tedy komplexním vyjádřením diverzity prostředí.

Obr.4.2 Schema oceňování objektů pro geovědní a montánní turismus

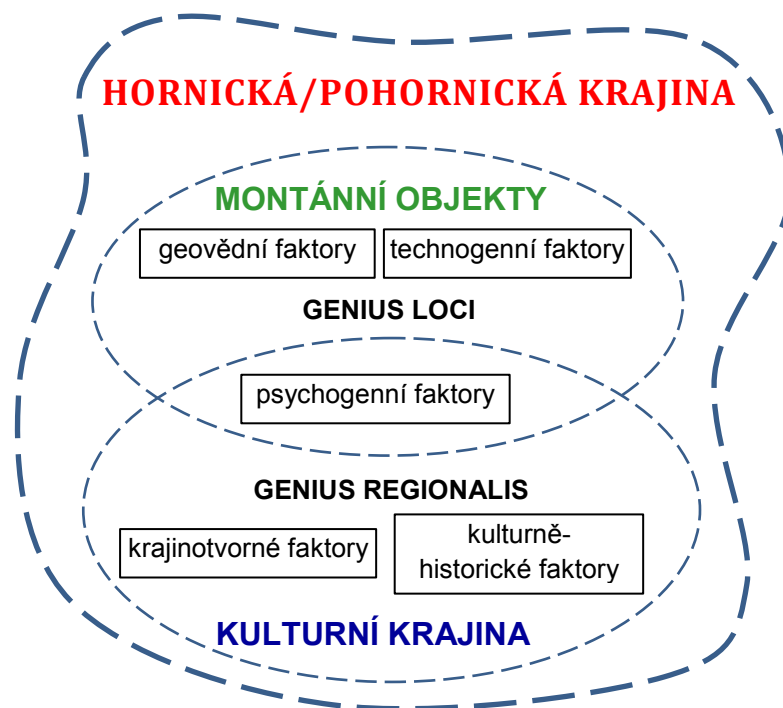
4.3 HORNICKÁ A POHORNICKÁ KRAJINA

Z hlediska turistických aktivit je důležité definování *hornické, resp. pohornické krajiny*. Mnoho pravěkých, středověkých i současných sídel vzniklo v těsné blízkosti ložisek zlata, mědi a cínu, později železa nebo uhlí. Hornictví hrálo roli ve spolupráci odborníků z různých zemí a rozvoji obchodu a obecně jako nositel znalostí a dovedností při formování názorů koncem středověku. Dějiny využívání nerostných surovin jsou tedy zároveň dějinami sociálního vývoje společnosti.

Krajiny, ve kterých se vyskytovaly a vyskytují využitelné akumulace nerostných surovin, byly jejich vyhledáváním, průzkumem, těžbou a zpracováním více či méně výrazně transformovány. Povrch hornické krajiny odráží její historický vývoj v průběhu hornické kolonizace a industrializace. Struktura krajiny je výsledkem období vzestupu a útlumu těžebních a zpracovatelských aktivit a jejich nahrazování nebo doplňování jinými hospodářskými činnostmi. V souvislosti s historickou krajinou se objevuje pojem „paměť krajiny“. Vyjadřuje stopy minulých krajin, které se v dnešní krajině a v historických dokladech dochovaly. Hlubší poznání historické krajiny přispívá k odhalení mnoha příčin a následků dějinného vývoje společnosti. Základní paměťové prvky krajiny jsou její reliéf a substrát závislý na geologické stavbě, klimatu a mikroklimatu (Cílek, 2006).

V případě hornické, resp. pohornické krajiny se stejně jako při výběru montánních objektů významně projevuje vliv psychologických faktorů, zahrnovaných pod pojmy *genius loci* a *genius regionalis*. Problematika genia loci je zjevně intenzivněji pocíťována při vnímání prostorových a časových souvislostí (Vencálek, 2008/09). Je jistě oprávněné tvrzení B. Křížové (2001), že *genius loci* je „stavebním kamenem průmyslového odvětví cestovní ruch, protože právě zážitky diametrálně odlišné od běžného života, které těží z kouzla nově poznávaného místa, jsou jednou z nejvýznamnějších motivací turistů“. Vedle prostorové polohy je důležitý subjektivní pohled každého jedince na navštívené místo včetně významu. Tedy člověk ovlivňuje místo (obydlí, pracoviště, krajinu), které ho spoluvytváří (Norberg-Schulz, 1994). Místa tedy nemají pouze dimenzi fyzickou, ale i emocionální.

Vztahy mezi kulturní krajinou, montánními objekty a hornickou/pohornickou krajinou a faktory jejich formování jsou znázorněny na obr. 4.3. Je zjevný odlišný přístup k definování těchto skupin přírodních a antropogenních útvarů, což je při jejich vymezování zdrojem komplikací.

Obr. 4.3. Vztah montánních objektů, kulturní a hornické/pohornické krajiny

V českých zemích se jako významná období spojená se specifickými krajinnými fenomény a procesy jeví především 13. století, kdy probíhala vnější kolonizace včetně hornické a celková proměna osídlení, 16. století s tvorbou rybníčních soustav, 18. století s rozvojem barokní krajiny, druhá polovina 19. století, tj. období industrializace, druhá polovina 20. století s rostoucí industrializací, kolektivizací a urbanizací a v současnosti jako počátek období ústupu industrializace a suburbanizace, s důrazem na industriální památky. V české krajině je málo přírodních částí nikdy nedotčených lidskou činností (obr.4.4). Dlouhověková spolupráce pastevců, zemědělců, horníků a dalších profesí vytvořila mozaiku druhotných přírodovědně bohatých stanovišť (Cílek, 1995).

Obr.4.4 Pohornická krajina v okolí Božího Daru

Hornická oblast Altenberg 1 Montánní krajina Altenberg 2 Montánní krajina Zinnwald 3 Zámek a městský kostel Lauenstein 4 Památky spojené s hrdinářským průmyslem Glashütte 5 Vicholné sídlové a stříbrné doly Dippoldswalde Hornická oblast Freiberg 6 Montánní krajina Brand-Erbisdorf 7 Historické staré město Freiberg 8 Hornická krajina - díl Himmelsthal 9 Hornická krajina Zug 10 Komplex huti Halsbrücker s kanálem pro plavení rudy a šachtami v severním revíru Freiberg 11 Komplex huti Muldenhütten 12 Rortschönbenská štola 13 Revní ústav pro správu vodních toků Freiberg 14 Hornická krajina Gersdorf s klášterem Alzeila	Hornická oblast Annaberg 15 Historické staré město Annaberg 16 Montánní krajina Frohnau 17 Hornická krajina Buchholz s kostelem sv. Kateřiny 18 Hornická krajina Pöhlberg 19 Hornická krajina Ehrenfriedersdorf 20 Hamr Schmalzgrube Hornická oblast Marienberg 21 Looecký zámek Augustusburg 22 Historické staré město Marienberg 23 Hornická krajina Lauta 24 Vápenka Lengfeld 25 Komplex vyřezávacích huti Grunthal 26 Vesnice hraček Seiffen 27 Železný příkop Pöberrstau	Hornická oblast Schneeberg 28 Památky montánní historie v Aue 29 Schneeberský plávební příkop 30 Hornická krajina Bad Schlema 31 Historické staré město Schneeberg 32 Důl Weiber Hirsch 33 Montánní krajina Schneeberg 34 Schindlerova továrna na výrobu kobaltových barev 35 Hornická krajina Haher Forst Hornická oblast Schwarzenberg 36 Hornická krajina Eibenstein 37 Hamr u Schwarzenbergu 38 Zámek Schwarzenberg 39 Geotop Scheibenberg 40 Paplna Wieserzwönitz	Oblast uranového hornictví 41 Wismut - hlavní správa Chemnitz 42 Hornická krajina dobývání uranu Oblast uhléňho hornictví 43 Šachta Marie Liebitrecht, Oelsnitz / Krušné hory 44 Hornická krajina Oelsnitz / Krušné hory - na české straně 45 Hornická krajina Krupka 46 Vich Mědník 47 Vápenka a lom v Hájí u Loučré pod Klínovcem 48 Hornická krajina Láčhymov 49 Hornická krajina Horní Blatná 50 Hornická krajina Broží Úan 51 Hornická krajina Abertamy - Hřibecská 52 Rudá věž smrti ve Vylmanově

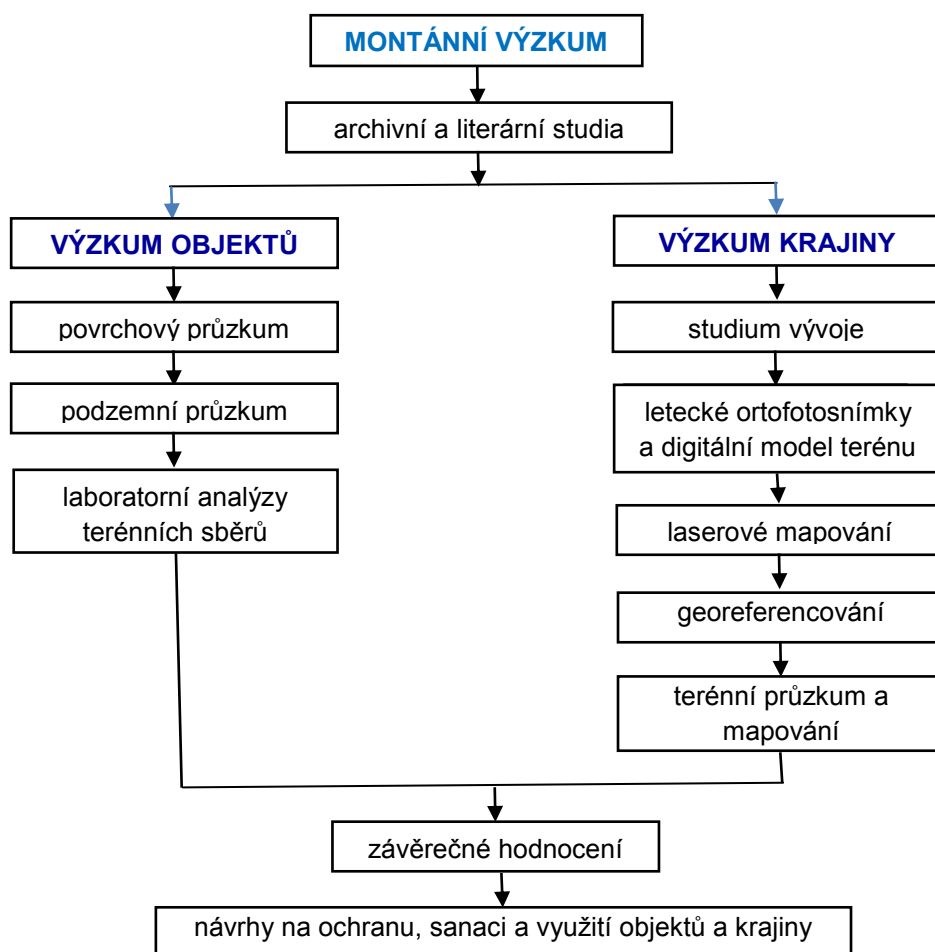
Obr. 4.5 Síť objektů světového dědictví hornického regionu Krušnohoří

Vyhledávání a průzkum historických i současných stop hornických aktivit je již po dlouhou dobu ve středu pozornosti zainteresovaných odborníků a institucí. Archeologické poznatky o vývoji technologických postupů od prospekce k hutnictví a výrobě drahých i užitkových kovů dokládají směry rozvoje lidské společnosti od nejstarších dob až do nedávných dob. Ukázky konkrétních výrobních a sídelních areálů, souvisejících s rudním a od novověku i uhelným hornictvím se tak dostávají po zpřístupnění do středu pozornosti nejen odborníků, ale široké veřejnosti. Všechny nemovité pozůstatky montánních aktivit jsou považovány za archeologické nálezy, neboť jsou důsledkem lidské činnosti a mohou obsahovat movité nálezy.

S rozvojem postupů terénní archeologie a pomocných geofyzikálních a geodetických metod se velmi rozšířil jak počet lokalit, tak počet typů objektů. Identifikace, rozpoznání hodnot a dokumentace důlních děl představuje složitý a interdisciplinární úkol (obr.4.4).

Podle Nováčka (2001) zahrnují formy výzkumu a studia středověké montánní krajiny studium archivních a literárních pramenů, archeologické terénní výzkumy, báňský průzkum starých důlních děl, vyhodnocování a laboratorní analýzu terénních sběrů a studium hornické a pohornické krajiny. Moderní postupy pracují tak, aby co nejméně poškodily zkoumané objekty. Tento přístup je nutný i v případě montánního dědictví, neboť je důležité zachovat a konzervovat jak zkoumané objekty, tak historickou pohornickou krajinu, která představuje jednotící krajinný prvek (Otgaar et al. 2016).

Neopomenutelnou složkou výzkumu musí být respektování platných zákonů a předpisů, které se týkají ochrany přírody, stavebních prací atd. V případě podzemních hornických děl je nezbytné respektování předpisů státní báňské správy, týkajících se bezpečnosti prováděných prací a výzkum provádějících osob.

Obr.4.4. Schéma výzkumu hornických objektů a hornické krajiny

5. TVORBA A REALIZACE TURISTICKÉHO PRODUKTU

Velmi důležitou podmínkou cestování a součástí přípravy konkrétních turistických záměrů je schopnost výběru objektů zařazených do programu cesty, požadovaných služeb a vytvoření itineráře cesty s využitím relevantních informačních zdrojů. Kritéria rozvoje cestovního ruchu spočívají v postupném posouzení lokalizačních a selektivních podmínek,

jejichž spojení umožňují realizační podmínky, které zajišťují praktickou realizaci cestovního ruchu.

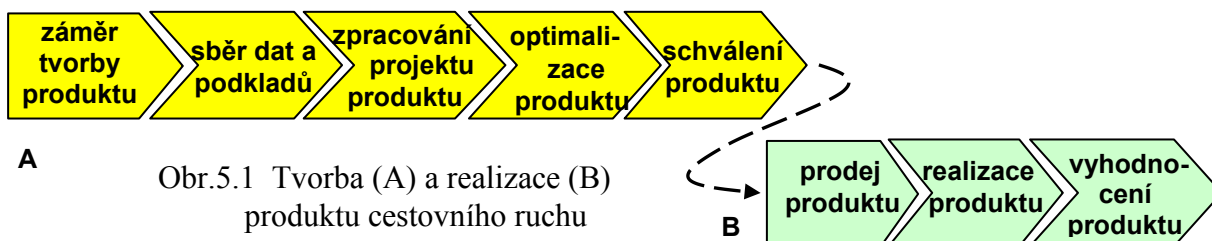
Projektování produktů cestovního ruchu je komplikované značným stupně nejistoty, neboť – jak už bylo uvedeno - jde o sféru, ve které se stýkají faktory přírodovědní, technologické a humánní. Prvky kulturně-historického a přírodního potenciálu představují primární nabídku, kdežto ubytovací a stravovací zařízení (suprastruktura), doprovodná infrastruktura cestovního ruchu, sociální a technická infrastruktura tvoří sekundární nabídku. Právě humánní prvky vnášejí do systému neurčitosti, které je obtížné vymezit a kvantifikovat. To se týká hlavně vjemové stránky, kdy se hodnotí zážitky konzumenta produktů.

Je nepochybné, že produkt cestovního ruchu se v mnoha ohledech odlišuje od produktů jiných odvětví lidské činnosti, neboť jde o *produkt služeb*. Z toho vyplývají *základní vlastnosti*, které způsobují specifické nároky na produkci, prezentaci a prodej produktů cestovního ruchu, a to nehmotnost, nedělitelnost, pomíjivost a proměnlivost. Velmi důležité je, že poskytovatelé produktů cestovního ruchu musí hledat způsob, jak spojit uvedené vlastnosti s hmotnými atributy zahrnutých služeb.

V užším a nejvýstižnějším slova smyslu je produkt obchodovatelný (tzn. prodejní) program nabízený poskytovatelem (cestovní kanceláří či agenturou, hotelem, správcem atraktivity atd.), at' se jedná o osamocenou službu (např. zajištění dopravy), nebo o celý balík služeb (dopravu, ubytování, stravování, atraktivity atd.).

5.1 TVORBA A REALIZACE PRODUKTŮ CESTOVNÍHO RUCHU

Logistický řetězec přípravy, tvorby a návazné realizace produktu cestovního ruchu lze znázornit schématem na obr. 5.1.

Výchozím krokem tvorby produktu cestovního ruchu je *definování záměru*, který by měl naději na přijetí vybranou cílovou skupinou nebo celou veřejností. Může vzniknout na základě vnějšího podnětu objednavatele, jako dobrý nápad jednotlivce nebo v rámci diskuze zainteresovaných pracovníků cestovní kanceláře.

Je nepochybné, že proces tvorby produktu začíná psychickou - mentální činností, tedy vytvářením *mentálních modelů*, které lze formálně převést do podoby *mentálních map* (Schejbal, 2011c). Mentální model zpravidla vychází z poznatků průběžně získávaných z nejrůznějších pramenů, neúplných či obtížně posouditelných skutečností a tacitních znalostí.

Po zformulování záměru následuje jeho *schválení* vedením podniku nebo alespoň vedoucím příslušné organizační složky, která odpovídá za přípravu produktů. Po přijetí záměru následuje *přípravná fáze* tvorby produktu, která spočívá ve sběru dat a podkladů a jejich analýze. Cílem je získat poznatky, které umožní zpracovat vlastní produkt s očekávanými charakteristikami. *Zpracování produktu* vychází ze schváleného záměru, resp. v případě rozsáhlejších záměrů ze zpracovaného projektu. Obecné požadavky na procesy

spojené s realizací produktu jsou definovány v normách ČSN EN ISO 9001:2001 a ČSN EN ISO 9004:2001. Produkt cestovního ruchu je v naprosto převažujícím počtu případů soubor (balík) služeb od různých poskytovatelů, což často způsobuje problémy. Poskytovatelé jsou jak veřejní, tak soukromí, mají rozdílné zájmy, kvalita služeb kolísá, možnost kontroly bývá malá atd. To vše podtrhuje význam a zodpovědnost tvůrce, realizátora a koordinátora produktu – cestovní kanceláře. Velmi důležité je zapojení poskytovatelů požadovaných služeb do zpracovávaného produktu, což v podstatě vede ke vzniku odpovídajícího speciálního klastru, tj. shluku potřebných aktivit soukromého, veřejného i neziskového sektoru, které se nabalují na specifickou destinaci. Produkty cestovního ruchu jsou ponejvíce nabízeny jako *produktové balíčky* za určitou cenu. V současné době silně roste zájem o produktové balíčky „na míru“, tzn. podle individuálních požadavků zákazníka, týkajících se výběru navštívených lokalit a způsobu dopravy, požadovaného ubytování, dokoupení dalších služeb apod. Roste také zájem o balíčky zaměřené na skupiny zákazníků se speciálními zájmy (odborné exkurze zaměřené botanicky, zoologicky, mineralogicko-geologicky, kulturně-historicky).

Ve většině případů produkty cestovního ruchu představují procesy, od odjezdu do destinace, přes všechny služby a atrakce v destinaci, až po návrat domů.

Při zpracování produktu cestovního ruchu je stejně jako u jiných projektů třeba sledovat základní podmínky, a to *kvalitu výstupu, čas a náklady na řešení*. Kritéria úspěšnosti zpracování projektu produktu jsou dodržení termínu předání produktu, splnění požadavků zadaných vedením cestovní kanceláře či zákazníkem, originalita řešení z hlediska očekávaných zážitků atd. Tyto podmínky jsou na sobě vzájemně závislé a změna jedné znamená změnu ostatních. Požaduje-li např. zákazník kvalitnější zpracování, musí si být vědom, že si bude muset buď připlatit nebo počítat s pozdějším dokončením, resp. s obojím.

Po zpracování obsahu musí následovat *optimalizace produktu*, a to z hlediska námětového, časového, přepravního, cenového, nebo i zážitkového. Námětová optimalizace vychází z očekávaného zájmu zákazníků. Časová, přepravní a cenová optimalizace je poměrně snadno realizovatelná, resp. existují postupy, které lze využít. Poslední hledisko je problematické a obtížně realizovatelné, neboť faktory hodnocení zážitků jsou těžko kvantifikovatelné, i když spokojenost zákazníka s realizovaným produktem je klíčovým indikátorem úspěšnosti.

Pokud jsou zákazníkem předem definovány určité požadavky a omezení, jak bylo uvedeno v předešlém odstavci, musíme je při formulaci optimalizační úlohy plně respektovat jako omezující podmínky. Hledání optimální dopravní trasy se uplatňuje zejména u produktů poznávacího zaměření, které mají zpravidla charakter okružních cest, nebo cest typu stromu. Řešení závisí na charakteru dopravní infrastruktury. Může jít jednak o problém s úplnou sítí cest, ve které existuje mezi libovolnými dvěma lokalitami přímé spojení, jednak o problém s neúplnou sítí cest, kdy nelze realizovat přímé spojení každé dvojice míst v libovolném směru. Při řešení je nutné zohlednit druhy cest a doby přesunu. To je rozhodující v hornatých územích, v oblastech tropických lesů a obecně v málo rozvinutých zemích Asie a Afriky, kde je nedostatek cest, resp. cest vyhovujících našim zvyklostem.

Cenová optimalizace produktu je odvislá jak od požadavků zákazníka, tak zájmů cestovní kanceláře (její cenové politiky, očekávaného zisku, konkurenčního prostředí na trhu s produkty cestovního ruchu apod.).

V následné fázi probíhá *schvalování optimalizovaného produktu* vedením cestovní kanceláře či objednavatelem. Základem hodnocení je srovnání aktuálních výsledků řešení s kritérii, které byly definovány v záměru. K tomu lze využít postupů rozhodovací analýzy,

zejména metody multikriteriálního hodnocení. Poté je produkt zařazen do nabídky nebo předán objednavateli.

Realizací uvedených kroků končí vlastní „výroba“ produktů cestovního ruchu. Je zřejmé, že ve skutečnosti se jedná o náročný a komplikovaný proces, jehož vyřešení vyžaduje kvalifikované pracovníky.

Marketing a prodej tvoří významnou fázi „života“ produktu na trhu. Zájem o produkty cestovního ruchu je výrazně ovlivňován jejich cenovou úrovní a reálnými příjmy zákazníků, fondem volného času, spotřebitelskými preferencemi, módou a celkovým způsobem života. Celkový dojem ze spotřeby produktu cestovního ruchu mohou ovlivňovat i faktory, které subjekty cestovního ruchu nemohou ovlivnit (např. dopravní kolapsy či špatné počasí). V krajních případech mohou některé faktory spotřebu produktu dokonce znemožnit, např. přírodní nebo velké průmyslové katastrofy, občanské nepokoje a válečné konflikty, války drogových kartelů apod.

Vnímání produktu cestovního ruchu ovlivňuje i péče, věnovaná účastníkům po spotřebě produktu. Taková služba se může stát motivací k další spotřebě produktů a může přispět k podpoře ústní reklamy mezi příbuznými a známými.

Realizace produktu sama není součástí optimalizačních přístupů. Zcela jistě ale ovlivňuje úspěšnost produktu z hlediska zákazníků a celkové přijetí veřejností potenciálních zákazníků. Proto je nezbytné věnovat průběhu všech procesů a služeb začleněných do produktu velkou pozornost. Rozhodně je třeba sledovat dohodnutou náplň a kvalitu služeb, dodržování termínů u přepravy, kvalitu průvodcovských a delegátských služeb atd.

Musíme zdůraznit, že ve všech fázích tvorby a realizace produktu se stále setkáváme s nezbytnou potřebou přijímání rozhodnutí. Ve složitějších případech, nebo při rozhodování v situacích, kdy nemáme dostatečné informace a přijímáme rozhodnutí s větším či menším rizikem, je výhodné využít známé metody rozhodovací analýzy.

Konečnou fází práce s produktem představuje jeho **vyhodnocení**. Je založeno na hodnocení práce vlastní cestovní kanceláře (úspěšnost produktu na trhu, hospodářské výsledky, zkušenosti ze spolupráce poskytovatelů služeb, zejména dodržení termínů a časových rozvrhů, kvality a úplnosti služeb), na poznatcích průvodců a delegátů a v nezanedbatelné míře na odezvě zákazníků. Takováto zpětná vazba, realizovaná jednak formalizovanými dotazníky, jednak názory a zkušenostmi účastníků, zveřejňovanými na webových stránkách, přináší poskytovatelům služeb cenné informace, využitelné při úpravách a doplňcích produktů i zahrnutých služeb, resp. při vytváření nových produktů.

5.2 GRAFICKÉ A PÍSEMNÉ TURISTICKÉ DOKUMENTY

Turismus je prostorový a socioekonomický jev, který se vyznačuje strukturou, intenzitou, rozmístěním a dynamikou. Proto kartografické dokumentování jevů a jejich doplnění grafy a texty patří mezi hlavní činnosti teoretického výzkumu i praktické realizace cestovního ruchu. Výstupy, které slouží pro potřeby informování, plánování, rozhodování a pro realizaci zvolených turistických aktivit, a to zejména typu poznávacích projektů, jsou jednak grafické (mapy, kartodiagramy, grafy), jednak písemné (průvodce, itineráře, zprávy, tabulky). Mohou být realizovány jak v klasické papírové (analogové) formě, tak v digitálním provedení.

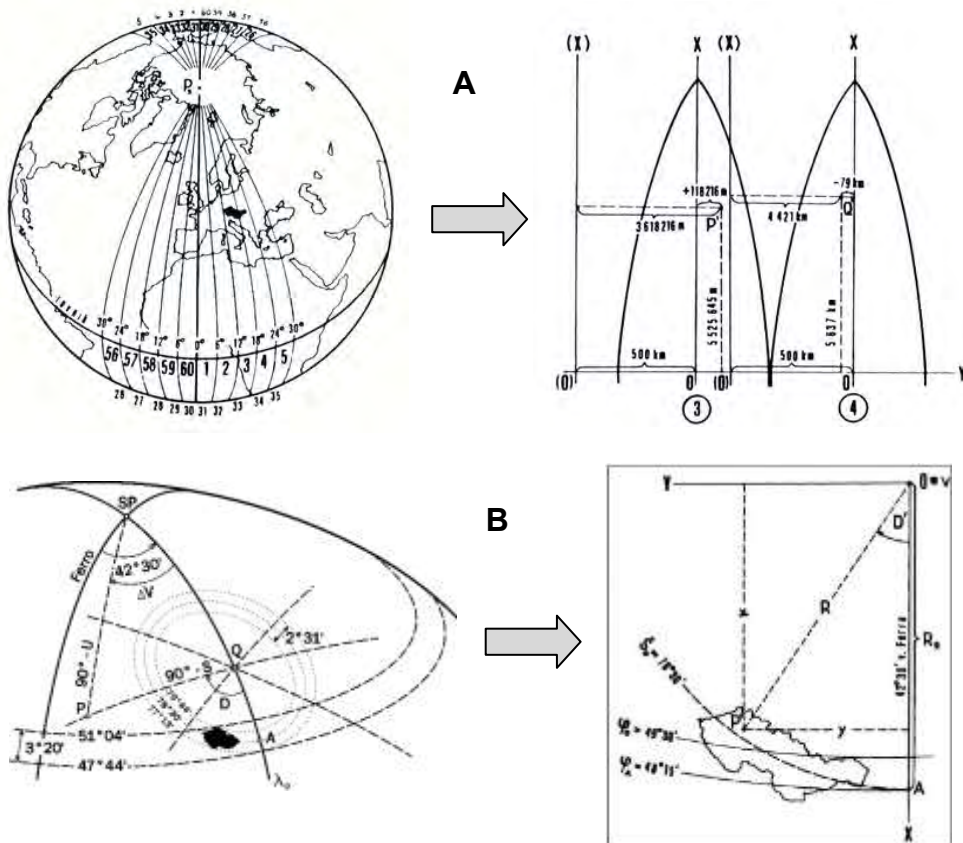
5.2.1 MAPOVÉ VÝSTUPY

Mapové výstupy představují nejdůležitější typ turistických materiálů. Jde obvyklý komunikační prostředek, na který jsou uživatelé navyklí. Obsah map závisí na charakteru

podávaných informací. Lze je rozlišovat podle různých hledisek, které odpovídají požadavkům na mapy kladeným. Můžeme je dělit:

- podle územního rozsahu mapy (např. mapy světa, kontinentů, států či jejich částí);
- podle účelu mapy (mapy pro státní hospodářství, pro turizmus, pro výuku, pro vědecké účely, pro obranu státu, pro orientaci, pro propagaci apod.);
- podle obsahu (mapy geografické, topografické, přehledné, tematické a jiné);
- podle měřítka (mapy velkého měřítka – 1:500 až 1:5 000, mapy středního měřítka – 1:10 000 až 1:200 000, mapy malého měřítka – měřítko menší než 1:200 000).

V mapových produktech je v českých zemích od roku 1922 používána především jednotná síť trigonometrická katastrální JSTK, tj. Křovákovo dvojité konformní kuželové zobrazení v obecné poloze s počátkem ve Finském zálivu. Celosvětově se používá Gauss-Krügerovo konformní válcové příčné zobrazení elipsoidu do roviny s nezakresleným základním (středním) poledníkem (pro naše území se jedná o poledníky o zeměpisných délkách 15° a 21°).

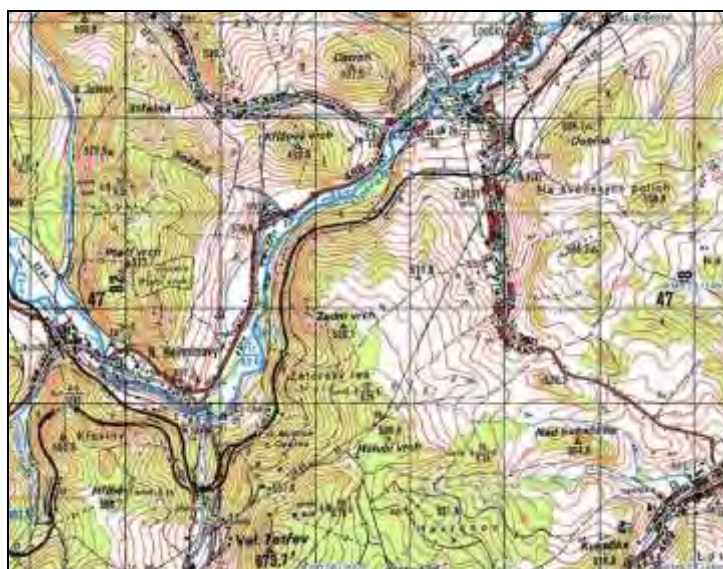

Obr.5.1 A - Poledníkové pásy a pravouhlý souřadný systém v Gauss-Krügerově zobrazení;
B - Pravouhlá soustava souřadnic v Křovákově zobrazení (Kaplan et al., 2005)

V praxi se můžeme setkat se starými mapami z doby Rakouska-Uherska. První vojenské mapování (tzv. josefské) z let 1763 - 1785 bylo na území monarchie prováděno v měřítku 1:28 800. Mapy však nebyly vyhotovovány na podkladě žádných geodetických základů. Pro druhé vojenské mapování (tzv. Františkovo) z let 1806 - 1869 již byly jako grafický podklad užity katastrální mapy stabilního katastru v měřítku 1: 2 880 vyhotovené ve zobrazení Cassini-Soldnerově. Pro naše území to byly dva souřadnicové systémy - gusterberský pro Čechy a vídeňský pro Moravu. Mapová díla vzniklá za vojenských mapování mají dodnes svůj historický význam, a to zejména pro studium vývoje krajiny.

Základním mapovým produktem jsou **topografické mapy**, které jsou obvykle přejímané od institucí (státních či soukromých), specializovaných na jejich produkci (obr.5.2). Nejčastěji vytvářeným mapovým výstupem jsou **tematické mapy**, které jsou jednak zdrojem informací, jednak prostředkem prezentace výsledků geografického výzkumu (obr.5.3). Tematické mapy se dělí na analytické mapy (např. mapa sklonu svahů reliéfu, mapa srážek atd.), komplexní mapy (vyjadřují více jevů odlišného původu a charakteru příbuzného tématu – např. geologická mapa) a syntetické mapy které mají již zobecněný obsah (např. mapa přírodních krajín).

Obsah tematických map se dělí na topografický podklad a tematický obsah. Hlavní část obsahu tvoří tematický obsah (např. vegetace, počet obyvatel, teplota vzduchu, dopravní dostupnost apod.). Uspořádání tematických map obecně závisí na tvaru a velikosti znázorňovaného území, zvoleném kartografickém zobrazení, měřítku mapy a na formátu mapového listu. Určující ale je jejich účel. Název mapy je nejdůležitější písemný prvek mapy. Musí věcně, prostorově a časově dobře vymezovat téma mapy. Závažným prvkem je legenda mapy. Zvolený soubor znaků a kartografických vyjadřovacích prostředků musí postihovat všechny významné prvky a jevy daného tématu.

Obr. 5.2 Příklad topografické mapy

Obr.5.3 A – Území KRNAP s omezeným vstupem;
B – Mapa turistických tras v oblasti Českého krasu

Měřítko mapy je závislé na tématickém zaměření a účelu tématické mapy. Je hlavním ukazatelem stupně podrobnosti vyjádření sledovaných prvků a jevů. Jeho volba je ovlivněna velikostí a významem území, požadavkem čitelnosti a přehlednosti. Uvádí se v grafické a číselné podobě, přičemž přednost má grafická podoba, která i při zvětšování či zmenšování mapy zůstává správnou.

Pro potřeby turismu je zpracovávána a vydávána řada speciálních map, a to jak v tištěné, tak elektronické podobě (turistické mapy, automapy a autoatlasy, plány měst a turistických destinací, kartodiagramy a další speciální výstupy). Mapy poskytují základní prostorovou orientaci a informace o přírodním prostředí, materiální a technické základně turismu, kulturních a historických objektech, komunikační infrastruktuře atd.

Velmi specifickými, ale každým člověkem využívanými jsou *mentální mapy*. Jde o vnitřní reprezentaci vnější reality, kterou si každý jedinec vytváří ve svém mozku na základě zkušeností a znalostí získaných z informačních zdrojů a převzatých znalostí. Základní praktický význam je v tom, že nám umožňují rychlou a efektivní odpověď na otázky typu „kde to je?“, „jak je to daleko?“, „jak se tam dostanu?“ apod.

5.2.2 PÍSEMNÉ VÝSTUPY

Grafické maperiály jsou zpravidla doplňovány vysvětlujícími texty typu knižních průvodců, letáků apod. Stejně jako v případě map a kartodiagramů musí výstupné textové stránky vyhovovat požadavku srozumitelnosti, dobré čitelnosti, názornosti a vhodného grafického provedení. Tomu je třeba podříditi volbu typu, velikosti a barevnosti znaků, výplň podkladu, typu, síly a barevnosti čar atd. Samozřejmým požadavkem je respektování speciálních požadavků, které vyplývají z předpisové báze oboru, resp. z obecných, dlouhodobou praxí zavedených uzancí.

Důležitým zdrojem informací pro účastníka cestovního ruchu je *knižní turistický průvodce*. Představuje nejjednodušší cestu k získání potřebných údajů na cestách. Poskytuje komplexní a důvěryhodné informace, nevýhodou je např. v porovnání s internetem aktuálnost dat. Je skutečností, že turistický průvodce nedokáže vzhledem k omezené kapacitě vystihnout všechny atraktivní daného území a plně informace o možnostech ubytování a stravování.

Knižní průvodce produkuje mnoho vydavatelství. Celosvětově nejznámější jsou Lonely Planet, Rough Guide, Bradt, National Geographic a jiné. Z českých nakladatelství lze uvést nakladatelství Svojtka a Co, JOTA, Marco Polo, Ottovo nakladatelství atd.

Z praktického hlediska je důležitá volba formátu a materiálu písemných výstupů, která musí respektovat podmínky jejich využívání. V případě prohlídek geovědních objektů se realizují v přírodních poměrech, za nejrůznějších povětrnostních podmínek a v různě schůdném terénu, exkurze do podzemních (přírodních či hornických) objektů se často odehrává ve stísněných zašpiněných prostorách, prašném a vlhkém ovzduší atd.

6 SYSTÉMY OCHRANY GEOVĚDNÍCH A MONTÁNNÍCH OBJEKTŮ

Geovědní a montánní objekty jsou sledovány, studovány a analyzovány na místní, regionální, státní i mezinárodní úrovni. Péče o tyto objekty a kulturní, resp. hornickou krajinu nabývá na stále větším významu, což souvisí jednak se vzrůstajícím zájmem o přírodu a techniku, jednak s nárůstem počtu zainteresovaných seniorů (důchodců).

6.1 MEZINÁRODNÍ STUPEŇ OCHRANY

Od roku 1972 začala být naplňována Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví, na základě které se celosvětově vymezují lokality kulturního, přírodního nebo smíšeného, tj. kulturního i přírodního dědictví. V červenci 2016 bylo na seznamu

světového dědictví 1052 položek, z toho 814 položek kulturního, 203 přírodního a 35 smíšeného dědictví ve 165 státech světa (obr.6.1), přičemž 55 objektů je v ohrožení, a to z důvodů nedostatečné legislativní ochrany, nedostatečné péče a nedostatečného financování.

Obr.6.1 Objekty světového dědictví (UNESCO World Heritage Centre - Interactive Maps)

◆ kulturní ● přírodní ● smíšené ◆ v ohrožení

6.1.1 GEOVĚDNÍ OBJEKTY

Ve smyslu zásad Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví jsou za **přírodní dědictví** jsou považovány:

- přírodní jevy tvořené fyzickými a biologickými útvary nebo skupinami takovýchto útvarů, jež mají výjimečnou světovou hodnotu z estetického či vědeckého hlediska;
- geologické a fyziografické útvary a přesně vymezené oblasti, které tvoří místo přirozeného výskytu ohrožených druhů zvířat a rostlin výjimečné světové hodnoty z hlediska vědy či péče o zachování přírody;
- přírodní lokality, či přesně vymezené přírodní oblasti světové hodnoty z hlediska vědy, péče o zachování přírody nebo přírodní krásy.

V současné době zařazené objekty jsou znázorněny na obr. 6.2. Památky zařazené na Seznam světového dědictví musí splňovat alespoň jedno z deseti kritérií, která byla stanovena organizací UNESCO. Až do konce roku 2004 byly rozděleny do dvou skupin – na kulturní (i-vi) a přírodní (i-iv). Od roku 2005 bylo číslování spojeno a vzniklo tak označení i-x (přičemž i-vi značí kulturní dědictví, vii-x přírodní dědictví).

Objekty přírodního dědictví podle Výboru pro světové dědictví jsou ty, které:

- (vii) obsahují unikátní přírodní fenomén či oblasti výjimečné přírodní krásy a estetického významu;
- (viii) jsou skvělou ukázkou dokumentující významné fáze přírodního vývoje Země, včetně dokladů o lidské evoluci, ukázkou významných právě probíhajících geologických procesů, případně je významným geomorfologickým či fyziografickým útvarem;
- (ix) jsou skvělou ukázkou probíhajících ekologických a biologických procesů v rámci evoluce a vývoje pozemních, sladkovodních, pobřežních či mořských ekosystémů a společenstev rostlin a živočichů;
- (x) obsahují nejdůležitější a nejvýznamnější přírodní biotopy klíčové pro zachování místní biologické rozmanitosti, včetně takových biotopů, kde se nachází ohrožené druhy rostlin a živočichů výjimečné světové hodnoty z hlediska vědy a ochrany přírody.

Obr.6.2 Přírodní objekty světového dědictví
(UNESCO World Heritage Centre - Interactive Maps)
červené objekty v ohrožení

Výčet přírodních objektů podle jednotlivých států obsahuje tabulka 6.1. Objekty v ohrožení jsou uvedeny *italikou*.

Tab. 6.1 Přírodní objekty na Listině světového dědictví

STÁT	OBJEKT
Argentina	<ul style="list-style-type: none"> – Los Glaciares National Park – Iguazu National Park – Península Valdés – Ischigualasto / Talampaya Natural Parks
Austrálie	<ul style="list-style-type: none"> – Great Barrier Reef – Lord Howe Island Group – Gondwana Rainforests of Australia – Wet Tropics of Queensland

	<ul style="list-style-type: none"> – Shark Bay, Western Australia – Fraser Island – Australian Fossil Mammal Sites (Riversleigh / Naracoorte) – Heard and McDonald Islands – Macquarie Island – Greater Blue Mountains Area – Purnululu National Park – Ningaloo Coast
Bangladěš	– The Sundarbans
Bělorusko	– Białowieża Forest
Belize	– Belize Barrier Reef Reserve System
Bolivie	– Noel Kempff Mercado National Park
Botswana	– Okavango delta
Brazílie	<ul style="list-style-type: none"> – Iguaçu National Park – Atlantic Forest South-East Reserves – Discovery Coast Atlantic Forest Reserves – Central Amazon Conservation Complex – Pantanal Conservation Area – Brazilian Atlantic Islands: Fernando de Noronha and Atol das Rocas Reserves – Cerrado Protected Areas: Chapada dos Veadeiros and Emas National Parks
Bulharsko	<ul style="list-style-type: none"> – Pirin National Park – Srebarna Nature Reserve
Čad	– Lakes of Ounianga
Černá Hora	– Durmitor National Park
Čína	<ul style="list-style-type: none"> – Huanglong Scenic and Historic Interest Area – Jiuzhaigou Valley Scenic and Historic Interest Area – Wulingyuan Scenic and Historic Interest Area – Three Parallel Rivers of Yunnan Protected Areas – Sichuan Giant Panda Sanctuaries - Wolong, Mt Siguniang and Jiajin Mountains – South China Karst – Mount Sanqingshan National Park – China Danxia – Chengjiang Fossil Site – Xinjiang Tianshan – Hubei Shennongjia
Demokratická republika Kongo	<ul style="list-style-type: none"> – Virunga National Park – Kahuzi-Biega National Park – Garamba National Park – Salonga National Park – Okapi Wildlife Reserve
Dánsko	<ul style="list-style-type: none"> – Ilulissat Icefjord – Wadden Sea – Stevns Klint
Dominikánská rep.	– Morne Trois Pitons National Park
Ekvádor	<ul style="list-style-type: none"> – Galápagos Islands – Sangay National Park
Egypt	– Wadi Al-Hitan (Whale Valley)
Etiopie	– Simien National Park
Filipíny	<ul style="list-style-type: none"> – Tubbataha Reefs Natural Park – Puerto-Princesa Subterranean River National Park – Mount Hamiguitan Range Wildlife Sanctuary
Finsko	– High Coast / Kvarken Archipelago
Francie	<ul style="list-style-type: none"> – Gulf of Porto: Calanche of Piana, Gulf of Girolata, Scandola Reserve – Lagoons of New Caledonia: Reef Diversity and Associated Ecosystems

	– Pitons, cirques and remparts of Reunion Island
Guinea	– Mount Nimba Strict Nature Reserve
Holandsko	– Wadden Sea
Honduras	– Río Plátano Biosphere Reserve
Chorvatsko	– Plitvice Lakes National Park
Island	– Surtsey
Indie	– Kaziranga National Park – Keoladeo National Park – Manas Wildlife Sanctuary – Sundarbans National Park – Nanda Devi and Valley of Flowers National Parks – Western Ghats – Great Himalayan National Park Conservation Area
Indonézie	– Komodo National Park – Ujung Kulon National Park – Lorentz National Park – Tropical Rainforest Heritage of Sumatra
Irán	– Lut desert
Itálie	– Isole Eolie (Aeolian Islands) – Monte San Giorgio – The Dolomites – Mount Etna
Japonsko	– Shirakami-Sanchi – Yakushima – Shiretoko – Ogasawara Islands
JAR	– iSimangaliso Wetland Park – Cape Floral Region Protected Areas – Vredefort Dome
Jemen	– Socotra Archipelago
Kamerun	– Dja Faunal Reserve
Kanada	– Nahanni National Park – Dinosaur Provincial Park – Kluane / Wrangell-St. Elias / Glacier Bay / Tatshenshini-Alsek – Wood Buffalo National Park – Canadian Rocky Mountain Parks – Gros Morne National Park – Waterton Glacier International Peace Park – Miguasha National Park – Joggins Fossil Cliffs – Mistaken Point
Kazachstan	– Saryarka – Steppe and Lakes of Northern Kazakhstan – Western Tien-Shan
Keňa	– Lake Turkana National Parks – Mount Kenya National Park/Natural Forest – Kenya Lake System in the Great Rift Valley
Kiribati	– Phoenix Islands Protected Area
Kolumbie	– Los Katíos National Park – Malpelo Fauna and Flora Sanctuary
Kongo	– Sangha Trinational
Korejská republika	– Jeju Volcanic Island and Lava Tubes
Kostarika	– Talamanca Range-La Amistad Reserves / La Amistad National Park – Cocos Island National Park – Area de Conservación Guanacaste
Kuba	– Desembarco del Granma National Park – Alejandro de Humboldt National Park
Kyrkyzstan	– Western Tien-Shan
Madagaskar	– Tsingy de Bemaraha Strict Nature Reserve

	– Rainforests of the Atsinanana
Maďarsko	– Caves of Aggtelek Karst and Slovak Karst
Malawi	– Lake Malawi National Park
Malajsie	– Gunung Mulu National Park – Kinabalu Park
Mauretanie	– Banc d'Arguin National Park
Mexiko	– Sian Ka'an – Whale Sanctuary of El Vizcaino – Islands and Protected Areas of the Gulf of California – Monarch Butterfly Biosphere Reserve – El Pinacate and Gran Desierto de Altar Biosphere Reserve – Archipiélago de Revillagigedo
Mongolsko	– Uvs Nuur Basin
Namibie	– Namib Sand Sea
Německo	– Messel Pit Fossil Site – Primeval Beech Forests of the Carpathians and the Ancient Beech Forests of Germany – Wadden Sea
Nepál	– Sagarmatha National Park – Chitwan National Park
Nový Zéland	– Te Wahipounamu – South West New Zealand – New Zealand Sub-Antarctic Islands
Niger	– Air and Ténéré Natural Reserves – W National Park of Niger
Norsko	– West Norwegian Fjords – Geirangerfjord and Nærøyfjord
Panama	– Darien National Park – Talamanca Range-La Amistad Reserves / La Amistad National Park – Coiba National Park and its Special Zone of Marine Protection
Peru	– Huascarán National Park – Manú National Park
Pobřeží slonoviny	– Mount Nimba Strict Nature Reserve – Tai National Park – Comoé National Park
Polsko	– Białowieża Forest
Portugalsko	– Laurisilva of Madeira
Rumunsko	– Dunajská delta
Ruská federace	– Virgin Komi Forests – Lake Bajkal – Volcanoes of Kamchatka – Golden Mountains of Altai – Western Caucasus – Central Sikhote-Alin – Uvs Nuur Basin – Natural System of Wrangel Island Reserve – Putorana Plateau – Lena Pillars Nature Park
Senegal	– Niokolo-Koba National Park – Djoudj National Bird Sanctuary
Seychely	– Aldabra Atoll – Vallée de Mai Nature Reserve
Slovensko	– Caves of Aggtelek Karst and Slovak Karst – Primeval Beech Forests of the Carpathians and the Ancient Beech Forests of Germany
Slovinsko	– Škocjan Caves
Central African Republic	– Manovo-Gounda St Floris National Park – Sangha Trinational
Sudán	– Sanganeb Marine National Park and Dungonab Bay – Mukkawar Island Marine National Park

Surinam	– Central Suriname Nature Reserve
Svatá Lucie	– Pitons Management Area
Šalamounovy ostr.	– East Rennell
Španělsko	– Garajonay National Park – Doñana National Park – Teide National Park
Šrí Lanka	– Sinharaja Forest Reserve – Central Highlands of Sri Lanka
Švédsko	– High Coast / Kvarken Archipelago
Švýcarsko	– Swiss Alps Jungfrau-Aletsch – Monte San Giorgio – Swiss Tectonic Arena Sardona
Tadžikistan	– Tajik National Park (Mountains of the Pamirs)
Tanzánie	– Serengeti National Park – Selous Game Reserve – Kilimanjaro National Park
Thajsko	– Thungyai-Huai Kha Khaeng Wildlife Sanctuaries – Dong Phrayayen-Khao Yai Forest Complex
Tunisko	– Ichkeul National Park
Uganda	– Bwindi Impenetrable National Park – Rwenzori Mountains National Park
Ukrajina	– Primeval Beech Forests of the Carpathians and the Ancient Beech Forests of Germany
USA	– Yellowstone National Park – Everglades National Park – Grand Canyon National Park – Kluane / Wrangell-St. Elias / Glacier Bay / Tatshenshini-Alsek – Redwood National and State Parks – Mammoth Cave National Park – Olympic National Park – Great Smoky Mountains National Park – Yosemite National Park – Hawaii Volcanoes National Park – Carlsbad Caverns National Park – Waterton Glacier International Peace Park
Uzbekistan	– Western Tien-Shan
Velká Británie	– Giant's Causeway and Causeway Coast – Henderson Island – Gough and Inaccessible Islands – Dorset and East Devon Coast
Venezuela	– Canaima National Park
Vietnam	– Ha Long Bay – Phong Nha-Ke Bang National Park
Zambie	– Mosi-oa-Tunya / Victoria Falls
Zimbabwe	– Mana Pools National Park, Sapi and Chewore Safari Areas – Mosi-oa-Tunya / Victoria Falls

6.1.2 MONTÁNNÍ OBJEKTY

Objekty montánního dědictví jsou podle zásad Výboru považovány za součást kulturního dědictví, do něhož jsou zařazovány památky, které:

- (i) jsou mistrovským dílem tvůrčího talentu člověka;
- (ii) představují významný mezník v hodnotách člověka (v určité době nebo kulturním období) ve vývoji v architektuře, technice, umění či urbanismu;

- (iii) jsou jedinečným důkazem o existující nebo už vymizelé civilizaci nebo kulturní tradici;
- (iv) jsou skvělou ukázkou stavby, architektonického nebo technologického souboru, dokumentující jednu nebo více významných etap v historii lidstva;
- (v) jsou skvělou ukázkou určitého způsobu osidlování nebo způsobu využití půdy či moře, typického pro nějakou kulturu, zejména tam, kde hrozí poškození vnějšími či vnitřními vlivy, jejichž dopad by byl nevratný;
- (vi) souvisejí přímo nebo specificky s událostmi, s tradicemi, s převratnými myšlenkami, s vyznáním či vírou, s literaturou či uměním majícím univerzální význam (toto kritérium není obvykle používáno samostatně, ale společně s jinými kritérii).

Hornické objekty představovaly technicky náročná díla ve všech etapách lidské historie. Proto přitahují pozornost jak odborníků, tak široké veřejnosti. Hughes (2003) navrhl členit mezinárodně významné doly pro účely zařazování na listinu světového dědictví do čtyřech typů, a to:

- významné stavby nebo skupiny staveb na dolech a přilehlých sídlištích;
- velké důlní komplexy a přilehlá hornická sídliště;
- integrované průmyslové oblasti, které zahrnují doly jako významnou součást průmyslové krajiny;
- hornické krajiny se zpracováním doprodaných produktů, budovami a institucemi dělnického osídlení.

I když uvedený návrh byl zpracován pro uhelné doly, lze jej aplikovat i na jiné důlní podniky a hornické krajiny. Hlediska, použitá při výběru a hodnocení montánních památek při zařazování na listinu světového dědictví musí obecně respektovat kritéria pro zařazování kulturních objektů. Podle § 24 prováděcí směrnice (*Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*) jsou hodnotící kritéria následující:

- ⇒ unikátní výtvar, mistrovské dílo tvůrčího génia (existují důlní komplexy, které jsou nádhernými soubory budov a strojů, některé jsou např. vynikajícími příklady baroka, secese či funkcionalismu);
- ⇒ velký vliv na technologický vývoj (doly měly význam nejen jako zdroj surovin, ale jako využívání nových technologií a jejich rozšiřování a přenos);
- ⇒ vynikající příklad typu staveb nebo znaků, které ilustrují významnou historickou etapu (např. stavby nebo komplexy z období první průmyslové revoluce ve Velké Británii nebo v Belgii z konce 19. století);
- ⇒ objekty přímo spjaté s ekonomickým nebo sociálním rozvojem výjimečného obecného významu (mnoho inovačních idejí v sociální oblasti – bydlení, kluby, školy apod.);
- ⇒ autenticita provozních staveb;
- ⇒ úroveň existující právní ochrany a správy.

Počet montánních objektů na listině světového dědictví se postupně zvyšuje. Uvedený přehled zachycuje stav v červenci 2015 (tab. 6.2).

Tab. 6.2 Seznam montánních lokalit na listině světového dědictví podle roku zařazení

Hornická památka	stát	rok	surovina
Solné doly Wieliczka a Bochnia	Polsko	1978	sůl
Hornické město Røros a okolí	Norsko	1980	měď
Historické město Ouro Preto	Brazílie	1980	zlato

Královské solné doly v Arc-et-Senans	Francie	1982	sůl
Město Potosí	Bolívie	1987	stříbro
Neolitické pazourkové doly u Spiennes (Mons)	Belgie	1987	pazourek
Historické město Guanajuato a okolní doly	Mexiko	1988	stříbro
Doly Rammelsberg, historické město Goslar a vodohospodářský systém Horního Harze	Německo	1992 2010	měď, olovo, cín
Železářny Engelsberg	Švédsko	1993	železo
Historické město Banská Štiavnica a okolní technické památky	Slovensko	1993	olovo, zinek, měď
Hutě Völklingen	Německo	1994	železo
Kutná Hora: historické městské centrum s chrámem sv. Barbory a katedrálou panny Marie v Sedleci	Česká republika	1995	stříbro
Kulturní krajina Hallstatt-Dachstein / Salzkammergut	Rakousko	1997	sůl
Las Médulas, zbytky starých římských dolů	Španělsko	1997	zlato
Historické centrum města Diamantina	Brazílie	1999	diamanty
Těžba mědi v okolí města Falun	Švédsko	2000	měď
Krajina průmyslového komplexu Blaenavon	UK	2000	železo, uhlí
Ledkové doly Humberstone a Santa Laura	Chile	2001	ledek
Historické centrum města Goiás	Brazílie	2001	zlato
Průmyslový komplex Zollverein v Essenu	Německo	2001	uhlí
Hornické město Sewell	Chile	2006	měď
Důlní oblast v hrabstvích Cornwall a West Devon	UK	2006	měď, cín, zinek, olovo a železo
Stříbrný důl Iwami Ginzan a kulturní krajina	Japonsko	2007	stříbro
Camino Real de Tierra Adentro	Mexiko	2010	stříbro
Dědictví rtuti - Almadén a Idrija	Španělsko, Slovinsko	2012	rtuť
Černouhelné doly ve Valonsku	Belgie	2012	uhlí
Doly v Nord-Pas de Calais	Francie	2012	uhlí

Pokud uvážíme stav seznamu v červenci 2015, činí podíl montánních památek pouze 2,6 %. Snaha zejména tradičních hornických zemí o zařazení dalších pozoruhodných montánních objektů mezi světové dědictví je pochopitelná. Návrhy zpracované podle požadavků Komise jsou uvedeny v indikativním seznamu nemovitých výhledově plánovaný pro navržení k zápisu do Seznamu světového dědictví UNESCO (tab. 6.3).

Tab. 6.3 Montánní lokality na indikativním seznamu UNESCO

lokality	suroviny	stát
Železná stezka s městy Erzberg a Steyr	železná ruda	Rakousko
Průmyslové dědictví UNESCO Pulacayo,	stříbrné doly	Bolívie
Klondike	zlato	Kanada
Saliny Pedra Lume	sůl	Kapverdké ostrovy
Kuriózní rudné doly de Télé-Nugar	železo	Čad
Kulturní krajina solných měst	sůl	Kolumbie
Hornická kulturní krajina Erzgebirge/Krušnohoří	cín, stříbro, polymetaly	ČR a NSR
Průmyslové komplexy v Ostravě	Uhlí, hutě	ČR
Historický Lavrion	stříbro	Řecko
komplex historických zlatých dolů Sado	zlato	Japonsko
Prehistorické pazourkové doly Krzemionki	pazourek	Polsko
Tarnowskie Gory olovo-stříbrný důl a jeho podzemní vodohospodářský systém	olovo a stříbro	Polsko
Hornické oblasti Andalusie	měď, olovo, zinek, stříbro, zlato, uhlí	Španělsko
břidličný průmysl Severního Walesu	břidlice	V. Británie

Z našich lokalit o zapsání na listinu usiluje také Středověký důl Jeroným na Sokolovsku;

Zvláštní seznam světového dědictví UNESCO zahrnuje světové dědictví v ohrožení, kterým hrozí nebezpečí zániku. V současné době jsou v tomto seznamu zapsány:

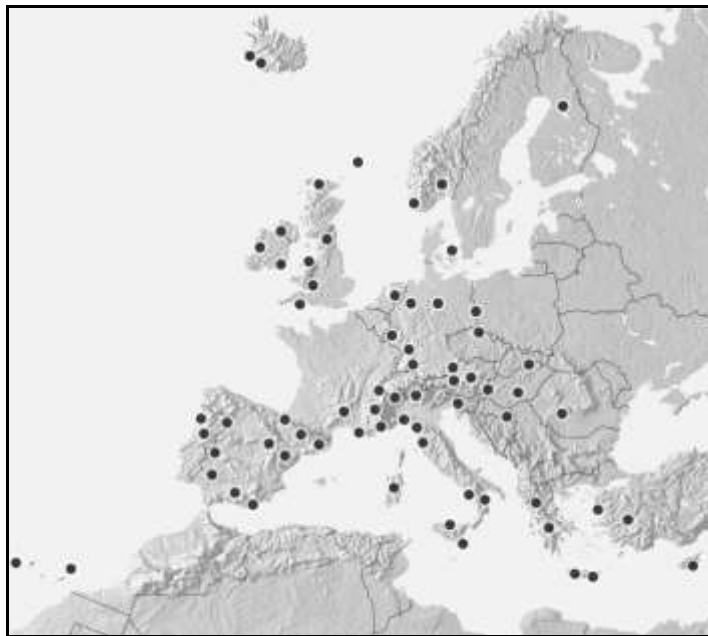
- ⇒ Potosí v Bolívii z důvodu pokračující nekontrolované těžby v hoře Cerro Rico;
- ⇒ Ledkové doly Humberstone a Santa Laura v Chile, kde největším nebezpečím je extrémně křehká konstrukce budov a drancování amatérskými archeology.

6.2 SVĚTOVÉ, KONTINENTÁLNÍ A NÁRODNÍ GEOPARKY

Geoparky jsou území, které poskytují obraz o geologickém vývoji Země a vlivu přírodního bohatství na ekonomický a kulturní vývoj oblasti. Vyskytují se v nich výjimečné lokality a geotopy (např. odkryvy hornin s nálezy vzácných nerostů, skalní města, krasová území, archeologická, paleontologická naleziště, vulkanické jevy, ale i staré doly, hutě... atd), resp. jde o část krajiny, která vyniká jedinečností i krásou.

V roce 2000 byla založena síť evropských geoparků **European Geoparks Network**, která v současné době zahrnuje 69 území ve 23 zemích (obr.6.3). V roce 2004 byla v Pekingu založena organizace globálních geoparků **UNESCO Global Geoparks**, dnes zahrnující 119 geoparků ve 30 zemích včetně evropských (tab.6.5). Dále existují **národní geoparky**, které vyhláší příslušné orgány státní správy (v ČR Ministerstvo životního prostředí).

V České republice existuje bylo v roce 2016 sedm geoparků, a to Geopark Český ráj (od října roku 2005 i naším jediným geoparkem UNESCO), Geoparky Egeria a GeoLocí v západních Čechách, Geopark Železné Hory, Geopark Kraj blanických rytířů, Geopark Podbeskydí, Geopark Vysočina a Geopark Ralsko, v přípravě a schvalování jsou Geopark Joachima Barranda, Geopark Broumovsko, Geopark Jeseníky a Geopark Krkonoše (obr.6.4).

Obr.6.3 Síť evropských geoparků

Tab. 6.5 Seznam globálních geoparků

STÁT	GEOPARK
BRAZILIE	Araripe
ČESKÁ REPUBLIKA	Bohemian Paradise
ČINA	Danxiashan Zhangjiajie Yuntaishan Wudalianchi Songshan Shilin Huangshan Lushan Hexigten Taining Xingwen Yandangshan Jingpohu Leiqiong Taishan Wangwushan-Daimeishan Fangshan Funiushan Zigong Longhushan Alxa Desert Qinling Zhongnanshan Ningde Leye Fengshan Tianzhushan Hong Kong Sanqingshan Shennongjia Yanqing Mount Kunlun Dali-Cangshan Dunhuang Zhijindong Cave
DÁNSKO	Odsherred
FINSKO	Rokua
FRANCIE	Haute-Provence Luberon Massif des Bauges Chablais Monts d'Ardeche
ISLAND	Katla Reykjanes
INDONÉZIE	Batur Gunung Sewu
IRSKO	Copper Coast Burren and Cliffs of Moher
ITÁLIE	Madonie Beigua Parco Geominerario della Sardegna Rocca di Cerere Adamello Brenta Cilento, Vallo di Diano e Alburni Tuscan Mining Park Alpi Apuane Sesia Val Grande

	Pollino
JAPONSKO	Itoigawa Unzen Volcanic Area Toya – Usu San'in Kaigan Muroto Oki Islands Aso Mt. Apoi
CHORVATSKO	Papuk
KANADA	Stonehammer Tumbler Ridge
KOREJSKÁ REPUBLIKA	Jeju
KYPR	Troodos
MAĎARSKO	Bakony-Balaton
MAĎARSKO A SLOVENSKO	Novohrad-Nograd
MALAJSIE	Langkawi
MAROKO	M'Goun
NĚMECKO	Vulkaneifel TERRA. Vita Bergstrase-Odenwald Swabian Harz, Braunschweiger
NĚMECKO A POLSKO	Muskauer Faltenbogen / Łuk Mużakowa
NIZOZEMSKO	De Hondsrug
NORSKO	Gea Norvegica Magma
PORTUGALSKO	Naturtejo da Meseta Meridional Arouca Acores Terras de Cavaleiros
RAKOUSKO	Styrian Eisenwurzen Carnic Alps Ore of the Alps
RAKOUSKO A SLOVINSKO	Karawanken/Karavanke
RUMUNSKO	Hateg
ŘECKO	Lesvos Island Psiloritis Chelmos Vouraikos Vikos – Aaos Sitia
SLOVINSKO	Idrija
ŠPANĚLSKO	Cabo de Gata-Nijar Sierras Subbeticas Sobrarbe-Pirineos Basque Coast Sierra Norte de Sevilla Villuercas Ibores Jara Central Catalonia Molina & Alto Tajo El Hierro Lanzarote and Chinijo Islands
TURECKO	Kula Volcanic
URUGUAY	Grutas del Palacio
VELKÁ BRITÁNIE A SEVERNÍ IRSKO	North Pennines AONB North-West Highlands Fforest Fawr

	English Riviera GeoMon Shetland
V. BRITANIE + SEV. IRSKO + IRSKO	Marble Arch Caves
VIETNAM	Dong Van Karst Plateau

Obr.6.4 Současné a připravované geoparky v ČR
 Geoparky: UNESCO národní připravované

ČÁST II.

GEOGRAFIE TURISMU

7. GEOVĚDNÍ A MONTÁNNÍ TURISMU V EVROPĚ

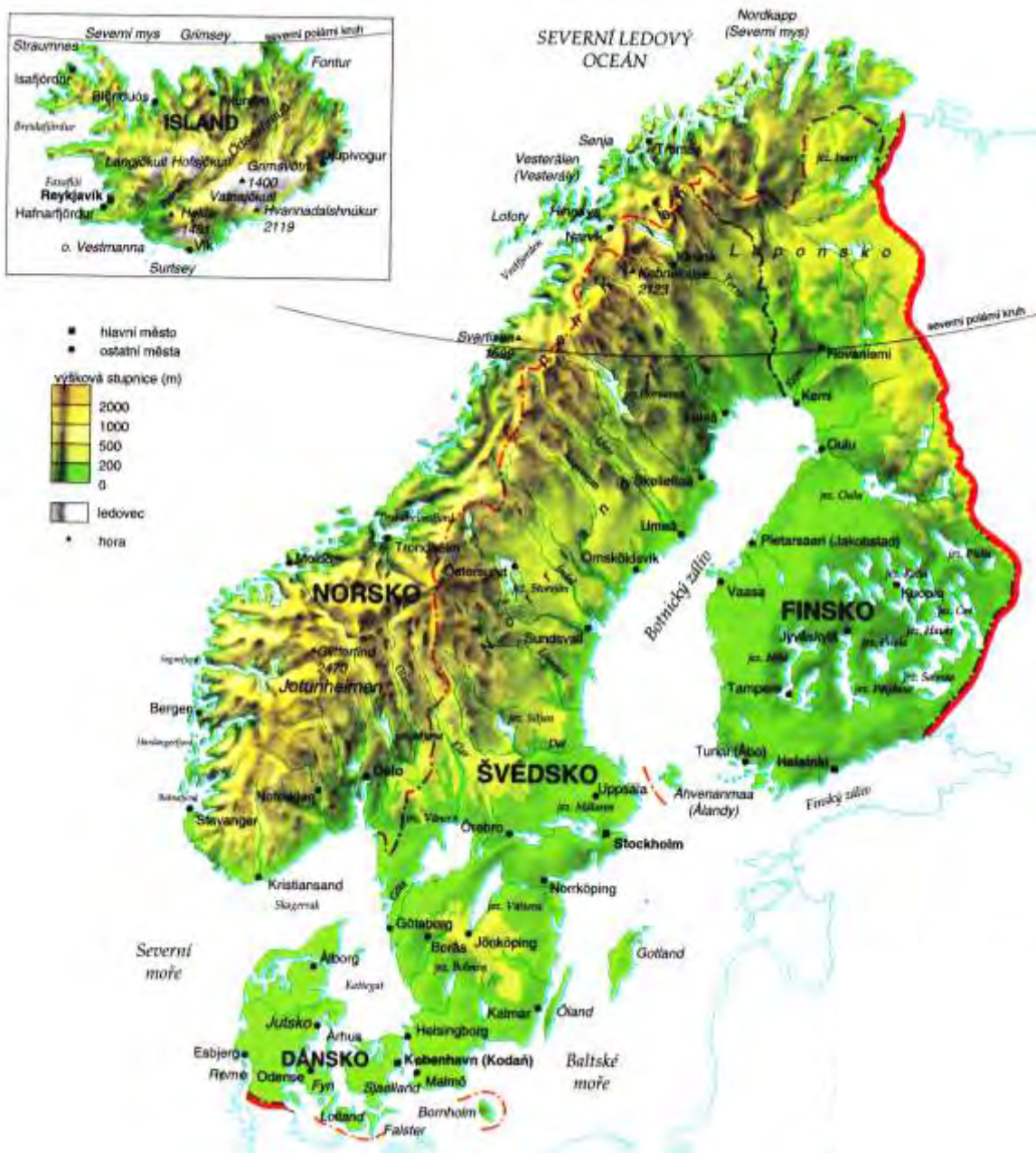
Evropa je území s největší koncentrací cestovního ruchu. Cestovní ruch je vybudovaný jako součást široce rozvinutého sektoru služeb. Významnou úlohu sehrála skutečnost, že v Evropě odedávna existovaly tradiční turistické oblasti, zejména ve Středomoří se subtropickým podnebím, rozsáhlými mořskými plážemi a množstvím kulturních památek, dále vysokohorské oblasti (zejména Alpy, resp. všechna pohoří alpínsko-karpatské soustavy) s výbornými podmínkami pro letní i zimní turistiku. Třetím stěžejním zájmem turistů jsou historická velkoměsta (Paříž, Londýn, Řím, Praha atd.), která lákají svými historickými památkami a možnostmi kulturního vyžití.

Z hlediska geovědního a montánního turismu je třeba zdůraznit, že se v evropských zemích odedávna rozvíjely hornické a hutnické aktivity a s tím byl spojený nárůst poznatků o geologických a mineralogických poměrech nejprve v těžebních revírech a v návaznosti o stavbě a vývoji celého kontinentu. Nejstarší doklady těžebních aktivit – nepočítáme-li využívání zdrojů surovin pro výrobu keramiky – jsou spojeny s dobýváním tvrdých kamenů pro výrobu nástrojů a zbraní, se získáváním zlata a později cínu a mědi. S rozvojem technických poznatků se postupně rozšiřovalo spektrum dobývaných surovin, a to především kovových a energetických. V současné době jsou využívány ve větší či menší míře prakticky všechny známé prvky (mimo některé transurany), což vedlo k velice výrazné diverzifikaci nerostného surovinového průmyslu.

7.1 SEVERSKÉ ZEMĚ

Jako severské země jsou tradičně označovány Norsko a Švédsko, které leží na skandinávském poloostrově, Finsko v severní části poloostrova (Laponsko) a ve východním okolí Botnického zálivu, Dánsko na Jutském poloostrově a přilehlých ostrovech Baltského a Severního moře a konečně ostrovní stát Island (obr. 7.1).

Území všech severských států je z geovědního i montánního hlediska velmi zajímavé, neboť zahrnuje řadu unikátních pozoruhodností. V pevninské oblasti lze v první řadě uvést mnohočetné fjordy, náhorní planiny, skalní útesy, obrovské vodopády, ledovce, rozsáhlé jezerní plochy, oblasti tundry apod. Naprosto unikátní je Island s rozhraním litosférických desek, intenzivním vulkanismem a ledovcovými poli. Z hlediska výskytu nerostných surovin a na nich se odehrávajících hornických a hutnických činností je v první řadě nutno jmenovat Švédsko s obrovskými zdroji akumulací rud železa a mědi, dále s výskyty černých břidlic s akumulacemi bitumenů, uranu atd. Norsko a Finsko jsou známy akumulacemi rud barevných kovů, zlata a uranu.

Obr.7.1 Mapa severních zemí

7.1.1 NORSKO

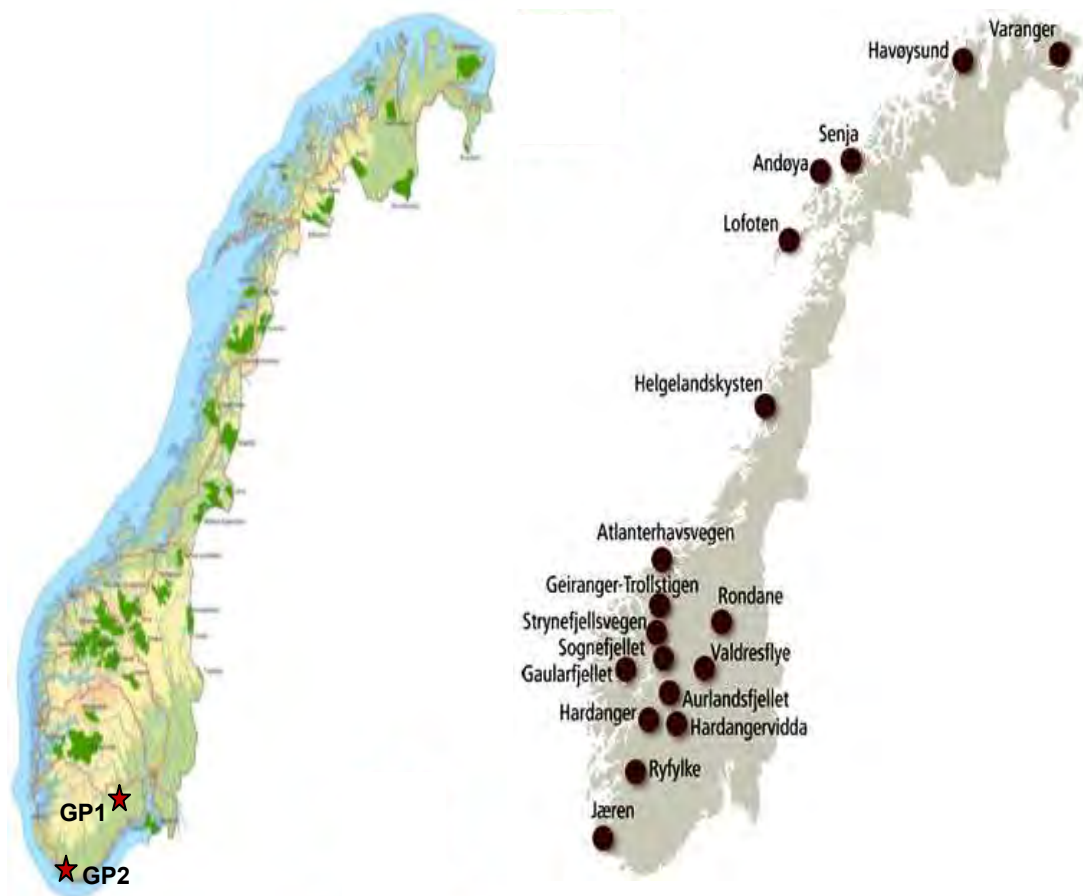
Norsko je zemí výjimečných krás. Pozornost se soustřeďuje především na přírodní scenérie, ale i na kulturní pamětihodnosti. Nelze opomenout ani hornické pamětihodnosti a velice pozoruhodné stavby dopravní infrastruktury.

Norské království (*Kongeriket Norge*) se nachází v severozápadní části Skandinávie. Sousedí se Švédskem, Finskem a v úzkém cípu na severu i s Ruskem. Z celkového počtu 5 milionů obyvatel žije téměř milion v aglomeraci okolo hlavního města Oslo.

Norsko je vyspělý průmyslový stát s velkým přírodním bohatstvím. V roce 2013 bylo třetím největším vývozcem zemního plynu a dvanáctým čistým vývozcem ropy na světě.

Doly a lomy měly převážně regionální význam a nacházely se hlavně podél pobřeží. Produkce nerostných surovin zahrnovala uhlí, železnou rudu, nikl, písek a šterk, drcený kámen, vápenec, a zlato a titan. Je významným dodavatelem elektrooceli a hliníku. Energetickou náročnost těchto odvětví pokrývá výrobou levné a ekologické elektřiny, která z 99 % pochází z vodních elektráren. V oblasti Osla se produkuje čtvrtina průmyslové výroby státu. Norská loďná flotila patří k největším na světě. Zemědělství se potýká s náročnými podmínkami, pouze 3 % území pokrývá zemědělsky využitelná půda. O to větší význam má lov a zpracování ryb, příp. těžba a opracování dřeva.

Velká pozornost je věnována ochraně přírody. Na pevnině leží 37 národních parků, dalších 7 parků na Špicberkách (obr.7.2). Nejznámější atraktivita jsou uvedeny na obr. 7.3.

Obr.7.2. Norské národní parky Obr.7.3. Nejatraktivnější lokality v Norsku

Na listině světového dědictví jsou zařazeny kulturní objekty, a to hansovní domy Bryggen v Bergenu, sloupový kostel v Urnesu, prehistorické skalní rytiny v Altě, Struveho geodetický oblouk: Hammerfest (sever Norska) – Černé moře; (2820 km), přírodní objekty západonorské fjordy Geirangerfjord a Nærøyfjord a souostroví Vega, a konečně hornické město Røros a okolí a průmyslové dědictví regionu Rjukan a Notodden. Světovou atrakcí je museum vikingských lodí z 9. století na poloostrově Bygdøy v Oslu, kde je vystavena i loď Fram, se kterou podnikli polární výpravy Fridtjof Nansen, Otto Sverdrup and Roald Amundsen. Dále je zde umístěna Amundsenova loď Gjøa a Hayerdalův vor Kon-Tiki.

Velmi atraktivní je pobřeží, které je modelované množstvím fjordů. Nejznámější fjordy jsou Geirangerfjord a Nærøyfjord, které jsou uvedeny na seznamu světového dědictví. Geirangerfjord měří 16 km a je 360 m hluboký. Na jeho úbočích se vyskytují velké vodopády a malebné vesničky, roztroušené na příkrých svazích lemujících břehy. Nærøyfjord je úzký 20

km dlouhý záliv Aurlandsfjordu, který je ramenem největšího norského fjordu Sognefjorden. Jeho šířka je místy jen 250 metrů. Okolní hory dosahují až 1600 m. Sognefjord je nejdelší a nejhlubší norský fjord (o délce 204 km a maximální hloubce 1308 m). Jde o druhý nejdelší fjord na světě za grónským Scoresbysundet.

V Norsku se vyskytuje několik set vodopádů, z to 45 vyšších než 500 m. Nejvyšší jsou Vinufossen (860 m), Balaifossen (850 m) a Strupenfossen (820 m), velmi známé jsou vodopády Sedm sester (410m), Nevěstin závoj a Ženich na úbočích Geirangerfjordu.

Obr. 7.4 Nejznámější přírodní atraktivity v západním území

K nejzajímavějším přírodním zajímavostem Norska náleží Národní park Rondane se zemními pyramidami Kvitskriuprestinne, skalní plošina Preikestolen nad Lysefjordem ve výšce 604 m, či pohoří Jostedalbreen a národní park Jotunheimen (Domov obrů). Horské oblasti tundrového charakteru pokrývají četné ledovce. Jeden z nejznámějších ledovcových splazů je *Briksdal* v národním parku Jostedalbreen. Velmi navštěvovaná je horská trolí cesta, jejíž část Trollstigen („Žebřík trolů“) s vodopádem Stigfossen má převýšení 840 m. Asi 90 km na západ od Dombasu se nachází Trollveggen („Trolí stěna“). Jedná se o nejvyšší kolmou stěnu v Evropě, která vrcholí úctyhodných 1800 m nad dnem údolí.

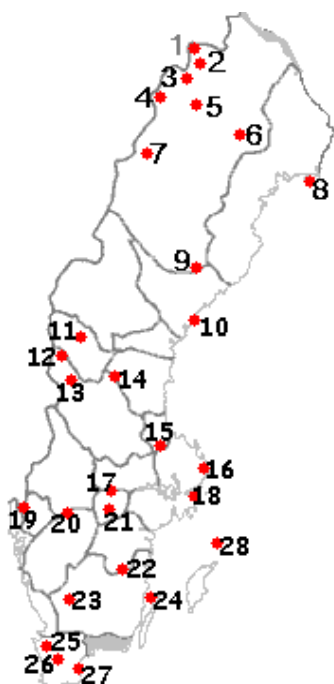
Geopark Gea Norvegica se nachází v jihovýchodní části Norska (obr.7.2 – GP1). V relativně malé oblasti se vyskytují velmi rozdílné geologické terény. Jedinečná je extrémní geodiversita. *Magma Geopark* se nachází v jihozápadním Norsku (obr.7.2 – GP2). Oblast nabízí seznámení s erodovaným starým horským řetězcem s výskytem anorthositu.

Z montánních památek je na listině světového dědictví of roku 1979 zařazeno důlní město Røros, kde byla těžba mědi zahájena v roce 1644 a přetrvala až do roku 1977.

Turistická infrastruktura je v Norsku velmi dobře rozvinutá. Pozoruhodné jsou dopravní poměry. Nejdůležitějším způsobem transportu je lodní doprava podél pobřeží. Převážná část železnic je elektrifikována, spojení se severem je možné jen přes Švédsko. Silniční síť o délce přes 90 tisíc km je velmi významná a vyznačuje se dokonalými technickými díly, které zahrnují přes 1000 tunelů (nejdelší laerdalský má délku 24,5 km), přes 200 podmořských tunelů a 18 000 mostů. Letecká doprava využívá asi 50 letišť, z nichž Oslo, Stavanger a Bergen jsou mezinárodní.

7.1.2 ŠVÉDSKO

Švédské království je jedním ze severských států na Skandinávském poloostrově. Švédsko hraničí na západě s Norskem, na východě s Finskem a na jihu je spojeno s Dánskem unikátním mostem-tunelem přes průliv Öresund.

Obr.7.5 Švédské národní parky

1. Vadvetjåkka; 2. Abisko; 3. Stora Sjöfallet;
4. Padjelanta; 5. Sarek; 6. Muddus;
7. Pieljekaise; 8. Národní park Haparanda Archipelago; 9. Björnlandet; 10. Skuleskogen;
11. Sänfjället; 12. Töfsingdalen; 13. Fulufjället;
14. Hamra; 15. Färnebofjärden; 16. Ängsö;
17. Garphyttan; 18. Tyresta; 19. Tresticklan;
20. Djurö; 21. Tiveden; 22. Norra Kville;
23. Store Mosse; 24. Blå Jungfrun; 25. Söderåsen; 26. Dalby Söderskog; 27. Stenshuvud;

Obr.7.6 Švédské světové památky

Příroda je ve Švédsku velmi pestrá. Zahrnuje vysokohorské hřebeny, horské řeky s vodopády, rozlehlé divoké pláně arktické tundry v severošvédském Laponsku až po prosluněné pláže a zvlněnou krajinu v jižním Švédsku. Dvě třetiny celkové rozlohy jsou pokryty hustými, hlubokými **lesy**, které jsou na mnoha místech chráněny a některé z nich se udržují v původním biotopu pralesa. Na severu jsou vystřídány tundrou s bohatou a různorodou faunou. Zahraníční návštěvníky přitahují hlavně kulturně-historické památky Stockholmu (Královský zámek s knihovnou s poklady, kterých se zmocnila švédská vojska za třicetileté války), starobylého univerzitního města Uppsaly, Göteborgu apod.

Švédsko věnuje velkou pozornost ochraně přírody. V zemi je 29 národních parků (obr. 7.5). Nejznámější jsou parky *Sarek* a *Abisko*, které byly spolu s parky *Stora Sjöfallet*, *Pieljekaise*, *Sånfjället*, *Hamra*, *Ängsö*, *Garphyttan* a *Gotska Sandön* vyhlášeny v roce 1909 jako první v Evropě, největší je *národní park Padjelanta*.

Skandinávské pohoří prochází podél hranic Švédska a Norska. Směrem na východ se pozvolna svažuje, takže ve Švédsku vytváří spíš dlouhé náhorní pláně a povlnné svahy, jen v severní oblasti přerušené horskými štíty a ledovcovými údolími. V oblasti nejvyšší švédské hory *Kebnekaise* je nejvyšší koncentrace ledovců ve Švédsku.

Švédsku náleží dva velké ostrovy v Baltském moři **Gotland** a **Öland**. Většina severozápadního pobřeží Ölandu je vyhledávaná pro unikátní vápencové útvary označované jako *raukar*. Podél pobřeží leží stovky ostrovů, ostrůvků a skalnatých útesů nejrůznějších tvarů a velikostí, tzv. **šéry** (*skärgård*), s největší koncentrací v blízkosti Stockholmu, které jsou jedním z nejoblíbenějších výletních cílů obyvatel středního Švédska. O popularitu se šerami soutěží oblast západního pobřeží Švédska, která je populární nejen po celé zemi, ale po celém světě.

Při hodnocení montánních pamětihodností je třeba uvážit, že Švédsko je jednou z nejméně aktivních těžebních zemí v Evropě a jedním z předních výrobců rud a kovů v Evropské unii. Produkovalo především železné rudy (v roce 2013 bylo 11. výrobcem na světě). Znamé je ložisko *Kiruna*. Země také vyráběla měď, zlato, olovo, stříbro, zinek a průmyslové nerosty (živec, vápenec). V černých břidlicích se nacházejí ložiska uranu, molybdenu a vanadu. Země vyrábí velké množství elektrické energie, a to cca ze 60 % z vodních zdrojů a zbytek v 10 jaderných reaktorech.

Ve Švédsku se nachází čtrnáct míst, která jsou zapsaná na seznam světového kulturního dědictví UNESCO (obr.7.6), z nich ale pouze dvě z nich souvisejí s nerostným průmyslem. Jsou to *Doly ve Falunu* (*Falun copper mountain*) a *Železářny v Ängelsbergu* *Engelsbergs Ironworks*.

Falun vyrostl kolem měděných dolů *Falu Koppargruva*, které patřily po staletí k nejvýznamnějším švédským průmyslovým podnikům. Vedlejším (a původně odpadním) produktem dolů byl červený mul, ze kterého se vyrábí tradiční, světoznámý pigment **falunská červeň** (*faluröd*). **Kiruna** leží za polárním kruhem v nejsevernějším kraji Švédska – uprostřed divočiny v provincii *Lappland*, kde až do 19. století nežil skoro nikdo jiný než *Sámové* a *sobi*. Vzniklo kolem dolů na železnou rudu. **Železářny v Ängelsbergu** jsou jednou ze zajímavých nejlépe zachovaných švédských technických památek na seznamu světového dědictví UNESCO. Blízké *Bergslagenské doly* poskytovaly odjakživa velmi kvalitní rudu, která si po zpracování v *Engelsberhu* získala v Evropě velký věhlas. **Dalarna** je jednou z 25 historických provincií a pokrývá velké území v západní části středního Švédska. Je považována za „srdce Švédska“. Do provincie zasahuje velká část oblasti **Bergslagen**, jejíž tradice těžby a zpracování kovů sahá už nejméně do období středověku.

Jak celé Švédsko, tak národní parky i ostatní chráněné oblasti jsou vybavené **dobrou** infrastrukturou, informačními tabulemi a možnostmi levného ubytování nebo přenocování v jednoduchých „samoobslužných“ chatách. Na mnoha místech jsou také vybudované věže a stanoviště pro pozorování ptáků nebo zvěře. Krajina je protkaná množstvím dobře značených turistických stezek („vandringsled“), z nichž nejdelší měří i stovky kilometrů.

Důležitou pozici v dopravním systému zaujímají elektrifikované železnice. Velmi rozšířená je veřejná autobusová a soukromá automobilová doprava. Letecká doprava využívá více než 40 letišť, z nichž stockholmské mezinárodní letiště patří k nejvýznamnějším v Evropě. V zahraniční přepravě je nejdůležitější námořní doprava.

7.1.3. FINSKO

Finská republika (*Suomen Tasavalta*) a nachází se ve východní části Skandinávie. Finsko sousedí s Ruskem a Švédskem, na jihu je mořem odděleno od Estonska. Z celkového počtu 5,5 milionu obyvatel žije přibližně 1,2 milionu v aglomeraci hlavního města Helsinky. Finsko je vysoce rozvinutou ekonomikou s výrazným růstem. Základem průmyslu je dřevozpracující průmysl a zpracování kovů, strojírenství a telekomunikace. Zemědělství je silně omezeno podnebí, přesto je v základních produktech plně soběstačné.

Přírodní prostředí Finska se od předešlých zemí značně odlišuje. Nížinatý povrch je pokryt jehličnatými lesy a množstvím jezer. Pohoří se nachází až v severovýchodních oblastech, nejvyšší hora Haltitunturi má pouhých 1 328 m n. m. Finsku se s oblibou nazývá zemí tisíců jezer, jen těch větších je však téměř 190 tisíc. Je zajímavé, že z téměř 180 tisíc finských ostrovů leží jen necelá polovina v moři.

Klima je chladnější, než v ostatní Skandinávii. Na jihu převládá mírné severské klima a na severu je subarktické klima. Krátké léto omezuje letní pobytovou rekreaci na jihu a vodní turistiku na jezerech. Drsná zima vytváří dobré podmínky pro zimní rekreaci a sporty.

Z dobře vybudované materiální základny vynikají střediska *Lahti* a *Tampere*. Zájem zahraničních návštěvníků se soustřeďuje na hlavní město *Helsinky* s klasicistními a moderními stavbami (Kongresová hala Finlandia, podzemní chrám Tempeliaukion kirkko, památník skladatele

Sibelia). Proslulá jsou města *Otaniemi* a *Tapiola* s avantgardním spojením obydlí a přírody. Vzrůstá zájem o *Laponsko* a o lov zvěře a rybolov.

Ve Finsku existuje celkem 33 národních parků (obr.7.7) a 19 přísných přírodních rezervací, 34 jiných speciálních rezervací a 173 chráněných rašelinišť. Největší finské národní parky se nacházejí za polárním kruhem. Dále existuje ve Finsku možnost vyhlášení rezervací na soukromých pozemcích místní provinční správou. Těch je 884 a více než dvě třetiny jejich plochy tvoří vodní plochy. Krom toho jsou pro náročné trekkování určeny státem vlastněné "oblasti divočiny", jichž je ve Finsku, resp. ve finském Laponsku celkem 12.

Z velkého množství finských památek bylo do Seznamu světového dědictví UNESCO zapsáno osm (obr.7.8). V roce 1991 to byla Stará Rauma a pevnost Suomenlinna. Dřevěný

kostel Petäjävesi byl zahrnut roku 1994, o dva roky později Verla a v roce 1999 Sammallahdenmäki. Šest památek bylo zapsáno na indikativní seznam a dalších

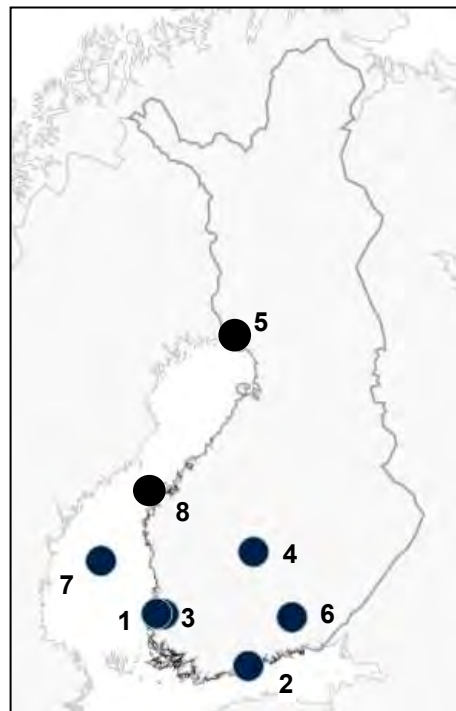
Obr. 7.7 Národní parky Finska

Geopark Rokua se nachází v severním Finsku, asi 200 km jižně od arktického kruhu mezi městy Oulu a Kajaani (obr.7.7 – GP). Geopark se skládá z údolí řeky Oulujoki, území eskerů a dun a jezera Oulujärvi.

7.1.4. DÁNSKO

Dánsko je snadno dostupné a proto dosti navštěvované. Přírodní předpoklady cestovního ruchu jsou omezené. Domácí turismus se soustřeďuje na přímořskou rekreaci v dobře vybavených střediscích při západním pobřeží Jutského poloostrova a v okolí hlavního města, v poslední době i na ostrov Bornholm v Baltickém moři. Zájem zahraničních návštěvníků se soustřeďuje hlavně na kulturně-historické pamětihodnosti *Kodaně* (zámek Christiansborg, zámek Amalienborg, Thorvaldsenovo museum, starý rybí trh, zábavní park Tivoli). V bývalém hlavním městě *Roskilde* je museum vikingských člunů a gotický dóm s hrobkami dánských panovníků. V zámku *Frederiksborg* je historické museum. Frilandsmuseum v *Sorgenfri* má charakter skanzenu. Pozoruhodná je tradiční venkovská architektura.

V Dánském království existují čtyři národní parky, z toho tři v Dánsku a jeden v Grónsku (obr.7.9 a obr.7.10). První národní park je *Nationalpark Thy*, který vznikl v roce 2008. Leží při západním pobřeží Severního Jutského ostrova. V parku jsou duny, vřesoviště, lesy, louky, několik malých jezer a malou část Limfjordu, který odděluje severní Jutlandský

Obr.7.8. Světové dědictví ve Finsku

- 1 - Bronze Age Burial Site of Sammallahdenmäki;
- 2 - Fortress of Suomenlinna; 3 - Old Rauma;
- 4 - Petäjävesi Old Church; 5 - Struve Geodetic Arc; 6 - Verla Groundwood and Board Mill;
- 7 - High Coast / Kvarken Archipelago

ostrov od poloostrova Cimburského poloostrova. Druhý národní park *Mols Bjerge National Park* vznikl v roce 2009, následovaný třetím parkem *Wadden Sea National Park* v polovině října 2010. Národní park *Severovýchodní Grónsko* vznikl v roce 1974. Rozprostírá se přes severní tři pětiny východního pobřeží a od jeho rozšíření v roce 1988 na východní dvě třetiny severního pobřeží. Park pokrývá celou téměř neobyvanou severovýchodní část ostrova.

Obr.7.9. Dánské národní parky

Obr.7.10 Národní parky Grónska

Dánsko má na seznamu světového dědictví uvedeno sedm lokalit (obr.7.11) a na čekacím seznamu je uvedeno dalších 8 objektů.

Obr.7.11 Lokality světového dědictví v Dánsku

- 1 - Christiansfeld, a Moravian Church Settlement; 2 - Jelling Mounds, Runic Stones and Church; 3 - Kronborg Castle;
- 4 - Roskilde Cathedral; 5 - The par force hunting landscape in North Zealand; 6 - Stevns Klint; 7 - Wadden Sea

Geopark Odsherred Peninsula se nachází asi 100 kilometrů západně od Kodaně (obr.7.9 – GP). Jde o typickou ledovcovou krajinu glaciálními depresiemi, koncovými morény a záplavovými plochami. Park také obsahuje aktivní postglaciální pobřežní procesy.

Dánské minerální zdroje jsou omezené a zahrnují převážně průmyslové a stavební nerostné suroviny a minerální paliva. I při poklesu těžby Dánsko zůstane čistým vývozcem ropy do roku 2021 a zemním plynem do roku 2025. Prakticky zajímavé jsou výsledky v Grónsku, které ověřily zdroje zlata, drahých kamenů, železa, uranu a barevných kovů.

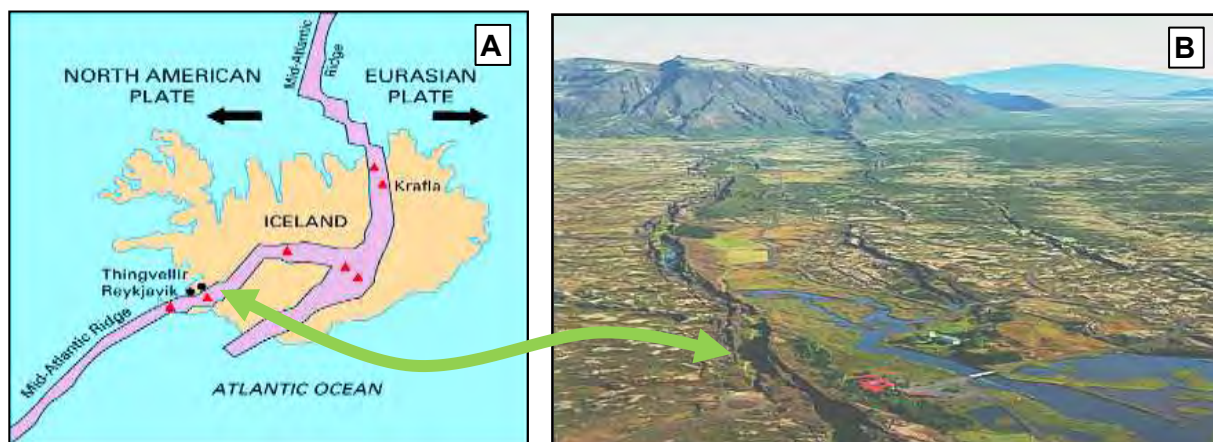
7.1.5. ISLAND

Island je zemí mnoha aktivních sopek, gejzírů, termálních pramenů a ledovců. Na území Islandu jsou tři národní parky, 29 přírodních rezervací, 30 přírodních památek, 9 přírodních parků a dalších 28 míst zvláštního zájmu ochrany přírody. Z měst stojí kromě hlavního *Reykjavíku* za návštěvu také *Keflavík*, který tvoří dvojměstí s městem *Njarðvík*, a *Akureyri* na severu země (obr.7.12).

Obr.7.12 Pozoruhodnosti Islandu

Ostrov vyniká unikátními geologickými poměry. Leží na středoatlantickém hřbetu, na rozhraní severoamerické a euroazijské tektonické desky, které se v údolí parku světového dědictví Thingvellir od sebe vzdalují (obr.7.13). Proto je velmi vulkanicky aktivní.

Obr.7.13 Rozhraní litosférických desek na Islandu (A) a údolí Thingvellir (B)

Na Islandu existuje 30 většinou ledem pokrytých aktivních sopek, z toho 13 vybuchlo v nedávné historii (resp. od doby kdy byl Island poprvé osídlen v roce 874 n. l.). Známá je ze severských ság sopka *Heidubreith* – sídlo boha Ódina Asgard. Neaktivnější sopka je *Grímsvötn*. Tento sopečný systém za posledních 500 let vyprodukoval téměř třetinu veškeré lávy ve světě. Nejhorší sopečný výbuch proběhl v roce 1783 a pokračoval až do roku 1784. Na jihu leží středověká „brána do pekel“ *Hekla*, jedna z neaktivnějších sopek na Islandu, která za dobu osídlení eruptovala více než dvacetkrát. Jedna z největších sopek na Islandu je velmi nebezpečná *Katla*. Jedna z nejsilnějších erupcí této sopky v roce 934 vyprodukovala více než 18 km³ lávy. *Laki* je součástí 25 kilometrů dlouhé řady sopek *Lakagígar*, jež způsobily jednu z největších sopečných katastrof ve zdokumentované historii lidstva. K ničivé erupci došlo roku 1783, kdy sopka byla aktivní po osm měsíců, během kterých se uvolnilo až 15 km³ lávy a 400 až 500 miliónů tun sopečných plynů. V roce 2010 sopka *Eyjafjallajökull* přerušila leteckou dopravu nad celou kontinentální Evropou na několik dní.

Velmi známé jsou gejzíry, z nichž je nejznámější *Geysir* v příkopovém údolí *Haukadalur*, který tryskal do výše 170 m a který propůjčil pojmenování podobným jevům (v současné době je považován za spící). Známý je aktivní *Strokkur*.

Z ledovců je třeba uvést největší evropský ledovec *Vatnajökul* o ploše 8300 km³ na jihovýchodě ostrova. Ledovcová pole jsou zdrojem řek a mnoha vodopádů, z nichž je zpravidla navštěvovaný *Gullfoss* poblíž gejzírového pole. V národním parku *Jökulsárgljúfur* na severovýchodě ostrova jsou na řece *Jökulsá á Fjöllum* vodopády *Selfoss*, *Dettifoss* (44 m vysoký a 100 m široký) a *Hafragilsfoss*.

Na Islandu jsou dva globální geoparky, a to poloostrov *Reykjanes* a geopark *Katla*. *Poloostrov Reykjanes* (obr.7.12 – GP1) je globální geopark UNESCO. V tomto území vystupuje Středoatlantický hřbet nad hladinu moře a odděluje evropskou a severoamerickou kontinentální desku. Jsou zde zastoupeny různé formy vulkanické aktivity: četné typy sopek ve vulkanických zónách se stovkami otevřených trhlin a poruch, velké množství horkých pramenů, solfatar a lávových polí. *Geopark Katla* je přírodní krajina aktivního vulkanismu, ledovců, vodopádů, černých pláží a mechem pokrytých lávových polí (obr.7.12 – GP2). Park dostal své jméno od jedné z nejznámějších sopek *Katla*, která je pod ledovcem *Mýrdalsjökull*.

Zájem turistů o přírodní krásy Islandu stoupá, i když cestovní náklady jsou pro účastníky poměrně značné. Oblíbené jsou okružní turistické trasy, které nabízí mnoho cestovních kancelářů. Velkou atrakcí je *Thingvellir*, kde se od roku 930 scházel pod širým nebem patrně nejstarší parlament na světě *Althing*. Přírodní amfiteátr je tvořen zlomovými stěnami na západní straně údolí. Na bázi útesu je malá plošina *Lögberg*, kde byly vyhlašovány zákony a oznamována obvinění a verdikty. Jako zajímavost lze uvést, že nedaleko Reykjavíku je jediná pláž *Nauthólsvík* na Islandu, kde je možné se koupat.

Island nedisponuje vyspělou dopravní infrastrukturou. Vlaky či dálnice neexistují, ani hlavní silnice okolo ostrova nemá v celé délce asfaltový povrch. Síť autobusových tras je poměrně hustá a kvalitní. Na Islandu lze auta zapůjčit bez problémů, ale za velmi vysoké ceny. Často je nejlevnější a zejména nejrychlejší variantou letecká přeprava. Mezinárodní letiště je *Keflavík*, nedaleko od Reykjavíku. Další možností příjezdu je trajekt z Dánska.

Ubytovací možnosti jsou vesměs podobné jako kdekoli po Evropě s přihlédnutím ke specifikům osídlení ostrova a velikosti „sídel“ na něm, od vlastního spacáku, v kempu přes ubytování na farmách, hostelech a penzionech až po vícehvězdičkové a luxusní hotely. Stravování je víceméně běžné bez nezvyklých příchutí a druhů jídel, ale poměrně drahé.

7.2. BRITSKÉ OSTROVY

7.2.1 VELKÁ BRITÁNIE

Spojené království Velké Británie a Severního Irsku (v angličtině *United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*) je ostrovní stát přiléhající k západu kontinentální Evropy. Geograficky zahrnuje ostrov Velká Británie a severovýchodní část ostrova Irsko, na kterém hraničí s Irskou republikou (obr.7.14).

Obr.7.14 Mapa britských ostrovů

Velká Británie je parlamentní monarchií složenou ze čtyř zemí, a to Anglie, Skotsko, Wales a Severní Irsko. Pod suverenitu Spojeného království spadá též jeho 14 *zámořských území*, jež jsou zbytky bývalé Britské říše. Je významným členem Společenství národů (*Commonwealth of Nations*), což je volné sdružení Spojeného království a jeho bývalých dominií a kolonií.

Proměnlivé, ale mírné podnebí Britských ostrovů je ovlivňováno severní větvi Golského proudu, který v západní Evropě zmírňuje zimy. Pro západní pobřeží Velké Británie jsou charakteristické vysoké úhrny srážek, které vznikají díky větrům vanoucím od Atlantského oceánu. Východní, zejména však jihovýchodní pobřeží je naopak výrazně sušší.

Spojené království bylo první zemí na světě, ve které došlo k přechodu od zemědělství k průmyslu koncem 60. let 18. století. V průběhu průmyslové revoluce se rozvinul textilní průmysl, výroba železa a oceli, stavba lodí a těžké strojírenství. Největším nerostným zdrojem bylo až do 80. let 20. století uhlí, dále barevné kovy. Důležitosti nabyla novější průmyslová odvětví, např. elektrotechnický, potravinářský a chemický průmysl. Většina obyvatelstva dnes pracuje ve službách. Dnes jsou nejdůležitějším nerostným zdrojem velká naleziště ropy a zemního plynu ležící pod dnem Severního moře.

Celá řada vědců se významně podílela na rozvoji přírodních, technických i společenských věd. Základy moderní fyziky vystavěl Isaac Newton, biologie Charles Darwin. Úpravou parního mechanismu rozpoutal průmyslovou revoluci James Watt. Asi nejslavnějším vědcem současnosti je Stephen Hawking.

Země, poměrně malá rozlohou, je velice pestrá co do typu geologické stavby i krajiny. Krajina ve větší části střední a jižní Anglie je jen mírně zvlněná, naproti tomu v severní Anglii, Skotsku, Walesu a Severním Irsku je velmi členitá a hornatá.

Členitý povrch Skotska tvoří Kaledonské hory, oddělené od nejrozsáhlejšího pohoří Grampiany Kaledonským průplavem se známým jezerem Loch Ness. Nížina ve středním Skotsku se zvedá k jihu do Jihoskotské vysočiny. Cheviotské vrchy na samém jihu Skotska tvoří přirozenou hranici s Anglií. Jižně od nich se v poledníkovém směru až do střední Anglie táhnou Penniny. Na severozápadě leží ledovci modelované Kumbrické hory a známá jezerní oblast (národní park Lake District). Na severovýchodě se rozkládá nevysoké yorkshirské vřesoviště. Ve střední Anglii je krajina zvlněná, kopcovitá, zatímco východ země je převážně rovinný. Vysočiny na Cornwallském poloostrově pokrývají další chráněná vřesoviště Dartmoor a Exmoor. Nejhornatější oblastí ostrovů je Wales, který vyplňují Kambrické hory.

Na druhé straně Irského moře se nachází Irsko. Británii patří pouze severovýchodní šestina ostrova. Severně od Belfastu, hlavního města provincie, se rozkládají Antrimské vrchy. Na jejich mořském úbočí se vytvořily pozoruhodné křídové a čedičové útesy. Západně od Belfastu leží největší britské jezero Lough Neagh.

Před více než pěti tisíci let byla Británie hustě porostlá listnatými lesy, z nichž do současnosti přežily jen ostrůvky. Obvyklým typem krajiny ve Skotsku, Severním Irsku a ve vrchovinách severní Anglie a Walesu je vřesoviště. V nížinách původní rostlinný kryt a lesy prakticky zmizely. Volné plochy pokrývají rozsáhlé vždy zelené pastviny. Na území Velké Británie se nachází 15 národních parků (obr.7.15).

Obr 7.15 Národní parky Velké Británie

- 1 - Brecon Beacons National Park
- 2 - Broads National Park
- 3 - Cairngorms National Park
- 4 - Dartmoor National Park
- 5 - Exmoor National Park
- 6 - Lake District National Park
- 7 - Loch Lomond and The Trossachs N. P.
- 8 - New Forest National Park
- 9 - North York Moors National Park
- 10 - Northumberland National Park
- 11 - Peak District National Park
- 12 - Pembrokeshire Coast National Park
- 13 - South Downs National Park
- 14 - Snowdonia National Park
- 15 - Yorkshire Dales National Park

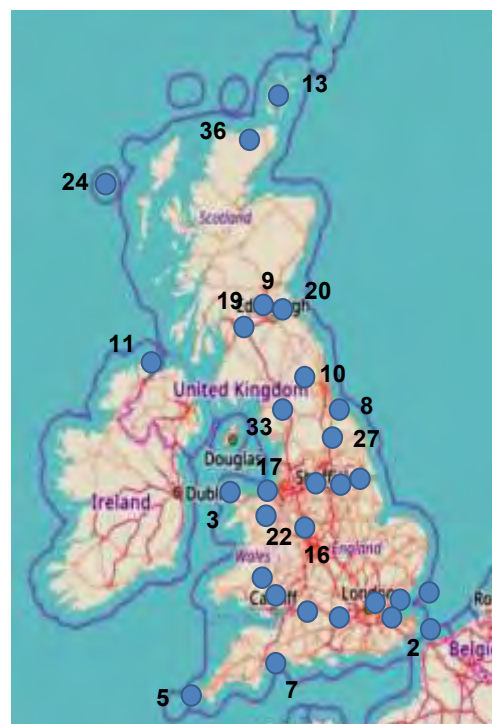
Velká Británie se v důsledku dlouhodobého a značně složitého historického vývoje, který započal neolitických osídlením v době ledové, přes keltskou etapu a římskou nadvládu k proniknutí germánských kmenů Anglů, Sasů a Jutů, výboje norských a dánských Vikingů, až k ovládnutí Dány (Normany), velmi komplikovanými a krvavými boji šlechtických klanů a významnými doklady hospodářského rozvoje může pyšnit obrovským počtem kulturně-historických pamětihodností. Mnoho z nich je zapsáno na listinu světového dědictví (obr.7.16). Jejich počet a hodnota je téměř nevyčísitelná, a proto tvoří podstatnou část národního dědictví, které určitě stojí za to, aby bylo zachováno pro příští generace. Je to evropské unikum, které se dá srovnávat pouze s Francií.

Obr.7.16 Objekty světového dědictví

- 1 - Blenheim Palace; 2 - Canterbury Cathedral, St. Augustine's Abbey, and St Martin's Church; 3 - Castles and Town Walls of King Edward in Gwynedd; 4 - City of Bath; 5 - Cornwall and West Devon Mining landscape; 6 - Derwent Valley Mills; 7 - Dorset and East Devon Coast; 8 - Durham Castle and Cathedral; 9 - Forth Bridge; 10 - Frontiers of the Roman Empire; 11 - Giants Causeway and Causeway Coast; 12 - Gough and inaccessible Island; 13 - Heart of Historic Orkney; 14 - Henderson Island; 15 - St. George; 16 - Ironbridge Gorge; 17 - Liverpool Maritime Mercantile City; 18 - Maritime Greenwich; 19 - New Lanark; 20 - Old and New Town of Edinburgh; 21 - Westminster Palace; 22 - Pontcysyllte Aqueduct and Canal; 23 - Royal Botanical Gardens, Kew; 24 - St. Kilda; 25 - Saltaire; 26 - Stonehenge, Avebury and Associated Sites; 27 - Studley Royal Park including the Ruins of Fountains Abbey; 28 - Tower of London; 29 - Gorhams Cave; 30 - Blaenavon Industrial landscape.

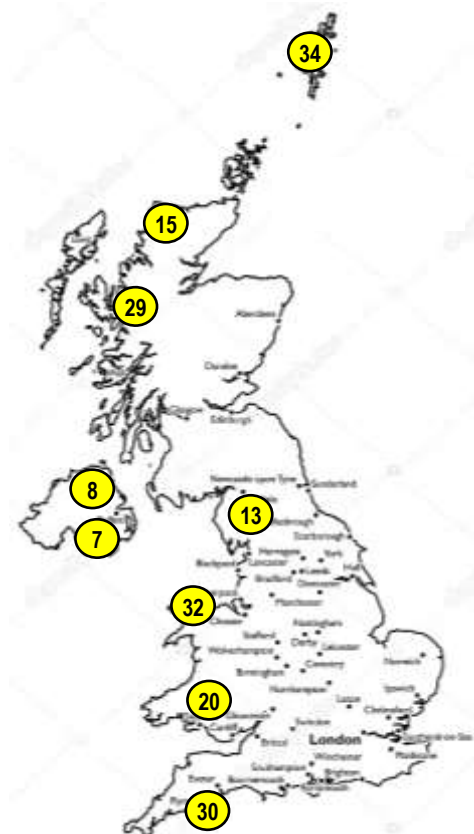
Objekty na čekací listině

- 30 - Chatham Dockyard and its Defences; 31 - Creswell Crags; 32 - Darwin's Landscape Laboratory; 33 - England's Lake District; 34 - Island of St Helena; 35 - Jodrell Bank Observatory; 36 - Flow Country; 37 - Turks and Caicos Islands.

Z uvedených lokalit se montánního turismu týká Důlní oblast v hrabstvích Cornwall a West Devon (lokalita 5), která poskytuje doklady o rozmachu průmyslové revoluce na počátku 19. století. Oblast kolem Blaenavonu je důkazem významnosti jižního Walesu jako hlavního světového producenta železa a uhlí v 19. století (lokalita 38). Dále lze připomenout technické památky Ironbridge Gorge (lokalita 16), nebo z posledního období unikátní **lodní výtah** Falkirk Wheel ve středním Skotsku.

Ve Velké Británii se věnuje velká pozornost ochraně geovědních objektů. Nejlépe to dokumentuje vyhlásování globálních geoparků. V současnosti jich je sedm (obr.7.17) a jejich počet neustále vzrůstá.

Obr. 7.17 Geoparky ve Velké Británii

- 8 - Marble Arch Caves Geopark;
- 13 – North Pennines AONB European Geopark
- 15 – North West Highlands Geopark
- 20 – Fforest Fawr Geopark
- 29 – Lochaber Geopark
- 30 – English Riviera Geopark
- 32 - GeoMôn GeoPark
- 34 - Geopark Shetland

7 - Copper Coast Geopark v Irsku

North Pennines je krásná horská oblast na severu Anglie, tvořená vrstvami vápenců, břidlic a pískovců. Těžba rud olova a jiných kovů vedla ke vzniku pohornicko-farmářské krajiny. *Geopark North West Highlands* zahrnuje krajinu se světově významnou geologickou stavbou. Oblast obsahuje několik vápencových jeskyní (nejznámější je Smoo Cave). *Geopark Fforest Faw* zahrnuje západní polovinu národního parku Brecon Beacons v jižním Walesu. Je budován ordovickými až karbonskými horninami. Je to oblast bohatá na kulturní dědictví (lidé zde žijí nejméně 7000 let). *Městský geopark English*

Riviera zahrnuje horninové komplexy od devonu po terciér. Vyniká propojením geologického a kulturního dědictví. *GeoMôn GeoPark* zahrnuje ostrov Anglesey u severozápadního pobřeží Walesu. Je proslulý rozmanitou geologickou stavbou. *Geopark Shetland* zahrnuje celé Shetlandské souostroví u severního pobřeží Skotska. Na rozsáhlé pobřeží se vyskytují horninové komplexy Skotska spolu s nekompletnějším ophiolitovým segmentem v Británii a sopkou Esha Ness. *Marble Arch Caves Geopark* je budován hlavně vápencem, břidlicemi a pískovcem. Jedním z hlavních turistických míst jsou jeskyně Marble Arch v kraji Fermanagh v Severním Irsku, které každoročně láká více než 60 000 návštěvníků. *Geopark Lochaber* ve Skotské vysočině představuje vynikající a jedinečné geologické dědictví. Geopark se táhne od Rannoch Moor na jihu až po Glen Garry na severu a od Loch Lagganu na východě až k malým ostrovům Eigg, Muck, Rum a Canna na západě.

Vedle toho existují návrhy na další geoparky, a to *Black Country* v srdci Anglie a *Mourne Cooley Gullion* na hranici Irska a Severního Irska.

Domácí krátkodobý cestovní ruch se soustřeďuje především v rekreačních střediscích na jihovýchodním pobřeží. Nejznámější střediska jsou **Brighton** (již od 18. století), **Torquay** s rozsáhlými parky a **Dover** s proslulými křídovými útesy. V dlouhodobých pobytech vede

pobřeží Devonu a hlavně Cornwallu („Anglická riviéra“ s nádhernými plážemi a s vegetací téměř středomořského typu), dále se uplatňuje horská turistika a rybolov ve Skotsku, v Jezerním distriktu a ve středohorách Walesu.

Koncem šedesátých let minulého století byla Velká Británie objevena jako turisticky velmi atraktivní země s množstvím kulturně-historických památek, s malebnou přírodou a s tradicemi a ceremoniály z minulých století. Atraktivní jsou i technická díla z období průmyslové revoluce. Souborem kulturních památek a společenských atraktivit přitahuje *Londýn*. Vyhlášené památky jsou hrad Tower, Tower Bridge, Westminsterské opatství, parlament s věžními hodinami Big Ben a katedrálou sv. Pavla, sídlo králů palác sv. Jakuba, dnešní sídlo královské rodiny Buckinghamský palác, Britské museum a celá řada musí klasického a moderního umění atd. Z ostatních měst jsou přitažlivá stará univerzitní města *Oxford* a *Cambridge*, *Canterbury* s gotickou katedrálou, *Colchester* (původně římský tábor), *Stratford upon Avon* (rodiště W. Shakespeara), nejkrásnější město Anglie *York* a *Durham* (normanská katedrála založená v roce 1093). Nejvýznamnější památkou předkeltské civilizace je *Stonehenge*. Skotsko přitahuje jak přírodní krásami, tak etnografickými zvláštnostmi (kroje s kilty, dudácké kapely, klany horalů apod.). Krásami vyniká pohoří Grampian, kraj je značně zalesněn s hojností zvěře. Zachovala se zde řada klášterů a hradů. Zajímavé jsou palírny whisky v údolí řek Spey, Deveron a Ugie. Hlavní město *Edinburg* vyniká historickými stavbami (hrad, královský palác, katedrála). Na severu leží město *Inverness* (ve starověku hlavní město Piktů, dnes známé dudáckými soutěžemi). V severním Irsku leží největší jezero Spojeného království Lough Neagh (296 km²). Na mořském pobřeží Atrimských vrchů severně od *Belfastu* jsou turisticky zajímavé křídové a čedičové útesy, zejména Giants Causeway („Obrův chodník“), tvořený asi 40 tisíci masivními čedičovými sloupci.

Hlavní formou cestovního ruchu je poznávací cestovní ruch. Pro četnost firem, světových bank a organizací se v hojné míře vyskytuje i profesně orientovaný cestovní ruch. Letenky i ubytování v hlavním městě lze pořídit za relativně přijatelné ceny. Velkou výhodou je také fakt, že je angličtina úředním jazykem. Za vhodné období pro návštěvu se považuje jaro a podzim. Místní gastronomie není příliš oblíbená mezi cizinci, zato Britové jsou na ni patřičně hrdí. Mezi tradiční nabídku a pokrmy patří anglická snídaně, fish and chips nebo yorkshirský pudink. Základ dnešní dopravní sítě se formoval v průběhu průmyslové revoluce v 19. století (železnice, vodní kanály, silnice). V současnosti je velmi rozvinutá silniční doprava. Pravidelné letecké spojení má 53 měst. K největším leteckým uzlům v Evropě patří Londýn s letišti Heathrow a Gatwick. Spojení s pevninou zajišťuje vedle letecké vodní doprava a železnice tunelem pod Lamanšským průplavem.

7.2.2 IRSKO

Smaragdový ostrov, jak je také často **Irsko** přezdíváno, patří mezi nekrásnější ostrovní státy severní Evropy. *Všechno je tu zelené a jen občas všudy přítomnou zeleň vystřídají obilná pole a skalnaté kopce*. Irsko se řadí mezi jednu z mála oblastí, která si i po stovkách let technického pokroku a modernizací, uchoval původní, nespoutanou přírodu. Zdejší podnebí je typické mnoha vydatnými dešti, díky nimž si ostrov uchovává svůj úžasný sytě zelený plášť.

V Irsku se nachází šest *národních parků*. Jako první národní park v Irsku byl vyhlášen Národní park Killarney v hrabství Kerry v roce 1932. Od té doby vzniklo dalších pět národních parků, naposledy Ballycroy v roce 1998. Dvě lokality byly zapsány na listinu světového dědictví (obr.7.17). Vedle toho byly v Irsku vymezeny dva geoparky, a to *Copper Coast Geopark* na jihovýchodním pobřeží a *Mourne Cooley Gullion* na hranici Irska a Severního Irska.

Irskou kulturu silně ovlivnil Keltové, kteří začali do Irska přicházet v 6. století před naším letopočtem. Z kulturně-historických památek poutají pozornost hojná archeologická

Obr.7.17 Pamětihodnosti Irska

- národní parky ▲ světové dědictví
- ★ geoparky

naleziště a stavby ranného středověku, zejména ve střediscích *Galway* a *Sligo*. Turisticky přitažlivé je *hrabství Donegal* s malebnými plážemi a strmými skalními útesy na rozeklaném pobřeží. *Dublin* je zajímavý stavbami ve stylu anglického klasicismu. *Hrabství Kerry* se vyznačuje zajímavým pobřežím s útesy a plážemi i subtropickou vegetací. Nejmalebnější je *Bantry Bay* s ostrovem *Valentia*. Ústí řeky *Shannon* tvoří mnohakilometrový fjord.

Turistický ruch je jeden z hlavních bodů strategie irského hospodářského růstu. Ubytovací a stravovací kapacity neustále rostou. Jejich výkonost závisí na zaměstnávání cizinců. Irsko má velmi hustou moderní silniční síť. Železnice je naproti tomu stále redukována. V zemi je 1000 km vodních cest. Existuje pravidelné trajektové spojení do Anglie. Mezinárodní letiště jsou v Dublinu, Corku a Knocku.

7.3 ZEMĚ SEVEROZÁPADNÍ EVROPY

7.3.1 FRANCIE

Většina území Francouzské republiky leží v západní Evropě. Tzv. Zámořská Francie zahrnuje území v Karibiku, Severní a Jižní Americe, v Indickém oceánu a Oceánii. K Francii patří také malý ostrov Korsika. Spolu s Velkou Británií je jedinou doposud existující koloniální velmocí.

Hranice současné Francie zhruba odpovídají starověké Galii obývané keltským kmenem Galů. Galie byla podrobena v 1. století př. n. l. Římany a Galové částečně převzali latinský jazyk i kulturu. S romanizací území souvisí i časný šíření křesťanství od 2. a 3. století. Galské východní hranice byly ve 4. století obsazeny Franky, kteří později dali zemi její dnešní jméno. Existence Francie jako samostatného státu se datuje od rozdělení Francké říše roku 843 na *Francia orientalis* na východě, *Francia occidentalis* na západě a Lotharingii ve středu. Z Východní Francké Říše se stala Svatá říše římská, západní část dala vzniknout dnešní Francii. Pomocí válek a dědictví bylo území sjednoceno pod centrální panovnickou moc. Ve druhé polovině 16. století Francii zasáhly náboženské války mezi hugenoty a katolíky. Monarchie dosáhla své největší moci za vlády Ludvíka XIV. V roce 1789 propukla Francouzská revoluce, která vedla k nahrazení absolutistické monarchie konstituční. V roce 1799 ovládl republiku Napoleon Bonaparte a založil císařství. Po porážce u Lipska abdikoval. Poté došlo k restauraci bourbonského království. Během Vídeňského kongresu uprchl z vyhnanství na ostrově Elba a nakrátko obnovil císařství. Definitivně poražen byl v bitvě u Waterloo. Poté docházelo v 19. století ke střídání monarchie, republiky a císařství. Ačkoliv vyšla Francie vítězně z první i druhé světové války, ztrácela během 20. století postupně bývalé velmocenské postavení. V posledních desetiletích usiluje o politickou a ekonomickou integraci Evropy.

Evropská část Francie je na severu a západě rovinatá až mírně zvlněná, na zbytku území převážně pahorkatá a hornatá. Ve francouzských Alpách se nachází nejvyšší bod západní Evropy Mont Blanc (4 810 m). Další hornaté kraje země zahrnují Pyreneje, Centrální masív, Juru, Vogézy, Armorský masív a Ardeny. Největšími francouzskými řekami jsou Loira, Rhône, Garonna, Seina a část toku Rýnu. Loira je zároveň také nejdelší francouzskou řekou. Kromě hlavního města Paříže, v jejíž aglomeraci žije přes 12 milionů lidí, jsou největšími městy Marseille, Lyon, Toulouse, Nice, Nantes, Štrasburk, Montpellier, Bordeaux, Lille a Rennes.

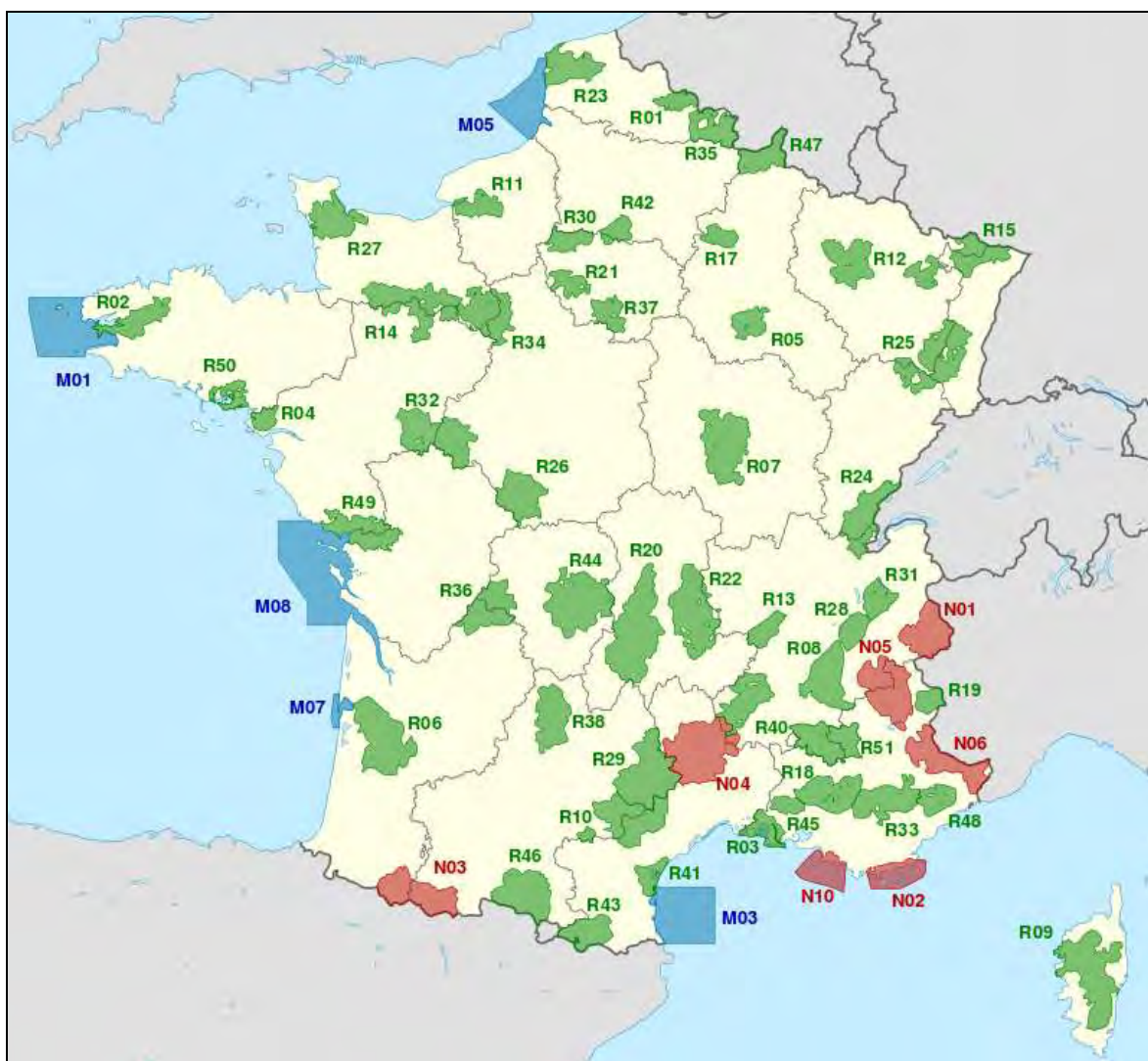

Obr.7.18 Topografická mapa Francie

Francie je proslulá krajinnými rysy, příznivým podnebím, bohatstvím kulturně-historických a uměleckých památek, vynikající kuchyní a známými víny. Velmi známé jsou umělecké památky z mladšího paleolitu (nejznámější kresby jsou v jeskyni Lascaux a v Chauvetově jeskyně u Vallon-Pont-d'Arc). Z tradice římského stavebního umění (amfiteatry, chrámy, akvadukty, triumfální oblouky) se zrodila gotika. Katedrály z té doby uchvacují smělostí a bohatou sochařskou výzdobou (Amiens, Chartres, Remeš, Štrasburk, Rouen atd.). Vliv italské renesance se odrazil především v katedrálách a zámcích na Loiře, které patří k architektonickým divům světa (Ambois, Chenonceaux, Villardy, Valençay, Blois,

Chambord). Klasicistní tradici francouzského baroka ztělesňuje komplex staveb ve Versailles. Od 19. století určovala Francie vývoj evropského výtvarného umění.

V zemi existuje řada národních parků a chráněných území. Národní parky leží hlavně ve vysokých Alpách, Cévennes a Pyrenejích (obr.7.19 – hnědé plochy). Velký počet regionálních přírodních parků (obr.7.19 - zelené plochy) zahrnuje parky Lorraine, Morvan, Chaîne des Puys, Forez-Livradois, Millevaches en Limousin, mokřady Camargue, Monts d'Ardèche, Grandes Causses, Luberon, Vercors, Haut-Jura a další. Nejstarší je park Gascogne založený v roce 1970. Mnoho oblastí, které nejsou oficiálně zahrnuty do "parků", jsou chráněné oblasti v rámci programu EU pro ochranu přírody Natura 2000. Modré plochy popisují mořské parky.

Obr.7.19 Národní, regionální a mořské parky ve Francii

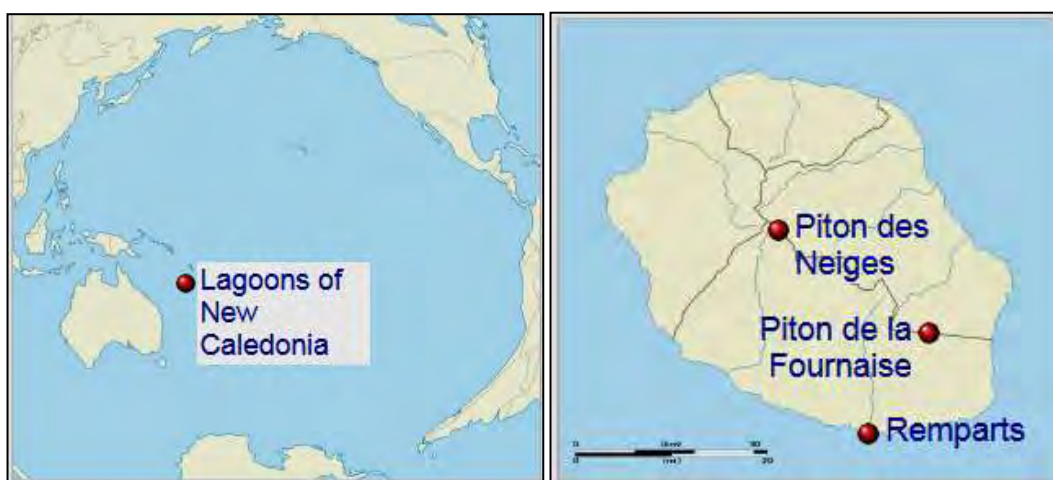
Do sítě Evropských geoparků bylo ve Francii zařazeno 5 lokalit, a to *Haute-Provence Geopark*, *Geopark Luberon*, *Parc Naturel Regional*, *Massif des Bauges Geopark*, *Chablais Geopark* a *Monts d'Ardèche*.

Světové dědictví ve Francii v červenci 2015 čítalo 41 lokalit. Zahrnuje památky v Paříži a kolem Seiny, gotické stavby (katedrály Chartres, Reims a Amiens). Velká města, jako Lyon, Bordeaux a kompletně přestavěné město Le Havre jsou celá chráněná jako světové dědictví. V roce 2015 byly zapsané vinařské oblasti Champagne a Bordeaux. Na seznamu je

mnoho středověkých hradů, klášter Mont-Saint-Michel v Normandii, kanál Midi atd. Francouzské světové dědictví je rozmanité a historicky významné (obr.7.20 a 7.21)

Obr. 7.20 Objekty světového dědictví ve Francii

Obr.7.21 Světové dědictví na Nové Kaledonii (A) a Réunionu (B)

V zemi se dlouhodobě rozvíjelo rudní, uranové, nerudní a uhelné hornictví. Z montánních objektů jsou na listině světového dědictví zařazeny velký komplex

Královských solných dolů v Arc-et-Senans v blízkosti Besançonu a bývalé uhelné doly v Nord-Pas de Calais. V této pohornické krajině je zapsáno 353 objektů.

Největší soustředění domácího i mezinárodního cestovního ruchu je při pobřeží Středozemního moře v oblasti *Azurového pobřeží*. Z rekreačních středisek vynikají *Nice, Cannes, St. Tropez, St. Raphaël, Antibes* a *Menton*. V blízkosti leží množství kulturně-historických a přírodních zajímavostí (*Arbes, Avignon, Nimes* a další). V bažinaté krajině delty řeky Rhône je přírodní park Camarque. Atraktivnost území zvyšuje miniaturní knížectví *Monaco*. Domácí cestovní ruch využívá *pobřeží Normandie a Bretaně*. Jsou zde světoznámá lázeňská střediska *Biarritz, Deauville* a *Arcachon*. Světově známou atraktivitou je opevněný klášter *Mont Saint-Michel*. V letní i zimní sezóně jsou mimořádně využívané vysokohorské oblasti Alp. Ze středisek specializovaných na zimní sporty jsou nejznámější *Grenoble, Chamonix*, nejvýraznějším lyžařským komplexem jsou *Tři údolí* se středisky *Val Thorens, Val d'Isère* a *Megev*. Méně využívaný je *Pyrenejský národní park*, který navštěvují hlavně domácí turisté. Ve Francii je řada lázeňských středisek využívajících minerální vody. Nejproslulejší jsou *Vichy, Aix-les-Bains, Bourboule* a *Vittel*. Zvláštní postavení zaujímá světoznámé poutní místo *Lourdy*. Světovým střediskem cestovního ruchu je *Paříž*. Její věhlas souvisí jednak s množstvím kulturních památek a společenských atraktivit, jednak s tím, že se zde formovaly kulturní a politické podněty důležité pro vývoj Evropy.

Obr.12.4 Mapa Beneluxu

Ve Francii lze najít ubytování všeho druhu, od malých rodinných hotýlků, motelů, penzionů i grandhotelů. Stejně je tomu i se stravováním. Dopravní možnosti jsou vynikající. Francie má nejrozsáhlejší síť silnic a železnic v Evropě. Paříž je největší dopravní uzel. Páteří železniční sítě jsou rychlovlaky TGV a novější AVG, které propojují domácí tratě se zahraničím. Výborná je síť dálnic. Hlavním leteckým mezinárodním centrem je Paříž se třemi letišti, druhé nejdůležitější středisko je v Nice. Největší námořní přístavy jsou Marseille, Le Havre a Dunkerque. Francie má nejdelší systém vnitrozemské vodní dopravní sítě.

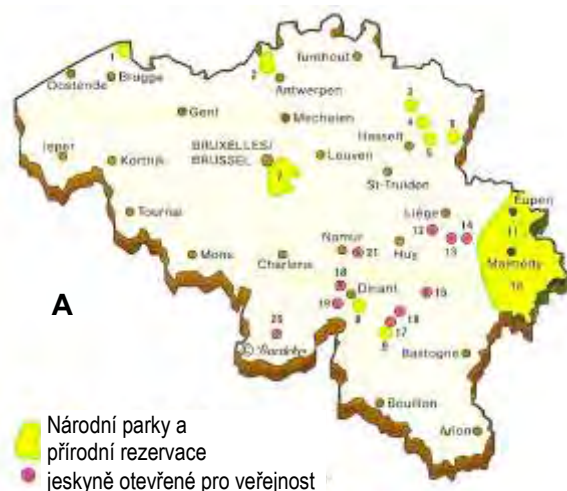
7.3.2 BELGIE

Belgické království je federativní konstituční monarchie. V zemi jsou tři oficiální jazyky: nizozemština, francouzština a němčina. Kulturně, politicky a sociologicky se Belgie skládá ze dvou velkých společenství, nizozemsky mluvících Vlámů a frankofonních Valonů, v zemi žije také menší německá komunita.

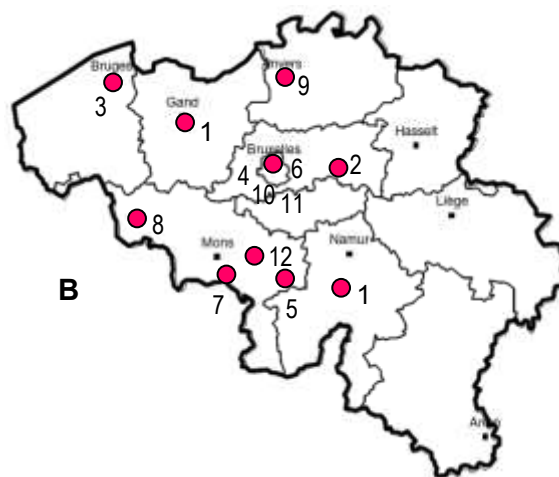
V nejstarších dobách obývalo Belgii několik různých keltských kmenů, které byly v dobách římské říše označovány latinským slovem *Belgae*, tedy Belgové. Odtud pochází název státu Belgie.

Geomorfologicky se Belgie dá rozdělit na 3 oblasti: pobřežní nížiny, rovinu (plát) v centrální části Belgie, a na hornaté Ardenny na jihovýchodě země. Nížiny při pobřeží sestávají převážně z písčinych dun a tzv. polderů. Belgické klima je přímořské, spadá do mírného podnebného pásu. Srážky jsou časté ve všech ročních obdobích.

Belgie je známá bohatstvím kulturně-historických památek a zajímavostí. Středověký ráz s řadou církevních a světských staveb si zachovaly *Bruggy*. Podobně starobylý ráz si zachoval *Gent* (románský hrad s 24 baštami, katedrála sv. Bavona). Historické centrum *Bruselu* je známé náměstím s bohatě zdobenými cechovními domy a krásnou gotickou radnicí. Proslulá je kašna s postavičkou „manneken“. Moderní Brusel je sídlem orgánů Evropské unie a velitelství NATO.

3 – Molenheide+zoo; 4 – Bokrijk + národopisný skanzen a arboretum; 5 – ptačí rezervace Maten; 6 – Mechelse Heide; 7 – Bois de Soignes; 8 – národní park Furfooz; 9 – národní park a obora Lesse et Lomme; 10 – přírodní park Hohes Venn-Eifel; 11 – přírodní rezervace Hohe Venn;

1 – Zvony Belgie a Francie; 2 – Vlámská begináž; 3 - Historické centrum Brugg; 4 – Grand-Place Brusel; 5 – Hlavní důlní místa Walonska; 6 – Hlavní městské domy architekta Victora Horta v Bruselu; 7 – neolické pazourkové doly ve Soignes (Mons); 8 – Katedrála Notre-Dame v Tournai; 9 – Dílny Plantin-Morelus – muzejní komplex; 10 – Stocletův dům; 11 – Architektonické dílo Le Corbusiera; 12 – Čtyři lodní výtahy na Canal du Centre, La Louvière a Le Roeulx (Hainaut)

Obr.7.15 Národní parky a rezervace (A) a objekty světového dědictví (B) v Belgii

Mimořádně cenné jsou sbírky vlámského malířství od 14. do 17. století v *Antverpaách* (Rubens) a v *Bruggách* (Bosch, Van Eyck). Další atraktivity jsou sídlo vévodů z Buillonu v Antverpách, pomník bitvy u Waterloo, památník bojů v 1. světové válce v Ypres.

Při pobřeží Severního moře s širokými písčitými plážemi vroubenými dunami a poldery je dvacet lázeňských středisek a řada kempinků. Mezinárodně známé je *Ostende*. Domácí cestovní ruch se soustřeďuje do zalesněných středohor při východní hranici (Ardény, Hohes Venn). V celé Evropě jsou proslulé termální lázně *Spa* (prameny znali již Římané).

V Belgii existuje řada chráněných oblastí s širokou škálou typů, úrovní ochrany a velikostí. V současné době existuje pouze jeden oficiální národní park v Belgii, národní park Hoge Kempen, který byl otevřen v roce 2006. Existuje zde mnoho přírodních parků včetně 9 ve Valonsku (nazývaných Parcs Naturels). Na východě Belgie se rozkládá Národní park Hautes Fagnes, jehož název by se dal doslovně přeložit jako „vysoké bažiny“. Jde o náhorní plošinu s bažinatou krajinou, ve které se nachází také nejvyšší belgická hora Signal de Botrange (694 m. n. m.). Velká část území je součástí německo-belgického národního parku Hohes Venn-Eifel (Hautes Fagnes-Eifel).

Nejatraktivnějšími turistickými středisky v oblastech jsou Brusel, Antverpy, Bruggy, Oostende, Waterloo, Spa a vrchovina Ardeny. V Belgii je vám k dispozici velké množství ubytovacích zařízení nejrůznější kvality a ceny. Jedním z nejlevnějších ubytovacích zařízení jsou hostely či mládežnické ubytovny, zemi je také asi 800 kempů, kde si můžete pronajmout jednoduchou chatku, stan nebo jen místo na váš přívěs. Belgická kuchyně je velmi různorodá, kvalitní a ovlivněná kuchyněmi okolních zemí, zejména tou francouzskou. Velký důraz je kladen na čerstvé ryby a maso, především hovězí, jehněčí a skopové. Oblíbené jsou například ryby na mnoho způsobů, slávky jedlé, sýry či bramborové hranolky s majonézou. Ze sladkostí vynikají wafle a samozřejmě světoznámé belgické pralinky. K nejoblíbenějším nápojům Belgičanů patří pivo. Ochutnat tu můžete z nepřeberného množství druhů tohoto zlatavého moku.

Belgie je vysoce rozvinutý průmyslový stát s velkou koncentrací výroby a intenzivním zemědělstvím. Hlavní průmyslová odvětví jsou hutnictví, strojírenství, chemie a textil. Belgie není významným světovým producentem nerostných surovin, ale je významným zpracovatelem minerálů v Evropské unii (kobalt, měď, olovo, zinek, surové železo a ocel. Vyrábí také produkty rafinace ropy. Antverpy jsou předním obchodním centrem pro diamantový průmysl. Těží pouze průmyslové nerosty.

Kdysi velmi významné dobývání černého uhlí bylo v Belgii ukončeno. Těžařskou historii ilustrují černouhelné doly ve Valonsku, které byly zařazeny na listinu světového dědictví. Jedná se o doly Grand Hornu, Bois du Luc a Bois du Cazier v okolí města Charleroi a důl Blegny u Lutychu. Pozoruhodnou lokalitou zařazenou na listinu dědictví jsou neolitické pazourkové doly ve Spiennes v Monsu (obr.7.15 – B).

Belgie má nejhustší železniční a silniční síť na světě. Největším dopravním uzlem je Brusel. Antverpy jsou jedním z největších přístavů světa. Velmi důležitý je ropný terminál Zeebrugge. V zemi je asi 1600 vodních kanálů, které umožňují plavbu standardních evropských nákladních lodí.

7.3.3 NIZOZEMSKO

Konstituční monarchie Nizozemské království zahrnuje ještě karibský ostrov Aruba a několik ostrovů v Nizozemských Antilách (Curacao, Bonaire, Saba, Saint Eustasius a jižní část ostrova Sint Maarten). Hlavním městem je Amsterdam, který je největším městem v zemi a centrem kultury. Parlament, vláda i královská rodina sídlí v třetím největším městě

Haagu, kde se nacházejí také desítky mezinárodních orgánů, mimo jiné mezinárodní soudní dvůr nebo Europol.

V prvním tisíciletí před naším letopočtem území ovládly keltské a germánské kmeny. Brzy si je však podmanili Římané a po nich se stalo území součástí Francké říše. Ve středověku zde probíhal velký rozkvět obchodu a měst. Země se zapojila se do procesu kolonizace a vydobyla si pozici mezi předními světovými velmocemi. Vybudovalo třeba kolonii New Amsterdam, kterou později prodali Angličanům a dali tak vzniknout současné metropoli New York.

Nizozemská ekonomika patří dlouhodobě k nejvyspělejším na světě. Díky své klíčové pozici v ústí Rýna se Nizozemsko stalo jedním z nejlépe prosperujících evropských států. Nejvýznamnějšími odvětvími jsou potravinářství, tabáčnictví, strojírenství a chemický průmysl. Velký význam má také zpracování ropy, hlavní rafinerie leží poblíž Rotterdamu. Země je bezkonkurenčním lídrem na trhu s květinami.

Rozlohou malé, ale velmi hustě osídlené Nizozemsko je zajímavé nejen svou převážně plochou krajinou, ale především rozsahem území, které bylo získáno vysoušením na úkor moře. Téměř polovina země leží pod úrovní mořské hladiny. Nizozemskem protékají také tři důležité evropské řeky ústící do Severního moře: Rýn, Šelda a Mása.

Podnebí státu má oceánský charakter, je vlhké a chladné. Vysoký je roční úhrn srážek i počet silných bouří, které nezřídka rozpoutají ničivé povodně. Kvůli nízkému výskytu přírodních překážek se rovinatou zemí téměř bez ustání prohání silný vítr, pouhých několik dní v roce bývá bezvětrných. Tato skutečnost se projevila výstavbou množství větrných mlýnů, které se vedle mletí obilí a koření využívaly hlavně k čerpání vody z území pod hladinou moře. V 17. století bylo rekultivováno v Severním Holandsku první velké jezero Beemster, na jeho odvodnění pracovalo 42 větrných mlýnů, kterým se to podařilo za 4 roky. V 19. století se pro vysušení 18 000 ha Haarlemského moře využilo již prvních parních strojů a velkých parních čerpadel a během 20. století Nizozemci získali z vody mnoho set kilometrů čtverečních půdy. Největší projekt bylo přehrazení zálivu Zuiderzee a jeho vysušení. Samotná stavba 32 km dlouhé hráze trvala pouze neuvěřitelných pět let a roku 1935 bylo Zuidersee přehrazeno a část definitivně odříznuta od moře. Tak vzniklo sladkovodní jezero IJsselmeer, které je postupně vysušováno. Na starším polderu je umístěno i mezinárodní letiště u Amsterdamu Schiphol, které leží 3,4 m pod hladinou moře.

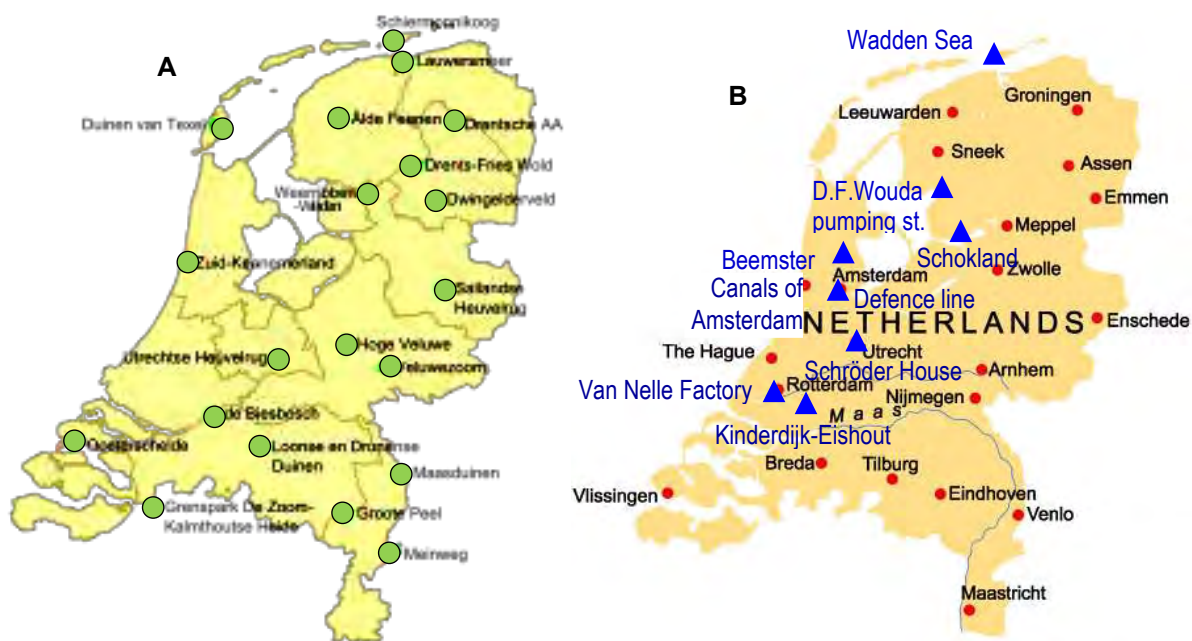
Dvacet parků v evropské části Nizozemska zabírá přibližně 3 % rozlohy státu a spravuje je státní organizace Samenwerkingsverband Nationale Parken. Jedenáct chráněných území na Curaçao v Karibiku spravují různé nevládní neziskové organizace.

V současné době je zapsáno do Seznamu světového dědictví 10 lokalit, z toho pouze jediná má charakter přírodní.

Mezi evropské geoparky náleží *Hondsrug Geopark*, první v Nizozemsku. Zahrnuje dvě lokality světového dědictví UNESCO (Wadden a Woudagemaal) a několik národních parků. Jedná se o území formované ledovou dobou.

Přímořská rekreační oblast je soustředěna na *Západofríských ostrovech* a v okolí *Scheveningen* (součást Haagu). Množství kulturně-historických památek je v jedinečných souborech zachováno prakticky ve všech významnějších městech v čele s Amsterdamem, Haagem, Naardenem, Utrechtem a Leidenem. Velmi pozoruhodný je *Amsterdam*. Město leží na ostrovech, mezi nimiž je hustá síť kanálů (grachtů), podél nichž stojí na pilotech renesanční patricijské domy. V řadě muzeí jsou proslulé sbírky děl holandských mistrů. V zemi je 18 národních a 400 regionálních muzeí. Atraktivní jsou i moderní technická díla,

kteřá vznikla v souvislosti s vysoušením Zuiderského jezera a tzv. Deltaprojektu, včetně 5 km dlouhého mostu přes dolní Šeldu.

Obr. 7. 16 Nizozemí: A – národní parky, B – objekty zapsané na listině světového dědictví

Silniční síť je velmi kvalitní a patří k nejhustším na světě. Hlavním uzlem státní železniční sítě je Utrecht. Rotterdam patří k největším světovým přístavům. Nákladní dopravě slouží téměř 5000 km kanálů a vodních cest, které spojují námořní přístavy s vnitrozemím a všemi významnými západoevropskými řekami.

Největším problémem v Nizozemsku je zajištění ubytování. Velká města se pravidelně potýkají s nedostatkem volných lůžek. Výhodné jsou vesnické penziony. Nejlevněji se můžete ubytovat v bungalovech, v kempech, hostelech či mládežnických ubytovnách. Kempování mimo místa k tomu vyhrazená je v Nizozemsku přísně zakázáno.

Nizozemská kuchyně není ve světě příliš oblíbená ani vyhledávaná. tradiční kuchyně je vydatná a jednoduchá. Přes den je hlavním jídlem večeře, která má většinou tři chody. restaurace s kuchyněmi snad z celého světa. Oblíbeným nizozemským nápojem je jejich výborné pivo, které vyrábějí ve velkém množství. Známymi pivovary jsou Heineken a Amstel.

7.4 ZEMĚ JIŽNÍ EVROPY

7.4.1 ŠPANĚLSKO

Konstituční monarchie Španělské království je stát ležící na Pyrenejském poloostrově. Ke Španělsku patří Kanárské ostrovy v Atlantském oceánu a Baleáry ve Středozemním moři.

Na Pyrenejském poloostrově žili lidé již před pěti tisíci lety. V historické době jsou zde doloženy četné kmeny, zčásti keltského, zčásti iberského původu. Ve třetím století př. n. l. sem expandovalo Kartágo, následované římskou říší. Germánské kmeny sem začaly pronikat na sklonku antiky v 5. století, Z nových dobyvatelů byli nejúspěšnější germánští Vizigóti a Svébové, kteří na poloostrově vytvořili stabilní království. Na příštích několik staletí ovládli většinu Pyrenejského poloostrova muslimové, kteří vytvořili samostatný córdobský chalífát. Nástup reconquisty znamenal znovudobývání Pyrenejského poloostrova křesťany. Objevení Ameriky a vyvrácení zdejších původních říší přineslo Španělsku velké bohatství, které však

nebylo produktivně využíváno (na rozvoj výroby a obchodu - z obchodování s dovezeným zbožím bohatli především nizozemští kupci).

Vnitrozemí Španělska dominují vysoké náhorní plošiny (španělsky *mesetas*) jako Meseta León a La Mancha a pohoří Pyreneje, Sierra Nevada a Kantaberské pohoří. Z těchto pohoří vytékají řeky Tajo, Ebro, Duero, Guadiana a Guadalquivir. Údolní nivy jsou podél pobřeží, největší z nich leží u Guadalquivir v Andalusii, na východě jsou údolí řek Segura, Júcar a Turia. Nejvyšší horou je Pico de Teide (3718 m) na ostrově Tenerife, v pevninském Španělsku hora Mulhacén (3478 m) u Granady.

Španělsko je možno rozdělit podle podnebních poměrů do čtyřech oblastí, a to:

- Pobřeží Středozemního moře: nejteplejší na východní a jižní části země; deštivá období jsou jaro a podzim. Klidná léta s příjemnými teplotami.
- Vnitrozemí: Velmi studené zimy (na severu a v Madridu často se sněhem, teploty až -10 °C) a velmi horká a suchá léta (teploty až 40 °C).
- Severní atlantické pobřeží: ostré zimy s klidnými léty (trošku chladnějšími).
- Kanárské ostrovy: subtropické počasí, s příjemnými teplotami (18 °C až 24 °C) po celý rok.

Obr.7.17 Pyrenejský poloostrov

Španělsko má dlouhou historii těžby a lákala vysoce perspektivní geologickou stavbou. Španělsko má bohaté zásoby olova, uranu, wolframu, rtuti, magnezitu, křemíku, sádrovce, sepiolitu, železa, niklu, ropy a zemního plynu. Významné jsou minerální produkty, pokud jde o hodnotu jedná se o měď, zinek, zlato, ocel, uhlí, cement a oxid hlinitý. Země je bohatá na přírodní zdroje, jako jsou rudní suroviny (měď, zlato, železo, olovo, nikl, stříbro, wolfram a zinek), energetické suroviny (uhlí, ropa a zemní plyn, uran) a průmyslové nerosty (magnezit, kaolin, fluorit, sádrovec, sepiolit, vápenec, kamenivo).

13 národních parků je rozptýleno na území Španělska a nabízí široký výběr krajín a divoké zvěře (obr.7.18). První oficiálně uznané byly ty, které byly umístěny na severu, Picos de Europa přišel první a Ordesa-Monte Perdido byl další, oba se týkaly horského prostředí v severních oblastech. Španělské národní parky však nejsou jen o horách. Na pobřeží Atlantiku najdete krásné zelené ostrovy, přímo před galicijským pobřežím, ale také obrovské bažiny na jižním pobřeží Andalusie nebo vulkanické krajiny v Lanzarote (Kanárské ostrovy).

Obr.7.18 Národní parky Španělska

- 1 - Aigües Tortes y Lago de Sant Maurici; 2 - Archipiélago de Cabrera; 3 – Cabañeros; 4 - Caldera de Taburiente; 5 – Doñana; 6 – Garajonay; 7 - Islas atlánticas de Galicia; 8 - Ordesa y Monte Perdido; 9 - Picos de Europa; 10- Sierra Nevada; 11- Tablas de Daimiel; 12- Teide; 13- Timanfaya

Jak už bylo uvedeno, Španělsko je díky své historii velmi bohaté na kulturně-historické památky. Velký počet z nich je zapsán na listině světového dědictví. Počínaje červnem 2016 má Španělsko na seznamu celkem 45 lokalit (třetí za Čínou s 50 a Itálií s 51). Z těchto 45 lokalit je 40 kulturních, 3 jsou přírodní a 2 jsou smíšené.

Obr.7.19 Světové dědictví na Kanárských ostrovech

Obr.7.20 Objekty světového dědictví v pevninském Španělsku

S montánním turismem je přímo spjata lokalita Las Médulas (povrchový zlatý důl s hydraulickým rozpojováním horniny těžený Římany od 1. do 3. století) a Almadén (historická lokalita těžby rtuti od římských dob do současnosti). Do sféry geovědního turismu patří, národní park Doñana v deltě řeky Guadalquivir, Pirineos – Monte Perdido s největšími kaňony v Evropě, El Torcal de Antequera s neobvyklými vápencovými útvary, národní park Teide na ostrově Tenerife a národní park Garajonay na ostrově La Gomera v Kanárském souostroví,

V seznamu Evropských geoparků má Španělsko uvedeno deset lokalit, a to Cabo de Gata – Nijar Natural Park, Sierras Subbéticas Natural Park & UNESCO Global Geopark, Sobrarbe Geopark, Basque Coast Geopark, Sierra Norte de Sevilla Natural Park, Villuercas-Ibores-Jara, Central Catalunya Geopark, Molina and Alto Tajo Geopark, El Hierro Geopark a Lanzarote and Chinijo Islands Geopark.

Obr.7.21 Španělské geoparky

Mezinárodní cestovní ruch je nejvíce koncentrován podél 1600 km dlouhého pobřeží Středozemního moře. Nejznámější úseky jsou *Costa Dorada* (od Barcelony k ústí Ebra), *Costa Azahar* (od ústí Ebra k mysu Nao), *Costa Blanca* (od mysu Nao po Malagu) a *Costa del*

Sol. Pro turismus jsou ideální *Baleárské ostrovy* a zejména ostrov *Mallorca*. Mimořádné přírodní předpoklady mají *Kanárské ostrovy*. Z geovědního hlediska jsou velice zajímavé ostrovy *Tenerife* a zejména *Lanzarote* s velmi mladou vulkanickou aktivitou.

Španělsko nabízí rozmanité ubytovací možnosti, lišící se v rámci jednotlivých oblastí a ročních období. Hotely jsou rozlišeny od jedné do pěti hvězdiček, apartmány hotelového typu a bungalovy se nazývají *Hoteles-Apartamentos* a jsou od jedné do čtyř hvězdiček. *Pensiones* a *Hostales* jsou srovnatelné s motely, ubytovacími hostinci a jsou rozlišeny od jedné do tří hvězdiček. V letních měsících je výhodné ubytování v mládežnických ubytovnách, kde jsou přednostně ubytovány osoby mladší 26 let. Kempinky jsou ve Španělsku velmi rozšířené a cenově přijatelné. Mezi netradiční způsob ubytování patří trávení dovolené na statku, rozšířené obzvláště ve vnitrozemí a v oblasti Pyrenejí.

Španělská kuchyně je velmi mnohotvárná vzhledem k geografické rozdílnosti španělského území. Základními potravinami jsou ryby, hovězí, skopové, vepřové a drůbeží maso, dále rýže, brambory a fazole, bílý chléb a především zelenina. Ve španělských hotelích převažuje stravování formou švédských stolů.

Ve Španělsku funguje takřka padesátka letišť. Největší z nich jsou mezinárodní letiště v Madridu a v **Barceloně**, důležitá jsou i letiště na **Mallorce** a **Tenerife**. Rozsáhlé spojení po celém španělském území zajišťuje několik společností. K dispozici jsou moderní, vysokorychlostní vlaky jezdící mezi velkými městy, například mezi Cádizem a Huelvou. Cestujícím však slouží i regionální dráhy, úzkokolejky a zvláštní turistické vlaky, z nichž nejznámější jsou luxusní *Al-Andalus Express* v **Andalusii** a slavný *El Transcantábrico*. Španělským územím se vine hustá silniční síť zahrnující 15 tisíc kilometrů dálnic. Přeprava autobusem je levnější než vlak, komfortní a většinou i klimatizovaná.

7.4.2 PORTUGALSKO

Portugalská republika leží v západní části Pyrenejského poloostrova. Náleží jí souostroví Azory a Madeira. Za posledních 3000 let na území vystřídal mnoho civilizací. Féničané, Kelti, Řekové, Kartáginci, Římané i Arabové pozměnili a poznamenali vývoj této části Evropy. Ve 14. a 15. století to byli naopak Portugalci, kteří svými zámořskými objevy změnili tvář celého světa. V průběhu 15. století získávalo rozsáhlé koloniální državy (jejich největší kolonie byla Brazílie). Portugalsko bylo vyhlášeno republikou v roce 1910. V roce 1932 vznikla v zemi zmítaná krizí diktatura, v roce 1974 vystřídaná pluralitní demokracií,

Portugalsko je hornatá země. Souostroví Madeira a Azorské ostrovy sopečného původu leží na styku dvou litosférických desek. Je zde větší riziko zemětřesení, stejně jako v Lisabonském zálivu. Podnebí je na severu a západě mírné oceánské, na jihu subtropické středomořské (suché horké léto a mírná vlhká zima).

Portugalsko je zemědělsko-průmyslový stát se zásobami nerostných surovin. Hlavní průmyslová odvětví jsou hutní, těžební, textilní, obuvnický, strojírenský, chemický a potravinářský průmysl. Těží se rudy železa, wolframu, cínu, mědi, zinku, antimonu, beryllia, germania,

Obr.7.22 Portugalsko

niobu a tantalu, z průmyslových nerostů kaolin, živec a sůl a ze stavebních surovin výpenec, mramor apod.

V zemi je řada krajinářsky zajímavých oblastí a mnoho z nich bylo klasifikováno jako přírodní parky a rezervace. Jako národní park byly vyhlášeny Peneda-Gerês, Sintra-Cascais, Guadiana Valley, Ria Formosa, Northern Littoral, Montesinho a Madeira, jako přírodní rezervace Park of Arrábida, Nature Park of Alvão a Serra da Estrela.

Na listině světového dědictví je zapsáno 14 kulturních a 1 přírodní pamětihodnost (obr.7.22), z toho 2 jsou na Azorech a 1 na Madeiře.

Mezi Evropské geoparky se řadí na území Portugalska Arouca Geopark, Naturtejo Geopark a Terras de Cavaleiros, na Azorských ostrovech Azores Geopark.

Cestovní ruch je soustředěn především na jižním pobřeží *Algarve* s nádhernými celoročně využívanými plážemi o délce 200 km. Další významná oblast je v okolí mysu *Cabo da Roca* mondénními středisky *Estoril* a *Cascais*. Kulturně-historickými památkami přitahuje hlavně *Lisabon*, dále *Coimbra*, *Porto*, *Tomar*, *Évora* a *Fatima*. Ostrovy *Madeira* a *Porto Santo* jsou velmi vyhledávaným rekreačním a léčebným místem. *Azorské ostrovy* se vyznačují velmi pestrou a mimořádně atraktivní krajinou s mnoha kráterovými jezery.

V Portugalsku lze nalézt ubytování různého typu, od hotelů, pousadas (nově přestavěné historické budovy, hrady atp.), přes penziony, apartmány, kempech I soukromých zařízeních. Portugalská kuchyně je chutná a levná (v minulosti to bývala strava pro námořníky a zemědělce). Restaurace se dělí podle úrovně do 4 kategorií. Na prvním místě mezi nápoji stojí víno.

Významná letiště jsou v Lisabonu a v Portu, nejdůležitější přístav je Lisabon. Portugalsko je protkáno hustou sítí železnic. Vlaky jsou pohodlné a v porovnání s vlaky českými v podstatě i levné. Dálkové autobusy jsou hodně podobné našim. Cesta autobusem je často rychlejší a pohodlnější než cesta vlakem. Ceny jsou mnohonásobně vyšší v porovnání s autobusovou dopravou v České republice.

7.4.3 ITÁLIE

Itálie leží v jižní Evropě na Apeninském poloostrově. Uvnitř Itálie leží dva městské státy, a to Vatikán (3,2 km²) a San Marino (39 km²). K Itálii patří dva velké ostrovy ve Středozemním moři - Sardinie a Sicílie. Sjedená Itálie vznikla až roku 1861 jako království spojením mnoha menších států. Již ve starověku zde existovalo mnoho městských států, částečně založených v rámci řecké kolonizace, a také, hlavně v severní části, pak města Etrusků. V 8. století př. n. l. se pak z několika osad konsolidovalo nové město Řím, které neustálým růstem určovalo dění na Apeninském poloostrově (a nejen na něm) po více než tisíc let.

Itálie je známa vynikajícími přírodními podmínkami a obrovským bohatstvím kulturně-historických památek. Proto patří mezi turisticky nejnavštěvovanější státy světa. Země má nejdelší a prakticky nepřerušenu tradici kulturního vývoje v Evropě a její postavení v dějinách a vývoji evropské civilizace a kultury bylo klíčové. Ve starověku zde rozkvetlo umění řecké, etruské a římské, ve středověku umění starokřesťanské, byzantské, románské a částečně i gotické, zrodilo se zde umění renezanční a barokní, do moderního umění zasáhla především architektura. Starořecké památky jsou soustředěny na jihu země, římské především v Římě, památky z dalších období po celé Itálii.

Itálie má malé zásoby paliv. Téměř veškerá se dovážejí. Naopak velký potenciál mají v energetice vodní zdroje. Do Itálie vede z Alžírsko přes Tunisko plynovod. Zemní plyn se v malé míře těží na severu Jaderského moře, na jihu Apenin a na Sicílii. Ropa v ještě menší

míře na jihu Sicílie. Stojí zde čtyři jaderné elektrárny (jejich produkce byla pozastavena na základě referenda v roce 1987), v Alpách se nachází mnoho vodních elektráren, poblíž Livorna jedna geotermická, přesto převažují tepelné. V malé míře se těží i asphalt a hnědé uhlí. V Itálii jsou významná ložiska mramoru, pyritu, kamenné a draselné soli, síry a rtuti.

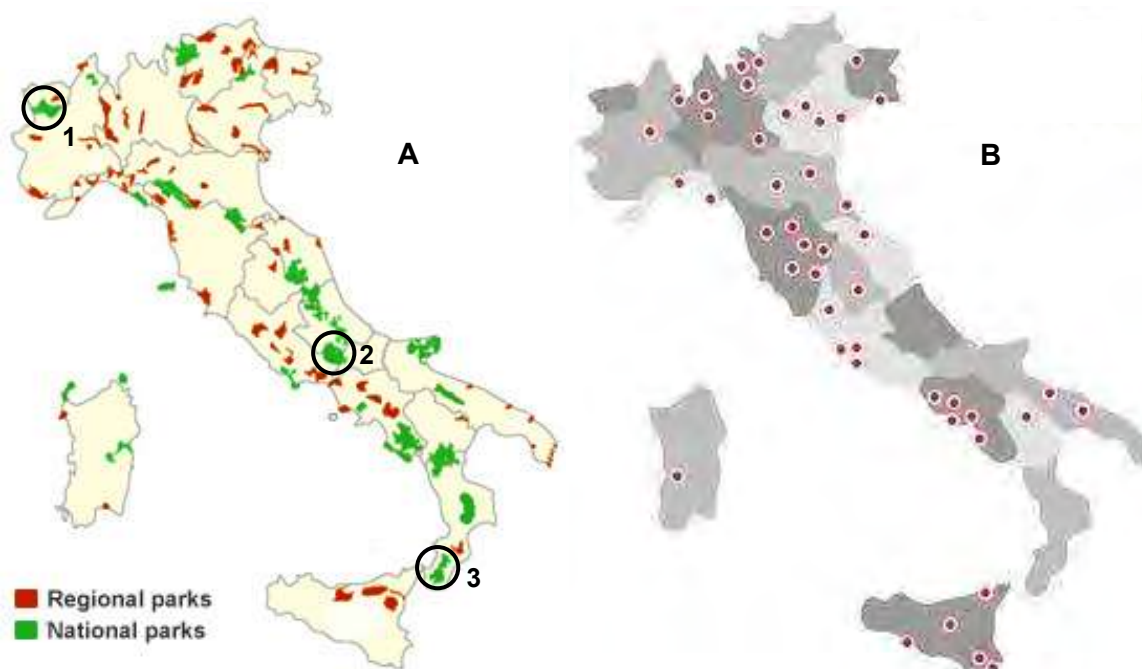

Obr.7.23 Mapa Itálie

Itálie je známa především dopravním strojírenstvím. Známa je společnost FIAT Holding (FIAT, Iveco, Ferrari, Lancia, Alfa Romeo, Maserati) a společnosti vyrábějící zemědělské stroje a vlaky. Itálie je pátá na světě ve stavbě lodí. Dalšími odvětvími jsou průmysl elektrotechnický, chemický, textilní, papírenský, potravinářský, průmysl stavebních hmot a výroba železa a oceli. Itálie je po Číně a Hongkongu třetí největší vývozce a sedmý největší dovozce textilních výrobků. V potravinářství je významná produkce vína, cukru, masa, mléka, sýrů, těstovin, vlny a rybích výrobků.

S ohledem na složitou geologickou stavbu a tomu odpovídající krajinné rozrůznění je věnována velká pozornost péči o životní prostředí (obr.7.24 – A). V zemi existuje 25 národních parků, 145 regionálních parků, 1 interregionální park, 30 mořských chráněných oblastí, 147 národních přírodních rezervací, 423 regionálních přírodních rezervací a 627 dalších chráněných území. Za tři nejlepší národní parky jsou považovány Gran Paradiso

v alpských údolích Piedmont a Aosta (1), park Abruzzo, Lazio a Molise (2) a park Aspromonte v Calabrii (3).

Obr.7.24 Italské národní a regionální parky (A) a objekty světového dědictví (B)

Itálie má na listině světového dědictví zapsáno 51 objektů, z toho 47 je kulturního a 4 přírodního typu (obr.7.24 – B). Čtyři jsou sdíleny s jinými zeměmi, a to "Monte San Giorgio" a "Rhaetská železnice v území Albula - Bernina" se Švýcarskem, "Historické centrum Říma" s Vatikánem a "Prehistorická obydlí v okolí Alp" s Rakouskem, Francií, Německem, Slovinskem a Švýcarskem (cca 100 míst). Za nejproslulejší jsou považovány následující lokality: Archeologická území Pompeje, Herculaneum a Torre Annunziata, Botanická zahrada v Padui, Chrám a dominikánský klášter Santa Maria delle Grazie, město Verona, pobřeží Amalfi, Etruská nekropole v Cerveteri a Tarquinii, historické centrum Florencie, Medicejské vily a zahrady v Toskánsku, historické centrum Říma, Villa d'Este, Tivoli, Benátky a Dolomity. Z geovědního hlediska jsou přitažlivé Aeolské ostrovy, Monte San Giorgio, Etna a Dolomity.

Obr.7.25 Geoparky a přírodní lokality světového dědictví

V Itálii existuje celkem 10 Evropských geoparků, a to Madonie Geopark, Rocca di Cerere Geopark, Parco Del Beigua, Geological Mining Park of Sardinia, Parco Naturale Adamello Brenta, Parco Nazionale del Cilento e Vallo di Diano, Tuscan Mining Park, Apuan Alps, Sesia - Val Grande Geopark a Geopark of Pollino. Z toho dva jsou přímo spjaty s hornickými aktivitami, a to Geologicko-hornický park Sardinie, kde lze sledovat osm tisíc let historie hornictví v jedinečném muzeu, dále hornický park Tuscan ve střední Itálii – oblasti dlouhodobé těžby sulfidických rud olova, zinku, mědi, stříbra a železa a také lignitu a kmeniva. V parku existují doklady současné geotermální a hydrotermální aktivity.

Turisty lákají k návštěvě Itálie antické a středověké památky (Řím, Florencie, Benátky, Pisa), pláže (prakticky celé pobřeží, Bibione, Rimini; Gardské jezero), hory (Alpy, Cortina d'Ampezzo) i venkov (Umbrie, Toskánsko). Lákadly jsou i lázně a různé filmové a hudební festivaly (Benátky, San Remo). V Itálii se nachází nejvíce kulturních památek zapsaných na seznamu UNESCO.

Turistická infrastruktura je velmi rozvinutá po celém státě. Nabídka ubytování zahrnuje všechny typy od nejdražších hotelů přes apartmány, residence, prázdninové domy, chaty po kempy.

Italská kuchyně patří mezi nejznámější světové kuchyně. Nejznámějšími jídly jsou neapolská pizza, která má původ v antice, těstoviny různého druhu se širokým sortimentem omáček, které se datují 15. století a lasagne, případně pasticcio, které se zmiňuje již u starých Etrusků. Kromě těchto specialit Italové připravují různé speciality z hovězího, jehněčího a vepřového masa a také z mořských živočichů a ryb. Z alkoholických nápojů je světoznámé italské víno.

Dopravní síť je hustá a kvalitní. Je zde celkem 6 500 km dálnic spojujících všechny oblasti země. Železniční síť disponuje s 16 225 km tratí, z toho 855 km jsou tratě vysokorychlostní. Itálie má velkou námořní a leteckou flotilu. Významné námořní přístavy jsou Janov, Livorno, Neapol, Salerno, Reggio di Calabria, Palermo, Tarent, Bari, Ancona a Terst. Velká letiště jsou Řím-Fiumicino-Leonardo da Vinci, Milano-Malpensa a Palermo-Falcone.

7.4.4 ŘECKO

Řecká republika leží na jihu Balkánského poloostrova. Rozkládá se jak na evropské pevnině, tak na četných ostrovech v Egejském, Krétském, Thráckém, Středozemním a Jónském moři (cca tři tisíce ostrovů a ostrůvků).

Řecké dějiny jsou důležitou součástí evropských a světových dějin. V období před řeckým osídlením zde žili Pelasgové (kontinentální Řecko) a Minóané (Kréta a některé ostrovy). Někdy ve 4.–3. tisíciletí před Kristem do Řecka pronikly první řecké kmeny – Achajci, kteří vytvořili mykénskou kulturu. Později se v Řecku usadily další řecké kmeny, Dórové, Ionové, Aiolové, Epiróti a Makedonci, které se promíchaly s původním obyvatelstvem, a tak se vytvořil starověký řecký národ. V klasickém starořeckém (antickém) období vytvořili Řekové velkou kulturu. Poté následovaly postupně římská vláda nad tehdejší řeckým územím, byzantské období, osmanská nadvláda, období bojů za nezávislost a vznik moderního Řecka.

Řecko je jednou z nejhornatějších zemí Evropy. Horská pásma na území Řecka se souhrnně označují Helenidy. Západní Řecko zahrnuje jezera a mokřady. Centrální horstvo Pindos pokračuje přes Peloponés, ostrovy Kythera a Antikythera na Krétu. Střední a západní část Řecka zahrnuje vysoké strmé vrcholy přerušované mnoha kaňony a ostatními krasovými útvary včetně roklin Meteora a Vikos. Pohoří Olymp s horou Mytikas o výšce 2919 metrů nad mořem je nejvyšším bodem Řecka. Stejně tak je severní Řecko tvořeno dalším pohořím – Rodopy, nacházejícími se ve východní Makedonii a Thrákii. Okolo 50 % řeckého území je pokryto lesy s bohatě rozličnou vegetací, která se rozpíná od horských jehličnanů až k přímořskému typu vegetace. Řecko má subtropické podnebí typické pro středomořskou oblast, výjimkou je sever země, kde jsou zimy tuhé a chladné, jinak jsou zimy mírné a léta suchá a horká. Mimořádně příznivé podnebí má Kréta.

Řecká ekonomika patří mezi nejslabší ekonomiky EU. Významnou část řecké ekonomiky tvoří turistický průmysl. Důležitým odvětvím je námořní průmysl. Řecko má největší vojenskou flotilu v Evropě a mnoho lidí pracuje i v armádě. Řecké obchodní a jiné

lodstvo představuje největší světové lodstvo. Pro řeckou ekonomiku je důležitý i potravinářský, chemický a textilní průmysl.

Obr.7.26 Mapa Řecka a Kypru

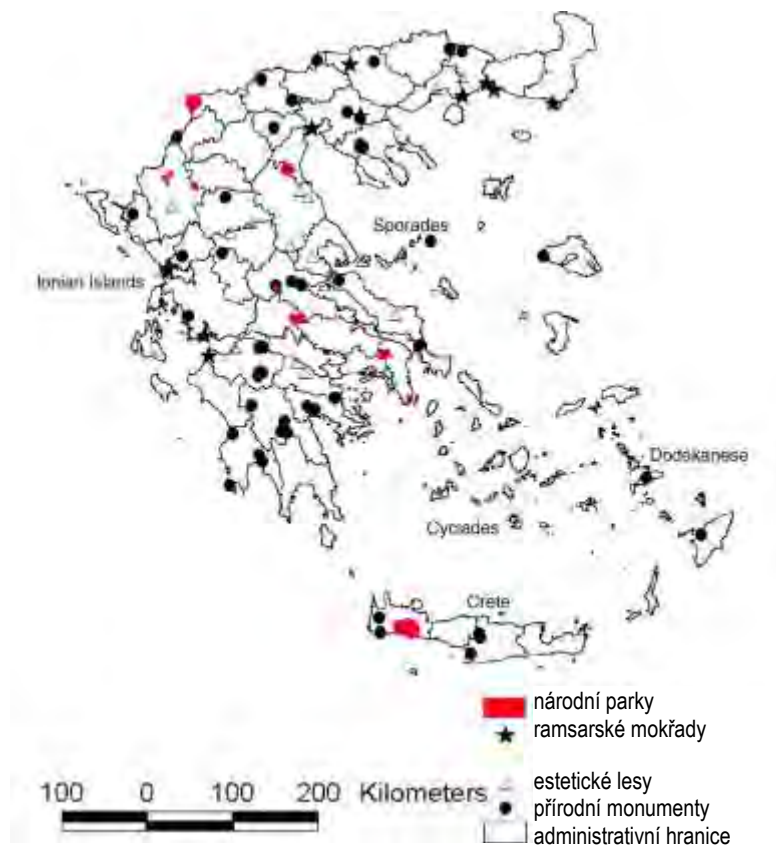
Od roku 1937 začalo Řecko identifikovat přírodní oblasti zvláštního ekologického významu (lesy, mokřady atd.). Systém byl postupně rozšiřován na všechny typy přírodních chráněných území (obr.7.27). Existuje 10 národních parků, mnoho tzv. estetických lesů zvláštního turistického významu a chráněných přírodních objektů, dále ramsarské mokřady a mořské parky Alonnisos a Zakyntos. Mimořádně zajímavý je ostrov Santorini, jenž je považován za ztracenou bájnou Atlantidu, je dnes tím, co zbylo ze starověkého ostrova Théra po výbuchu sopky kolem roku 1500 před n.l.

Řecko má na seznamu evropských geoparků zapsáno pět s některými mimořádnými přírodními útvary, a to: Lesvos petrifikovaný les, Přírodní park Psiloreitis, Národní park Mt Chelmos - Vouraikos, Národní park Vikos - Aaos a Zkamenělý les Agios Nikolaos v Laconii.

V Řecku je v současnosti 18 památek UNESCO (obr.7.28). Z toho 16 je napsáno na základě kulturních kritérií, zatímco ostatní dva (Athos, Meteora) jsou zapsány pro splnění jak kulturních, tak přírodních kritérií. Pět míst je umístěno na ostrovech, jedna je rozdělena mezi ostrovy a pevninou, zbylých 12 na pevnině. Na předběžném seznamu je dalších 14 lokalit.

Řecko je neobyčejně přitažlivé charakterem prostředí, obrovským množstvím kulturně-historických památek a společenských aktivit. Pozůstatků starověkých staveb a památek byzantské a muslimské architektury je tolik, že se lze zmínit jen o nejvýznamnějších. Největší se soustřeďuje na *Athény*, kde je koncentrováno množství antických staveb počínaje Akropolí. Dalšími pozoruhodnými místy jsou *Delfy*, *Olympia*, *Epidaurus*, *Mykény*, *Týrins* atd.

Znamé byzantské památky jsou v *Soluni* (chrámy). Proslulý je soubor středověkých klášterů *Meteora* a dále soubor 20 klášterů na *hoře Athos*. Mnoho kulturních památek je soustředěno v muzeích. Nejvýznamnější je Národní muzeum v Athénách s prehistorickou sbírkou.

Obr.7.27 Chráněné přírodní oblasti v Řecku (Papageorgiou, K. - Vogiatzakis, I.N., 2006)

Obr.7.27 Památky světového dědictví v Řecku

Řecký turistický průmysl prochází významnou změnou zaměřenou na rozšiřování turistického ruchu, přitažlivost turistických segmentů s vyšší hodnotou, zvýšení průměrných denních výdajů a otevření nových turistických trhů. K dispozici je ubytování všeho druhu, od špičkových hotelů až k ubytování v kempech a v soukromí. Řecká kuchyně patří k nejlepším na světě a celá řada místních jídel se stala dobře známými i v zahraničí.

Řecko má více mezinárodních letišť, než většina států (Athény, Heraklion, Rhodos, Thessaloniki, Korfu a další). Přímé letecké spojení z hlavních evropských letišť je do více než 20 destinací. Po Řecku lze cestovat vlaky. Hlavní jsou především dvě tratě - z Athén do Soluně a na jih na Peloponés. Rychlá doprava je hlavně vlaky Intercity. Autobusová doprava je cenově přijatelná a spolehlivá. Cestování taxíky je pohodlné, ale nezapomeňte pečlivě hlídat taxometr a domlouvejte si cenu předem. Pokud chcete poznat co nejvíce krás Řecka, půjčete si auto. Lodní doprava je oblíbená z Pirea. Odtud se dostanete téměř na všechny řecké ostrovy. Rychlé jsou především zdejší rychlodě.

7.5 ZEMĚ STŘEDNÍ EVROPY

Obr.7.28 Mapa Německa, Švýcarska, Rakouska a Lichtenštejska

7.5.1 SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO

Spolková republika Německo (SRN) je středoevropský stát, rozdělený na 16 spolkových zemí. Součástí státu jsou Severofríské ostrovy a Východofríské ostrovy v Severním moři a ostrovy v Baltském moři (obr.7.28).

Území s latinským názvem Germánie bylo obydleno germánskými kmeny již před rokem 100 n. l. Od 10. století tvořila německá území jádro Svaté říše římské, která existovala až do roku 1806. V 16. století se severní oblasti staly centrem reformace. Ke sjednocení velké části tehdejšího Německa došlo po prusko-francouzské válce v roce 1871. V roce 1914 se Německo významně podílelo na vypuknutí první světové války. V roce 1939 rozpoutalo Německo druhou světovou válku, která trvala do roku 1945 a byla doposud největší válkou historie. V roce 1949 vznikly dva státy, Německá demokratická republika (NDR) a Spolková republika Německo (SRN). Zvláštním politickým útvarem byl Západní Berlín, který ale měl po celou dobu své existence pevné vazby na SRN. V roce 1990 se sjednocený Berlín a pět obnovených zemí na území bývalé NDR připojily ke Spolkové republice Německo.

Hlavními geomorfologickými celky Německa jsou od severu k jihu Severoněmecká nížina, Středoněmecká vysočina, alpské předhůří a velehorské pásmo německých Alp. Na hranicích s Rakouskem leží nejvyšší hora Německa – Zugspitze o nadmořské výšce 2962 metrů. Území Německa odvodňují z největší části řeky Rýn, Dunaj, Labe, Odra, Vezera a Emže. Německé území je odvodňováno do Severního moře, Baltského moře a Černého moře. Přes německé území vede hlavní evropské rozvodí. Přirozená jezera na německém území jsou převážně ledovcového původu. Největší německá jezera se proto nachází v předhůří Alp a Meklenburské jezerní plošině.

Obr.7.29 Národní parky Německa

Území státu se nachází v mírném podnebním pásmu v přechodné zóně mezi oceánským a kontinentálním klimatem.

Na území Německa se nachází 16 národních parků (obr.7.29), dále 19 biosférických rezervací, 98 přírodních parků a tisíce přírodních rezervací, památných stromů atd. V Německu existovalo k 31. prosinci 2014 8531 chráněných území, které pokrývaly 27,9% plochy země.

V seznamu Evropských geoparků je zapsáno šest území, a to: Bergstrasse Odenwald Geopark, Harz – Brunswick Land – Eastphalia National Geopark, Muskau Arch Geopark (spolu s Polskem), Swabian Alb Geopark, Terra.Vita Geopark a Vulkaneifel Geopark. Pozoruhodný je poslední z nich. Z našeho pohledu je zajímavý nám nejbližší impaktní kráter Nordiger Riess, který dal vznik vltavinům.

V Německu je 41 oficiálních památek UNESCO, z toho 38 kulturních a 3 přírodní. Kromě toho je v programu Paměť světa uvedeno 17 záznamů. Jedná se o chráněné stavební památky, historická jádra měst, ale i významné průmyslové areály a přírodní krajiny neobyčejného rázu. Dalších 20 objektů je nominováno na předběžném seznamu.

Obr.7.30 Objekty světového dědictví v SRN (stav v roce 2016)

Kulturní dědictví

- 01 - Aachen Cathedral (1978)
- 02 - Speyer Cathedral (1981)
- 03 - Würzburg Residence with the Court Gardens and Residence Square (1981)
- 04 - Pilgrimage Church of Wies (1983)
- 05 - Castles of Augustusburg and Falkenlust at Brühl (1984)
- 06 - St Mary's Cathedral and St Michael's Church at Hildesheim (1985)
- 07 - Roman Monuments, Cathedral of St Peter and Church of Our Lady in Trier (1986)
- 08 - Frontiers of the Roman Empire (1987)
- 09 - Hanseatic City of Lübeck (1987)
- 10 - Palaces and Parks of Potsdam and Berlin (1990)
- 11 - Abbey and Altmünster of Lorsch (1991)
- 12 - Mines of Rammelsberg, Historic Town of Goslar and Upper Harz Water Management System (1992)
- 13 - Maulbronn Monastery Complex (1993)
- 14 - Town of Bamberg (1993)
- 15 - Collegiate Church, Castle, and Old Town of Quedlinburg (1994)
- 16 - Völklingen Ironworks (1994)
- 18 - Bauhaus and its Sites in Weimar and Dessau (1996)
- 19 - Cologne Cathedral (1996)
- 20 - Luther Memorials in Eisenach and Wittenberg (1996)
- 21 - Classical Weimar (1998)
- 22 - Museumsinsel (Museum Island), Berlin (1999)
- 23 - Wartburg Castle (1999)
- 24 - Garden Kingdom of Dessau-Wörlitz (2000)
- 25 - Monastic Island of Reichenau (2000)
- 26 - Zollverein Coal Mine Industrial Complex in Essen (2001)
- 27 - Historic Centers of Stralsund and Wismar (2002)
- 28 - Upper Middle Rhine Valley (2002)
- 29 - Muskauer Park (Park Muzakowski) (2004)
- 30 - Town Hall and Roland on the Marketplace of Bremen (2004)
- 31 - Old Town of Regensburg with Stadthof (2006)
- 33 - Berlin Modernism Housing Estates (2008)
- 35 - Fagus Factory in Alfeld (2011)
- 36 - Prehistoric Pile Dwellings around the Alps (2011)
- 37 - Margravial Opera House Bayreuth (2012)
- 38 - Bergpark Wilhelmshöhe (2013)
- 39 - Carolingian Westwerk and Clivitas Corvey (2014)
- 40 - Speicherstadt and Kontorhaus District with Chilehaus (2015)
- 41 - The Architectural Work of Le Corbusier, an Outstanding Contribution to the Modern Movement (2016)

Přírodní dědictví

- 17 - Messel Pit Fossil Site (1995)
- 32 - Primeval Beech Forests of the Carpathians and the Ancient Beech Forests of Germany (2007)
- 34 - The Wadden Sea (2009)

Z uvedených lokalit se přímo dotýká geovědního a montánního turismu oblast dolů Rammelsberg, historického města Goslar a vodohospodářského systému Horního Harze (12) a oblast hutí Völklingen (16). V současné době je připravován spolu s Českou republikou návrh na zařazení Krušnohorské pohornické krajiny na listinu dědictví.

Spolková republika je vedle přírodních atraktivit přitažlivá množstvím kulturně-historických památek, řadou kulturních akcí (např. Wagnerův festival v Bayreuthu), zajímavým folklorem v horských oblastech Bavorska a Schwarzwaldu a četnými sportovními středisky.

Nejdůležitější koncentrace cestovního ruchu je v alpské oblasti, se širokou možností letní rekreace a turistiky a zimních sportů. Mezinárodní pověst mají střediska *Oberstdorf* a *Garmisch-Partenkirchen*. Pro letní pobyty má mimořádnou pověst oblast kolem *Chiemsee* s celostátně významnými rekreačními středisky a klimatickými lázněmi. K nejromantičtějším alpským krajinám patří okolí *Berchtesgadenu*. Méně náročným formám letní i zimní rekreace slouží střediska v pohořích Středoněmecké vysočiny. Mezinárodní význam má

Oberwiesenthal v Krušných horách. Atraktivními základnami turistiky jsou města *Wernigerode* a *Quedlinburg* v Harzu a *Saské Švýcarsko*.

Druhou oblastí turistického ruchu jsou mořská střediska. Nejvíce jsou využívány *Východofríské* a *Západofríské ostrovy* v Severním moři, dále *Warnemünde*, *Timmendorfer Strand*, *Wismar*, *Sassnitz* a *Binz*. Minerální prameny využívají světoznámá lázeňská střediska *Baden-Baden*, *Wiesbaden*, *Bad Godesberg*, *Bad Meinberg* a *Bad Salzuflen*. Třetí oblast zájmu návštěvníků představují kulturně-historické a architektonické památky. Jejich počet a historické zařazení vyplývá ze skutečnosti, že na německém území se soustředily zájmy římské říše, středověké říše římské až po současnost.

Po sjednocení Německa byla během posledních 25 let, jak na východě, tak na západě, kontinuálně rozvíjena a optimalizována všeobecná a turistická infrastruktura. Díky tomu se dnes může turistická země Německo prezentovat jako turistická destinace s turistickou nabídkou odpovídající nejvyšším standardům. Německá kuchyně zahrnuje více různých regionálních kuchyní, které se od sebe někdy i velice liší. Jihoněmecká kuchyně má mnoho podobností se švýcarskou a zejména i rakouskou kuchyní, sárská (a také falcká a bádenská) kuchyně je silně ovlivněna kuchyní francouzskou, typické rysy má i severoněmecká kuchyně, obsahující mnoho elementů severské kuchyně.

Staré spolkové země mají vynikající a velmi hustou síť železnic a silnic, kdežto sítě v nových zemích se příliš nezměnily. Významná je vodní doprava. Rýn je nejfrekventovanější evropskou vodní cestou. Je spojen kanály se Severním mořem, Labem, Odrou a Dunajem. Největším říčním přístavem Evropy je Duisburg. Důležité námořní přístavy jsou Hamburg, Brémy, Lübeck, Rostock a Kiel. K největším leteckým uzlům na světě patří Frankfurt nad Mohanem, další velká letiště má Berlín, Mnichov, Kolín a Bonn. Pravidelné letecké spojení má přes 40 měst.

7.5.2 ŠVÝCARSKO

Švýcarská konfederace (obr.7.28) je vnitrozemský stát ve střední Evropě. Moderní Švýcarsko vzniklo v první polovině 19. století. Tehdejší elity do přelomu 18. a 19. století spolu soupeřících států, (kantonů), mimo společenství zvolily i směr zahraniční politiky, která ustanovovala Švýcarsko jako přísně neutrální.

Ve Švýcarsku jsou tři typy horských oblastí: 9 % území tvoří Švýcarský Jura, 35 % území Švýcarská plošina (hospodářské centrum země) a 56 % území Švýcarské Alpy.

Švýcarsko v průběhu rozvoje změnilo z převážně zemědělsky orientovaného státu (kantonů) ve stát s rozvinutým průmyslem různého charakteru: hodinářství, přesné a jemné

strojírenství, přístrojová technika, chemický průmysl, potravinářský průmysl, farmaceutický průmysl, lékařské přístroje a vybavení aj. Patrně nejznámější oblastí služeb ve Švýcarsku je bankovníctví a turistický průmysl.

Obr.7.31 Přírodní parky ve Švýcarsku

Ochrana přírody rozlišuje řadu kategorií, a to národní parky (1 Švýcarský národní park a 2 národní parky), regionální přírodní parky a přírodní objevové parky (příměstské přírodní parky). Dále jsou speciálně chráněny Ramsarské mokřady (11 mezinárodního a 27 národního

významu), 41 federálních loveckých rezervací atd. Tři parky jsou součástí světového dědictví UNESCO.

Geoparky jsou ve Švýcarsku relativně nové. První inventář geologicky významných lokalit s více než 400 geotopy národního významu byl zveřejněn v roce 1998. V roce 2001 a v roce 2003 byly zřízeny první dva geoparky, v přípravě jsou další. Geopark Sarganserland-Walensee-Glarnerland ve východním Švýcarsku je zaměřen na strukturní geologii a těžební průmysl (Imper 2003).

V současné době je na seznamu světového dědictví zapsáno dvanáct lokalit ve Švýcarsku nebo částečně ve Švýcarsku (obr.7.32). Devět z nich jsou kulturní objekty a tři jsou přírodní, a to Swiss Alps Jungfrau-Aletsch, Swiss Tectonic Arena Sardona a přeshraniční Monte San Giorgio.

Obr.7.32 Objekty světového dědictví ve Švýcarsku

Turistika přispěla v 19. a 20. století k rozvoji těch nejchudších částí Švýcarska, Alp. Váže na sebe množství činností, které s ní souvisejí: rozvoj dopravy, hotely, penziony, privátní ubytování, restaurace, sport, kultura. Pro mezinárodní turistický ruch mají určující význam především mimořádné přírodní poměry. V letní sezóně se pobyty návštěvníků soustřeďují především kolem jezer ve střediscích *Lugano, Locarno, Mentreaux, Luzer* apod. Evropsky proslulá jsou zimní rekreační střediska, např. *Zermatt, Davos, Grindenwald* či *St. Moritz*. Ve všech důležitých městech je mnoho kulturně-historických památek, společenských zařízení a atraktivit. Tradiční kaantonální uspořádání a jazykové odlišnosti přinášejí různorodost folkloru a lidových slavností.

Přes horský terén má Švýcarsko vynikající dopravní síť. Železniční a silniční sítě jsou husté a velmi dobré, tunely umožňují i zimní provoz. Přes území státu vede několik důležitých transevropských spojů. Velké zážitky přináší cestování speciálními panoramatickými vlaky *Glacier express* a *Bernina Express*. Jediným nákladním přístavem je Basilej na Rýnu. Mezinárodní letiště jsou v Ženevě a Zürichu.

7.5.3 RAKOUSKO

Rakouská republika je vnitrozemská spolková republika ležící ve střední Evropě (obr.7.28). Skládá se z 9 spolkových zemí.

Po postupném osídlení území Rakouska v mladší době kamenné přichází první známky objevování nalezišť mědi. Mezi 3. a 1. stoletím př. n. l. vznikala stále větší obchodní centra a opevnění, převážně v oblastech těžby nerostných surovin. V okolí Hallstattu začalo systematické dobývání soli. Po tomto místě je pojmenována starší doba železná – doba halštatská. V mladší době železné jsou patrné známky keltského osídlení, které na jihu a na východě vytvořilo jeden z prvních státních útvarů na území dnešního Rakouska, západ byl v té době osídlen Réty. Převážná část dnešního rakouského státu byla v roce 15 př. n. l. obsazena říší Římskou. Římané se z této oblasti stáhli roku 476 a namísto nich se zde začali objevovat Bavoři a Slované. Základy habsburského soustátí položil Ferdinand I., jenž roku 1526 získal také českou a uherskou korunu. Katastrofu pro Rakousko-Uhersko znamenala první světová válka, na jejímž konci roku 1918 se rozpadlo. Jakožto součást Třetí říše se Rakousko zúčastnilo druhé světové války, Plnou suverenitu a neutralitu Rakousko získalo až roku 1955.

Přibližně 60 % země je hornaté povahy. Rakousko zahrnuje většinu Východních Alp (jmenovitě Tyrolské Střední Alpy, Vysoké Taury a Nízké Taury, Severní vápencové Alpy, Jižní vápencové Alpy a Vídeňský les, na hranicích Karnské Alpy a Karavanky). V Horních a Dolních Rakousech, severně od Dunaje, leží jižní okraj starého pohoří Českého masivu, které zasahuje dále do Česka a Bavorska. Na severovýchod zasahují okrajem Západní Karpaty. Nížiny leží na severovýchodě podél Dunaje (především Alpské předpolí a Vídeňská pánev), ale i na jihovýchodě ve Štýrsku, které je pro podobnost své krajiny s italským Toskánskem nazýváno také Štýrská Toskána.

Největší jezero Rakouska je mělké stepní Nedziderské jezero v Burgenlandu. Další větší jezera jsou horská nebo podhorská Attersee a Traunsee v Horních Rakousech. Velké je také Bodamské jezero, Rakousku však náleží pouze malá část. Drtivá většina Rakouska (96 % území) je odvodňována Dunajem do Černého moře. Pouze Vorarlbersko na západě je odvodněno Rýnem do Severního moře.

Rakouské klima je označováno za smíšení oceánského a kontinentálního klimatu, resp. panonské klima. Díky zvláštnostem těchto podnebí je východní Rakousko známé mrazivými zimami a horkými léty s celoročně nízkými srážkami. Západ země podléhá zpravidla méně silným podnebním podmínkám, a tak jsou zimy většinou mírnější a léta spíše teplá. Leží zde také oblasti bohaté na srážky. Z geografických podmínek vychází další klimatická zóna, a to alpské klima, které způsobuje v horách silnější zimu než na hlouběji položeném východě.

Rakousko má šest národních parků, téměř 60 přírodních rezervací a parků, asi 35 míst pro pozorování ptáků, 20 alpských zahrad a mnoho dalších možností. Rakouské národní parky nabízejí návštěvníkům možnost objevovat přírodu v původním nenarušeném stavu v její malebné kráse (obr.7.33). Patří mezi ně nejdůležitější krajinné typy. Jsou velmi různorodé, od výrazné stepní krajiny v národním národním parku Neusiedler See-Seewinkel či největší souvislé luční krajiny v okolí řeky v parku Donau-Auen, až k oblasti prastarých lesů, svěžích alpských pastvin, drsných hor a nádherných vodopádů v národním parku Hohe Tauern nebo k národnímu parku Kalkalpen s nádhernými kaňony a roklemi, malebnými vodopády a jezery a největší neporušeným lesem či Nockberge Biosphere Reserve, což je jediný vysokohorský národní park v Evropě, který se může pochlubit největším borovým, modřínovým a smrkovým lesem ve východních Alpách.

Obr.7.33 Národní parky v Rakousku

Rakousko má na listině světového dědictví 9 lokalit (obr.7.34). Vedle toho je na předběžném seznamu vybráno 10 dalších lokalit. Z geovědního a montánního hlediska je zajímavá kulturní krajina Hallstatt-Dachstein/Salzkammergut, kde se již ve druhém tisíciletí př.n.l. začala těžit sůl. Oblast je také známá pro svou morfologii a jeskyně, přičemž nejdelší z nich dosahuje délky 81 km. Na předběžném seznamu je uvedena Železná stezka s Erzbergem a starým městem Steyr. Pozoruhodná je železnice Semmering, postavená v letech 1848 až 1854.

Obr.7.34 Lokality světového dědictví v Rakousku

Rakousko je významnou turistickou destinací, lákající na malebnou krajinu, množství kulturně-historických pamětihodností, rozsáhlé vysokohorské terény a vysokou úroveň služeb. Je typickou zemí mezinárodního cestovního ruchu.

Letní i zimní mezinárodní turismus je soustředěn hlavně do alpských středisek. Ze středisek vynikají *Innsbruck*, *Kitzbühel* a *Bischofshofen*. Četné jsou vysokohorské klimatické lázně, minerálními prameny jsou proslulé *Bad Ischl* a *Badgastein*. Mezi nejoblíbenější cíle patří historická města *Vídeň*, *Salzburg*, *Linec*, *Klagenfurt*, *Štýrský Hradec (Graz)* či největší poutní místo *Mariazell*.

Cestovní ruch je jedním z nejdůležitějších průmyslových odvětví Rakouska. Tuzemští i zahraniční návštěvníci oceňují výjimečně vyškolený personál, tematické nabídky na míru a

vynikající infrastrukturu. Rakouská kuchyně bývá často redukována pouze na vídeňskou kuchyni, ačkoli obsahuje i tradiční kuchařské umění bývalého Rakouska-Uherska. Vedle samotných krajových specialit je tato kuchyně ovlivněna především svými sousedy, tedy Čechy a Maďary.

Horský terén komplikuje efektivní vedení dopravních tras. Silnice a železnice jsou vedeny hlavně údolními převážně západovýchodního směru. Proto muselo být vybudováno velké množství tunelů a mostů. Pozoruhodné jsou velmi dlouhé železniční tunely pro mezinárodní spoje. Vodní doprava po Dunaji slouží ke spojení s Německem a Černým mořem. Největší přístavy jsou ve Vídni a v Linci. V zemi je 6 mezinárodních letišť, z toho největší ve Vídni.

Obr.7.35 Východní státy Střední Evropy

7.5.4 ČESKÁ REPUBLIKA

Česko je vnitrozemský stát tvořený částmi historických českých zemí, které byly po dlouhá období svého dějinného vývoje součástí zemí Koruny české. Jsou to Čechy a Morava, k nimž byly roku 1920 připojeny i České Rakousy a České Slezsko (obr.7.35). Novodobý český stát navazuje na tradice státnosti Československa a bývalých zemí Koruny české.

Prvním doloženým státním útvarem na území dnešní České republiky byla v druhé polovině 9. století Velká Morava, již však předcházela nadkmenový svaz Sámovy říše. Když Velkomoravská říše kolem roku 907 zanikla pod náporu kočovných maďarských kmenů, těžiště státního vývoje se přesunulo do Čech. Panovníci z rodu Přemyslovců vybudovali středověký stát, od přelomu 10. a 11. století tvořící součást Svaté říše římské. Od roku 1526 byly České země postupně začleňovány do Habsburské monarchie. Od roku 1804 byly tyto země součástí Rakouska a poté od roku 1867 Rakousko-Uherska. V roce 1918 získaly nezávislost a ve spojení s geograficky a jazykově blízkým národem Slováků vzniklo Československo. Jeho součástí byly České země (s výjimkou období tzv. Protektorátu Čechy a Morava) až do roku 1992, kdy bylo Československo jako stát rozděleno.

Česko leží na rozhraní dvou horských soustav. Západní a střední část vyplňuje Česká vysočina, mající převážně ráz pahorkatin až vrchovin (Šumava, Český les, Krušné hory, Děčínská vrchovina, Jizerské hory, Krkonoše, Orlické hory, Králický Sněžník, Jeseníky, Českomoravská vrchovina). Do východní části státu zasahují Západní Karpaty (Moravskoslezské Beskydy, Bílé Karpaty, Javorníky). Z hlediska členění krajiny jsou na území ČR zastoupeny čtyři biogeografické podprovincie. Celé území Čech zaujímá hercynská podprovincie, na Moravě a ve Slezsku pak lze identifikovat polonskou podprovincii, západokarpatskou podprovincii a severopanonskou podprovincii. Českým územím prochází hlavní evropské rozvodí oddělující úmoří Severního, Baltského a Černého moře. Hlavní říční toky jsou v Čechách Labe (370 km) s Vltavou (433 km), na Moravě řeka Morava (246 km) s Dyjí (306 km) a ve Slezsku Odra (135 km) s Opavou (131 km).

Podnebí je v Česku mírné, přechodné mezi kontinentálním a oceánickým typem. Typické je střídání čtyř ročních období. Je charakterizováno převládajícím západním prouděním a intenzivní cyklonální činností.

Hospodářství českých zemí tradičně patří k nejrozvinutějším v Evropě. Hrubý domácí produkt dosahuje výše vyspělých států světa. ČR je silně exportní ekonomikou. Počátky industrializace souvisejí s osvícenským absolutismem Marie Terezie a Josefa II. První průmysl, který se začal u nás masově rozvíjet, byl textilní. Na začátku 19. století se české země začaly rychle industrializovat. Rozvíjely se nové obory (zejména cukrovarnictví, sklářství, pivovarnictví, výroba porcelánu, chemický průmysl, těžký průmysl a strojírenství). Do konce 19. století se staly české země nejprůmyslovější částí tehdejší Rakousko-uherské monarchie. Po druhé světové válce byl průmysl v mimořádné míře zestátněn a po nástupu komunistů k moci začalo být hospodářství centrálně řízené a plánované, podřízené potřebám Rady vzájemné hospodářské pomoci. Hospodářství nedokázalo pružně reagovat na potřeby spotřebitelů a nezachytilo ani počítačový a digitální převrat té doby. Politická revoluce roku 1989 ukončila komunistickou vládu i pokusy o reformy na jejím konci. Došlo k transformaci centrálně řízeného hospodářství a privatizaci státního majetku (viz kuponová privatizace, velká privatizace, malá privatizace). Velká část podniků byla začleněna do nadnárodních korporací. Po vstupu země do Evropské unie roku 2004 následovalo období hospodářského růstu. Tak jako většinu států světa, i Česko zasáhla světová ekonomická krize, jež vypukla roku 2008. Po roce 2011 se obnovil hospodářský růst a česká ekonomika prokazuje vysokou výkonnost.

Příroda je chráněna v chráněných územích (obr.7.36), mezi které patří (v závorce jejich počet k 3. 8. 2016) národní parky (4), chráněné krajinné oblasti (26), národní přírodní rezervace (107), přírodní rezervace (815), národní přírodní památky (120) a přírodní památky (1531).

Obr.7.36 Národní parky a chráněné krajinné oblasti v České republice

V databázi České geologické služby bylo v roce 2016 zařazeno a dokumentováno 2907 geotopů (databáze důležitých geologických lokalit). Dalších 310 míst se připravuje.

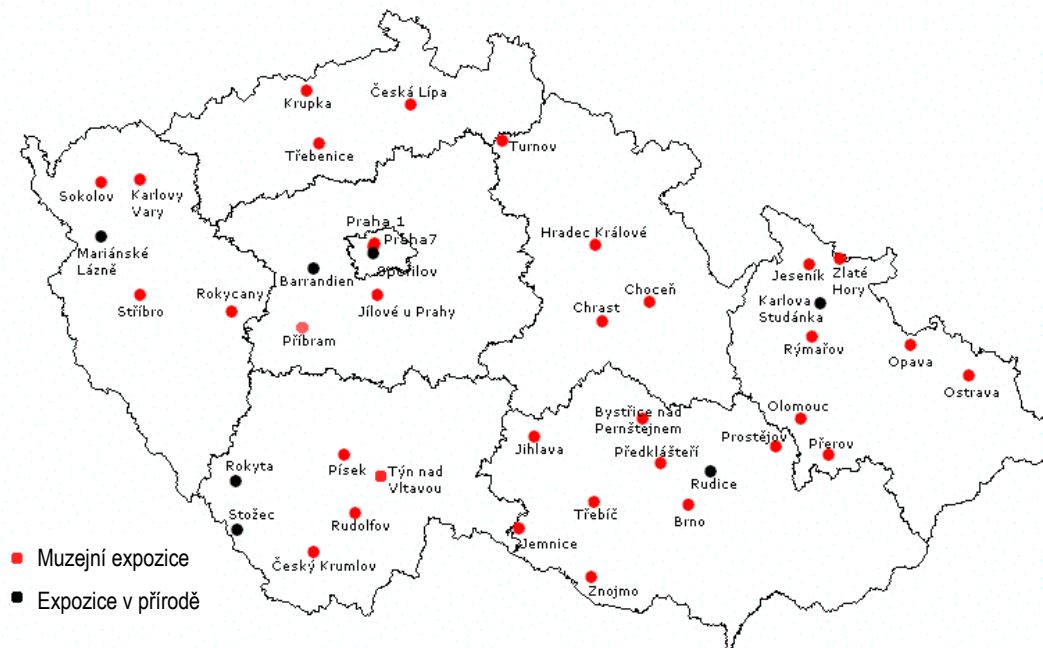
V rámci celosvětového systému "Člověk a biosféra", který zahrnuje zajímavé ekosystémy naší planety, je vyhlášen přehled biosférických rezervací UNESCO. V České republice tento statut získala území Třeboňska, Pálavy, Křivoklátska, Krkonoš, Šumavy a Bílých Karpat.

Geoparky České republiky vznikají na základě dobrovolné spolupráce různých subjektů v daném území, v úzké spolupráci se státní ochranou přírody. Prvním českým geoparkem v Síti evropských geoparků a současně ve Světové síti geoparků se stal *Geopark Český ráj* v říjnu 2005 a v té době 25. geoparkem evropské sítě. V současné době existuje vedle tohoto geoparku dalších sedm (obr.7.37) a připravují se další.

Obr.7.37 Geoparky České republiky

Geologické expozice v přírodě jsou na jednom místě tvořeny ukázkovou sbírkou hornin z širšího regionu a umožňují zájemcům seznámit se na jednom místě s typickými horninami regionu. První u nás vznikla geologická expozice v Karlově Studánce v roce 1991. Jako příklad lze uvést expozici Geologického pavilonu VŠB-TU, expozice Barrandienu, Mariánských Lázní apod. Geologické expozice v muzeích se zaměřují zejména na zvláštní, atraktivní, exotické nebo jinak zajímavé minerály a horniny (obr.7.38).

Obr.7.38 Muzejní expozice a geologické expozice v přírodě

Na území ČR se nachází 12 památek, zařazených na listinu světového dědictví, a to: Historické jádro Prahy, Historické jádro Českého Krumlova, Historické jádro Telče, Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou, Historické jádro Kutné Hory s kostelem sv. Barbory a katedrálou Panny Marie v Sedlci, Lednicko-valtický areál, Vesnice Holašovice, Zámek a zahrady v Kroměříži, Zámek v Litomyšli, "Sloup Nejsvětější Trojice" v Olomouci, Vila Tugendhat v Brně a Třebíči, židovská čtvrť a bazilika sv. Prokopa (obr.7.39). Mimo to je na listinu nemotného dědictví zapsáno pět památek – Slovácký verbuňk, Sokolnictví, Masopust na Hlinecku, Jízda králů na Slovácku a Hané a České loutkářství.

O zapsání do seznamu usiluje mnoho dalších historicky cenných památek, z nichž jsou z hlediska geovědního a montánního turismu zajímavé Skální města v Českém ráji, Středověký důl Jeroným na Sokolovsku, Soubor industriálních staveb v Ostravě - Vítkovické železárně Ostrava, větrná jáma Vrbice, důl Michal v Michálkovicích, Důl Anselm v Petřkovicích - dnešní Hornické muzeum, důl Hlubina v Ostravě a Vrch Landek v Ostravě. Vedle toho je ve spolupráci se SRN připraven návrh na zařazení pohornické krajiny Krušných Hor s velkým počtem hornických objektů.

Vzhledem ke stutečnosti, že na území českých zemí byla provozována hornická činnost po řadu tisíciletí, existuje veliký počet ložiskových regionů a množství dokladů o těžbě nerostných surovin, které jsou přitažlivé pro montánní turismus. Z historických revírů lze uvést Jihlavsko a Havlíčkovobrodsko, Jílovsko, Kašperskohorsko, Krušnohorsk, Slavkovský Les, Krkonoše, Zlatohorsk, jihočeskou grafitovou oblast, oblasti těžby karbonátových surovin a kameniva a konečně uhlonosné revíry. Vedení registru starých důlních děl zajišťuje Státní geologická služba. Databáze na začátku roku 2015 zahrnovala 2741 objektů v

rámci 2715 oznámení. Devět kolektivní oznámení informativního charakteru upozornilo na existenci více než 2800 dalších objektů. Státní geologická služba je také pověřena sledovat oblasti postižené těžbou a oblastí, které byly identifikovány jako podrubané.

Obr.7.39 Movité památky a biosférické rezervace UNESCO v České republice

7.5.5 SLOVENSKO

Slovenská republika, je vnitrozemský stát ležící ve střední Evropě (obr.7.35). Před příchodem Slovanů v 5. století žili na území Slovenska především Keltové a Germáni. V 7. století se obyvatelstvo stalo součástí Sámovy říše a poté hrály oblasti západního Slovenska významnou roli především jako jedno z krystalizačních center Velké Moravy. Po zániku tohoto státního útvaru se Slovensko stalo součástí uherského státu. Po roce 1918 se Slovensko stalo součástí Československa, v rámci něhož získali Slováci statut státotvorného národa. Mezi lety 1939–1945 existovala na území Slovenska takzvaná Slovenská republika, která byla satelitem nacistického Německa. Roku 1945 byl obnoven československý stát, o tři roky později se vlády zmocnil komunistický režim, který byl svržen během listopadové revoluce roku 1989. Neshody mezi českými a slovenskými politickými elitami vyústily roku 1993 v rozdělení Československa, důsledkem čehož vznikla Slovenská republika jakožto suverénní slovenský stát. V zemi existuje silná maďarská a romská menšina.

Severním a středním oblastem Slovenska dominují na především rozsáhlé horské masivy, které jsou součástí Západních Karpat. Ty se dělí na tři části – Vnější, Střední a Vnitřní. Vnější Západní Karpaty se nacházejí na severu a zahrnují Malé Karpaty, Javorníky a Beskydy. Střední Západní Karpaty se skládají z Vysokých a Nízkých Tater. Vnitřní Karpaty postupují dále na jih do Maďarska. Jejich součástí je především Slovenské rudohoří. V západních oblastech převládají spíše kopce. Níže položené oblasti jsou ve velké většině na jihu při hranicích s Maďarskem. Dvě nejvýznamnější z nich představují Podunajská a Východoslovenská nížina.

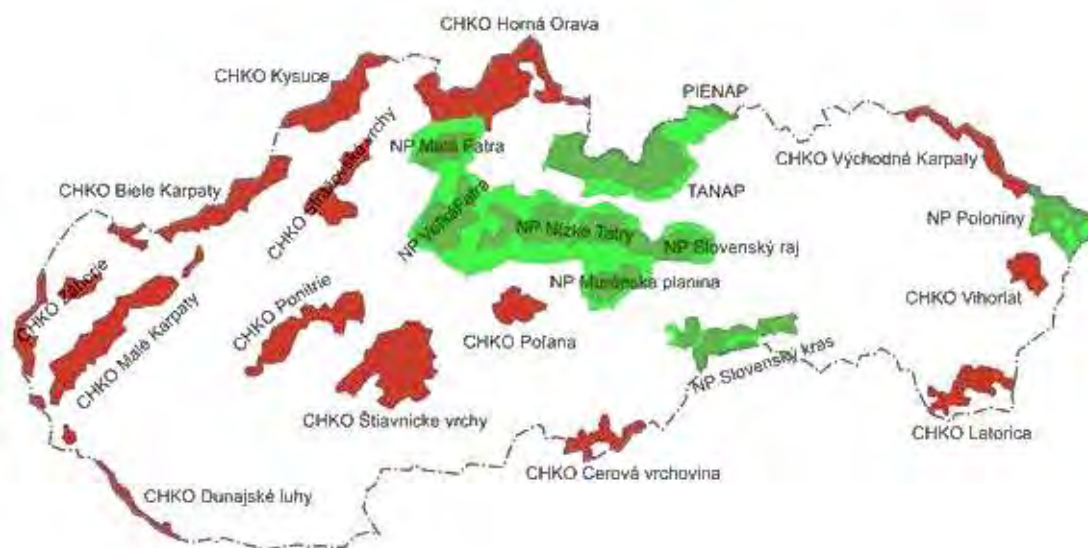
Jednu z nejvýznamnějších řek protékajících Slovenskem představuje Dunaj, který spolu s Moravou tvoří slovenskou jihozápadní hranici. Nejdélším slovenským vodním tokem je Váh. Mezi další významné řeky patří Hron, Hornád, Bodrog a Poprad. Na Slovensku jsou častá rovněž horská jezera a minerální i termální prameny. Převážná část slovenského státu spadá do černomořského úmoří.

Slovensko se nachází v mírném podnebném pásu. Většinou na jeho území převládají studenější léta a chladné vlhké zimy s vysokou oblačností.

V hospodářství se vyznačuje převážně soběstačnou zemědělskou produkcí, modernizovaným průmyslem a rozvíjejícím se sektorem služeb. Jakožto otevřená ekonomika zaměřená na export je Slovensko silně hospodářsky závislé na svém největším obchodním partneru, Německu. V poslední dekádě prošlo Slovensko úspěšným hospodářským vývojem, Průmyslová centra představují především Bratislava a Košice spolu s dalšími městy kolem povodí řeky Váhu. Významné odvětví představuje automobilový průmysl, dále chemický a elektrochemický, ropný, potravinářský, papírenský a strojírenský průmysl.

Na Slovensku se nacházejí zásoby hnědého uhlí a lignitu, především v předhůří kolem Handlové. Od roku 1985 se poblíž města Gbely těží zemní plyn. Dále jsou k dispozici menší naleziště železné rudy, manganu, mědi, antimonu, rtuti, olova, zinku, magnezitu, vápence a uranu, jehož ložiska jsou však prozatím převážně nevyužita.

Podle slovenské legislativy se rozlišuje několik typů ochrany přírody, a to národní park, chráněná krajinná oblast, chráněný areál, přírodní rezervace, přírodní památka, chráněný krajinný prvek, chráněné ptáčí území a obecné chráněné území. V současnosti se na Slovensku nachází 9 národních parků a 14 chráněných krajinných oblastí.

Obr.7.40 Národní parky a chráněné krajinné oblasti Slovenska

Mezi nejstarší chráněná území na Slovensku patří přírodní rezervace na ochranu původních lesních komplexů. Již v roce 1895 byly vyhlášeny dvě rezervace, a to Ponická dубrava v obci Poniky na Banskobystricku a rezervace Příboj v okrajové části Banské Bystrice. Soustavu chráněných stromů tvoří na území Slovenska téměř 500 chráněných stromů a jejich skupin, včetně stromořadí. Nejčastějšími chráněnými areály jsou arboreta (Kysihýbel, Mlyňany, Borová hora, Hrádcké arborétum a Banskoštiavnická botanická zahrada). V současnosti je na celém území Slovenska známo více než 5100 jeskyní. Nejvíce jeskyní je ve Slovenském krasu, Nízkých Tatrách a Spišsko-gemerském krasu. Nejvýznamnější jsou vyhlášeny jako NPP (44 jeskyní a propastí). Většina jeskyní je součástí větších chráněných území (NP a CHKO). Seznam chráněných nerostů a zkamenělin zahrnuje 12 nerostů poprvé pro vědu popsanych z území Slovenska, dále 61 významných nerostů, vyskytujících se vzácně na lokalitách na Slovensku, které mají evropský význam.

První biosférická rezervace na Slovensku byla vyhlášena na území NP Slovenský kras. Jedná se o komplex typického krasového reliéfu. BR Tatry je ukázkou vysokohorského systému s typickými formami glaciálního reliéfu, vyvinutou výškovou stupňovitostí vegetace a vysokou biodiverzitou. BR Polana se nachází na území, kde se vytvořila jedna z největších

sopečných kalder v karpatském pásmu. Trilaterální biosférickou rezervací jsou Východní Karpaty s měkce modelovaným reliéfem na paleogenních flyšových souvrstvích. Jsou zde rozsáhlé pralesovité komplexy minimálně narušené činností člověka.

Lokality evropského významu jsou vyhlašované na ochranu ohrožených typů biotopů a biotopů ohrožených druhů rostlin a živočichů. Na území Slovenska se jedná o 66 typů biotopů, 50 druhů rostlin a 138 druhů živočichů.

V současnosti jsou na Slovensku zřízené tři geoparky: Banskobystrický geopark, Banskoštiavnický geopark a Novohradský geopark (Novohrad – Nógrád geopark). Připravované jsou Sandbersko – pajštúnsky geopark v širším okolí Bratislavy a Zemplínsky geopark, v projektovém záměru je Geopark Malé Karpaty.

Z mnoha kulturně-historických a přírodních pozoruhodností jsou na listinu světového dědictví zapsány v rámci kulturního dědictví Rezervace lidové architektury Vlkolínec, národní kulturní památka Spišský hrad s okolními historickými obytnými stavbami - Spišská Kapitula, Spišské Podhradie, Kostel Ducha Svatého v obci Žehra, Historická městská rezervace Banská Štiavnica se sousedními technickými památkami (zejména 23 vodních nádrží - tajchy) a Bardejovská historická městská rezervace včetně židovského předměstí. Z přírodního dědictví jde o jeskyně slovenského a Aggteleckého krasu, ke kterému byla přidána Dobšinská ledová jeskyně, včetně Stratenské jeskyně a jeskyně Psie diery. V roce 2007 byly na seznam přidány i karpatské pralesy v Bukovských a Vihorlatských vrchách na východě Slovenska.

Obr.7.41 Lokality světového dědictví na Slovensku

Velký rozkvět zažil především cestovní ruch. K dispozici návštěvníkům jsou mnohé historické památky, umělecké festivaly, přírodní krásy či minerální a termální prameny. *Vysoké Tatry* poskytují atraktivní podmínky pro cestovní ruch, od odpočinkové rekreace po náročnou turistiku, horolezectví a hlavně pro zimní sporty. Dlouholetou tradici mají klimatické lázně (*Štrbské pleso*, *Starý Smokovec*). *Nízké Tatry* jsou velmi vhodné pro letní turistiku, rekreaci a zimní sporty. Největším střediskem jsou *Donovaly*. Světoznámá je *Demänovská ledová jeskyně*. Vynikající přírodní krásy jsou soustředěny ve *Slovenském ráji* v Rudohoří. V morfologicky členitém terénu jsou krasové kaňony a doliny, velkou pozoruhodností je *Dobšinská ledová jeskyně*. Podobné atraktivity jsou ke shlédnutí ve *Slovenském krasu*, který je členěn několika kaňonovitými údolí do plošin, z nichž

nejrozsáhlejší je Silická planina. Pozoruhodné jsou jeskyně *Domica*, *Gombasecká* a *Radovská* a hluboké propasti planiny.

Slovensko bylo odedávna jedním z evropských center hornictví. Ve středověku zásobovalo okolní země mědí z ložisek v okolí *Banské Bystrice* (Špania dolina) a až do novověku drahými a barevnými kovy a železem (Banská Štiavnica, Hodruša, Kremnica, Rudohoří). V současné době je na listině světového dědictví *Banská Štiavnica s okolím*.

Z měst je na prvním místě třeba jmenovat *Bratislavu* s památkovou rezervací s hradem. V areálu města je impozantní zřícenina hradu *Devín* nad soutokem Moravy a Dunaje. K nejkrásnějším městům patří bývalé královské horní město *Banská Bystrica*. Mezi prvořadě památky patří *Trenčanský hrad*, pod kterým je na skále latinský nápis z roku 179 – památka na římský tábor Laugaricium. K atraktivnosti krajiny přispívají četné zříceniny hradů, jako *Strečno*, *Lietava*, *Súlov* či *Vršatec*, národní kulturní památka *Oravský hrad* a *Spišský hrad*. Z dalších architektonicky zajímavých měst lze uvést lidovou architekturu a folklór ve *Ždiaru*, městskou památkovou rezervaci *Kežmarok*, centrum slovenského národního života v době nejsilnější maďarizace *Turčianský Martin*, *Levoču* s proslulým dřevěným oltářem mistra Pavla, *Spišskou kapitulou* (část obce Spišské Podhradie) s románskou katedrálou sv. Martina z poloviny 13. století, městskou památkovou rezervaci *Bardejov*, gotické jádro *K ošic*, „Slovenský Řím“ *Trnavu* či kdysi centrum panovníka Velké Moravy knížete Pribiny *Nitru*.

Pokrok v turistické infrastruktuře je markantní. Spojíme-li jej s tradičně výbornou kuchyní a progresivními novinkami typu termálních aquaparků, je zde atraktivní komplexní produkt, jenž je zejména díky geografické i jazykové blízkosti velmi konkurenceschopný i vůči zavedeným alpským střediskům.

Doprava na Slovensku má do značné míry moderní strukturu, avšak především důsledkem členitého terénu je dopravní síť relativně řídko rozložená. Nejrozsáhlejší je zejména silniční síť. Téměř polovina železničních tratí je elektrifikovaná. Významným dopravním uzlem je především Bratislava, zejména díky své poloze na řece Dunaji, letišti, napojení na silniční a dálniční síť a blízkosti k maďarským i rakouským hranicím. Dalšími významnými silničními i železničními uzly jsou Košice, Zvolen a Žilina. Vedle Bratislavy je významným přístavem také Komárno. Rychle roste podíl letecké dopravy. K roku 2012 bylo na Slovensku na 37 letišť, z toho 19 se zpevněnou přistávací plochou. Významná mezinárodní letiště se nacházejí v Bratislavě a Košicích.

7.5.5 MAĎARSKO

Maďarská republika je vnitrozemský stát ležící ve střední Evropě (obr.7.35). Maďaři, vedení Arpádem, přišli do Evropy koncem 9. století. Od té doby jsou nedílnou součástí Evropy.

Nejstarší obyvatelé na území dnešního Maďarska žili již před téměř půl milionem let. Dalšími obyvateli se později stali i Keltové, Římané, ale také Ilyrové. Římané zde zřídili provincii *Pannonia* a ve východní části Maďarska a severního Rumunska provincii *Dacia*. Germánské kmeny vytlačily Římany koncem 5. století. Na konci prvního tisíciletí byla země obydlena uherskými kmeny. Ve středověku na tomto území vzniklo Uherské království. Od 16. století bylo ohrožováno a načas i vyvráceno Osmanskou říší. Turecká vojska obsadila nížinu a postoupila až k Vídni, kde byla poražena. V 17. století se Uhersko postupně stalo součástí Rakouské monarchie. Po vyrovnání v roce 1867 vzniklo Rakousko-Uhersko. Po rozpadu Rakouska-Uherska v roce 1918 byla v uherské části vyhlášena republika. Roku 1919 se moci na tři měsíce chopili komunisté, kteří vyhlásili Maďarskou republiku rad. Bylo obnoveno uherské království, jehož hlavou se admirál Miklós Horthy. 4. června 1920 bylo Maďarsko velmocemi přinuceno podepsat Trianonskou smlouvu, která určila poválečné

uherské hranice. V předvečer druhé světové války Maďarské království udržovalo orientaci na Itálii a nověji i na nacistické Německo, od čehož si slibovalo získání ztracených území. Po rozbití Československa Hitlerem v březnu 1939 zabralo Maďarsko i celou Podkarpatskou Rus. Po druhé světové válce vznikla druhá Maďarská republika, která již byla v sovětské sféře vlivu. Protivládní povstání v roce 1956 bylo potlačeno. Po pádu komunismu bylo v Maďarsku, v zásadě poprvé v jeho dějinách, ustaveno demokratické státní zřízení.

Maďarsko je převážně rovinná nebo mírně zvlněná země, a to díky poloze v *Panonské pánvi*. Relativně hornaté je pouze severní pohraničí, kam zasahují *Vnitřní Západní Karpaty*. Zde v pohoří Mátra se nachází i nejvyšší bod Maďarska, hora Kékes (1015 m). Asi polovinu Maďarska na jihovýchodě a východě vyplňuje *Velká uherská nížina* se zachovalými zbytky původní středoevropské maďarské stepi, označované jako *puszta*. Hlavním tokem maďarského vodního systému je *Dunaj*, do jehož povodí celé Maďarsko spadá. Druhou nejdůležitější řekou je *Tisa*, která je osou východního Maďarska. Nezanedbatelnou část plochy Maďarska tvoří jezera. Kromě *Balatonu* (největší jezero ve střední Evropě) a *Velence* zasahuje na maďarské území stepní *Neziderské jezero* a v suchých nížinách se nachází mnoho dalších menších poloslaných jezírek. Maďarské podnebí je kontinentální s chladnými zimami a horkými léty.

Maďarsko je středně rozvinutá země, která úspěšně přešla z centrálně plánované ekonomiky v roce 1990 do rozvíjející se tržní ekonomiky. Privatizace a modernizace hospodářství po pádu komunismu proběhly bez větších problémů na rozdíl od jiných zemí východního bloku. Ekonomická situace Maďarska se v 90. letech razantně zlepšila, ale v roce 2006 a hlavně v roce 2008 dolehla na Maďarsko světová finanční krize.

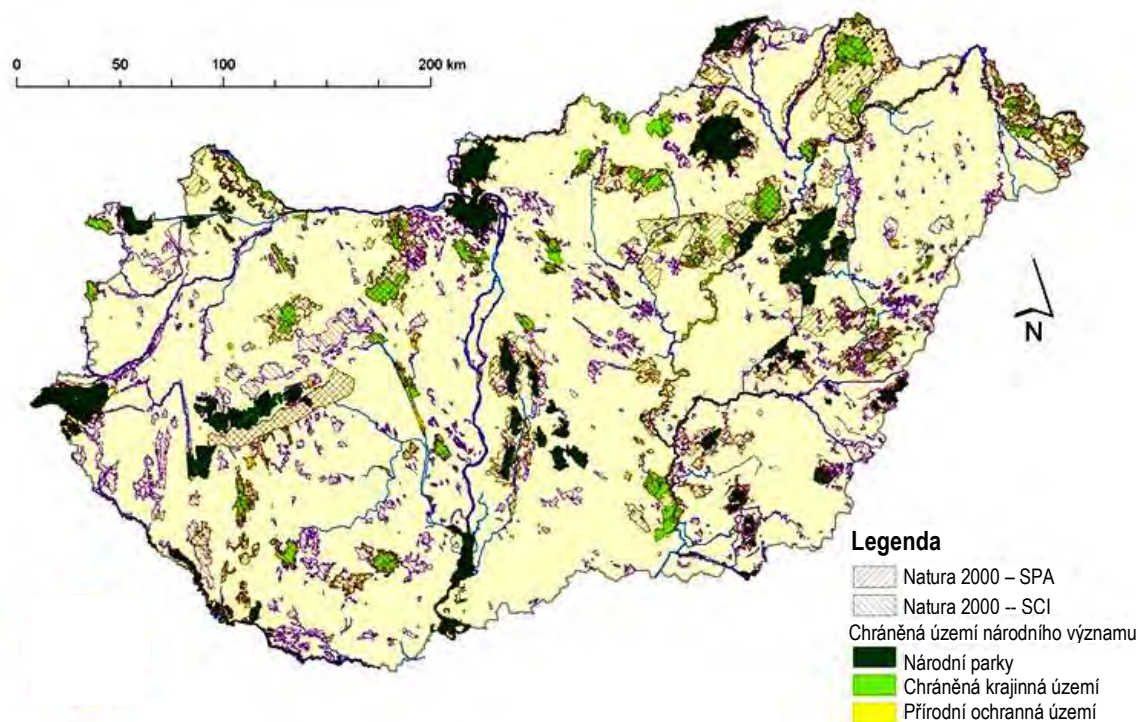
Území Maďarska leží v karpatské pánvi, jejíž pretercierní geologická struktura přináší nerosty bohaté na energii, rudy a suroviny, jako je bauxit, uhlí, lignit a vápence. Pouze omezené množství těchto nerostných surovin by mohlo být dnes ekonomicky těženo. Mnoho velkých neekonomických uhelných dolů bylo uzavřeno. Pokračuje těžba stavebních materiálů (drceného kamene, šterku a písku) a dalších průmyslových nerostů (jíly, křemelina, rašelina, perlit a křemičitany). Stále je těžen bauxit na výrobu hliníku a vedlejšího produktu gallia.

V současné době je chráněno vnitrostátními právními předpisy 10 národních parků, 38 oblastí ochrany přírody, 160 chráněných přírodních oblastí a 1 přírodní památka (obr.7.42).

Podle maďarského zákona jsou s ohledem na zvláštnost a složitou přirozenou hodnotu těchto útvarů chráněny všechny jeskyně, prameny, břehy, závrtky, alkalické jezera, kurgany (pohřební mohyly) a zemní opevnění. V současné době je takto chráněno 2845 pramenů, 876 březních úseků, 768 závrtků, 379 alkalických jezer, 1956 kurganů a 373 opevnění. Je známo kolem 4 100 jeskyní, 37 z nich je delších než 1 km a 31 je více než 100 metrů.

Oblasti Natura 2000 pokrývají 22% území země. Síť se skládá z 55 zvláštních oblastí ochrany ptáků (zajištění ochrany 78 druhů ptáků evropského významu žijících v zemi a 13 druhů, které migrují přes Maďarsko ve velkých masách).

Na území Maďarska byl zřízen první přeshraniční geopark Novohrad - Nógrád Geopark v panonské pánvi. Druhý existující je Bakony-Balaton Geopark.

Obr.7.42 Chráněná území v Maďarsku

V Maďarsku je devět lokalit a kulturních institucí, které byly zařazeny do seznamu světového dědictví UNESCO. Jsou to:

- Budapešť, včetně břehů Dunaje, Budínského hradu a Andrásyho avenue;
- Ranně křesťanská nekropole Pécs (Sopianae) ;
- Kulturní krajina Fertő / Neusiedlersee;
- Národní park Hortobágy – Puszta;
- Benediktinské opatství Pannonhalma a jeho přírodní prostředí;
- Stará vesnice Hollókő a její okolí;
- Tokajská historická vinařská kulturní krajina.

Vedle toho byla na listinu zařazena přeshraniční přírodní oblast Jeskyní Aggteleckého a Slovenského krasu.

Obr.7.43 Lokality světového dědictví v Maďarsku

Pro doplnění lze uvést, že na čekací listině je zařazeno dalších deset objektů, jako např. středověký zámek Ezstergom či poloostrov Tihany na Balatonu.

Domácí i zahraniční cestovní ruch se soustřeďuje především u *Blatenského jezera* a jeho zázemí. Nejvýznamnějšími střediska jsou *Balatonfüred*, *Tihány*, *Siofók*, *Keszthely* a *Hévíz*. V okolí Balatonu jsou rozsáhlé vinice s produkcí známých značek vín. Oblasti pahorkatin a středohor mají dobré turistické vybavení a zajímavá panoramata. Přitažlivá je krasová oblast *Aggtelek-Baradla*, která navazuje na Slovenský kras. Zajímavý je tok Dunaje mezi *Ostřihomí* a *Budapeští*, zejména hluboké údolí pod *Visegrádem*. Oblíbenou oblastí krátkodobé rekreace je *Velencké jezero*. V zemi je množství minerálních termálních vod, které jsou využívány v lázeňských střediscích. Mimořádné postavení zaujímá *Budapešť* s množstvím památek a atraktivit. Z dalších měst je přitažlivá *Šoproň*, *Ostřihom*, *Pécs*, *Eger* a *Szeged*.

Maďarská turistická infrastruktura je na dobré úrovni. Existují všechny třídy ubytování, od špičkových hotelů k turistickým ubytovnám. Neopomenutelnou součástí maďarské kultury je maďarská kuchyně. Snad nejznámějším prvkem maďarské kuchyně je paprika, která se ale rozšířila až v 17. století. Bez ní by byla nepředstavitelná gulášová polévka, perkelty, paprikáš, tokán, rybářská polévka "halászlé", nebo čabajka. Z nápojů je nejznámější maďarské víno, hlavně tokajské.

Vlaky v Maďarsku jsou obecně pohodlné, efektivní a spolehlivé. Silniční doprava, stejně jako v ostatních postkomunistických zemích, zažívá obrovský rozmach. Téměř každá obec a město je spojeno autobusovou dopravou. V zemi je 5 mezinárodních letišť (nejdůležitější je Budapešť) a 4 domácí (mimo vojenské a speciální). Důležitou dopravní cestou je Dunaj.

7.5.6 POLSKO

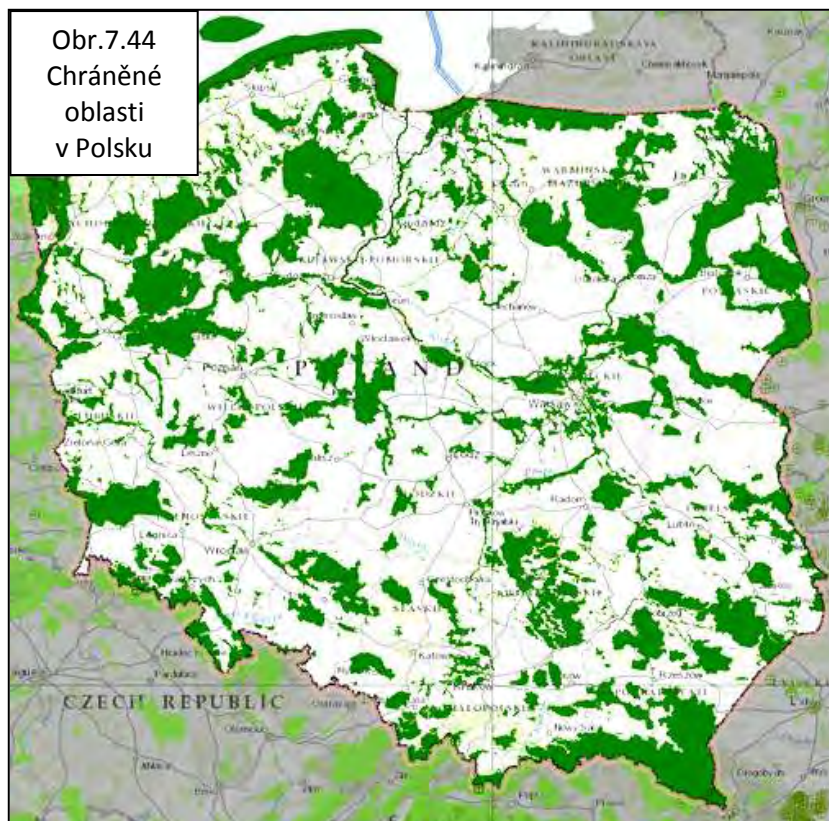
Polská republika je stát ležící ve střední Evropě (obr.7.35). Název Polsko se odvozuje od názvu kmene *Polanů*, který žil ve Velkopolsku (část Polska). Počátky polského státu a jeho christianizace sahají do 10. století. Roku 1320 nastoupil na trůn Vladislav I. Lokýtek, jemuž se podařilo sjednotit v té době rozdrobený polský stát. Roku 1385 bylo smlouvou v Krevě dohodnuto spojení polského království s litevským velkoknížectvím. K velkému rozkvětu polsko-litevského dvojstátí došlo v 16. století. To provázelo oslabování moci panovníka a velký růst vlivu početné šlechty. Posilování šlechty a vnitřní rozbroje během 17. století oslabily zemi, takže si Rusko, Prusko a Rakousko v trojím dělení rozdělily Polsko na základě vzájemné dohody. Během první světové války po obsazení většiny polského území do té doby patřícího Rusku Německem a Rakouskem bylo na tomto území zřízeno autonomní Polské království jako loutkový stát pod patronátem Centrálních mocností. Polsko opět získalo skutečnou suverenitu až v roce 1918 po porážce Centrálních mocností. Nezávislost si udrželo i v následné válce se sovětským Ruskem. Na počátku druhé světové války v roce 1939 bylo Polsko okupováno Německem a Sovětským svazem. V roce 1945 jaltská konference přijala rozhodnutí, že východní hranice Polska povede po Curzonově linii a Sovětský svaz většinu svého původního záboru ve východních oblastech osídlených převážně Bělorusy a Ukrajinci anektoval; jako „odškodnění“ byla k Polsku naopak připojena západní „nová území“ až po dnešní hranici s Německem na Nise a Odře. Po válce se Polsko pod sovětským vlivem stalo komunistickým státem. Proběhla násilná kolektivizace a znárodnování, oproti jiným státům byl však režim tolerantnější k tradičně vlivné katolické církvi. Jako přesné datum počátku tzv. „třetí republiky“ (*III Rzeczpospolita*) se uvádí vítězství Solidarity v polských (polo)svobodných volbách 4. června 1989. Po pádu režimu na konci 80. let Polsko přijalo šokovou terapii s cílem transformovat svoji ekonomiku.

Zatímco poměrně členitá jižní hranice s Českem a se Slovenskem probíhá po horských pásmech a v dějinách se prakticky neměnila, východní a západní hranice jsou teprve z roku 1945 a často probíhají v přímém směru nebo po řekách. Kromě jižních oblastí je většina státu pokryta rozsáhlými nížinami a rovinami Polské nížiny. Severní Polsko vyplňují Pomořanská i Mazurská jezerní plošina jako pozůstatek pleistocenního zalednění. Středovýchodní a jihovýchodní část tvoří nízké vrchoviny Malopolská vrchovina a Lublinská vrchovina. Jih Polska prostupuje v příhraniční pás prvohorních horských masivů Sudety (Jizerské hory, Krkonoše, Soví hory, pískovcové Stolové hory, Bystrické hory, Králický Sněžník, Rychlebské hory a Zlatohorská vrchovina). Třetihorní Karpaty zahrnují pohoří Vysokých a Nízkých Beskyd, Tatry a Bukovské vrchy.

Polsko má velmi hustou říční síť. Největší splavné řeky Visla a Odra odvádějí vodu asi z 90 % území Polska do Baltského moře. Je zde velké množství jezer a přehradních nádrží. V Tatrách leží vysoko položená jezera (plesy) ledovcového původu. Charakter podnebí je na styku kontinentálního východoevropského a oceánského střeoevropského typu. Jsou zde dlouhé chladné zimy s vydatnými sněhovými srážkami a horká vlhká léta.

V 80. letech se ekonomika Polska nacházela v důsledku neefektivní plánované ekonomiky v těžké krizi. Od pádu komunismu zažívá Polsko silný a nepřetržitý hospodářský růst. Mezi lety 1989 a 2007 polská ekonomika narostla o 177% – nejvíce ze všech zemí střední a východní Evropy. Jako jediná země EU si zachovalo růst ekonomiky i během světové finanční krize v letech 2008–2009.

Chráněná území Polska zahrnují podle definice zákona o ochraně přírody 23 národních parků, 122 chráněných krajinných oblastí, 1469 přírodních rezervací, 419 chráněných krajinných území, 72 oblastí zvláštního zabezpečení v rámci Natura 2000, více než 6 000 "ekologických lokalit", asi 33 000 přírodních památek, 9 biosférických rezervací a 13 Ramsarských lokalit. Celkově je v Polsku chráněno 32,1 % rozlohy země.

Ochrana přírody se v Polsku soustřeďuje zejména do 23 národních parků, a to: Babiogórski, Białowieski, Biebrzański, Bieszczadzki, Bory Tucholskie, Drawieński, Gorczański, Gór Stołowych, Kampinoski, Karkonoski, Magurski, Narwiański, Ojcowski, Pieniński, Poleski, Roztoczański, Słowiński, Świętokrzyski, Tatrzański, Ujście Warty, Wielkopolski, Wigierski, Woliński.

Nově jsou v Polsku zřizovány geoparky. V síti evropských geoparků je zařazen Muskau Arch (sdílený s Německem) a dále dva národní geoparky Hora Svatá Anna a Krkonošský národní park.

V Polsku je 14 lokalit světového dědictví UNESCO, z toho 13 kulturních (Dřevěné kostely v jižním Malopolsku, Hala století ve Vratislavi, Hrad Malbork, Zebrzydowska Kalvárie, Kostely míru ve městech Jawor a Svidnice, Krakov, Osvětím-Březinka, Park Mużakowski, Solný důl Wieliczka, Toruň, Varšavské staré město a Zamość) a 1 přírodní (Bělověžský prales).

Obr.7.45 Lokality světového dědictví v Polsku

Pro montánní turismus je extrémně zajímavý solný důl ve Wieliczce a Bochnii. Vzhledem k rozsáhlé hornické činnosti je třeba připomenout neolitické pazourkové doly *Sudól Krzemionki*, historické stříbro-olovo-zinkové doly *Tarnowskie Góry* a velmi důležitou těžbu černého uhlí v hornoslezské a dolnoslezské pánvi. Polsko je významným producentem mědi, stříbra, kadmia a rhenia a řady průmyslových nerostů (živec, sádra, vápno, sůl, štěrkopísek a síra).

Turisticky je nejvíce navštěvované *pobřeží Baltského moře* v oblasti Gdaňské zátoky, kde je známé letovisko *Sopoty*. Pro pobytovou rekreaci, rybolov a vodní sporty poskytuje široké možnosti *oblast Mazurských a Pomořanských jezer*. Mimořádný význam mají horské oblasti Krkonoš (*Jelenia Góra, Karpacz*) a Vysokých Tater (*Zakopané*). Ve vnitrostátním měřítku se uplatňují lázně *Krynica, Kudowa Zdrój* a *Kolobrzeg*, pro krátkodobou rekreaci

zázemí průmyslové aglomerace *Horního Slezska*. Pro návštěvníky jsou zajímavá velká města s četnými památkami a společenskými atraktivitami – *Varšava, Krakov, Poznaň, Vratislav* či *Toruň*. Hrůzy druhé světové války připomínají bývalé koncentrační tábory *Osvětim* a *Majdanek*.

Turistická infrastruktura se neustále rozvíjí. Možnosti ubytování sahají od špičkových hotelů přes penziony k prostým turistickým ubytovnám. Stravování zahrnuje mnoho krajových specialit.

Polsko mělo oproti většině sousedů méně rozvinutou silniční a dálniční síť a stereotyp „špatných polských silnic“ je starý několik století, ale tento stav se v poslední době rychle mění. Po 1. světové válce zdědilo Polsko nerovnoměrnou železniční síť. V posledních letech se rozvíjí hlavně dálková doprava a příměstská železnice. Jediným celosvětově významným letištěm je letiště Frédérica Chopina, které odbavuje polovinu všech leteckých pasažerů v Polsku, další letiště jsou Krakov-Balice, Katowice-Pyrzowice, Gdaňsk-Rębiechowo, Vratislav-Strachowice a Poznaň-Ławica. Největšími námořními přístavy jsou Gdaňsk, Gdyně, Štětín, Svinoústí a Kolobřeh. V provozu jsou trajektové linky z Polska do Švédska a Dánska. Říční nákladní doprava je provozována především na Odře.

7.6 ZEMĚ VÝCHODNÍ EVROPY A RUSKO

Obr.7.46 Země východní Evropy a Rusko

7.6.1 UKRAJINA

Ukrajinská republika je země ležící ve východní Evropě (obr.7.46). S rozlohou 603 700 km² je druhým největším státem Evropy. Nezávislost získala roku 1991 po rozpadu Sovětského svazu. Poloostrov Krym včetně města Sevastopolu byl v březnu 2014 anektován Ruskou federací. Na rozdíl od silně „proevropské“ západní části jsou však východ a do určité míry i jih Ukrajiny jazykově, kulturně a politicky orientovány spíše na Rusko.

Osídlení dnešní Ukrajiny je doloženo od 5. tisíciletí př. n. l. Ve starověku byl jih Ukrajiny periferií antického světa. Existovalo zde království Skythů, na Krymu a na pobřeží Černého moře vznikaly řecké a později gótské kolonie. Střední a severozápadní Ukrajina je pak oblastí etnogeneze Slovanů. Prvý stát v Novgorodu založil Varjak Rurik - legendární zakladatel původní ruské dynastie. Roku 882 Novgorodský kníže Oleg ovládl Kyjev a tak se na území dnešní Ukrajiny, Ruska a Běloruska zformoval první východoslovanský stát, Kyjevská Rus. Během 13. století došlo k obsazení samostatných knížectví tatarskými nájezdníky. Kyjev byl zpuštěn roku 1240 Mongoly a centrum Rusi se později přesunulo na sever. Oblast se dostala pod vliv nově zformované tatarské Zlaté hordy. V roce 1648 došlo po několika menších bouřích na Ukrajině k velkému kozáckému povstání, které vzešlo ze Zápороžské Siče a které vedl Bohdan Chmelnický. Po letech nepřetržitého válčení vznikla v roce 1667 polsko-ruská smlouva, která rozdělila ukrajinské území mezi Polsko-litevskou unii a Rusko. Při dělení Polska v letech 1772–1795 byla k Rusku připojena i většina pravobřežní (střední a západní) Ukrajiny kromě Haliče a Bukoviny, jež získala habsburská monarchie (1772). Postupně tak Ukrajina ztratila i jen náznak jakékoliv autonomie, zejména po zániku Zápороžské Siče roku 1775. Koncem 18. století byla také zlikvidována tatarská a turecká moc na jihu. 19. století bylo dobou tvrdého národnostního útlaku ze strany Ruského impéria a zároveň dobou ukrajinského národního obrození, zprvu kulturního, později také politického. Současně se rozvíjelo hospodářství, začalo se s výstavbou železniční sítě a masivní těžbou uhlí, rychle rostl Kyjev a Charkov. Ke konci první světové války a v průběhu ruské občanské války bylo na části ukrajinského území sestaveno několik ukrajinských vlád. Západní Ukrajina se v letech 1920–1921 stala součástí 2. polské republiky a v roce 1922 vznikla Ukrajinská SSR jakožto řadová republika Sovětského svazu. Ukrajina byla vystavena tvrdým zkouškám. Nejtěžší z nich byl hladomor v letech 1932–1933, který byl vyvolán násilnou kolektivizací zemědělství. V letech 1941–1944 byla Ukrajina okupována Německou říší. V průběhu druhé světové války zahynulo přibližně 7 milionů obyvatel. V 60. letech pokračovala masivní industrializace a urbanizace především východní části země. Byla zbudována kaskáda přehrad na Dněpru. 26. dubna 1986 došlo na severu země ke katastrofě černobylské jaderné elektrárny. Nezávislost země byla oficiálně vyhlášena 24. srpna 1991 současně s rozpadem Sovětského svazu. Rozklad plánovaného hospodářství a především neschopnost politiků provést skutečné ekonomické a politické reformy vedlo v 90. letech k agónii ekonomiky, která se vzpamatovala až okolo roku 2000. Ruské nepokoje na východní Ukrajině, které vypukly po svržení demokraticky zvoleného prezidenta Janukovyče, se vystupňovaly v ozbrojený konflikt mezi ukrajinskou armádou a separatistickými silami v Doněcké a Luhanské lidové republice.

Střední a východní Ukrajina zaujímá jihozápadní část rozlehlé Východoevropské roviny. Povrch je tvořen především vysočinami a pahorkatinami či náhorními plošinami přerušovanými údolními řek, která jsou typická především pro přítoky Dněstru v Podolí. Na jihu země se rozkládají rovinaté stepi. Druhá větší rovinatá oblast je tzv. Polesí při hranicích s Běloruskem. Největšími pohořími jsou Karpaty na jihozápadě země a Krymské hory na jihu Krymského poloostrova. Poloostrov Krym je se zbytkem pevniny spojen Perekopskou šíjí. Většina řek patří do úmoří Azovského a Černého moře, jen 4 % území náleží k úmoří Baltského moře. Nejvýznamnější řekou je Dněpr. Největší ukrajinská jezera jsou v Budžaku v

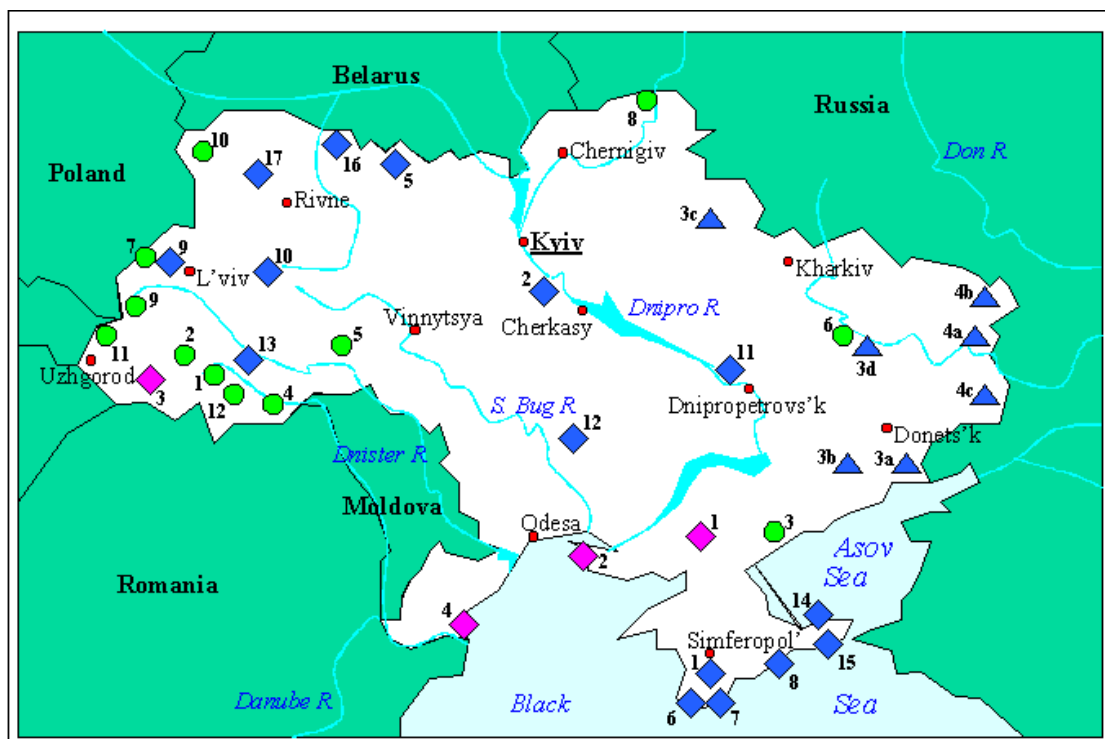
údolích *Dunaje*. Větší jezera a limany se rozkládají na pobřeží *Černého* a *Azovského moře*. Největší z nich je Dněsterský liman, největší přirozená vodní plocha Ukrajiny. Ve Volyni a Polesí je mnoho krasových jezer. Téměř celá Ukrajina náleží do mírného klimatického pásu, převládá kontinentální podnebí, pouze na úzkém území mezi Krymskými horami a Černým mořem je podnebí subtropické.

Ukrajinská ekonomika byla druhou největší v rámci Sovětského svazu. Po jeho rozpadu bylo nastoleno tržní hospodářství, jehož nástup v podobě „šokové terapie“ byl velice bolestný. Zemi postihla hyperinflace, mnoho podniků ukončilo výrobu, privatizace probíhaly neprůhledným způsobem. Situace se částečně stabilizovala po roce 1996 po zavedení nové měny, ukrajinské hřivny. V roce 2008 byla však Ukrajina těžce zasažena světovou ekonomickou krizí, v důsledku čehož se ekonomika prudce propadla, a to o více než 15%. Velkou váhu má těžký průmysl, zejména metalurgie a těžba uhlí ve válkou postiženém Donbasu, který je však technicky a technologicky zastaralý.

Ukrajinské nerostné bohatství bylo jedním z pilířů sovětské ekonomiky. Nejdůležitějším sektorem je těžba černého uhlí v oblasti Donbasu (s hlavními centry Doněck a Luhansk). V okolí města Kryvyj Rih jsou bohatá naleziště železné rudy. Mezi další nerostné suroviny Ukrajiny patří uranové rudy, galium, titan, dále chrom, nikl, bauxit, fosfáty, rutil, rašelina, ropa, sůl, grafit a mangan. V případě ropy a zemního plynu je závislá na dovozu.

Většina území Ukrajiny disponuje kvalitní a úrodnou černozemí. Mezi hlavní zemědělské produkty patří pšenice, ječmen, cukrová řepa, brambory, kukuřice, slunečnice, maso a mléčné výrobky. Chová se zde hlavně skot a prasata, důležitý je rovněž rybolov.

Ukrajina má několik kategorií chráněných oblastí Ukrajiny, a to: národní parky, biosférické rezervace, národní přírodní parky, přírodní rezervace, Ramsarské mokřady, regionální krajinné parky, Sedm přírodních divů, přírodní památky, chráněné plochy a místa výskytu vybraných druhů živočichů.

Obr.7.47 Národní parky (zeleně), přírodní rezervace (modře), biosférické rezervace (červeně)

Je nutno připomenout Černobylskou uzavřenou zónu, která má zvláštní režim s možností exkurzí.

V současnosti na Ukrajině existuje 7 lokalit, zapsaných do listiny světového dědictví. Z toho je šest kulturních a jedna přírodní (obr.7.48).

Obr.7.49 Lokality světového dědictví na Ukrajině

1 - Kyjev: katedrála svaté Sophie a související klášterní budovy, Kyjevskopečerská lávra; 2 - Lvov - soubor historického centra; 3 - Struveho geodetický oblouk; 4 - Bukové lesy Karpát; 5 - Rezidence bukovinsko-dalmatských metropolitů v Černovicích; 6 - Karpatské dřevěné chrámy v Polsku a na Ukrajině; 7 - Starobylé město Chersonésos a jeho chora (přiléhající zemědělské pozemky)

Území Ukrajiny je navštěvováno velmi nerovnoměrně: nejoblíbenější je dlouhodobě Krym s letovisky jako Jalta, Sevastopol či Sudak. Další zavedenou oblastí jsou Karpaty; hory Zakarpatské oblasti se i mezi českými turisty v posledních letech stávají téměř módou. Mezi dalšími cíli je nutno jmenovat Kyjev (s výletními plavbami po Dněpru) a další města s historickými památkami: Lvov, Černovice, Kamenev Podolský, Oděsa, Poltava, Černihiv a další.

Rozloha Ukrajiny a její poloha mezi západní Evropou, Ruskem a Černým mořem klade velké nároky na dopravní infrastrukturu. Relativně hustá a kapacitní železniční síť (o širokém rozchodu 1524 mm) čítá 23 300 km tratí, z nichž necelá polovina je elektrifikována. Na Ukrajině jsou pouze dvě standardní dálnice; 175 km úsek z Charkova do Dněpropetrovska a 18 km část M03 z Kyjeva do Boryspil. Z Kyjeva do Lvova a Oděsy vedou expresní silnice. Hojně využívána je městská hromadná doprava (MHD). Nejvýznamnější je kyjevské Mezinárodní letiště Boryspil, dále existují letiště ve městech Oděsa, Lvov, Dněpropetrovsk (resp. novým názvem Dnipro) a Charkov. Mezinárodní letiště Doněck, které bylo dokončeno krátce před mistrovstvím Evropy ve fotbale 2012, bylo v průběhu války v Donbasu zcela zničeno. Důležité námořní přístavy se nacházejí v Oděse, Sevastopolu, Kerči a Mariupolu. Lodní doprava je provozována také na řekách Dněpru a Dunaji.

7.6.2 RUSKO

Ruská federace je největší stát světa. Zahrnuje značnou část východní Evropy a téměř celou severní Asii (obr.7.46). Ruská federace je hlavním následnickým státem Sovětského svazu, který se rozpadl roku 1991.

První obyvatelé evropské části Ruska se usídlili v deltě řeky Don kolem roku 20 000 př. n. l. Až do příchodu Slovanů, kteří vtiskli Rusku jeho charakter, byly tyto oblasti střídavě ovládány různými kmeny (Skythové, Hunové, Avaři, Chazaři, Volžští Bulhaři a další). Za počátek dějin Ruska je považováno založení Novgorodu roku 862 a poté ovládnutí Kyjeva Olegem z rodu Rurikovců a založení Kyjevské Rusi. V 11. a 12. století byla Rus oslabena neustálými nájezdy kočovných turkických kmenů a byla ovládnuta Zlatou Hordou. Ta se postupně dostala do rukou muslimských Tatarů. Koncem 13. století začalo nabývat na významu Moskevské velkoknížectví. Moskevský stát se stal na Tatarech plně nezávislým až v roce 1480 za panování Ivana III., který značně rozšířil území Rusi směrem na východ. Roku 1547 se pak Ivan IV. Vasiljevič, zvaný Hrozný, nechal korunovat carem a nastolil tak tzv. samoděržaví (centralistickou absolutní monarchii). Za jeho vlády se ruské teritorium směrem na Sibiř zdvojnásobilo, což z Ruska vytvořilo transkontinentální stát. Krymský chán Devlet Giraj, podporovaný Osmanskou říší, plánoval plné dobytí Ruska, ale jejich armáda byla poražena v bitvě u Molodi, což eliminovalo hrozbu krymsko-osmanské expanze do Ruska. Rozmach ruského carství se pozastavil po vymření dynastie Rurikovců na přelomu 16.–17. století, kdy Polsko-litevská unie obsadila velké části Ruska, včetně Moskvy. Roku 1613 byl pak zvolen hlavou státu Michail I. Romanov. Carská dynastie Romanovců následně vládla Rusku až do roku 1917. V 17. století Rusko kolonizovalo většinu Sibiře. Koncem 17. století se stal ruským carem Petr Veliký, známý svými odvážnými reformami a modernizací státu. Po vítězství v Severní válce nad Švédskem (1700–1721) na jednom ze získaných území v ústí řeky Něvy založil Petrohrad, který se stal hlavním městem země. Vláda Kateřiny II. Veliké (1762–1796) pak přinesla osvícenské reformy, počátek rozvoje věd, stavbu obrovských paláců v okolí Petrohradu, územní zisky na Ukrajině a Krymu v opakovaných válkách s Osmanskou říší a zisk velké části postupně rozdělovaného Polska. Roku 1812 vpadl do země Napoleon Bonaparte, avšak jeho tažení zakončené okupací Moskvy skončilo debaklem, Napoleon byl poražen a Ruská armáda se přehnala přes Evropu až do Paříže. Hospodářsky zaostalé Rusko se začalo postupně modernizovat (roku 1861 bylo zrušeno nevolnictví, začala výstavba železnic a průmyslu), přesto nedokázalo držet krok se západními mocnostmi. Průmyslový vzestup byl vystřídán krizí na počátku 20. století. První světová válka pak přinesla rozklad státu a nejprve únorovou a následně radikálnější Velkou říjnovou revoluci, která přeměnila Rusko v socialistický stát a uvedla ho do občanské války. V červenci 1918 byl bolševiky zavražděn někdejší car ruského impéria Mikuláš II. (civilním jménem Nikolaj Romanov) a jeho rodina. 7. listopadu 1917 byla v Petrohradu ustavena sovětská vláda v čele s Leninem. V lednu 1918 byla vyhlášena Ruská sovětská federativní socialistická republika, v jejíž postupem doby pozměněných hranicích existuje dnešní Rusko. 3. března podepsalo Rusko separátní Brest-litevskou mírovou smlouvu ukončující první světovou válku, ovšem za cenu ztráty většiny Ukrajiny, Běloruska, Polska, Besarábie, Finska a Pobaltí. Země upadla do vleklé občanské války trvající až do roku 1922, kdy došlo ke spojení Ruské, Ukrajinské, Běloruské a Zakavkazské republiky. Vznikl tak Sovětský svaz. Po Leninově smrti roku 1924 se chopil moci Stalin. Probíhala násilná kolektivizace zemědělství, budování těžkého průmyslu a infrastruktury, elektrifikace země; zvyšovala se gramotnost obyvatelstva či dostupnost zdravotní péče, avšak rozvoj země probíhal za cenu likvidace odpůrců režimu a kolektivizace. 22. června 1941 hitlerovské Německo porušilo smlouvu o neútočení (pakt Ribbentrop-Molotov) a bez vyhlášení války napadlo Sovětský svaz. Začala Velká vlastenecká válka. Nacisté ovládli většinu evropské části země, která byla těžce poničena. Do léta 1944

byla většina země od okupantů osvobozena. V únoru 1945 pak proběhla na Krymu tzv. jaltská konference, kde se Stalinovi podařilo upevnit sovětský vliv na střední a východní Evropu. Po 2. světové válce je SSSR jednou ze stran tzv. studené války. Michail Gorbačov zahájil období perestrojky a glasnosti. Cílem bylo reformování SSSR, avšak skutečným důsledkem byla jeho postupná dezintegrace. 25. prosince 1991 se SSSR oficiálně rozpadla na Ruskou federaci a dalších 14 postsovětských republik. Éra Borise Jelcina je pak obdobím bolestného přechodu ke kapitalismu, privatizace, krachu velkých státních podniků, nárůstu kriminality, ztráty super-velmocenského postavení a velmi pomalému a problematickému etablování demokracie, která v Rusku nemá tradici. 31. prosince 1999 prezident Jelcin oznámil svůj odchod z politiky a pověřil výkonem prezidentských pravomocí předsedu ruské vlády Vladimíra Putina. S restrukturalizací hospodářství vznikla vrstva extrémně bohatých a extrémně chudých obyvatel. Státní rozpočet začal dosahovat přebytků a postupně docházelo k růstu HDP, průmyslové a zemědělské produkce, rozvoji stavebnictví, růstu reálných příjmů obyvatel a ke snižování inflace. V roce 2008, kdy se stal prezidentem Dmitrij Medveděv, však země začala čelit globální ekonomické krizi; Na konci roku 2008 a počátkem 2009 se výrazně snížily ceny ropy. Pro Rusko to představuje významný problém, protože export ropy je jedním ze základních pilířů současné ruské ekonomiky. Akciové trhy v Rusku zkolabovaly, příjmy se snížily a začala výrazně stoupat nezaměstnanost.

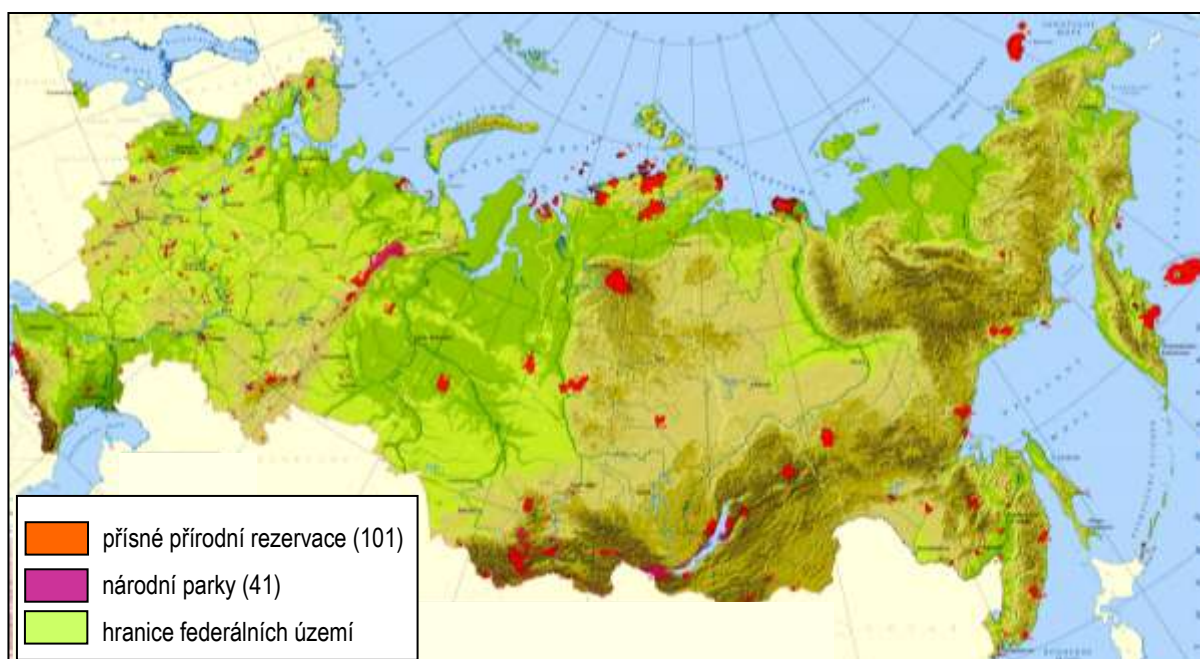
Ruská federace je největším státem na světě, celková rozloha činí přibližně 17 milionů km². Reliéf je převážně rovinný, mimo pohoří Ural, které tvoří hranici mezi evropským Ruskem a Sibiří a Kavkaz s nejvyšší horou Elbrusem (5642 m). Na východ od Uralu leží jedna z největších nížin světa Záposibiřská rovina, protékána veletoky Obu s Irtyšem a Jenisejem. Nejvyšší je Altaj s četnými ledovci na západě, který zasahuje na území čtyř států. Z Altaje vybíhá na východ horské pásmo Sajan a na mongolské hranici vrcholí Východní Sajan. Na severovýchod od něj jezero Bajkal s hloubkou 1637 m představuje největší zásobárnu sladké vody na světě a zároveň jedinečný ekosystém. Za Bajkalem se na rozsáhlém území střídají náhorní plošiny (Vitimská, Aldanská) s dlouhými horskými hřbety (Jablonový, Stanový) až k Ochotskému moři. Nejvýchodnější Čukotské pohoří prostupuje poloostrov Čukotka, kterou necelých 100 km široký Beringův průliv dělí od Aljašky. Podél Beringova moře se na jihovýchod táhne Korjacké pohoří, které na Kamčatském poloostrově přechází v pohoří oddělené sníženinou řeky Kamčatky od pásma vysokých a činných sopek lemujících tichomořské pobřeží.

Ruskou federaci obklopují moře tří světových oceánů – Severního ledového, Tichého a Atlantického. Moře Severního ledového oceánu jsou poměrně mělká a po většinu roku je pokrývá souvislá vrstva ledu. Největší řekou Ruské federace je Jenisej, nejdlejší Ob spolu s Irtyšem, které společně tvoří sedmou nejdlejší řeku světa. Všechny tři náleží do úmoří Severního ledového oceánu, společně se Severní Dvinou, Pečorou, Lenou, Janou, Kolymou. Největším přítokem Tichého oceánu je Amur. K úmoří Atlantiku patří Don a Dněpr (na ruském území pouze horní tok); řeka Ural a hospodářsky nejvyužívanější Volha ústí do bezodtokého Kaspického moře. Mezi známé řeky patří také Moskva, protékající hlavním městem, a Něva, v jejímž ústí do finského zálivu byl vystavěn Petrohrad. V Rusku se nachází také mnoho jezer rozmanitého původu a velikostí. Největší z nich je slané (brakické) Kaspické moře, ze sladkovodních je nejvýznamnější jezero Bajkal, zároveň nejhlubší jezero světa (1637 m). Na severozápadě země leží jezero Ladožské, Oněžské, Čudské a další. Během 20. století bylo zbudováno také množství přehradních jezer, zejména na Volze, Angaře a dalších řekách.

Ruská federace je rozsáhlou zemí, a proto je zde několik rozdílných klimatických oblastí – podnební polární, subpolární, mírný a subtropický pás. Pro počasí v severním a středním Rusku je charakteristické velké střídání teplot v průběhu roku. Jaro a podzim jsou

o něco studenější než ve střední Evropě. Na druhé straně jsou zimy podstatně chladnější a to nejen na severu, ale také v centrálním Rusku. Na jihovýchodě, tedy v oblasti stepí jsou velmi nízké teploty v zimě a naopak velmi vysoké v létě, kdy také málo prší. Na černomořském pobřeží jsou zimy mírné a léta příjemně teplá. Pro oblast Sibíře jsou typické velice nízké teploty v zimě, léta jsou krátká a četnými srážkami. Celá Sibiř a Dálný východ se nacházejí v pásmu věčné zmrzlé půdy, která působí značné problémy při výstavbě.

V Rusku existují následující kategorie chráněných oblastí: 101 státních přírodních rezervací včetně 40 biosférických rezervací, 41 národních parků, přírodní parky, státní přírodní útočiště, přírodní památky, dendrologické parky a botanické zahrady a zdravotní oblasti a zdravotní střediska. Další chráněné oblasti zahrnují světové dědictví UNESCO, městské a regionální parky, Ramsarské mokřady mezinárodního významu, ruské kulturní památky a historické budovy a zahrady (např. Císařské ruské paláce a jejich krajinné parky).

Obr.7.50 Velmi chráněná území v Rusku

Na listině světového dědictví UNESCO je v Rusku je 26 lokalit, z toho 16 kulturních a 10 přírodních (obr.7.51). Na předběžném seznamu je navrženo dalších 10 lokalit.

Geoparky jsou v Rusku ve stadiu příprav a diskuzí. První geopark v Rusku pod záštitou UNESCO se může objevit v okrese Salavat v Bashkortostanu, nebo v oblasti, která zaujímá pravý břeh řeky Volhy z ústí svého přítoku, řeky Svijaga, na jižní hranici Tatarstanu a pravý břeh řeky Kama od ústí k severovýchodní hranici Tatarstanu. V rámci projektové přípravy je řada dalších oblastí.

Rusko má největší zásoby přírodních zdrojů – nerostných surovin, ropy, zemního plynu, dřeva a pitné vody. Má největší rezervy zemního plynu na světě, druhé největší zásoby uhlí a osmé největší zásoby ropy. Má také mj. velké zásoby zlata, diamantů a titanu. Hlavními těženými surovinami jsou zemní plyn, ropa, hnědé uhlí a nikl. Vedle toho produkuje mnoho dalších nerostných surovin, jako železnou rudu, hliník, antimon, arsen, azbest, bór, kadmium, kobalt, měď, olovo, wolfram, uran, vanad, germanium, zlato, platina, stříbro a jiné.

Obr.7.51 Lokality světového dědictví UNESCO v Rusku

Turismus má v Rusku velký význam a ročně zemi navštíví na 28 milionů turistů. Mezi hlavní destinace patří Moskva a Petrohrad. K nejlákavějším turistickým místům se řadí Chrám Vasila Blaženého, Rudé náměstí, Kreml a Katedrála Krista Spasitele. Dobrodružní cestovatelé se vydají Trans-sibiřskou magistrálou, která směřuje z Moskvy do Vladivostoku, nebo se vypraví na plavbu po řece Volze. Milovníci tepla zavítají často na pláže u Černého moře a lyžaři si přijdou na své v lyžařských střediscích na Předkavkazí.

Ubytování v Rusku může být pro zahraničního turistu velký problém. Ve velkých městech se nachází mnoho hotelů, jejichž kvalita může, ale nemusí být obdobná jako i nás. Najdete zde pokoje té nejvyšší úrovně, ale stejně tak i té nejnižší. Levnější hotely zase nemají úroveň, bývají špinavé a s nedostatečnými službami. V odlehlejších koutech Ruska nebo v menších městech je pak už úplný problém se slušně ubytovat. Ruská ubytovací zařízení spadají do tří hlavních kategorií: ubytovny s pokoji pro 2 – 6 osob, mezinárodní hostely s 2–4 lůžkových pokoji a hotely, které se rozlišují na business (přestavěné) nebo classic (původní). Existuje několik málo kempů, v některých národních parcích lze si pronajmout bungalov nebo stan. Také některé hotely mají vyhrazená místa pro stany, karavany a přívěsy.

Ruská kuchyně je velmi pestrá a zdravá. Základem je maso, kde převládá především hovězí, telecí, vepřové, zvěřina a ryby a nejrůznější mořští živočichové. Mezi nejčastější ruská jídla patří kaše z různých druhů obilovin. Tradičně se v zemi pěstuje pšenice, ječmen, žito, jáhly a pohanka. V ruské kuchyni se hojně vyskytuje zelenina. Pokrmy, se kterými se nejčastěji setkáte, jsou pirožky, polévka boršč, šašliky nebo světoznámý hovězí Stroganov. Mezi nejznámější ruské alkoholické nápoje patří bezesporu vodka, ale také pivo a čaj.

Rusko má po Spojených státech druhou největší železniční síť na světě, Železnice používají širší rozchod 1520 mm. Transsibiřská magistrála z Moskvy do Vladivostoku je nejdelší železniční trať na světě. Nejčastějším druhem městské dopravy jsou autobusy, trolejbusy, tramvaje a taxislužba, metro využívá sedm měst Ruska a tzv. systém *Metrotram* další tři. V roce 2006 mělo Rusko 755,000 km zpevněných silnic, z nich nejdůležitější jsou tzv. Ruské federální dálnice. Hlavními ruskými námořními přístavy jsou: Rostov, Novorossijsk, Astrachaň, Machačkala, Kaliningrad, Petrohrad, Archangelsk, Murmansk, Petropavlovsk-Kamčatskij a Vladivostok. Vzhledem k obrovské rozloze země je velmi významná letecká doprava. Ze 140 letišť je většina v evropské části státu.

7.7 ZEMĚ JIHOVÝCHODNÍ EVROPY

Obr.7.52 Země jihovýchodní Evropy

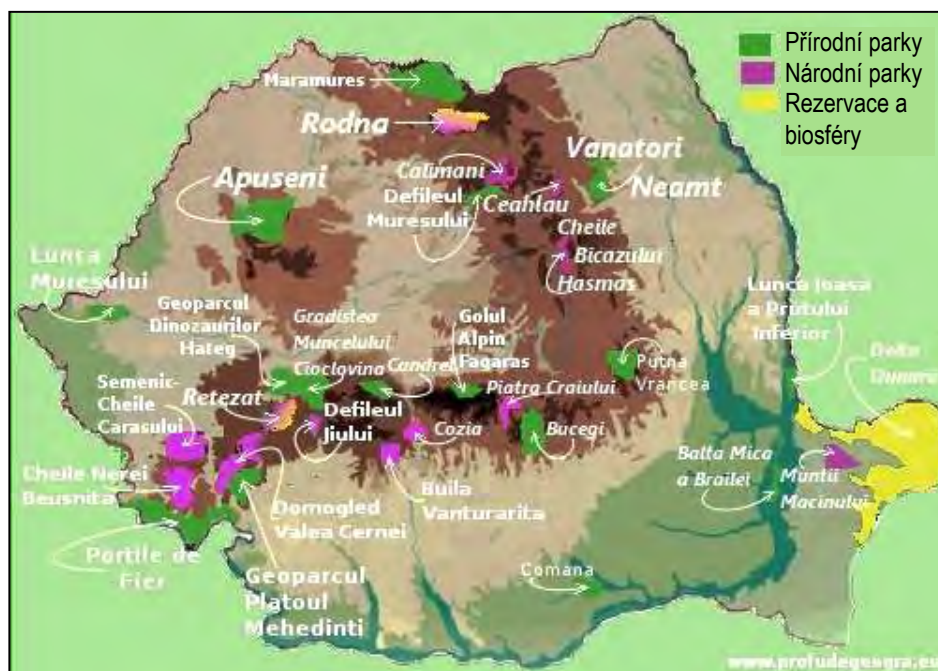
7.7.1 RUMUNSKO

Rumunsko je stát ležící z větší části na Balkánském poloostrově v jihovýchodní části Evropy (obr.7.52). Po první světové válce se Rumunsko rozšířilo o Sedmihradsko, Bukovinu a Besarábii, čímž vzniklo tzv. Velké Rumunsko.

Původní obyvatelé Dákové byli poraženi v roce 106 Římany. Ve středověku bylo Rumunsko rozděleno do tří knížectví. První dvě, Valašsko a Moldávie, byla od 16. století závislá na Osmanské říši, Sedmihradsko bylo zprvu součástí Uher. Samostatné Rumunsko vzniklo roku 1878. Od roku 1881 bylo Rumunsko královstvím. Roku 1916 vstoupilo Rumunsko do první světové války na straně Dohody. V meziválečném období bylo Rumunské království součástí Malé dohody. Úzce spolupracovalo s Československem. Ve druhé světové válce Rumunsko bojovalo po boku Třetí říše. V roce 1947 byl král nucen abdikovat a odejít ze země. Rumunsko se stalo součástí komunistického východního bloku. Zahájily se rozsáhlé projekty na industrializaci chudé zemědělské země, potřebné technologie byly zajišťovány hlavně ze západní Evropy (např. Francie). Rumunsko bylo jednou ze zemí, která dokázala prosazovat do jisté míry nezávislou politiku. Diktátor Nicolae Ceaușescu byl svržen v roce 1989, odsouzen plným soudem a zastřelen. Nově nabytá svoboda otevřela staronové a problematické otázky. Země patří k nejchudším zemím "osmadvacitky", a je proto významným příjemcem mnohých rozvojových plánů.

Střed Rumunska je hornatý, dominují mu Karpaty. Pohraniční oblasti jsou tvořeny nížinami: Panonská pánev na západě, Valašská nížina na jihu a rovina kolem řeky Prut na východě. Na západě se také rozkládá pohoří Munții Apuseni.

Rumunské národní a přírodní parky, které vykazují jedinečnou rozmanitost krajiny, vegetace a volně žijících živočichů, chrání některé z největších zbývajících oblastí nedotčeného lesa v Evropě. Delta Dunaje představuje biosférickou rezervaci UNESCO a největší mokřad Evropy. Existuje 14 národních parků, 17 přírodních parků, 617 přírodních rezervací, 55 vědeckých rezervací a 234 přírodních památek. Chráněný status má asi 5,18% území (obr.7.53).

Obr.7.53 Chráněná území Rumunska

Na listině světového dědictví UNESCO je uvedeno 6 kulturních a jedna přírodní lokalita, dalších 16 objektů je uvedeno na čekacím seznamu.

Obr.7.54 Rumunské lokality světového dědictví

Z geovědního pohledu je mimořádně zajímavá delta Dunaje. Pro montánní turismus je přitažlivá oblast zlatých ložisek Rosia montana u Bradu, těžená již od římských dob, rozsáhlý solný důl Slanic Prahova (solný peň vychází na povrch, přírodní koupaliště s nasycenou solankou), oblast polymetalických ložisek v okolí Baia Mare apod.

Rumunsko má velký potenciál pro cestovní ruch, ale vzhledem ke slabé úrovni služeb pro turisty jsou příjmy z něj velmi malé. Masová je přímořská rekreace (Mamaia, Eforia, Mangalia) se spoustou hotelů a vybaveností. Rumunské hory jsou jedny z nejhezčích a naštěstí i nejopuštěnějších pohoří v Evropě. V turisticky atraktivních pohořích je možné ubytování v horských chatách, na veřejných tábořištích nebo v útulnách. Nejdůležitějším a nejznámějším střediskem zimní rekreace je Poiana Brasov, které nabízí veškerý komfort a kam směřuje své zájezdy většina cestovních agentur a kanceláří. Dalšími lyžařskými středisky jsou Paltinis nedaleko Sibiu, Predeal, Busteni a Sinaia atd

7.7.2 BULHARSKO

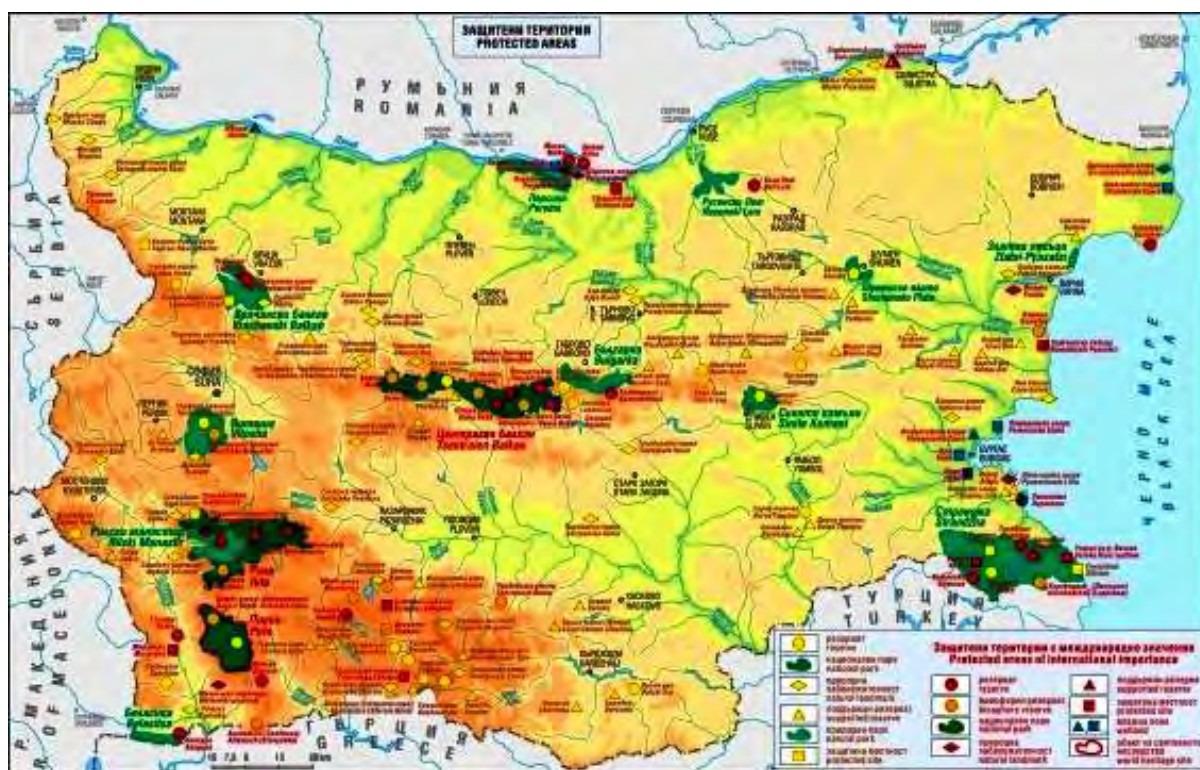
Bulharsko je stát v jihovýchodní Evropě, na Balkánském poloostrově (obr.7.52).

Nejstaršími známými obyvateli Bulharska byli Thrákové. Od 8. století před n. l. vznikaly na černomořském pobřeží početné řecké osady. Ve 4. století před n. l. spadala velká část území současného Bulharska do říše Alexandra Velikého. O tři staletí později se stalo součástí Římské říše. V 6. století vstoupili na území dnešního Bulharska první Slované. V 7. století přišli turkičtí Protobulhaři. První bulharský stát založil v roce 681 chán Asparuch. Bulharské carství zaniklo v roce 1018 a její území bylo začleněno do Byzantské říše. Samostatnost získalo Bulharsko opět v roce 1185. V roce 1396 bylo Bulharsko začleněno do Osmanské říše na téměř pět dalších století. Na konci 18. století začíná bulharské národní obrození. V roce 1878 vzniklo Bulharského knížectví. V roce 1908 vyhlásil bulharský kníže Ferdinand ve Velikém Tárnovu nezávislost Bulharska na Osmanské říši a přijal titul cara. Roku 1912 se Bulharsko zapojilo spolu se spojenci z Balkánského spolku do první balkánské války s Osmanskou říší. Po počáteční neutralitě vstoupilo na podzim roku 1915 Bulharsko do první světové války na straně ústředních mocností a vyhlásilo válku Srbsku. První světová válka končí pro Bulharsko druhou národní katastrofou. Na začátku druhé světové války vyhlásilo Bulharsko neutralitu, pod tlakem ekonomických okolností ale v roce 1941 vstoupilo do válečného konfliktu na straně nacistického Německa. V září 1944 vyhlásil SSSR válku Bulharsku a Rudá armáda vstupuje bez jakéhokoliv odporu. Konce světové války už se Bulharsko účastní na straně spojenců. Bulharsko bylo stejně jako Československo součástí východního bloku, plně loajální Sovětskému svazu. Režim vládl tvrdou rukou. Po roce 1989 procházela země procesem demokratizace směrem k parlamentní republice.

Velká část povrchu Bulharska je hornatá. Centrální částí země se táhne ve směru ze západu na východ pohoří Stara planina. Jižně od hlavního města vystupuje masiv Vitoša, jihozápad země vyplňuje mohutný horský masiv s pohořími Rila, kde je také nejvyšší hora Bulharska a také Balkánského poloostrova Musala měřící 2925 m n. m., dále Pirin a plošně rozsáhlejší Rodopy. Zhruba prostředkem Bulharska se táhne od srbských hranic na západě po Černé moře na východě pohoří Stara planina. Na sever od něj leží Dolnodunajská nížina, na jih Hornothrácká nížina. Stara planina je pokračováním Karpat a na rozdíl od Rodop patří do Alpsko-himálajského systému. Do Černého moře odvádí své vody největší řeka země Dunaj, k úmoří Egejského moře patří Marica. Podnebí má na severu ráz kontinentální, na jihu a východě středomořský.

Bulharsko je průmyslově-zemědělský stát. Hlavní průmyslová odvětví jsou hutnictví, strojírenství, chemie, textilní průmysl a potravinářství. Těží se hnědé uhlí a barevné kovy.

Seznam chráněných oblastí v Bulharsku zahrnuje 3 národní parky (Central Balkan, Pirin a Rila), 11 přírodních parků a 55 přírodních rezervací (obr.7.55). Dále existuje 16 biosférických rezervací, 11 Ramsarských mokřadů, parky a přírodní atrakce, a dále geopark Iskar-Panega - první svého druhu v Bulharsku.

Obr.7.55 Chráněné krajinné oblasti v Bulharsku

V Bulharsku se nachází devět lokalit zapsaných v seznamu světového dědictví UNESCO (obr.7.56). V současné době je uvedeno další čtrnáct lokalita na čekacím seznamu.

Obr.7.56 Bulharské lokality na seznamu světového dědictví UNESCO

V posledních letech příjmy z turistického ruchu v Bulharsku rapidně vzrostly. Přímořská letoviska (Sozopol, Nessebar, Zlaté písky, Slunečné pobřeží, Primorsko, Albena, Varna, Burgas, Kranevo a Balčik) se stávají oblíbenými pro turisty ze západních evropských

zemí i pro turisty z Česka, v zimní sezoně jsou populární lyžařská střediska Bansko v Pirinu, Pamporovo v Rodopech a Borovec v Rile.

7.7.3 NÁSTUPNICKÉ STÁTY BÝVALÉ JUGOSLAVIE

Jugoslávie byl stát existující v letech 1918–2003 na břehu Jaderského moře, s hlavním městem Bělehradem. Jednalo se o mnohonárodnostní stát jižních Slovanů. Za dobu své existence vystřídal několik forem uspořádání, často se měnila jeho rozloha, stejně jako obyvatelstvo. Jugoslávie vznikla po první světové válce, těžkou zkouškou pro ni byl konflikt o dvacet let později. Po osvobození se země přidala k socialistickému táboru, avšak uchovala si větší míru samostatnosti a vydala se na vlastní cestu k socialismu. Po válkách z přelomu 80. a 90. let se původní socialistický svazek rozpadl. Nástupnickými státy se podle obr.7.57 staly:

Obr.7.57 Nástupnické státy bývalé Jugoslavie

- 1 – Republika Slovinsko
- 2 – Chorvatská republika
- 3 – Republika Srbsko
- 4 – Bosna a Hercegovina
- 5 – Republika Černá Hora
- 6 – Kosovská republika
- 7 – Makedonská republika

První vzniklý jihoslovanský stát, který se ustanovil na území Rakousko-Uherska v listopadu 1918 se později spojil se srbským královstvím a položil tak základ společného státu jižních Slovanů. Stát nesl název Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, avšak neformálně se termín Jugoslávie užíval stále častěji.

Během bouřlivého roku 1929 se chopil moci král Alexandr I. a změnil nejen název, ale také především politické prostředí své země. Po napadení Polska Německem se silně zradikalizovaly chorvatsko-srbské vztahy a vznikl fašistický chorvatský stát. Na jaře 1941 došlo v Jugoslávii k převratu, který odstranil vládu podporující mocnosti Osy a nastolil kurz ke spojencům. Nedlouho poté byla Jugoslávie napadena Německem, království bylo obsazeno a jeho území rozděleno. Mezi četnými silami bojujícími proti fašistům a ustašovcům nakonec triumfovali komunističtí partyzáni pod vedením Josipa Tita. Těm se podařilo získat kontrolu na většině území a navíc si získat podporu spojenců, a to jak západních zemí, tak i Sovětského svazu. Nově budovaná poválečná Jugoslávie se stávala postupně krok za krokem socialistickou zemí. Komunistická Jugoslávie po druhé světové válce získala mezi evropskými zeměmi zcela unikátní postavení. V dobách studené války se tak Jugoslávie stala zemí lavírující mezi Východem a Západem. Svazek jednotlivých národů se měnil od federace ke konfederaci a postavení centrálních úřadů v Bělehradě sláblo na úkor svazových republik a oblastí. Rozpad Jugoslávie předznamenal 14. sjezd Komunistické strany, nepodařilo zabránit vyhlášení nezávislosti jednotlivých republik v polovině roku 1991. Odtržení Slovinska a Chorvatska přerostlo v ozbrojený konflikt, první na území Evropy po druhé světové válce. V národních plebiscitech dalších svazových republik zvítězily hlasy pro odtržení, takže na konci roku 1992 zbyly ve svazku jen Srbsko a Černá Hora.

Jugoslávie patřila k několika málo evropským zemím, jejichž hospodářská struktura byla značně nevyvážená. Severní republiky těžily z dobrého rozvoje z časů existence Rakousko-Uherska, jižní se naopak potýkaly s nerozvinutostí způsobenou osmanským dědictvím.

Obr.7.58 Národní parky v nástupnických státech bývalé Jugoslavie

1 – Triglav; 2 – Risnjak; 3 – Brijuni; 4 – North Velebit; 5 – Plitvice; 6 – Paldenica; 7 – Komati; 8 – Krka; 9 – Miljet; 10 – Fruska Gora; 11 – Djerdap; 12 – Tara; 13 – Kopaonik; 14 – Durmitor; 15 – Biogradska Gora; 16 – Lovcen; 17 – Skadarsko jezero; 18 – Sar Planina; 18 – Mavrovo; 19 – Pelister.

Obr.7.59 Lokality světového dědictví v následnických státech bývalé Jugoslavie

1 – Škocjanské jeskyně; 2 – Idrja; 3 – prehistorická obydlí v Igu; 4 – Historické centrum Poreče; 5 – Plitvica; 6 – Šibenik; 7 – Trogir; 8 – Split; 9 – Hvar; 10 – Dubrovnik; 11 – Gamzigrad; 12 – Studenica; 13 – Stan Ras; 14 – Patriarchate of Peč; 15 – Dečani; 16 – Gračanica; 17 – Our Lady of Ljeviš; 18 – Starý most v Mostaru; 19 – Most Mehmeda Paši; 20 – Zgoščanski Stečak; 21 – region Kotoru; 22 – Sředověké náhrobky Stečci; 23 – Durmitor; 24 – Ochridské jezero.

Chráněná území v popisovaných zemích zahrnují různé typy, od národních parků po přírodní památníky. Ve Slovinsku zahrnují jeden národní park, tři regionální parky, několik přírodních parků a stovky přírodních památek a památníky. V Chorvatsku je 444 chráněných oblastí, které zahrnují 8 národních parků, 2 přísné rezervace, 80 speciálních rezervací a 11 přírodních parků. V Srbsku existuje 5 národních parků, 12 přírodních parků, 4 přísné přírodní rezervace, 18 speciálních rezervací a 289 přírodních památek. V Bosně a Hercegovině jsou 3 národní parky a 3 přírodní parky. V Černé Hoře je 5 národních parků, 2 přírodní rezervace, 5 speciální přírodní území a 40 přírodních památek. V Kosovu jsou 2 národní parky, 11 chráněných rezervací, 1 chráněná ptačí rezervace a 99 přírodních památek. Konečně v Makedonii jsou 2 národní parky, 1 přísná rezervace, 1 přírodní park, 9 přírodních památek a 2 Ramsarské mokřady.

Ustavené geoparky jsou Papuk v Chorvatsku a Karavanky a Idrija ve Slovinsku. V diskuzi jsou další, např. Fruška Gora v Srbsku nebo Kozani v Makedonii.

Ve Slovinsku je letní i zimní cestovní ruch soustředěn především do oblastí Julských Alp a Karavanek (střediska *Vogel*, *Triglav*, *Planica*). V pohůří jsou lázně *Rotačka*, *Slatina*, *Dobrna*, *Radenci* atd. Atraktivní jsou glaciální jezera, především *Bledské* a *Bohinjské*. Při pobřeží Jadranu jsou střediska přímořské rekreace *Koper*, *Piran* a *Postorož*. Pro dopravu jsou nejdůležitější spoje do Rakouska, italského Terstu a přístavu Koper.

V Chorvatsku se mezinárodní cestovní ruch soustřeďuje na Jaderské pobřeží (*Pula*, *Rjeka*, *Zadar*, *Split*, *Makarska* atd.) a přilehlé ostrovy, z nichž jsou turisticky nejzajímavější *Korčula*, *Hvar*, *Rab*, *Lošinj* a *Vis*. V řadě středisek jsou významné kulturní památky. Na Istrijském poloostrově v *Pule* jsou antické chrámy a dodnes využívaný velmi zachovalý amfiteátr z 1. století pro 23 tisíc diváků. V *Poreči* je starokřesťanská bazilika ze 6. století. V prostoru Dalmatské riviéry je nejzajímavější *Split*, jehož historické jádro tvoří monumentální Diokleciánův palác. Zachovaný urbanistický komplex staveb ze 13. až 16. století je v *Trogiru*. Na seznamu památek UNESCO je *Dubrovnik*. Velmi atraktivní jsou *Plitvická jezera* s kaskádou vodopádů, ležící v zóně Vysokého krasu.

Bosna a Hercegovina má jediné přímořské letoviště *Neun* na trase mezi Makarskou a Dubrovnikem. Mezi zajímavá místa patří 27 m vysoké a 120 m široké *vodopády Kravice* na pravém břehu řeky Neretvy Trebužat, jedno z nejznámějších evropských poutních míst *Medjugorge*, archeologický park *Mogorjelo*, jeskyně *Badajna* s paleolitickými rytinami, rozsáhlý mokřad *Hutovo Blato* atd. Největším městem s mnoha tureckými památkami je *Sarajevo*. Z dalších měst je významná *Banja Luka*, *Mostar* se známým mostem a krásnými mešitami (bohužel zničenými během chorvatského obléhání v roce 1993), bývalé sídlo tureckých vezírů *Travnik* a nedaleké středověké město *Jajce* (sídlo bosenských králů).

V Srbsku existuje množství pamětihodností od antických dob (17 římských císařů pocházelo z nynějšího geografického území Srbska). Hlavní město *Bělehrad* má velké množství pamětihodností, např. pravoslavný chrám sv. Sávy, pevnost Kalemegdan nebo muzeum Nikoly Tesly. Hornaté východní a jižní Srbsko nabízí řadu antických a středověkých památek, západní Srbsko je ryzí národní folklór, severovýchodní hranici lemuje Dunaj s malými městečky, rybími restauracemi, středověkou pevností *Golubac* a archeologickým nalezištěm *Lepenski Vir*, územím národního parku *Djerdap*. Jedinečnou přírodní krásu představují *Železná vrata*. Délku soutěsky je 100 až 150 kilometrů a v nejužším místě má 150 metrů. V roce 1972 byla dokončena přehrada dlouhá 1200 a vysoká 63 metrů s elektrárnou. Nad ní vzniklo jezero o ploše více než 250 km², hluboké až 92 metrů. U městečka Kladovo jsou zbytky *Trajanova mostu* přes Dunaj. U obce Gamzigrad je nádherný římský palácový komplex *Felix Romuliana*, zapsaný na seznamu kulturního dědictví UNESCO.

V Černé Hoře velmi rychle kvete cestovní ruch. Hlavní turistická letoviska se nacházejí u moře, jedná se o města *Budva, Kotor, Ulcinj, Sveti Stefan, Sutomore* či *Bečići*.

Kosovo je nevelká země zničená válkou, ale s velkým turistickým potenciálem. Cestovní ruch se jí zatím vyhýbá a tak si zde můžete naplno a v naprostém klidu vychutnat atmosféru divokých hor, bohaté historie a krásných klášterů. Zapozornost stojí klášter Visoki Dečani s největším pětilodním středověkým kostelem na Balkáně.

Z Makedonie učinily dějiny pestrou směsicí islámských a pravoslavných kultur. Právě komplikovaná historie přenáší problémy i do dnešní doby. Z řady zajímavostí lze uvést zbytky antických měst *Heraclea* a *Stobi*, kláštery sv. Jovana Bigorski, sv. Nauma, cerkva sv. Georga, památky v *Prilepu, Skopji, Štipu* a *Strumici*, lázně Banjsko a Kezovica, orientální památky v Tetovu, národní park Pelister.

8. AMERICKÝ KONTINENT

Severoamerický a jihoamerický kontinent jsou z hlediska geovědního a montánního turismu zajímavé především velkým množstvím přírodních pozoruhodností, které jsou důsledkem složité geologické stavby dané jejich geotektonickou pozicí.

Z řady států, které se zde zformovaly, bude dále pozornost soustředěna na ty, které jsou nejzajímavější jednak péčí o přírodní krásy, jednak využíváním a zpracováním surovinových zdrojů.

Je nutné uvést, že právě v USA vznikla a byla realizována myšlenka zákonné ochrany nejvýznamnějších přírodních území formou národních parků. Precedentem se stalo přijetí zákona z 30.6.1864 podepsaného prezidentem Abrahamem Lincolnem, kterým bylo Yosemite údolí přiděleno Kalifornii za podmínky, že území „bude drženo pro veřejné použití, turistiku a rekreaci ... nezczitelně pro všechny časy.“

Americké státy jsou přitažlivé z pohledu geovědního a montánního turismu, neboť v nich existuje mnoho zajímavých lokalit. Jako příklad lze uvést burgesské křídlice s unikátní faunou či obrovské akumulace bituminozních písků v Kanadě, impozantní Grand Canyon řeky Colorado či největší povrchový důl Bingham canyon v USA, řadu aktivních sopek v Kordillerách a Andách, obrovská ložiska mědi v Chile nebo obrovské území amazonského pralesa.

Ze států Severní Ameriky bude pozornost zaměřena na Kanadu, USA a Mexico, ze států Střední Ameriky na Kostariku a Karibské ostrovy a ze států Jižní Ameriky na Venezuelu, Peru, Bolívii, Brazílii a Argentinu.

Obr.8.1 Americké státy

8.1. SEVERNÍ AMERIKA

Severoamerický kontinent zahrnuje tři velké státy a to Kanadu, Spojené státy americké (USA) a Mexiko. Představuje druhou nejvýznamnější oblast realizace cestovního ruchu na světě. Prostorová lokalizace turizmu je v zásadě určována vynikajícími přírodními předpoklady, které podporuje rozsáhlý systém ochrany. Počet kulturně-historických pamětihodností je malý. Tyto pamětihodnosti jsou až na výjimky v porovnání s jinými kontinenty mladé. Velký význam mají bohaté umělecké sbírky v muzeích a galeriích. Typická je vysoká kvalita materiálního vybavení a nabízených služeb.

8.1.1. KANADA

Se svými téměř 10 miliony km² je Kanada po Rusku druhý největší stát světa a země s geografickými a klimatickými extrémami. Zaujímá většinu severní poloviny severoamerického kontinentu (obr.8.2).

Obr.8.2. Mapa Kanady

Téměř čtyři pětiny severu země nejsou obývány. Více než polovina území má subarktické podnebí, s chladným létem a velmi studenou zimou. Severní část země – tzv. Barren Grounds – je pokryta tundrou na věčně zmrzlé půdě. K jihu po zóně lesotundry se rozkládá tajga – jeden z největších pásů jehličnatých lesů na světě od Aljašky po Nový Foundland. Na jihovýchodě se od oblasti Velkých jezer po pobřeží Atlantiku rozprostírají smíšené lesy a v nížinách na jihu lesy listnaté. Dále na jih je podnebí typicky kontinentální s horkým létem a studenou zimou. Nejtepleji je v jižním Ontariu v oblasti Velkých jezer. Nejměrnější zimy jsou na jihovýchodním a západním pobřeží, které má oceánické klima. Oblast prérií na jihu země byla prakticky celá přeměněna na obilnářskou zónu.

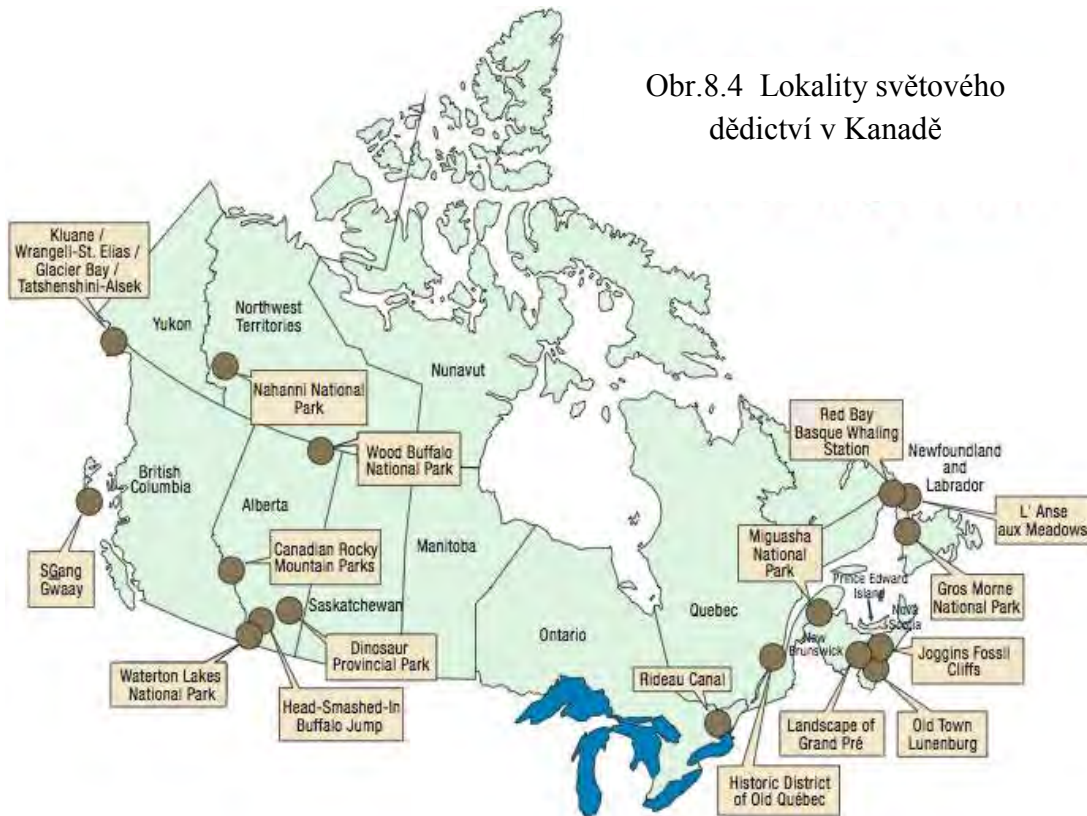
Kanada má vybudovaný rozsáhlý systém zákony chráněných národních parků, které jsou pod správou federální či provinčních vlád. V současnosti je to 42 národních parků, národních rezervací a mořských chráněných oblastí. Dvacet u nich je zapsáno na listině světového dědictví.

Kulturní a přírodní turismus je důležitou součástí kanadského hospodářství. Rozlehlá a lidmi nedotčená území lákají svou přírodní krásou jak turisty, tak rybáře, lovce, vodáky a táborníky. Letní pobytová rekreace je omezena na nevelké areály přímořských oblastí na jihozápadě s teplým podnebím, na pobřeží Nového Skotska a Nového Brunswicku a Velkých jezer. Z národních parků jsou nejzajímavější parky ve Skalnatých horách (*Banff, Jasper, Mt. Robson, Denali* apod.). Z měst jsou nejvíce navštěvovány Montreal, Toronto, Ottawa, Vancouver atd. Nejmalebnějším městem je *Quebec*, jehož stavby vycházejí ze stylu Ludvíka XIV. a XV. (počátek francouzské kolonizace). V *Ottawě* je zajímavá neogotická stavba parlamentu, pozoruhodné je Národní muzeum se sbírkami indiánského a moderního umění. Světová výstava v roce 1986 vzbudila zájem o *Vancouver*, zimní olympijské hry v roce 1988 o *Calgary*. *Toronto* se pyšní jednou z nejvyšších staveb světa CN Tower. Atraktivitou severu je město *Dawson City* na Zákonu, proslavené z dob „zlaté horečky“ na přelomu 19. a 20. století. Lokality světového dědictví jsou uvedeny na obr.8.4.

Důležitou úlohu hraje vzhledem k rozloze země doprava. Významné jsou dvě transkontinentální železnice s řadou odboček. Nejdůležitějším uzlem je Montreal. Z téměř 900 tisíc km silnic a cest je asi 35 % zpevněných. Většina automobilové dopravy se realizuje v jižní části země po dálnicích. Významná je transkanadská dálnice o délce 7700 km. Většina sídlišť na severu je dostupná jen terénními vozy a letadly. Velmi důležitá je letecká doprava. Domácí společnost zajišťuje pravidelné spojení více než stovky letišť. Velký hospodářský význam má námořní doprava (přístavy Halifax a St. John na Atlantiku a Vancouver a Prince Rupert na Pacifiku). Nejdůležitější vnitrozemská vodní doprava je po řece Svatého Vavřince.

Obr.8.4 Lokality světového dědictví v Kanadě

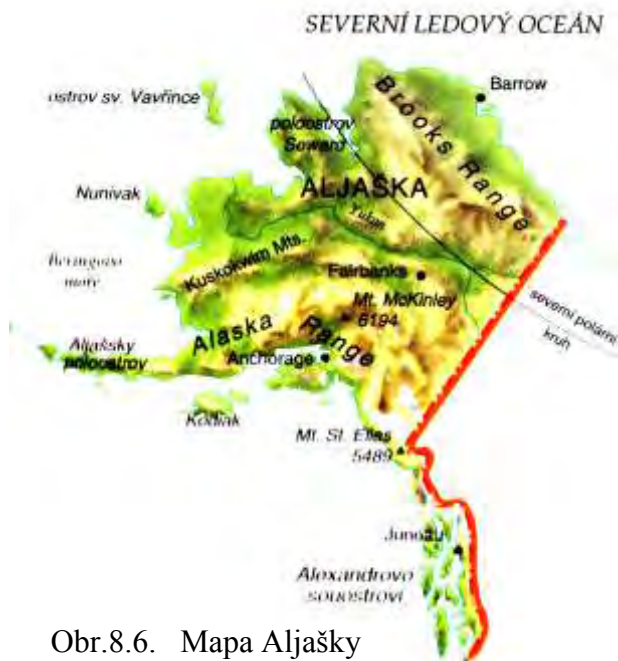
8.1.2. SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ

Spojené státy americké (USA) jsou třetí největší zemí světa. Zaujímají 40 % plochy Severní Ameriky (obr.8.5). V hlavní části USA se nachází 48 z 50 států unie.

Obr.8.5. Mapa USA (bez Aljašky a Havajských ostrovů)

Dalšími státy jsou Aljaška na severozápadním výběžku Severní Ameriky (obr.8.6) a Havajské ostrovy ve střední části Pacifiku (obr.8.7). Zámorskými teritoriemi jsou Portoriko a Panenské ostrovy v Karibiku, Guam, Americká Samoa, ostrovy Midwai a Wake v Pacifiku.

Obr.8.6. Mapa Aljašky

Obr.8.7 Mapa Havajských ostrovů

Krajina USA je velmi rozmanitá. Povrch lze dělit na pět hlavních orografických oblastí. Na východě a jihovýchodě se podél pobřeží, které je lemováno řadou ostrovů, rozkládá široká Pobřežní nížina. Atlantská nížina přechází na jihu v Missisippskou nížinu. Za

Pobřežní nížinou se souběžně s pobřežím táhne 3000 km dlouhé Appalačské pohoří. Za ním se rozkládá rozsáhlá pánev Centrální nížiny, široká až 2500 km. Na západ přechází v suchou až polopouštní oblast Velkých planin. Celou západní polovinu země vyplňuje horský systém Kordiller. V příbřežních horských pásmech je mnoho vulkánů, z nichž některé jsou činné. Podnebí je na většině území USA kontinentální, které se vyznačuje studenou zimou, horkým létem a velkými rozdíly denních teplot. Výjimkou jsou přímořské oblasti s mírným až subtropickým podnebí.

Obr.8.8 Národní parky USA

Obr.8.9 Lokality světového dědictví v USA

Z hlediska mezinárodního i domácího cestovního ruchu jsou nejpřitažlivější přímořské oblasti se subtropickým, resp. subrovníkovým podnebím (Havajské ostrovy), příhodnými plážemi, dobrou vybaveností a dopravní dostupností. U atlantického pobřeží existuje téměř souvislé pásmo *středisek jižně od New Yorku až na Floridu* (*Palm Beach, Deerfield Beach, Hollywood Beach, Miami Beach*), kde jsou podmínky nejpříhodnější. Klimatické poměry dovolují prakticky celoroční provoz. Vedle pobytové rekreace, koupání a vodních sportů poskytuje oblast řadu přírodních (rezervace *Everglades*) a společenských atraktivit. U Orlanda je zábavní park *Walt Disney World*. Značně je navštěvovaný mys *Cape Canaveral* s vesmírným střediskem J.F.Kennedyho. Přitažlivá jsou střediska na ostrovech ve Floridském průlivu (nejznámější je *Key West* s Hemingwayovým domem). Nevýhodou této oblasti jsou častá tornáda. Zhruba stejné předpoklady má oblast jihozápadního pobřeží Kalifornie se známými středisky *Long Beach, Monterey* a *San Diego*. Velmi přitažlivé jsou *Havajské ostrovy* (obr.13.4). Pověstná je pláž *Waikiki* na ostrově Oahu či pláže kolem *Lahainy* na ostrově Maui, kde kdysi sídlil havajský král. Turisty lákají vulkanické národní parky *Haleakala* na Maui a *Havajské vulkány* na ostrově Hawaii (sopka Kilauea a Mauna Loa), exotické jsou porosty tropických kultur (kokosovníky, ananasy, orchideje). Z hlediska krátkodobé letní rekreace je významná *oblast velkých jezer* při kanadských hranicích. Značná část cestovního ruchu se soustřeďuje do horských oblastí. Prakticky celoročně se využívá severovýchodní část *Appalačského pohoří* a *Sierra Nevada* v Kalifornii. Významná střediska jsou ve státech Colorado, Utah, Wyoming a Idaho (*Colorado Springs, Denver*). V letní sezóně jsou přitažlivé horské oblasti na Aljašce s málo dotčenou přírodou a množstvím lovné zvěře. V místech minerálních pramenů jsou četná lázeňská střediska. Největší tradici mají lázně v Kalifornii a na atlantickém pobřeží. V cestovním ruchu se velmi významně uplatňují přírodní atraktivity. Na prvním místě to jsou národní parky *Yellowstonský* (největší gejzírová oblast na světě s mnoha dalšími postvulkanickými projevy), *Yosemitský* (ledovci modelovaný povrch, vodopády, sekvojovce) a *Grand Canyon Colorado*. Mimořádná koncentrace erozí vytvořených útvarů je ve státě Utah (národní parky *Arches, Bryce Canyon, Zion, Capitol Reef*, památníky *Dinosaur Park, Monument Valley*) a Wyoming (národní park *Grand Teuton*, památník *Devil Tower*). Další známé národní parky jsou *Mount Rainier* a *Olympia* ve státě Washington, *Údolí smrti* v Kalifornii, *Great Smoky Mountains* na jihu Appalačských hor,

bažinaté *Everglades* na Floridě atd. Zájem turistů se soustřeďuje na chráněná území v krasových oblastech, zejména na největší jeskynní systém *Mammoth Caves* a *Carlsbad Caverns* v Novém Mexiku. Velmi navštěvované jsou národní parky na Aljašce, zejména park *Denali* s nejvyšší horou USA Mount McKinley. V domácím cestovním ruchu se významně uplatňují národní rekreační oblasti, kde je možno volně kempovat a stanovat. K nejnámějším patří *Lake Mead*, *Glen Canyon* a *Santa Monica Mountains*. Vyhledávané jsou historické památky, i když jsou s ohledem na historii USA poměrně mladé. Patří sem národní historické parky, památky a místa, národní vojenské parky a místa bitev. Atraktivní jsou i indiánské rezervace s folklorem. Objektem turistického zájmu jsou města, mezi nimiž vede *New York* se svými mrakodrapy, obchody, parky a celou řadou muzeí (Metropolitní muzeum umění, Muzeum moderního umění, Muzeum amerického umění atd.). Významná jsou města, spojená s historií USA a se vznikem federace, jako *Washington* (Bílý dům, památníky prezidentů Washingtona, Jeffersona a Lincolna, Kapitol, Arlingtonský hřbitov atd.), nebo *Springfield* (spojený s osobou prezidenta Lincolna). Předmětem zájmu je *Chicago* (tzv. Magnificent Mile, Sears Tower, Muzeum vědy a průmyslu, Muzeum historie přírody atd.), *Filadelfie*, *Detroit*, *Atlanta*, *Los Angeles*, *San Francisco* atd. Specifickým typem jsou města zábavního průmyslu, z nichž vede *Las Vegas*, *Reno* a *Atlantic City*.

Spojené státy mají nejlépe vybavenou dopravní síť na světě. Silniční síť měří více než 6 milionů km. Všechna důležitější města jsou spojena dálnicemi. Také železniční síť je nejdelší na světě. V osobní dopravě na větší vzdálenosti převládá letecká doprava, i když dálková autobusová doprava představuje dobrou a levnou alternativu. Nejdůležitější uzly vnitrostátní i mezinárodní letecké dopravy jsou *New York*, *Chicago*, *Atlanta*, *Los Angeles* atd. Pravidelné letecké spojení má téměř 850 letišť, dalších 16000 letišť slouží místní dopravě. Vnitrozemská vodní síť má k dispozici desítky tisíc kilometrů splavných řek a kanálů. Nejdůležitější cesty jsou *Mississippi* s přítokem *Ohio*, *Hudson* a jeho spojení s řekou *Sv. Vavřince* a *Velkými jezery*. Největší námořní přístavy jsou *New Orleans*, *New York*, *Houston*, *Valdez* na Aljašce, *Los Angeles* a *Corpus Christi* v Texasu.

8.1.3 MEXIKO

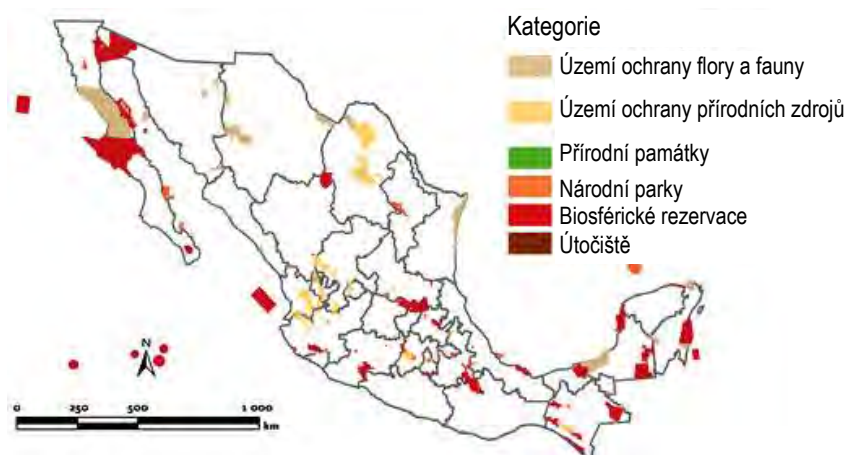
Mexiko leží v geologicky nestabilní části amerického kontinentu, což se projevuje častou sopečnou činností a zemětřeseními, zejména ve velkém vulkanickém pásu se známými činnými sopkami *Pico de Orizaba* – *Citlaltépetl* a *Popocatepetl*. Většinu území zaujímají hory a náhorní plošiny, které náleží k systému *Kordiller*. Mezi horskými pásy se rozkládá široká Mexická plošina. Široká pobřežní nížina Mexického zálivu se od hranic s USA k jihu zužuje, ale na jihovýchodě zaujímá celý poloostrov *Yucatán*.

Obr.8.10. Mapa Mexika

Mexiko věnuje značnou pozornost ochraně přírody, podobně jako USA. Celkově je v Mexiku chráněno 84 objektů. Na seznamu světového dědictví je 23 objektů, např. *Teotihuacan*, centrum *Puebla*, město *Guanajuato* a okolní doly, Národní park *Palenque*, *Chichen-Itza*, *Uxmal* atd. Nejvíce navštěvovaná je největší aglomerace Latinské Ameriky

Mexico City s četnými historickými památkami (náměstí Zocalo s metropolitní katedrálou a biskupskou svatyní a prezidentským palácem, aztécký chrámový okrsek Tlatelolco, Xochimilco proslulé svými „plovoucími zahradami“, Antropologické muzeum, Mexické muzeum, Univerzitní město, divadla, chrám Panny Marie Guadelupské atd.). Velmi atraktivní jsou zříceniny největšího a nejdůležitějšího náboženského centra klasického Mexika - chrámový komplex *Teotihuacan* s pyramidami Slunce a Měsíce poblíž hlavního města, oblast mayských staveb na Yucatánu *Chichen Itzá*, *Palenque*, *Uxmal* atd. Předmětem zájmu jsou města z koloniálního období jako *Guanajuato*, *Guadalajara* či *Taxco*. Nejznámější přímořská letoviska jsou jak na pacifickém pobřeží (*Acapulco*), tak na pobřeží Mexického zálivu na Yucatanském poloostrově, kde je vyspělé středisko *Cancún*.

Obr.8.11 Oblasti chraný přírody v Mexiku

Obr.8.12 Lokality světového dědictví v Mexiku

V souhrnu je v Mexiku 34 lokalit uvedených na listině světového dědictví UNESCO, z toho 27 kulturních, 6 přírodních a 1 smíšená.

Rozvoj silniční a letecké dopravy podnítl cestovní ruch, na němž se nejvíce podílejí Američané. Z Mexico City vedou do všech velkých měst v okolí dálnice. Železniční síť je vzhledem k nepříznivému terénu málo výkonná. Letecké spojení existuje mezi více než 50 městy. Mezinárodní letiště jsou v Mexico City, Monterrey, Guadalajaře a Acapulcu.

8.2. STŘEDNÍ AMERIKA A KARIBSKÁ OBLAST

8.2.1. KOSTARIKA

Ze zemí Střední Ameriky je dnes ve středu zájmu Kostarika, která je velmi přitažlivá nejen svými přírodními krásami, ale i tím, jak velkou pozornost věnuje cestovnímu ruchu a ochraně přírody (obr.8.13). Zhruba 18 % území Kostariky tvoří národní parky a rezervace, dva parky jsou zapsány na seznam světového dědictví. V současné je to celkem 34 objektů. Právě aktivní vulkány Irazú, Poás a Arenal, které jsou dobře přístupné autem, jsou v centru zájmu turistů, spolu s oblastmi tropického deštného pralesa, návštěvami chráněných území a plážemi Pacifiku a Karibiku. Na listině světového dědictví je zapsána 1 kulturní a 3 přírodní lokality.

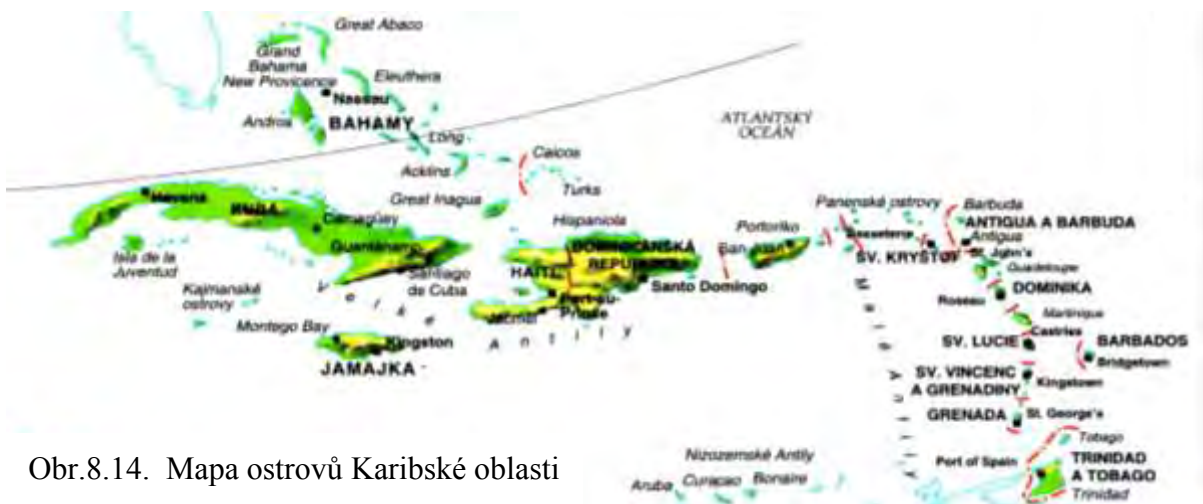

Obr.8.13 Mapa zemí Střední Ameriky

Dopravní poměry nejsou dobré. Silniční síť je soustředěna hlavně v Centrálním údolí. Z hlavního města San José vede dobrá silnice na východ do přístavu Limón a na západ do Puntaneras, stejně jako jediná železnice. Zemí probíhá panamerická dálnice v nepříliš dobrém stavu. V hlavním městě je mezinárodní letiště, k pravidelnému spojení slouží 12 dalších letišť.

8.2.2. OSTROVY AMERICKÉHO STŘEDOMOŘÍ

se staly významnou oblastí koncentrace cestovního ruchu. Mezinárodní cestovní ruch se rozvinul na ostrovech Velkých Antil, Malých a Holandských Antil a Bahamách.

Obr.8.14. Mapa ostrovů Karibské oblasti

Atraktivita ostrovů se opírá o velice příznivé přírodní podmínky, především velmi příjemné klima (zimní teploty kolem 20-25 °C, v létě kolem 30 °C jsou zmírňovány mořskými větry, nádherné pláže s jemným pískem, průzračná voda s bohatou faunou, tropická vegetace atd. Materiální vybavení a kvalita služeb jsou na vysoké úrovni. Kromě Kuby jsou ostrovy navštěvována především turisty z USA, ale i z Evropy. Největší návštěvnost je na Bahamách, Jamaice, Bermudách, v Portoriku, Dominikánské republice a na řadě ostrovů Malých a Holandských Antil (obr.8.14).

Na ostrovech je 18 lokalit zapsaných na listinu světového dědictví UNESCO (z toho 9 na Kubě).

8.3. JIŽNÍ AMERIKA

Jihoamerický kontinent, který představuje jednu z částí prakontinentu Gondwana rozpadlého počátkem křídy, je z větší části tvořen starou platformou s guyanským štítem na severu a brazilským ve středu, které jsou na západě obklopeny pásebným pohořím And – tj. nejmarkantnějším morfologickým prvkem ve státě (obr.8.15). Je to nejdelší souvislé pásebné pohoří světa, 7500 km dlouhé a 200-700 km široké. Díky zeměpisnému rozšíření a velkým nadmořským výškám zahrnuje největší spektrum krajinných typů ze všech světových velehor. Za zmínku stojí, že výzkum And zahájil v letech 1801-1802 Alexander von Humboldt.

Obr.8.15. Mapa Jižní Ameriky

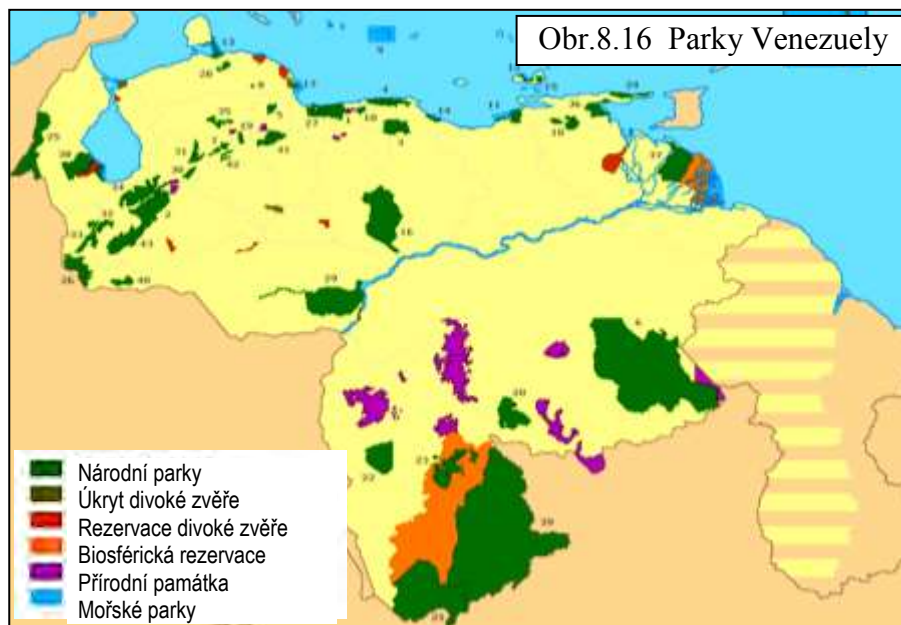
V Andách je známo asi 50 činných a 40 vyhaslých sopek. Nejvyšší je Volcano Guallatiri (6060 m). Andy v zásadě tvoří dvě pásma a to západní (Cordillera Occidental) a východní (Cordillera Oriental), v Kolumbii, Peru a Bolívii k nim přistupuje ještě střední pásmo (Cordillera Central). Nejvyšší horou And a celé Jižní Ameriky je Aconcagua (6959 m). Vznik a vývoj And byl podmíněn podsouváním oceánské litosférické desky Nasca pod pevninskou jihoamerickou desku. Celkový výškový rozdíl mezi vrcholy And a dnem hlubokovodního Peruánsko-chilského neboli Atacamského příkopu je cca 14 tisíc m.

Stále více zemí Latinské Ameriky a jejich turistické organizace a společnosti sektoru pohostinství a letectví realizuje možnosti cestovního ruchu. Projevuje se profesionální přístup turistických organizací s místními komunitami ve smyslu obecně udržitelné turistické politiky přinášející zisky v dlouhodobé perspektivě. Přesto, že Latinská Amerika silně závisí na domácím cestovním ruchu, stále větší zájem vykazují podle Latin America Travel Association (LATA) i mezinárodní turisté. Je skutečností, že mnoho Evropanů nyní zařazuje destinace Latinské Ameriky do svého programu.

Ze zemí Jižní Ameriky jsou dále uvedeny pouze ty, které přitahují ve větší míře zájem turistů.

8.3.1. VENEZUELA

Venezuelu tvoří tři územní celky. Na severozápad zasahuje velehorské pásmo And. Hlavní pásmo Cordillera de Mérida na západě přesahuje 4000 m. Na východ pokračuje Pobřežní Kordillerou. Mezi nimi leží močálovitá Maracaibská nížina. Na jihovýchodě leží Guayanská vysočina s četnými stolovými horami (tepui) s mnoha endemity, ze kterých stékají vodopády (mezi nimi nejvyšší je Angelův vodopád 978 m vysoký). Mezi vysočinou a Kordillerami leží rozsáhlá nížina povodí Orinoka. Zajímavostí je řeka Casiguiare, jejíž vody tekou jak do Orinoka, tak do Rio Negra (přítoku Amazonky).

1 – Henri Pittler; 2 – Sierra Nevada; 3 – Guatopo; 4 – El Ávila; 5 – Yurubi; 6 – Canaima; 7 – Yacambú; 8 – Cueva Quebrada del Toro; 9 – Archipiélago Los Roques; 10 – Macarao; 11 – Mochima; 12 – Laguna de la Restinga; 13 – Médanos de Coro; 14 – Laguna de Tacarigua; 15 – Cerro El Copey; 16 – Aguaro-Guariquito; 17 – Morrocaiy; 18 – El Guácharo; 19 – Terepaima; 20 – Jaua-Sarisariñama; 21 – Serranía de La Neblina; 22 – Cerro Yapacana; 23 – Duida-Marahuaca; 24 – Península de Paria; 25 – Sierra del Perijá; 26 – Taná; 27 – San Esteban; 28 – Sierra San Luis; 29 – Cinaruco-Canaparo; 30 – Guaramacal; 31 – Dinira; 32 – Páramos Batallón y la Negra; 33 – Chorro El Indio; 34 – Sierra La Culata; 35 – Cerro Saroche; 36 – Turuépáno; 37 – Delta de Orinoco; 38 – Ciénagas del Catatumbo; 39 – Parima-Tapirapeco; 40 – Rio Viejo; 41 – Tírgua; 42 – Guache; 43 – Tapo-Caparo.

43 národních parků pokrývá přibližně 21,76% země. Na listině světového dědictví jsou uvedeny 2 kulturní a 1 přírodní objekt (Canaima National Park).

Venezuela je zemědělsko-průmyslový stát s významnou těžbou nerostných surovin. Nejdůležitější jsou ropa, zemní plyn, kvalitní železná ruda, bauxit, zlato, uhlí, diamanty, sůl, fosfáty a vápenec. Ropa a produkty z ní tvoří většinu exportu.

Největší turistické atrakce jsou kilometry dlouhé písčité pláže Karibiku a zasněžené vrcholky And. Mezinárodní turistický ruch je soustředěn do hlavního města *Caracas* a na ostrov *Margareta* a do mondénního přímořského střediska *Puerto Crus*. Zájem vzbuzuje povodí *Orinoka* s indiánským vesnicemi, stolovými horami a zejména *Angelovým vodopádem*. Uvedené destinace jsou nabízeny domácími a zahraničními cestovními agenturami, včetně českých.

Na severu země je dobře rozvinuta silniční síť, síť železnic je řídká. Ve státě je asi 30 letišť, které zajišťují přepravu i do vnitrozemských oblastí. Lodní doprava je jak námořní, tak na jezeře Maracaibo a řece Orinoko.

8.3.2. BRAZÍLIE

Brazílie je největší stát Jižní Ameriky, poněkud menší než USA. Včetně ostrovů zaujímá plochu více než 8.5 milionů km² (obr.8.15). Z geomorfologického hlediska se území Brazílie člení do dvou velkých náhorních plošin a tří nížinných území: 1) Guayanská plošina zahrnuje hornatou oblast amazonského severního plata na severu země. Je součástí Guayanského prekambriického štítu. Leží zde nejvyšší brazilská hora Pico de Neblina (3014 m); 2) Brazilská vysočina ve střední a severovýchodní Brazílii s vyšším pásmem Serra de Mantiquera při pobřeží s nejvyšším vrcholem Pico de Bandeire (2890 m); 3) Amazonská nížina tvořená tercierními sedimenty a recentními říčními usazeninami a terasami, bažinatá a často zaplavovaná, pokrytá pralesem; 4) Nížina Pantanal na území státu Mato Grosso a Mato Grosso do Sul, tvořená kvarterními usazeninami a bažinami; 5) Příbřežní nížina tvořená tercierními a kvarterními sedimenty. Klima je na většině území horké a vlhké tropické, na jihu subtropické a v oblasti Brazilské vysočiny mírné. 58 % území pokrývají pralesy a lesní porosty, 22 % louky a pastviny, 5 % je orná půda a 15 % ostatní.

Pro Brazílii je typické zemědělství. V rostlinné výrobě převažuje plantážnický typ - hlavně pěstování plodin na vývoz. Brazílie je největší světový producent a vývoze kávy, kaka, cukrové třtiny, pomerančů, tropických okopanin a dalších plodin. V živočišné výrobě převažuje chov skotu a lov ryb a velryb.

Brazílie je velmi bohatá na přírodní zdroje. Má ve státech Minas Gerais a Pará obrovské zdroje železných rud a drahokamů (diamanty, akvamaríny, ametysty, topazy) a zlata. Těží se nekvalitní černé a hnědé uhlí, významná se stává těžba ropy a zemního plynu a fosfátů. Díky Amazonskému pralesu je důležitá těžba dřeva a sběr přírodního kaučuku. 93% energie se získává ve vodních elektrárnách. Právě návštěva těžeben je zdrojem geovědního a montánního turismu.

Chráněné oblasti jsou rozděleny do různých kategorií podle svých cílů. Plně chráněné jsou ekologické stanice, biologické rezervace, národní parky, státní parky a městské přírodní parky, přírodní památky a refugia. Dále existují území udržitelného využívání, jako oblasti ochrany životního prostředí a národní a státní lesy, rezervace volně žijících živočichů a konečně soukromé přírodní památky.

Domorodá území nejsou technicky chráněné oblasti, nesmí se v nich odlesňovat, těžit a provádět rozsáhlé zemědělství. Od roku 2016 bylo v Brazílii 700 domorodých území, pokrývajících přibližně 13,8 % území země.

Obr.8.17 Národní parky Brazílie

1 Serra do Divisor	10 Fernando de Noronha (not on map)	16 Chapada dos Veadeiros	24 Itatiaia
2 Pico da Neblinha	11 Serra de Capivara	17 Brasília	25 Serra dos Orgãos
3 Jaú	12 Araguaia	18 Chapada Diamantina	26 Tijuca
4 Picaás Nôvos	13 Chapada dos Guimarães	19 Monte Pascoal	27 Serra da Bocaina
5 Amazônia	14 Pantanal Matogrossense	20 Marinho de Abrolhos	28 Superagüi
6 Cabo Orange	15 Parque das Emas	21 Serra do Cioó	29 Iguaçú
7 Lençóis Maranhenses		22 Serra do Caparão	30 São Joaquim da Serra
8 Sete Cidades		23 Serra da Canastra	31 Aparados da Serra
9 Ubajara			32 Lagoa do Peixe

Brazílie má na listině světového dědictví UNESCO uvedeno celkem 20 lokalit, z toho 13 kulturních a 7 přírodních (obr.8.18). Kromě toho je na čekacím seznamu uvedeno dalších 20 návrhů, např. zajímavá historická Zlatá stezka Parati. Z hlediska geovědního a montánního turismu jsou zajímavá historická koloniální města spojená s těžbou nerostných surovin Ouro Preto, Diamantina a Goiás, z přírodních objektů Amazonie, Pantanal a národní park Iguaçú (v Argentině Iguazú). V Brazílii existuje UNESCO globální geopark *Araripe* s významnými křidovými fosiliemi.

Brazílie poutá zájem zahraničních turistů především známým velkoměstem *Rio de Janeiro*, které je často označováno za „nejkrásnější město světa“. Je to dáno krásnými zátokami moře, rozsáhlými plážemi (Copacabana, Ipanema, Botafogo) a malebnými vrchy

pohoří Serra dos Orgaos a tropickou vegetací. Z vrcholu Corcovada (787 m) dominuje městu 25 m vysoká socha Krista Spasitele. Proslulá je hora zvaná „Homole cukru“, na kterou vede kabinová lanovka. Impozantní je centrum města s historickými i moderními stavbami.

Obr.8.18 Lokality světového dědictví UNESCO v Brazílii

Obrovskou aglomeraci tvoří *Sao Paulo* s více než 20 miliony obyvatel. Vyznačuje se moderní architekturou v centru. Zajímavý je ústav Mutanta, kde pěstují hady a jiné jedovaté živočichy a vyrábějí séra. Přes 1200 km severozápadně od Ria bylo v centru státu Goiás za prezidenta Juscelina Kubitscheka Oliveiry vybudováno nové hlavní město *Brasilia* podle návrhů věhlasných architektů Oskara Niemayera a Lucia Costy. Vyznačuje se smělym urbanistickým řešením a mnoha skvostnými stavbami (Katedrála, Náměstí tří mocí, parlament, prezidentská rezidence atd.). Velmi zajímavá jsou vesměs bývalá hornická města z koloniální éry *Ouro Preto* (mnoho barokních chrámů, hornická škola, centrum obchodu s drahokamy), *Goiás* a *Diamantina*, která byla zapsána na listinu světového dědictví. Za návštěvu stojí poutní místo *Santuário do Bom Jesus do Congonhas* jižně od Belo Horizonte. Sochy proroků a 52 soch křížové cesty jsou dílem geniálního brazilského barokního umělce Antonia Francisca Lisboya zvaného Aleijadinho („mrzáček“). Centrem Amazonie je *Manaus* s pověstnou budovou opery. Přírodními atrakcemi jsou *národní parky v Amazonii* (Jaú) a *Pantanal* na jihu státu Mato Grosso a severozápadě státu Mato Grosso do Sul, přilehlé části Bolívie a Paraguaye, v povodí řek Cuiabá a Paraguay. Jedinečnou atraktivitu představují *vodopády Iguazú*.

Silniční síť se rozvíjí budováním zpevněných vozovek. Kvalitní silnice jsou v oblastech velkých aglomerací (Rio de Janeiro, Sao Paulo atd.) a v oblastech těžby rud. Rozsáhlé oblasti na severu a západě země jsou dosažitelné po vodě. Amazonka a její přítoky jsou splavné v rozsáhlé míře. Velmi důležitá je letecká doprava. Pravidelné spojení má 110 letišť. Rozhodující podíl mezinárodních letů zajišťují letiště v Rio de Janeiro a Sao Paulu.

Brazilské turistické organizace, jejichž představitelem je Brazilská rada pro turismus EMBRATUR se snaží rozšířit turistické možnosti a tak zvýšit hospodářský přínos.

8.3.3. PERU

Peru (španělsky República del Perú, kečuánsky Piruw) je třetí největší země Jižní Ameriky o ploše 1 285 216 km² (obr.8.15). Peru leží v tropické oblasti mezi rovníkem a 20⁰ j.š. Klima je ale silně ovlivněno jednak chladným Peruánským (Humboldtovým) mořským proudem o teplotě 13⁰C proudícím od jihu k severu, jednak výškovými poměry. Peru je země s velice diferencovanými geografickými, klimatickými a ekologickými poměry, která se v zásadě dělí na tři zóny, a to na příbřežní zónu („costa“), horskou a vysokohorskou zónu („sierra“) a na zónu podhorské („selva alta“ - „yunga“) a amazonské („selva baja“) džungle (obr.8.19).

Peru má 75 přírodních chráněných území (15,21% plochy země): 12 národních parků, 9 národních a 4 historické útočiště, 15 národních a 8 komunálních rezervací, 6 chráněných lesů, 2 lovecké uzavřené pozemky a 14 rezervovaných zón. Útočiště jsou oblasti ochrany stanovišť specifických druhů rostlin a živočichů a přírodních útvarů vědeckého nebo scénického zájmu.

Obr.8.19 Vegetační zóny v Peru

Obr.8.20 Chráněná území v Peru

Na seznamu světového kulturního a přírodního dědictví bylo z Peru zapsáno celkem 12 lokalit, z toho 8 kulturních, 2 přírodní a 2 smíšené (obr.8.21). Z kulturních jsou nejznámější Cuzco, Machu Picchu a geoglyfy planiny Nasca, z přírodních národní park Manu.

V Peru probíhají přípravy vymezení geoparků. Navrhováno je např. zřízení geoparku v údolí Colca u Arequipy.

Lima leží na břehu Pacifiku v údolí řeky Rimac v pouštní zóně. Staré město „Ciudad de los Reyes“ bylo jako nejdůležitější město španělské koloniální říše v Jižní Americe s největším klášterem kontinentu Convento de San Francisco zařazeno na seznam světového dědictví. Za návštěvu stojí Národní antropologické a archeologické muzeum a Muzeum zlata. Druhé největší a nejvýznamnější město v Peru je *Arequipa*,

kteří leží ve výšce 2335 m v jižní části země. Stále zachovává styl španělské koloniální architektury. Má velmi pěkné okolí s vulkány El Misti (5822 m), Chanchani a Picchu-Picchu (5464 m). Nedaleko města je kaňon *Colca*, který je pokládán za druhý nejhlubší na světě. Historické centrum města bylo v roce 2000 zapsáno na listinu světového dědictví. Mimořádně atraktivní jsou zbytky staveb starých indiánských kultur v pouštní zóně. Velmi dobře je zachována starobylá panperuánská svatyně *Pachacamac*, která leží 40 km jižně od Limy. Ohromující jsou zříceniny města *Chan Chan* na severu země. Velmi známé jsou incké památky. Historické město *Cusco* je známé jako „archeologické hlavní město Ameriky“. Bylo sídlem Inky a náboženské a vládní elity a představovalo obřadní, politické a administrativní centrum celé říše. Po dobytí Španěly bylo prakticky zničeno. V současné době představuje směs inckých a španělských koloniálních prvků. Ve městě a jeho blízkém okolí je řada významných památek z inckého i koloniálního období (*Sacsayhuaman* - megalitická pevnost či svatyně). Ztracené svaté město Inků *Machu Picchu* leží na skalnatém sedle mezi horskými vrcholy *Huayna Picchu* („Mladý vrch“) a *Machu Picchu* („Starý vrch“) ve výšce 3000 m n.m. na levém břehu kaňonu „svaté řeky“ *Urubamby*. Zajímavé jsou terasová pole a zavlažovací systémy z doby incké říše. Velmi známé jsou *linie a geoglyfy na planině Nasca a geoglyf „Svícen“ na poloostrově Paracás* o rozměrech 150 x 70 m. K přitažlivosti Peru přispívá barvitý folklor místních Indiánů.

Doprava je silně komplikována členitým horským terénem a na východě neprostupnými pralesy. V zemi existuje jen několik železnic. Pozoruhodná je trať z Limy do *La Oroya*, která překonává Západní andskou Kordileru průsmykem *Ticlio* ve výšce 4850 m n.m. Vnitrozemské cesty jsou často nesjízdné. Lepší dopravní poměry jsou pouze v pobřežním pásmu s Panamerickou dálnicí. Důležitá letecká doprava trpí nedostatkem přistávacích ploch v horách a v pralesích.

8.3.4 BOLIVIE

Mnohonárodnostní stát *Bolívie* je vnitrozemský stát Jižní Ameriky (obr.8.15). Byla domovem *Tiwanaků*, jedné z prvních významných andských kultur. Tato civilizace byla soustředěna kolem města *Tiwanaku* a trvala přibližně do roku 1000 n. l. Do 15. století bylo

toto území nejprve pod kontrolou Ajmarů a pak Inků. Ve 30. letech 16. století smetli španělští dobyvatelé inkou civilizaci a začala dvoustletá éra španělské nadvlády. V roce 1545 bylo objeveno na jihozápadě země největší naleziště stříbra na světě. V oblasti bylo vystavěno město Potosí, které se stalo ekonomickým centrem oblasti. V letech 1780-1782 došlo k indiánskému povstání pod vedením Tupaka Katariho, které si vyžádalo přes 100 000 obětí a při kterém byli hromadně vražděni běloši a míšenci. V roce 1809 vypuklo povstání kreolů proti španělské nadvládě okolo měst Sucre a La Paz. V roce 1824 porazila armáda vedená Bolívarovým poručíkem Antoniem José de Sucrem španělské vojsko v bitvě u Ayacucho v Peru. Rok na to se osadníci odtrhli od Španělska. Od získání nezávislosti je bolivijská historie ve znamení válek, nepokojů a vojenských vlád. V roce 1900 byla objevena velká ložiska cínu. Země se začala ekonomicky rozvíjet. V roce 1952 byli vojáci zbaveni moci, již se chopila civilní vláda. Byly znárodněny cínové doly a indiáni dostali poprvé volební právo. V letech 1993–2001 začal intenzivní rozvoj ekonomiky a infrastruktury. Země se zařadila mezi demokratické státy.

Bolivijské Andy jsou v podstatě náhorní plošinou, ohraničenou vysokými horskými hřbety. Na jihozápadě je Altiplano vyplněno slaným jezerem Poopó a slanými močály Salar de Uyuni a Salar de Coipasa. Při hranicích s Peru na severozápadě zasahuje na území Bolívie pánev jezera Titicaca. Altiplano lemují na západě Západní Kordillera s nejvyšším vrcholem vulkánem Nevado Sajama (6542 m) a na východě Centrální Kordillera. Severně od La Pazu se nachází horské pásmo Cordillera Real se známými vrcholy Illimani a Huayna Potosí. Dále k severu a severovýchodu sestupují Andy až do Amazonské nížiny, na jihovýchodě do Gran Chaca. Přechodná oblast andského předhůří se nazývá Yungas.

V rámci ochrany přírody bylo v Bolívii stanoveno 14 národních parků (obr.8.22), 3 biosférické rezervace, 3 přírodní rezervace, 9 Ramsarských lokalit a 1 rezervace volně žijících zvířat.

Obr.8.22 Národní parky Bolívie

Bolívie disponuje nesmírným nerostným bohatstvím včetně rozsáhlých ložisek rud stříbra. Právě ta sem přivábila Španěly, kteří zemi vládli od 16. století až do chvíle, kdy povstala se zbraní v ruce a roku 1825 získala nezávislost. Dále se zde těží antimon, cín, wolfram, ropa, zemní plyn, zinek, olovo, zlato a lithium (obrovská akumulace Salar de Uyuni). Bolívie vyváží hlavně nerosty včetně cínu. Je střediskem rozsáhlého ilegálního obchodu s kokainem.

Na listině světového dědictví UNESCO je zapsáno 6 kulturních, 1 přírodní, v návrhu pak 5 dalších (obr.8.23).

Obr.8.23 Lokality světového dědictví UNESCO v Bolívii.

- 1 - City of Potosi (v ohrožení)
- 2 - Jesuit Missions of the Chiquitos
- 3 - Historic Sucre
- 4 - Samaipata
- 5 - Noel Kempff Mercado National Park
- 6 - Tiwanaku
- 7 - Qhapaq Ñan Andský systém cest

Pro geovědní turismus je zajímavý národní park Noel Kempff Mercado a samozřejmě oblast jezera Titicaca, pro montánní turismus především Potosí na úbočí pověstmi opředené hory *Cerro Rico*, kde se těžila a v přílehlém průmyslovém

komplexu zpracovávala stříbrná ruda. Byl to v 16. století největší stříbrný důl na světě, který dodával značnou část příjmů do španělské imperiální pokladny. V posledním období poutá pozornost *Salar de Uyuni* nebo také *Salar de Tunupa*. Tato největší solná pláň na světě obsahuje vedle obrovských soli množství lithia. Silný zážitek přináší severní část silnice Yungas Road. Této téměř sedmdesátikilometrové trase vedoucí na okraji strmého srázu se oprávněně přezdívá Silnice smrti.

Rozvíjí se cestovní ruch (400 000 turistů ročně), nejnavštěvovanější turistickou oblastí je hraniční jezero Titicaca s plovoucími ostrovy, obydlenými lidmi Uros, a největší solná pláň na světě Salar de Uyuni. Dopravní síť – silniční i železniční, je rozvinutá především v jižní polovině země. Důležitá je odbočka *Panamerické dálnice*, pro vývoz byla v minulosti využívána *železnice La Paz – Arica* v Chile.

8.3.5. ARGENTINA

Argentinská republika je stát ležící na jihu Jižní Ameriky (obr.8.15). Než do země pronikli Evropané, žily v severozápadní oblasti And významné kulturní národy, které obývaly sídliště podobná městům. Na jihu přebývala společenství sběračů a lovců. Kolem roku 1480 obsadili rozsáhlé části Inkové. Od r. 1536 Španělé kolonizovali území a původní obyvatelé Arakuánci a Patagonci téměř vyhubili. Roku 1819 se Argentina stala federativním státem. Bezprostředně po vyhlášení nezávislosti vypukla v zemi dlouholetá občanská válka. Velkou hospodářskou krizí na konci 20. let 20. století skončila doba velkého rozkvětu argentinské ekonomiky. V následujících letech převzali vládu konzervativní vlastníci půdy a vojenské kruhy a v čele státu se střídaly civilní vlády s vojenskými. Za reformního politika platil po dlouhou dobu dvakrát zvolený Juan Domingo Perón. Jeho politika peronismu se v praxi projevovala rozsáhlým znárodněním, podporou odborů, snahou o zlepšení sociálního postavení a rozšíření politických práv dělníků i nejhudších venkovanů. Po porážce Třetí říše uteklo do Argentiny mnoho nacistických pohlavárů, např. Adolf Eichmann nebo Josef Mengele. Perón zastával úřad prezidenta republiky po řadu období. Po Perónově smrti svrhly 23. března 1976 vojenské kruhy vládu formálně vedenou jeho manželkou *Isabelitou Mariou*

Estelou (faktickou moc měl v rukou José López Rega). Vláda vojenské junty se potýkala se špatnou vnitropolitickou i ekonomickou situací. V říjnu 1983 se po dlouhé době opět konaly svobodné prezidentské volby. V souvislosti s ekonomickou krizí v některých zemích Latinské Ameriky a Asie v zemi proběhla hluboká finanční krize. Argentina využívá velkého přírodního bohatství, gramotné populace, hospodářství zaměřeného na vývoz a diverzifikovaného průmyslu.

Argentina zabírá větší část jihu kontinentu. Zemi tvoří dvě naprosto odlišné oblasti: vysokohorský systém And na západě a rozsáhlé rovinné planiny na východě. Jih země vyplňuje suchá a pustá tabule Patagonské vysočiny. Úplný jih zaujímá Ohňová země, jejíž východní polovina patří Argentině. Je to velmi divoká krajina s žulovými štíty, ledovci a jezery. Oproti dřívějším dobám se stává turismus velmi důležitým odvětvím, generujícím jak zisky, tak nové pracovní příležitosti.

Většina země leží v mírném klimatickém pásmu. Oblast Meziříčí má subtropické klima s největším množstvím srážek. Směrem k jihu je klima stále sušší a chladnější. Oblast Patagonie je postižena silnými písečnými a prachovými bouřemi. Ohňová země má drsné subpolární klima. V Andách se projevuje výrazná vertikální klimatická zonálnost.

Argentina má 32 národních parků a 33 chráněných oblastí. Lze připomenout národní park Iguazu, který je posledním exponentem subtropického lesa v zemi. Vodopády Iguazú tvoří půlkruh přibližně 2700 metrů sestávající z 275 proudů. Dalším zajímavým je Lanínský národní park, který je tvořen sopkou s téměř dokonalým kuželem. Je to oblíbený s horolezci, diváky divočiny a těmi, kteří rádi loví v horských jezerech

Obr.8.24 Národní parky Argentiny

- 1 – Chaco
- 2 – Iguazú
- 3 – Mburucuyá
- 4 – Río Pilcomayo
- 5 – Baritú
- 6 – Calilegua
- 7 – Los Cardones
- 8 – Copo
- 9 – El Rey
- 10 – Campo de los Alisos
- 11 – Campos del Tuyú
- 12 – El Palmar
- 13 – Predelta
- 14 – Islas de Santa Fe
- 15 – Quebrada del Condorito
- 16 – El Leoncito
- 18 – San Guillermo
- 19 – Sierra de las Quijadas
- 20 – Talampaya
- 21 – Los Alerces
- 22 – Laguna Blanca
- 23 – Lanín
- 24 – Lihué Calel
- 25 – Los Arrayanes
- 26 – Nahuel Huapi
- 27 – Los Glaciares
- 28 – Lago Puelo
- 29 – Perito Moreno
- 30 – Monte León
- 31 – Tierra del Fuego
- 32 – Jaramillo Petrified Forest

Do seznamu světového dědictví bylo zapsáno devět nemovitostí, z toho pět kulturních a čtyři přírodní lokality (obr.8.25). Dalších šest míst je na předběžném seznamu.

Argentina vyniká přírodním prostředím (Andy, Patagonie, delta Paraná) a kulturními atraktivitami. *Buenos Aires* přitahuje řadou architektonických zajímavostí kolem Plaza Mayor, Plaza del Congreso, barvitou čtvrtí La Boca a okolím v oblasti Rio de la Plata a deltě řeky Paraná. V podhůří And jsou zajímavá města *Cordoba* a *Mendoza* se stavbami koloniálního baroka. Světově proslulé je přímořské rekreační centrum *Mar del Plata*.

Argentina má nejlepší dopravní systém z celé Jižní Ameriky. Zejména v centrální části země je velmi hustá síť silnic a železnic. Dobře je rozvinutá letecká mezinárodní i vnitrostátní doprava mezi všemi většími městy. Důležitá je příbřežní a říční lodní doprava.

8.3.6. CHILE

Chilská republika je přímořský stát ležící v jihozápadní části Jižní Ameriky při pobřeží Tichého oceánu. Země je unikátní svým geografickým profilem – ačkoliv měří v průměru 144 kilometrů na šířku, celkově dosahuje od nejsevernějšího do nejjižnějšího bodu 4 329 kilometrů. Součástí Chile je Velikonoční ostrov zvaný v tamějším domorodém jazyce *Rapa Nui*.

Podle některých archeologických nálezů se nejstarší osídlení v Chile nalézala v oblastech pobřeží už před 33 000 lety. Spolehlivější archeologické nálezy však pocházejí z doby před 13 000 lety, kdy se jednalo o osídlení v oblasti dnešního Valdivia. Mezi léty 500 až 1000 n. l. se do Chile šířily vlivy peruánské kultury civilizace Tiahuanaco, která do Chile uvedla například pěstování brambor, fazolí, paprik a bavlny. V oblastech centrálního údolí a na jihu Chile žili Mapučové, zvaní též Araukáni, kteří se věnovali především lovu, ale také zemědělství. Jejich původ není známý. Dále na jihu žili také další etnické skupiny (Chonos, Alacafunes, Yagenes nebo Onas). Kolem roku 1470 začali Inkové ze severu připojovat severní oblasti dnešního Chile. V jižnějších oblastech se ale setkali s odporem ze strany Araukánů a jejich vliv zde byl jenom slabý. Od 16. století započala španělská kolonizace. V roce 1818 byla na Španělsku vyhlášena nezávislost. Přes dílčí vnitropolitické i zahraničněpolitické problémy se Chile s omezenými úspěchy v 19. a v první **polovině** 20. století rozvíjelo hospodářství. V roce 1970 se ujal vlády socialista Salvador Allende, jehož pokusům o znárodnění zabránila během puče roku 1973 armáda. Ta nastolila autoritářský režim pod vedením Augusta Pinocheta, který v zemi vládl až do roku 1990, kdy bylo v zemi obnoveno demokratické zřízení.

Povrch Chile je velmi rozmanitý a členitý. Zemí probíhají čtyři pásma – pás And na východě, od severu poušť Atacama, Pobřežní pohoří na západě, mezi nimi vklíněná nížina a úzký pás pobřeží mezi východním pohořím a Tichým oceánem. V severních částech Chile dosahují Andy až 6500 metrů nad mořem. Směrem do Patagonie se postupně snižují. Vedle

náhorní plošiny Altiplano, která sem částečně zasahuje, vévodí severním částem prostřední nížiny poušť Atacama, jedno z nejsušších a nejneúrodnějších míst na Zemi. Nejjižnější část země spadá do oblasti Patagonie a je tvořena stovkami ostrovů, průlivů a fjordů. Velkou část Patagonie tvoří souostroví Ohňová země, jehož hlavní ostrov Isla Grande de Tierra del Fuego je největším jihoamerickým ostrovem.

Chilská ekonomika se dynamicky rozvíjí a je jednou z neúspěšnějších v rámci Jižní Ameriky. Významnou součástí chilské ekonomiky je těžba nerostů, jimž dominuje zejména měď. Dále se v Chile těží ledek, železná ruda, vzácné kovy a molybden. Ve velkém množství se vedle nerostů těží dřevo především z hustých lesů na jih od řeky Bío-Bío, případně i z centrálních oblastí. V produkci zemědělských výrobků je Chile prakticky samostatné. Vedle mědi se vyváží ze země jak čerstvé, tak konzervované ovoce, zelenina, ryby, rybí moučka, papír a dřevní buničina, rovněž také chemikálie a víno.

Rozvoj dopravy byl po dlouhou dobu limitován geografickým profilem země. Do rozmachu automobilismu byla obvyklým typem transportu zejména námořní plavba. Páteří silniční dopravy je síť dálnic propojující celý americký kontinent zvaná Panamericana, která v rámci Chile spojuje město Arica na severu s 2 100 km vzdáleným přístavem Puerto Monte na jihu. Na rozdíl od silniční dopravy je železnice ve velmi zanedbaném stavu. Rozšířená je letecká doprava – v zemi je 84 a zpevněných 282 nezpevněných letišť. Hlavním námořním přístavem je Valparaíso, celkem je v zemi 11 přístavů.

Chilská kuchyně ukazuje na celou řadu kulturních vlivů. Jejím základem je španělská kuchyně, která se ale přizpůsobila místním podmínkám a plodinám, stejně jako se promísila s kuchyněmi místního domorodého obyvatelstva a vesměs evropských imigrantů.

Chloubou Chilské republiky je hlavně krásná, rozmanitá a většinou dosud nenarušená příroda Chloubou. V Chile se nachází třicet šest národních parků (stav v roce 2015). Mají celkovou rozlohu 91421 km², což představuje 12% rozlohy Chile (obr.8.26). Největší z nich je Bernardo O'Higgins (35 246,48 km²). Nejstarším je Národní park Vicente Pérez Rosales, který byl vyhlášen v roce 1926. Přidáme-li k nim i národní rezervace a další chráněná území, je to celých 18 % území (14 milionů hektarů). O správu parků se stará státní organizace CONAF (Corporación Nacional Forestal), poskytuje mapky a dohlíží na ochranu přírody. Ve většině parků se od návštěvníků vybírá poplatek, jeho výše se u jednotlivých lokalit liší.

Odvětví služeb představuje nejrychleji expandující část chilské ekonomiky. Jeho nejvýznamnější součástí je pohostinství a hotelnictví. Velký rozkvět zažívá i turistika. Většina turistů pochází z Argentiny, stoupají i počty zahraničních návštěvníků ze Spojených států či Evropy.

Rozmanitá chilská příroda umožňuje zejména sportovní turistiku, jako je rafting, lyžování či horolezectví. Oblíbenou letní destinací je Viña del Mar ležící ve středním Chile při pobřeží Tichého oceánu,

Obr.8.26 Národní parky Chile

rovněž jsou hojně navštěvovaná ledovcová jezera v regionu Los Lagos.

V roce 2014 bylo na seznamu světového dědictví Chile zapsáno 17 nemovitostí, a to 15 kulturních památek a 2 přírodní lokality (obr.8.27); dalších 17 lokalit je uvedeno na čekacím seznamu.

Z hornických objektů jsou na listině světového dědictví ledkové doly Humberstone a Santa Laura v oblasti pouště Atacama, které jsou v současnosti uvedeny na listině objektů v ohrožení, a dále opuštěné hornické město Sewell u měděného dolu El Teniente v Amdách.

Velikonoční ostrov je ostrov ve východní části Polynésie na jihu Tichého oceánu spravovaný Chile (region Valparaíso). Nachází se 3 600 km západně od pobřeží Jižní Ameriky. Je tvořen třemi sopkami: Maunga Terevaka, která tvoří největší část tělesa ostrova, Poike, tvořící východní poloostrov a Rano Kau, formující jihozápadní výběžek ostrova. Podnebí na ostrově je teplé, subtropické. Archeobotanické nálezy dokladují, že ostrov měl kdysi hustý palmový porost. Typickou původní rostlinou Velikonočního ostrova je rákosí totora. Ostrov byl osídlen polynéským obyvatelstvem snad již v polovině 1. tisíciletí. Protože obživa byla snadná, zbývalo spoustu času na rituál a stavění platform ahu, sloužícím k pohřbům a uctívání předků. Na tyto platformy se pak začaly vztyčovat sochy moai. kolem roku 1600 se podařilo ostrovanům Rapa Nui zničit veškeré lesy ostrova. Pak přišel hladomor, válka všech proti všem, i kanibalismus. Příchod bělochů však přinesl další katastrofy: většinu obyvatelstva zdecimovala v 19. století jak epidemie neštovic, tak otrokáři, kteří chytali domorodce pro práci v peruánských dolech. Ve 20. století byl ostrov pronajat jako ovčí farma a eroze půdy a ničení původní vegetace pokračovalo dále. Dnes je ostrov pokryt travnatou plání. V roce 1967 bylo na ostrově dokončeno letiště Mataverí a zahájeno letecké spojení s Chile. Roku 1996 byl ostrov zapsán do seznamu Světového dědictví UNESCO.

Na Velikonočním ostrově je největší kolekce petroglyfů v celé Polynésii. Na ostrově se nalézá zhruba 1000 lokalit, kde se vyskytují petroglyfy a celkem je zdokumentováno více než 4000 jednotlivých petroglyfů

9. GEOGRAFIE CESTOVNÍHO RUCHU V AFRICE

Afrika je kontinentem kontrastů a to i v cestovním ruchu. Je to také kontinent neustálých rozporů, který se projevují kmenovými, občanskými i mezinárodními válkami a následnými změnami hranic a počtu států (obr.9.1). Vedle velmi dobře vybavených oblastí s vynikajícími službami existují země, které jsou zcela vyloučeny z turismu z důvodů dopravní nepřístupnosti a nevybavenosti a také z důvodů bezpečnostních a zdravotních. Rozvoj cestovního ruchu významně ovlivňují klimatické poměry a to hlavně v rovníkových oblastech tropických pralesů a v pouštních územích. Cestovní ruch velmi negativně ovlivňují pandemie AIDS a dalších vysoce nakažlivých nemocí, které u africké populace prakticky nejsou pod kontrolou. Atraktivita kontinentu ve většině případů patří do kategorie přírodních, ale v severní části kontinentu se významně uplatňují i atraktivita historické, kulturní a folklórní. Podle WTO navštívilo Afriku v roce 2014 přes 56 milionů návštěvníků. Celkový přírůstek turismu v Africe v roce 2015 je podle odhadů přes 180 miliard dolarů, což je více než 8 % afrického HDP. Je nutno zdůraznit, že v Africe existuje v zásadě pouze zahraniční cestovní ruch, vnitrostátní ruch je ve většině zemí zcela zanedbatelný. Všechny uvedené vlivy vedou k tomu, že turismus je v afrických zemích velmi nerovnoměrný a také značně kolísavý. Proto jsou v dalším přehledu uvedeny pouze ty země, které mají z hlediska cestování větší význam.

9.1 ZEMĚ SEVERNÍ AFRIKY

Země severní Afriky mají největší předpoklady pro mezinárodní cestovní ruch (obr.9.2). Ty vytvářejí příhodné klimatické poměry v přímořských oblastech (subtropické podnebí, kvalitní pláže, bohatý podmořský život), množství historických památek, exotický

životní styl a folklór. Negativně se ale projevují jednak rostoucí vlivy islámského fundamentalismu spjaté s projevy terorizmu, jednak jisté zdravotní problémy.

Maghreb je region v Africe na severu Sahary, západně od Nilu. Konkrétně jsou to státy Maroko, Západní Sahara, Alžírsko, Tunisko, Libye a více či méně Mauritanie. Náleží sem do jisté míry i Egypt.

Od konce doby ledové, kdy vyschla poušť Sahara, byl kontakt mezi Maghrebem a subsaharskou Afrikou velmi omezený kvůli nutnosti překročit poušť. To skončilo expanzí Arabů a rozšířením islámu, i když kontakt nadále zůstal díky obchodu, zprostředkovaným karavanami přepravujícími zboží jako sůl, zlato, slonovinu a otroky.

Oblasti Severní Afriky byly odedávna ve středu zájmu středozemských říší, především říše římské, pro kterou představovaly obilnici a zásobárnu surovinami.

Lidé z Maghrebu mají jak africké, tak východní kořeny. Většina lidí v této oblasti jsou buď Arabové, tedy lidé s předky ze Středního východu, nebo Berbeři, kteří ze severní Afriky pocházejí. Menší část obyvatel má předky z tzv. černé Afriky, později se především na pobřeží dostaly i národnosti jako např. Francouzi, Italové, Španělé a Turci.

Obr.9.2 Mapa severoafrických zemí

9.1.1. EGYPT

Egyptská arabská republika (EAR) je arabská republika v severovýchodní Africe (malou částí též v Asii), ležící na Nilu. Egypt je jednou z nejlidnatějších zemí Afriky. Většina z přibližně 94 milionů obyvatel (k roku 2016) žije poblíž břehů řeky Nil, kde se nachází jediná orná půda v zemi. Většina nehostinné pouště Sahary je pouze velmi řídko obydlena.

Historie Egypta patří mezi nejdelší souvislé historie sjednoceného státu. Roku 3150 př. n. l. vznikla Stará říše. Po rozpadu Staré říše se podařilo vládcům města Vesetu (Théby) v Horním Egyptě říši znovu sjednotit a pod vládou XI. dynastie začíná Střední říše. Kolem roku 1650 př. n. l. vpadli do Egypta z Asie semitské kmeny Hyksósů. Faraonu Ahmose I. se podařilo Egypt kolem roku 1550 př. n. l. znovu sjednotit. Za vlády panovníků této dynastie se

Egyptská říše rozkládala až k Nubii a k údolí Eufratu. Panovník Amenhotep IV. (1364 –1347 př. n. l.), jehož manželkou byla Nefertiti, si změnil své jméno na Achnaton a provedl náboženskou reformu. Za jeho vlády byl jediným uctívaným bohem Aton, bůh slunce. Za vlády Ramesse II. (1290 –1224 př. n. l.) zažila Nová říše ještě jednou dobu rozkvětu. Po smrti Ramesse III. (1184 – 1153) došlo k rychlému úpadu Egypta a nepokojům. Následkem toho byl vpád Libyjců a mořských národů. V roce 525 př. n. l. se Egypta poprvé zmocnili Peršané. Na konci 5. století př. n. l. se naposled osamostatnil pod vládou domácích dynastií. Poté se Egypta zmocnili Peršané. V roce 333 př. n. l. získal egyptské území Alexandr Veliký. Po jeho smrti (323 př. n. l.) jeden z jeho vojevůdců Ptolemaios vládl v této provincii a v r. 305 př. n. l. přijal titul krále jako Ptolemaios I. Sótér. Hlavním městem byla Alexandrie a velký kulturní vliv v této době měl helénismus. Po smrti Kleopatry VII. v roce 30 př. n. l. se stal Egypt římskou provincií. Při dělení římské říše roku 395 n. l. se dostal pod byzantskou vládu a ztratil dosavadní hospodářský význam. Kolem 640 dobyli islámští Arabové Nilské údolí. S nastoupením Saladina, zakladatele dynastie Ajjúbovců (1171–1249), se stala Káhira centrem muslimského odporu proti křížovým tažením. V roce 1517 dobyl Egypt turecký sultán Selim I. a ten se tak stal tureckou provincií. Napoleonovo egyptské tažení v roce 1798 ukončilo osmanskou nadvládu nad Egyptem. Po otevření Suezského průplavu v roce 1875 se stala největším akcionářem společnosti Velká Británie. V roce 1922 vyhlásil Egypt pod vládou Fuada I. samostatnost. Za druhé světové války se Egypt stal dějištěm urputných bitev britských vojsk s německou a italskou armádou. V roce 1952 byla vyhlášena Egyptská republika. Gamál Abd an-Násir zavedl socialistický způsob vlády. Zestátnění Suezského kanálu v roce 1956 vedlo k vojenskému napadení Izraelem, vypukla tzv. Suezská krize. V roce 1967 vyslal Násir armádu na Sinajský poloostrov. Izrael zničil egyptské letectvo a během Šestidenní války obsadil nejen Gazu, ale i celý Sinajský poloostrov. V roce 1973 Egypt a Sýrie zaútočily za Jomkipurské války na Izrael, který arabské armády porazil. Od konce roku 2010 až do současnosti probíhaly nebo probíhají ve většině arabských států protesty, nepokoje, povstání a revoluce, které jsou nazývány jako "arabské jaro".

Egypt má vyjimečné postavení v mezinárodním cestovním ruchu, což je dáno obrovskou koncentrací památek z období starověké egyptské civilizace, z období řecké a římské kolonizace a byzantské a islámské nadvlády. Hlavní zájem je soustředěn na památky ze všech období starověké egyptské říše. V blízkosti Káhiry to jsou památky v *Memfis* (kolosální socha Ramesse II.), *Sakkáre* (stupňovitá pyramida) a v *Gíze* (pyramidy Chufeva, Rachefa a Mankauréa s kolosální sfingou). Ve střední části země jsou chrámové komplexy v *Karnaku* a *Luxoru* a hrobky v *Údolí králů*. V jižním Egyptě je velmi pozoruhodný chrám v *Abú Simbel*, který byl na náklady UNESCO zachráněn před zatopením Asuánskou přehradou a přenesen o 60 m výše. *Káhira* (aglomerace o 18 milionech osob) je atraktivní islámskými památkami (citadela, alabastrová mešita, mešita sultána Mohameda apod.) a kulturními poklady v Národním egyptském muzeu. V *Alexandrii* je soustředěn soubor antických památek, který je stále rozšiřován vykopávkami a podmořskou archeologií, dále středověké památky jako Kajtbajova pevnost. Ze starokřesťanských a byzantských památek jsou nejzajímavější *klášter sv. Antonína* u Rudého moře a *klášter sv. Kateřiny* na Sinajském poloostrově. U Rudého moře vzniklo několik moderních středisek přímořské rekreace (na egyptské straně *Hurghada*, *El Gouna*, *Safaga* a *Mersalem*, na sinajské straně *Sharm el Sheikh* aj. Zájem turistů poutá Suezský průplav a přehrady Asuán I a II, oblíbené jsou plavby po Nilu. Egypt je jednou z nejsušších a nejslunnějších zemí na světě. Klima se mění od severu k jihu, stejně tak, jako od východu na západ.

Ekonomika Egypta závisí především na zemědělství, mediální sféře, vývozu ropy a turistice. Více než tři miliony Egyptanů pracuje v zahraničí, především v Saúdské Arábii, zemích Perského zálivu a Evropě. Značné zásoby uhlí se nalézají na severovýchodě Sinaje.

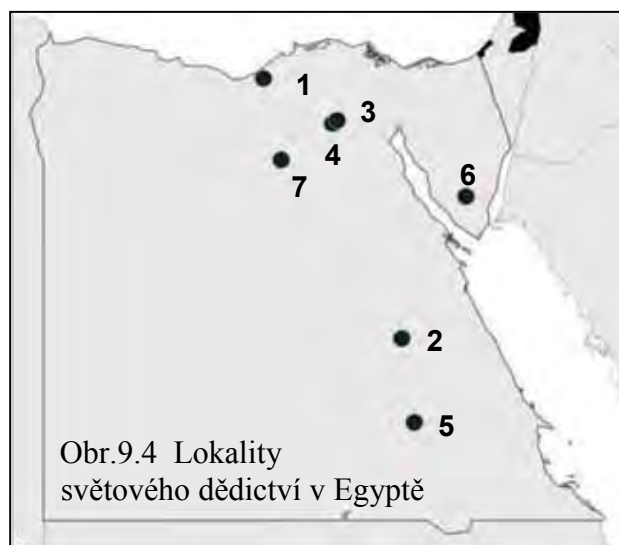
Ropa a plyn se těží v pouštních oblastech na západě, Suezském zálivu a v Nilské deltě. Egypt vlastní značné zásoby plynu.

Chráněné oblasti v Egyptě jsou z velké části relativně nové, ale rychle rostoucí. Zaměřují se na kulturní dědictví a biodiverzitu. Jedinečné geografické umístění Egypta v severovýchodním rohu afrického kontinentu, kde se spojuje s Asií, spolu se skutečností, že je ohraničeno Středozemním mořem na severu a Rudým mořem na východ, vytváří bohaté přírodní dědictví.

Obr.9.3 Národní parky Egypta

Na listině světového dědictví je uvedeno 6 kulturních a 1 přírodní lokalita. Z kulturních lokalit to jsou svaté místo kolem hrobky křesťanského mučedníka Abu Mena v Alexandrii (1), Starověké Théby s nekropolí (2), Historická Káhira (3), Memphis a jeho nekropole – pyramidové pole od Gízy po Dahshur (4), Nubijské monumenty od Abu Simbel po Philae (5) a klášter Saint Catherine (6), z přírodních Wadi Al-Hitan (7). Na předběžném seznamu je uvedeno dalších 33 lokalit.

Obr.9.4 Lokality světového dědictví v Egyptě

Malá pozornost je věnovaná geologickým zajímavostem. Přitom země vyniká rozmanitostí přírodních geologických a archeologických pozoruhodností, jako jsou horké

prameny, jeskyně, hory, fosilie či staré doly. Velmi zajímavé jsou dochované zbytky starých dolů na zlato a stříbro v Bir Umm Fawakhir, zachycené na Turinském papýru.

Cestovní ruch je jedním z předních ekonomických sektorů v Egyptě, které jsou rozhodující pro růst a rozvoj země. Přestože odvětví cestovního ruchu utrpělo velké neúspěchy zejména během egyptské revoluce v roce 2011, země se postupně vrací na minulou úroveň. Nejoblíbenějšími turistickými aktivitami je potápění v Rudém moři a pouštní přírodní treky.

Egypt nabízí různé druhy ubytování - od stanování přes hostely až po luxusní hotely. Nejčastěji je však ubytování hotelové. V rámci hotelového stravování můžete očekávat evropská jídla servírovaná formou švédských stolů. Restaurace ve městech nabízejí nejen arabskou kuchyni, ale především mezinárodní menu sestavovaná s ohledem na zahraniční turisty.

Železniční a silniční síť je krátká. Důležitá je doprava po Nilu a kanálech. Pravidelné letecké spojení má 10 letišť, z toho letiště v Káhiře a Asuánu jsou mezinárodní.

9.1.2. TUNISKO

Tuniská republika je stát v severní Africe (obr.9.2). Bylo osídleno Féničany ve 12. století př. n. l. V 6.–5. století př. n. l. velký městský stát Kartágo ovládal většinu západního Středomoří. Tři punské války mezi Římem a Kartágem vedly ke kompletnímu zničení Kartága v roce 146 př. n. l. Kartágo bylo částí římského impéria, než ho zabrali Arabové. Vládly zde různé arabské a berberské dynastie, následované Turky, kteří z něj učinili součást Osmanské říše. Francie obsadila zemi v roce 1881 a tuniský bej podepsal smlouvu ustanovující francouzský protektorát. Během druhé světové války zde probíhaly těžké boje mezi Spojenci a mocnostmi Osy. Nacionalistický neklid přinutil Francii v roce 1956 uznat Tunisko jako nezávislý stát. V 70. letech došlo k dramatickému nárůstu islámské opozice. Politiku Tuniska již dlouhá léta charakterizuje umírněnost a snaha o vzájemný dialog. Od konce roku 2010 až do současnosti probíhaly nebo probíhají ve většině arabských států nepokoje, povstání a revoluce, které jsou nazývány jako „arabské jaro“. Po revoluci v roce 2010 se bezpečnostní situace v Tunisku uklidnila a byla na dobré úrovni prakticky po celé zemi až do roku 2014. V současnosti se v západních a jižních částech Tuniska vyskytují teroristické skupiny. V březnu roku 2015 došlo k teroristickému útoku v muzeu Bardo v hlavním městě Tunisu a v červnu roku 2015 k útoku na plážích v Sousse.

Hlavním pohořím je masiv Dorsale, který je pokračováním pohoří Atlas. Severní části země vévodí náhorní pláně a úrodné údolí řeky Medjerda, která je jedinou stálou řekou v Tunisku. Jižně od horského masivu Dorsale se táhnou vyprahlé, neúrodné stepi, přecházející v šotty (solná jezera) a jižněji v poušť. Tunisko leží v subtropickém pásu. Horké suché léto zde trvá od května do října. Zimní období je mírné, chladné proudy z Atlantiku přináší vítr a déšť.

Tuniská ekonomika je poměrně diverzifikovaná. Těžební průmysl produkuje fosfáty, ropu, zemní plyn, železnou rudu a sůl, chemický průmysl fosfáty a hnojiva, dále se uplatňuje textilní, obuvnický a potravinářský průmysl. Hlavní zemědělské produkty tvoří olivy, olivový olej, citrusové plody, datle, mandle, rajčata, obilniny. Významný je rybolov, chov ovcí a skotu.

V zemi je 18 národních parků (obr.9.5), 30 přírodních rezervací, 5 bioférických rezervací, 5 rezervací zvěře a 2 ptactva, 46 mokřadů, z toho 4 Ramsarské mezinárodně významné.

V Tunisku je 8 lokalit světového dědictví UNESCO, které zahrnují památky od punských dob přes římské až do osmanské říše (obr.9.6).

Obr.9.5 Národní parky Tuniska

Obr.9.6 Lokality světového dědictví

Tunisko prochází přerodem v luxusní destinace. Má vynikající přímořské lázně a rekreační střediska, které leží po celém pobřeží. Z nich lze uvést lokality *Gammarth*, *Nabeul*, *Hammamet*, *Port El Kantaoui*, *Sousse*, *Monastir*, *Mahdia*, *Zarzis* a řadu středisek na ostrově *Džerba* (legendární Odysseův ostrov). Významnými atraktivitami jsou fénické a římské památky (ruiny Kartága, amfiteátr v městě El-Djem), řada islámských staveb, berberská skalní obydlí apod. Hlavní město *Tunis* je známé svými středověkými stavbami (mešita založená v roce 732, stará medina, Bejův dům) a muzeem Bardo se vzácnými sbírkami antických mozaik. *Sousse* s přilehlým přístavním městem *Port El Kantaoui* má řadu starých pamětihodností, jako pět kilometrů zachovaných křesťanských katakomb, islámská klášterní pevnost, stará medina, malá mauzolea s pozůstatky svatých atd. Přístavní město *Monastir* je pozoruhodné pevností (ribatem) s majákovou věží založenou v 8. století, ve které je umístěno muzeum islámského umění. Nalézá se zde mauzoleum prvního prezidenta Burgibby. *Hammamet* je nejstarším turistickým střediskem Tuniska. Staré město obklopené hradbami s pevností z 15. století tvoří kontrast s atmosférou místního trhu. *Kairouan* je svaté město muslimů (čtvrté po Mekce, Medině a Jeruzalému) s četnými mešitami a proslulou výrobou koberců.

Železniční a silniční síť patří k nejlepším v Severní Africe. Pro zahraniční obchod má největší význam námořní doprava. V zemi je 6 letišť, z toho v Tunisu mezinárodní.

9.1.3. MAROKO

Maroko je stát na nejzazším severozápadě Afriky (obr.9.2). Historie osídlení Maroka sahají až do starověku. V letech kolem roku 1000 př. n. l. bylo Maroko úrodnou a zalesněnou zemí a tudíž se tamní lid zabýval zejména zemědělstvím. Ve 2. století př. n. l. zakládali na území dnešního Maroka své osady Fénicičané. Po jejich pádu přišli do Maroka Římané, kteří do roku 40 př. n. l. dali základ provincii Mauretania Tingitana. Toto období je specifické

rychlým šířením pouštních oblastí, neboť Římané bezohledně káceli místní lesy a nestarali se o jejich obnovu. V zemi tak klesala hladina podzemní vody a celá oblast pustla. Římská nadvláda skončila v 5. století, kdy Římany vypudili Vandalové a založili královskou říši. V 6. století bylo území Maroka obsazeno Byzantskou říší. Od roku 640 si začali západní Afriku podrobovat islámští Arabové. Stejně jako Římané se i Arabové potýkali se stejnými problémy spojenými s kočovným životem Berberů. A i přesto, že Berbeři nakonec přijali islám, většina kmenů si zachovala politickou samostatnost. V roce 740 dokonce vypuklo berberské povstání. V roce 789 založil kalify pronásledovaný Idrís I. dynastií Idrisovců. V letech 1061–1269 vládli v Maroku Almoravidé a Almohadé, kterým se podařilo k Maroku připojit území jižní části Pyrenejského poloostrova. V roce 1269 obsadili hlavní město Marrákeš Berbeři. Léta 1420–1554 se nesla ve znamení vlády Wattasidů, za nichž se na pobřeží postupně usadili Španělé a Portugalci. Evropský vliv na tomto území výrazně zesílil v 16. a 17. století. Sultáni si své mocenské postavení snažili posílit podepisováním obsáhlých smluv s Francií. Snaha rozdělit obyvatelstvo uplatňováním zvláštní politiky ze strany Francie od roku 1930 vedla k nepokojům, jejichž centry byla zejména rychle rostoucí města díky přílivu venkovského obyvatelstva. Do čela protikoloniálního hnutí se postavil sultán Muhammad V., který byl však roku 1953 donucen v důsledku uplatňování své národnostní politiky odejít do vyhnanství. Jeho návrat si vymohlo obyvatelstvo roku 1955. V roce 1957 se Muhammad V. prohlásil králem. Od roku 1961 se vlády ujal král Hasan II. a v roce 1972 byla schválena nová demokratická monarchistická ústava. Po smrti Hassana II. v roce 1999 nastoupil na královský trůn jeho syn Muhammed VI.

Marocká krajina je nejvíce ovlivněna třemi aspekty – pohořím Atlas, Saharou a atlantským pobřežím. Atlas prochází zemí od jihozápadu (AntiAtlas) přes jeho největší část – Vysoký Atlas – až k severu (pohoří Rif) a severozápadu země (Střední Atlas), kde strmě padá do Středozemního moře a pokračuje po pobřeží do Alžírsko. Ve Vysokém Atlasu rozprostírajícím se ve středním Maroku je nejvyšší hora Maroka a celé Severní Afriky – Džabal Tubkal (4167 m n. m.). Atlantické pobřeží je ploché a stoupá do vnitrozemí k tabulovité krajině marocké mesety (kolem 800 m n. m.). Na východě a jihovýchodě přechází pohoří Atlas v alžírskou náhorní plošinu šotů a v Saharu.

Důležitou roli v podnebí v Maroku hraje Střední a Vysoký Atlas, který je výrazným klimatickým rozhraním. Severozápad země je ovlivněn Středomořím a vyznačuje se mírným deštivým podnebím v zimě a horkými suchými léty. Oblast Atlasu se vyznačuje typickým vysokohorským podnebím se značnými teplotními rozdíly. Na jihu a jihovýchodu je suché pouštní kontinentální podnebí – horká léta a studené zimy.

Z průmyslu je nejvíce zastoupen oděvní a pletařský, zemědělsko-potravinářský, chemický, hutnický a strojírenský a elektrotechnický průmysl a elektronika. Tradiční součástí průmyslu jsou také umělecká řemesla. Nedílnou součástí průmyslu v Maroku je i těžba nerostných surovin, a to zejména fosfátu, jehož největší světové zásoby se nachází právě na území Maroka. Kromě fosfátů disponuje Maroko ještě nerostnými zdroji mědi, fluoridu, olova, barytu a železa. V Maroku jsou také malá naleziště zlata a stříbra.

Nejdůležitějšími pěstovanými plodinami jsou subtropické ovoce (55 % všech ovocných sadů připadá na olivovníky, dále pak datle, citrusy, opuncie), zelenina a obiloviny (ječmen, pšenice, kukuřice, aj.). Pěstují se též luštěniny, cukrová řepa a třtina a olejníky (kromě oliv slunečnice, podzemnice olejná). V oblasti jižního Maroka se též pěstuje argania spinoza, z jejíž stromů se získává velmi ceněný arganový olej. V lesích převažují listnaté stromy, z nichž nejvýznamnější je korkový dub. Kork je tak důležitým vývozním artiklem. Významnými artikly jsou i cedrové dřevo. Z živočišné výroby převažuje chov ovcí a koz. V poslední době roste i produkce skotu a drůbeže. Významným exportním artiklem rybolov.

V Maroku je 11 národních parků (obr.9.7), jeden leží v Západní Sahaře. Většina parků je soustředěna v hornatých územích.

Obr.9.7
Národní Parky Maroka

Na listině světového dědictví má Maroko uvedeno 9 kulturních lokalit, a to: Archeologická lokalita Volubilis; Historické město Meknes; Ksar of Ait-Ben-Haddou; Medina Essaouira (dříve Mogador); Medina Fezu; Medina Marrakeshe; Medina Tétouanu; Portugalské město Mazagan (El Jadida); Rabat, moderní hlavní a historické město (obr.9.8). Dalších 13 je na čekacím seznamu.

Turistika zaznamenává od roku 2004 trvalý rozvoj po propadech v první polovině 90. let 20. století a po roce 2001. Nejvíce zahraničních turistů přijíždí z Evropy (85 %), dále pak ze Severní Ameriky a ze států Maghrebu a Středního východu. Základními turistickými středisky jsou Agadir a Marrákeš, kam zavítají přibližně dvě třetiny z celkového počtu turistů.

Maroko je země plná kontrastů. Výborně vybavená přímořská rekreační střediska s dlouhými písčitými plážemi jsou rozmístěna hlavně při Atlantiku (*Safi*, *Casablanca*, *Agadir*), stejně příznivé podmínky jsou i při Středozemním moři. V pohoří Atlas jsou navštěvována střediska zimních sportů. Ve starobylých islámských městech *Marrakéši* a *Fezu* jsou soubory architektonických památek včetně koloritu prostředí, ve kterém se mísí arabské a berberské vlivy. Poblíž posvátného města *Moulay Idriss* jsou památky z římské doby. Proslulá jsou tržiště s nepřehledným sortimentem zboží a suvenýrů.

Silniční a železniční síť je dobře rozvinuta na severozápadě. Ze 16 letišť s pravidelným spojením je 9 mezinárodních. Největší přístavy jsou Casablanca, Sáfí a Tanger.

9.1.4. POZNÁMKY K DALŠÍM ZEMÍM SEVERNÍ AFRIKY

V Severní Africe je řada dalších států, které by mohly být svým přírodním prostředím a historickým vývojem pro turismus zajímavé. V rámci tzv. „arabského jara“ byly postiženy neklidem, rozbroji až válkami a upadly do chaosu, za intenzivního přispění USA, Francie a Velké Británie. Proto jsou v současné době pro normální turistické aktivity víceméně nepřijatelné.

Typickým příkladem je *Libye*, která je ve stadiu chaosu. Přitom právě v této zemi existují přírodní a historické unikáty, které stojí za to navštívit. Bohatou historií země dokládají památky zapsané na seznamu světového kulturního dědictví UNESCO. Lze vzpomenout římskou „perlu Afriky“ Leptis Magna, fénickou Sabrathu či starořeckou Kyréne. Přírodní poklad Libye tvoří pohoří Acacus na jihu země s prehistorickými skalními malbami. Naprosto ojedinělým je jen částečně realizovaný projekt zásobování pitnou vodou „Saharská velká umělá řeka“ o délce téměř 6000 km.

Podobně bychom mohli mluvit o Alžírsku, Sudánu či Etiopii a Eritrei.

9.2. ZEMĚ STŘEDNÍ AFRIKY

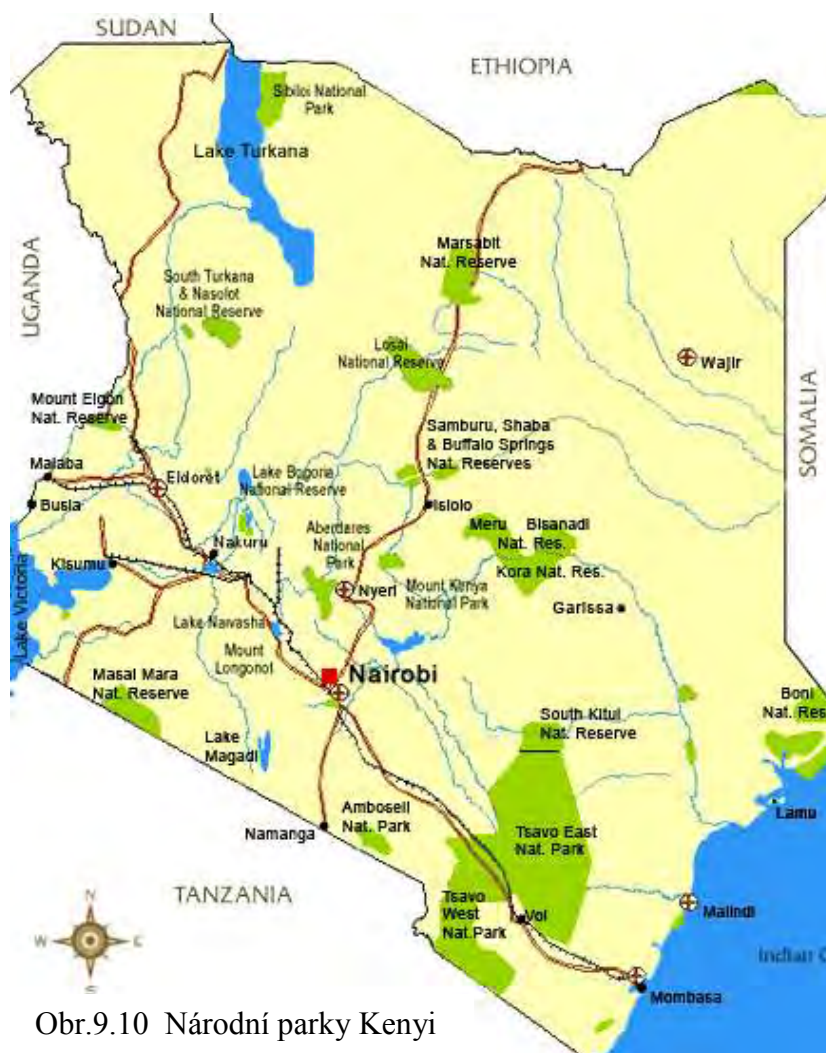
Ze zemí střední Afriky, kam náleží země kolem Guinejského zálivu (Senegal, Gambie, Guinea, Guinea-Bissau, Sierra Leone, Libérie, Pobřeží slonoviny, Burkina, Ghana, Togo, Benin, Nigérie, Kamerun, Rovníková Guinea, Gabon a Kongo), vnitrozemské země (Středoafriická republika, Zair) a východní země (Uganda, Keňa, Rwanda, Burundi a Tanzanie), je cestovní ruch v současnosti rozvinutý pouze ve východní části, zejména v Keni a Tanzánii (obr.9.9).

Obr.9.9 Země střední Afriky

9.2.1 KEŇA

V Keni mají pro mezinárodní cestovní ruch stěžejní význam národní parky *Tsavo*, *Mount Kenya*, *Masai Amboseli*, *Marsabit*, *Tamburu* a další (obr.9.10).

Obr.9.10 Národní parky Kenyi

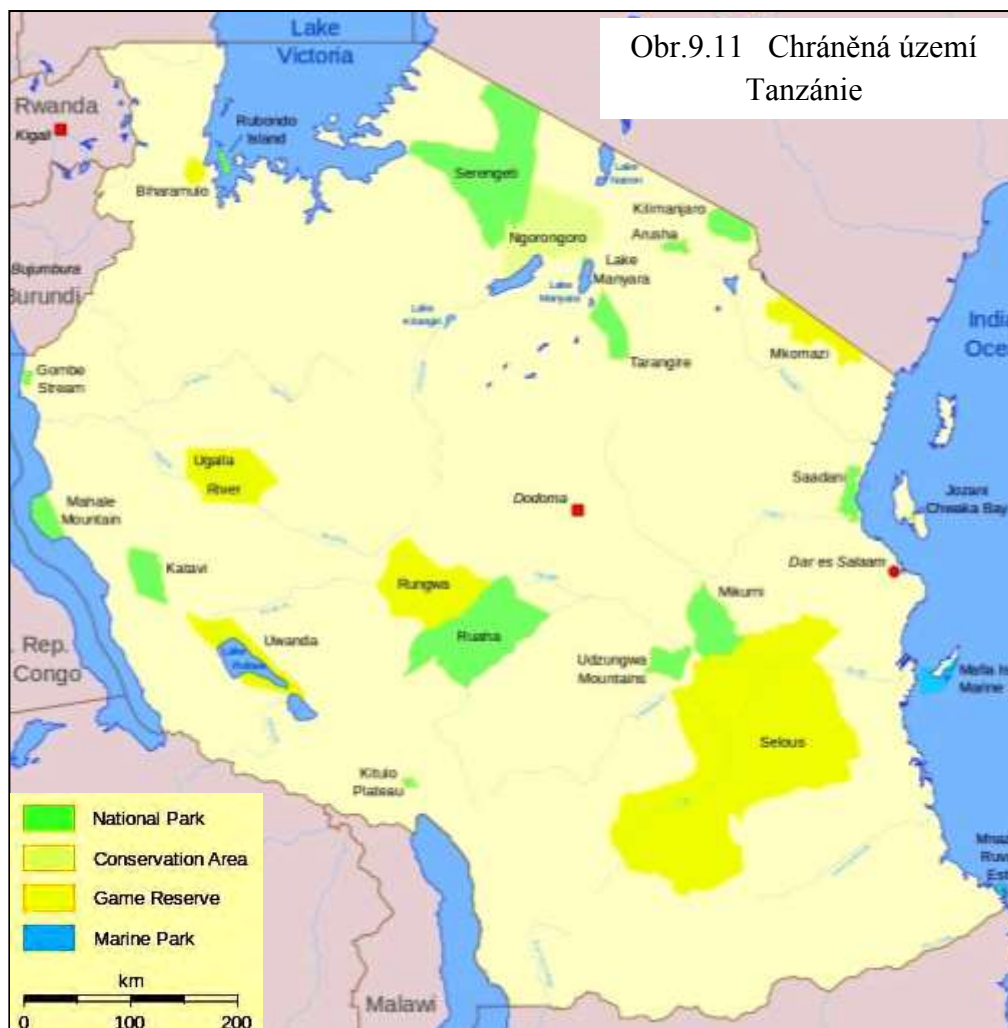
Pobřežní oblasti kolem jezera Turkana (dříve Rudolfovo) jsou známé díky početným nálezům lidských předků, zástupců rodu *Australopithecus* i *Homo*. Mezi známější nálezy patří pozůstatky prehistorického člověka, který byl podle místa nálezu označen jako *Homo rudolfensis* (stáří zhruba 2 miliony let), dále unikátní kostra druhu *Homo erectus*, známá pod přezdívkou *Turkana boy* nebo 3,5 milionu let stará lebka hominida, pojmenovaného *Kenyanthropus platyops*.

Při pobřeží Indického oceánu je v okolí Mombasy pásmo velmi dobře vybavených rekreačních středisek na písčitých plážích *Watamu* a *Shanzu*. Speciální nabídkou jsou *safari* po národních parcích.

Silnice jsou kvalitní pouze v okolí velkých měst. Významná je železnice, která spojuje hlavní přístav Mombasa s Nairobi a Ugandou. Letiště v Nairobi je jedním z nejvýznamnějších ve východní Africe.

9.2.2. TANZÁNIE

Tanzanie leží ve východní Africe na pobřeží Indického oceánu. Vznikla v roce 1964 spojením Tanganiky a ostrovního Zanzibaru. Má 13 národních parků, 29 rezervací zvěře a 40 chráněných území a mořských parků (obr.9.11). Turisticky atraktivní je národní park *Serengeti*, *Ngorongoro* další. Oblíbenou destinací je *Zanzibar* s nádhernými plážemi a korálovými útesy.

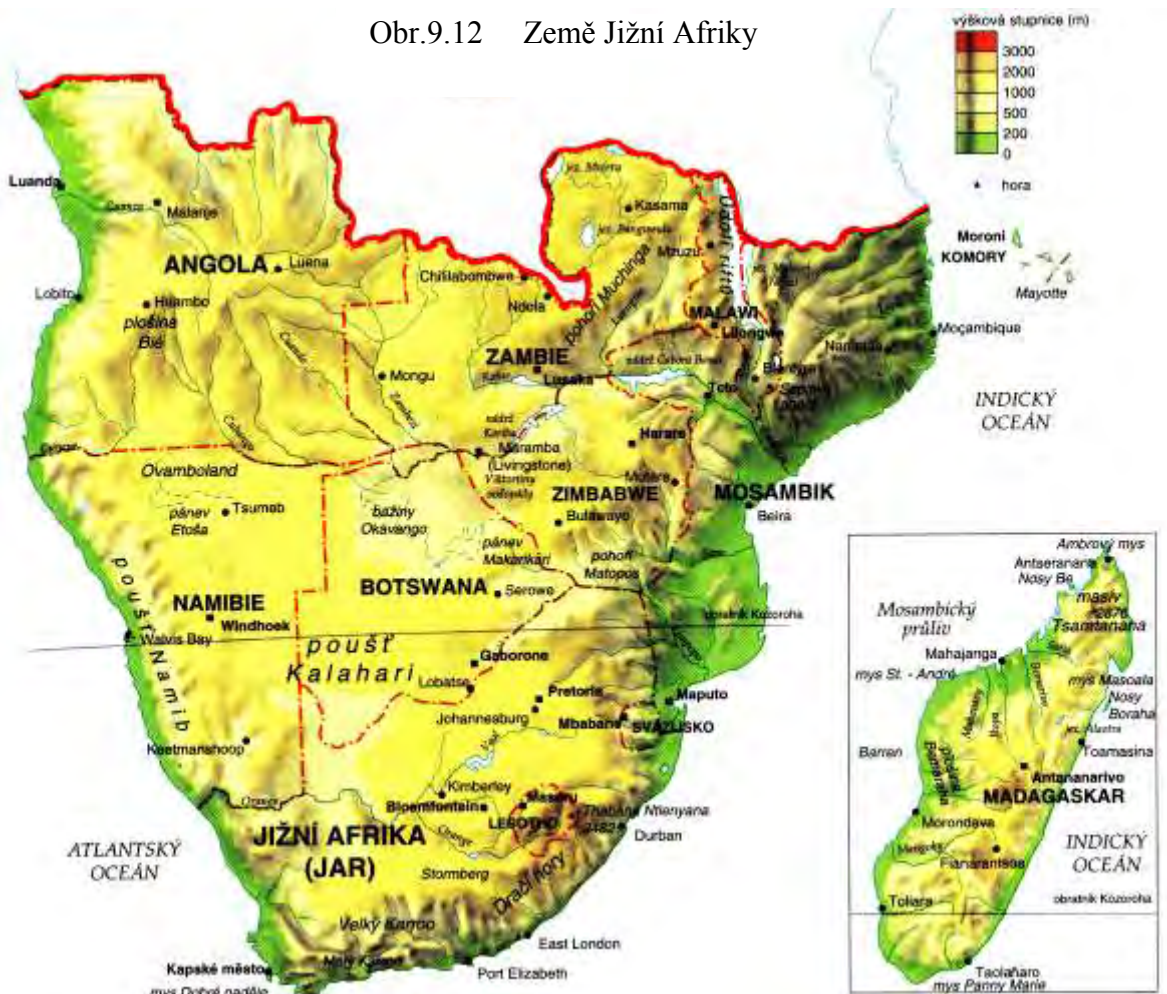

Železnice spojuje hlavní přístav Dar-es-Salaam s velkými jezery a Zambii, kam také vede silnice. Na jezerech funguje lodní doprava. Hlavní letiště jsou v Dar-es-Salaamu a pod Kilimandžárem.

9.3. ZEMĚ JIŽNÍ AFRIKY

Mezi země Jižní Afriky patří Angola, Zambie, Malawi, Mosambik, Namibie, Botswana, Zimbabwe, Jihoafrická republika, Lesotho, Svazijsko, Madagaskar, Mauritius a

Obr.9.12 Země Jižní Afriky

Komory (obr.9.12).

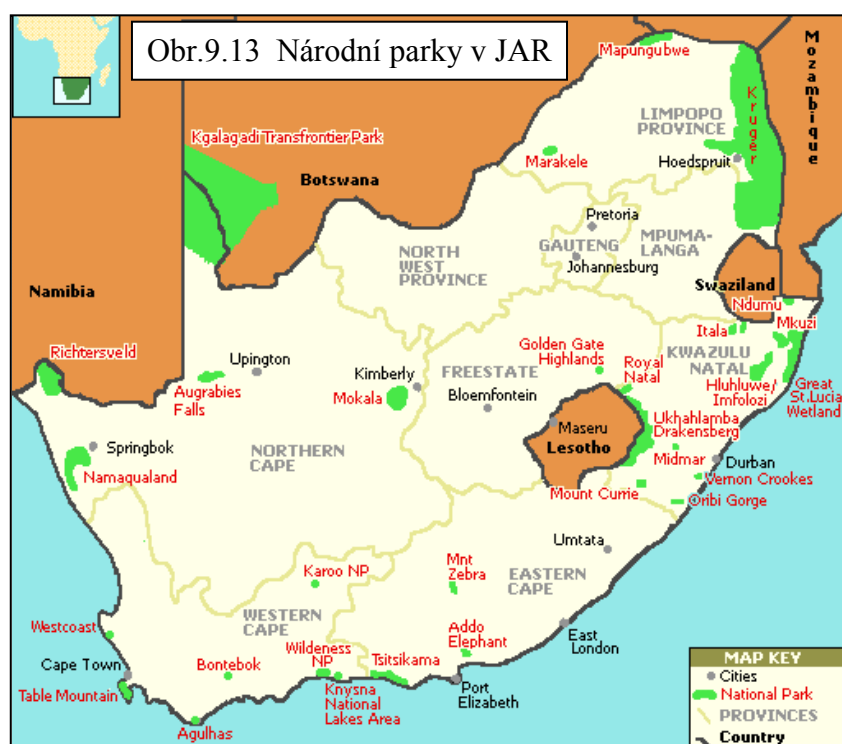
9.3.1. JIHOAFRICKÁ REPUBLIKA (JAR)

Jihoafrická republika leží na jihu afrického kontinentu. Je jeden z nejnáspěšnějších afrických států. Na hrubém domácím produktu celé Afriky se podílí více než jednu pětinu. Uvnitř jihoafrického území leží samostatné *království Lesotho*.

JAR má velice dlouhou historii lidského osídlení. V oblasti krasových jeskyní v okolí Johannesburgu jsou od počátku 20. století nalézány početné pozůstatky prvních lidí i jejich předků z rodu *Australopithecus*, a proto je toto území chráněno jako součást světového dědictví UNESCO. Před příchodem Evropanů na území dnešní Jihoafrické republiky žili Sanové, Khoikhoiové a později také Bantuové. Prvními evropskými osadníky v oblasti byli až Holanďané koncem 16. a v 17. století. V 19. století byli Búrové, potomci prvních holandských osadníků, vytlačeni dále do vnitrozemí, kde založili vlastní státní celky Natal, Transvaal a Oranžský svobodný stát. Konečné ovládnutí oblasti Brity přišlo až po druhé búrské válce (1899–1902), kdy Britské impérium anektovalo nezávislé búrské republiky

Transvaal a Oranžský svobodný stát. V roce 1910 byly všechny provincie sloučeny v Jihoafrickou unii, která získala autonomní statut dominia. Významným přelomem ve vývoji Jihoafrické unie byla rozsáhlá industrializace spojená s objevením ložisek diamantů v Kimberley a zlata ve Witwatersrandu v Transvaalu. V roce 1961 byla země prohlášena republikou a změnila název na Jihoafrickou republiku. Boj proti apartheidu získal na intenzitě v 80. letech. Při různých nepokojích a demonstracích byly zabity desítky lidí. Poslední bělošský prezident F. W. de Klerk zrušil rasovou segregaci, povolil Africký národní kongres a souhlasil s konáním všeobecných voleb v roce 1994. Po nich do úřadu nastoupil Nelson Mandela. V současnosti je nutno počítat s vysokou mírou kriminality, zejména v centrech větších měst. Nedoporučují se návštěvy satelitních sídlišť u velkoměst, procházky v osamělých místech a v centrech měst v podvečerních a večerních hodinách.

JAR je celosvětově preferovaným turistickým cílem. V zemi existuje 20 národních parků, z čehož 14 má ubytovací zařízení, dále kolem 30 provincionálních a řada soukromých parků a rezervací (obr.9.13).

V JAR lze některé národní parky snadno označit jako budoucí geoparky. Jako příklad lze uvést Ukhahlamba-Drakensberg National Park s pískovcovými útesy, obrovskými vrcholy, vodopádem Tugela apod., Table Mountain National Park či Pilanesberg National Park v kráteru staré sopky.

Vedle přírodních pozoruhodností jsou v JAR zajímavé hornické skanzeny na diamantovém dole *Premier Cullinan* u Pretorie, těžby zlata *Gold Reef* v Johannesburgu či vydobytý diamantový důl *Big Hole* v Kimberley. Za návštěvu stojí oblast těžby platiny *Amandelbult* a *Rustenburg* a nedaleko ležící centrum zábavního průmyslu *Sun City*.

Vedle toho existuje množství historických míst, spojených jednak s dějinami černošských kmenů, jednak s osídlováním a boji Holanďanů a Angličanů s domorodci. V JAR je 8 památek světového dědictví, z toho 4 kulturní, 3 přírodní a 1 smíšená (obr.9.14).

Každá z provincií má řadu turistických zajímavostí. Provincie *Western Cape* má řadu vynikajících turistických destinací, jako jsou národní parky *Bontebok*, *Karoo*, *West Coast* a *Cape Peninsula*. V provincii *Northern Cape* protéká mohutná řeka Oranje, na které je 56 m vysoký vodopád v národním parku *Au-grabies Falls*. Další parky v provincii jsou *Namaqua*, *Richtersveld*, *Vaalbos* a *Kalahari Gemsbok*. V provincii *Eastern Cape* zahrnuje řadu parků, ve kterých žije „velká pětka“ (lev, leopard, slon, nosorožec a buvol). Velmi zajímavá je v centru země ležící provincie *Free State*. Jsou zde majestátní *Dračí hory*, národní park *Golden Gate* a řada historických míst. Provincie *North West* má místa, vybízející k dobrodružství (rafting, kanoistika, horolezectví, plachtařství). Jsou zde národní parky *Vaalbos* a velmi zajímavý *Pilanesberg*. Provincie *Gauteng* zahrnuje velkoměsta *Pretorie* a *Johannesberg*, je zde řada rezervací a parků, z nichž je pozoruhodný soukromý *Lion park*. Provincie *Limpopo* s největší akumulací platiny na světě vyniká porosty buše s výskyty baobabů. Nejznámější a nejrozsáhlejší je do provincie *Mpumalanga* zasahující *Krugerův národní park* s velkým množstvím zvěře včetně „velké pětky“. Provincie *KwaZulu Natal* je známa jako „zahrada Jižní Afriky“ s krásnými plážemi a majestátními *Dračími horami*.

Jihoafrická republika patří k finančně středně náročným zemím, za rozumné ceny lze dostat rozumnou kvalitu. Základem dopravního systému jsou železnice. Rozsáhlá je automobilová a autobusová doprava. V zemi je síť velmi dobrých dálnic a silnic. Námořní doprava se opírá o velké přístavy Kapské město, Richard's Bay a Durban. Pravidelné spojení má 40 letišť, z toho mezinárodní jsou v Johannesburgu a Kapském městě.

Na závěr poznamenejme, že i v JAR nastalo v posledním desetiletí zhoršení bezpečnostních podmínek a to nejen ve známých slumech. Bohužel to platí o Johannesburgu i o hlavním městě Pretorii, kde je dobré se pohybovat ve skupinách a pouze ve dne. Nejsou výjimkou ani přepadení na dálnicích.

10. GEOGRAFIE CESTOVNÍHO RUCHU V ASIÍ

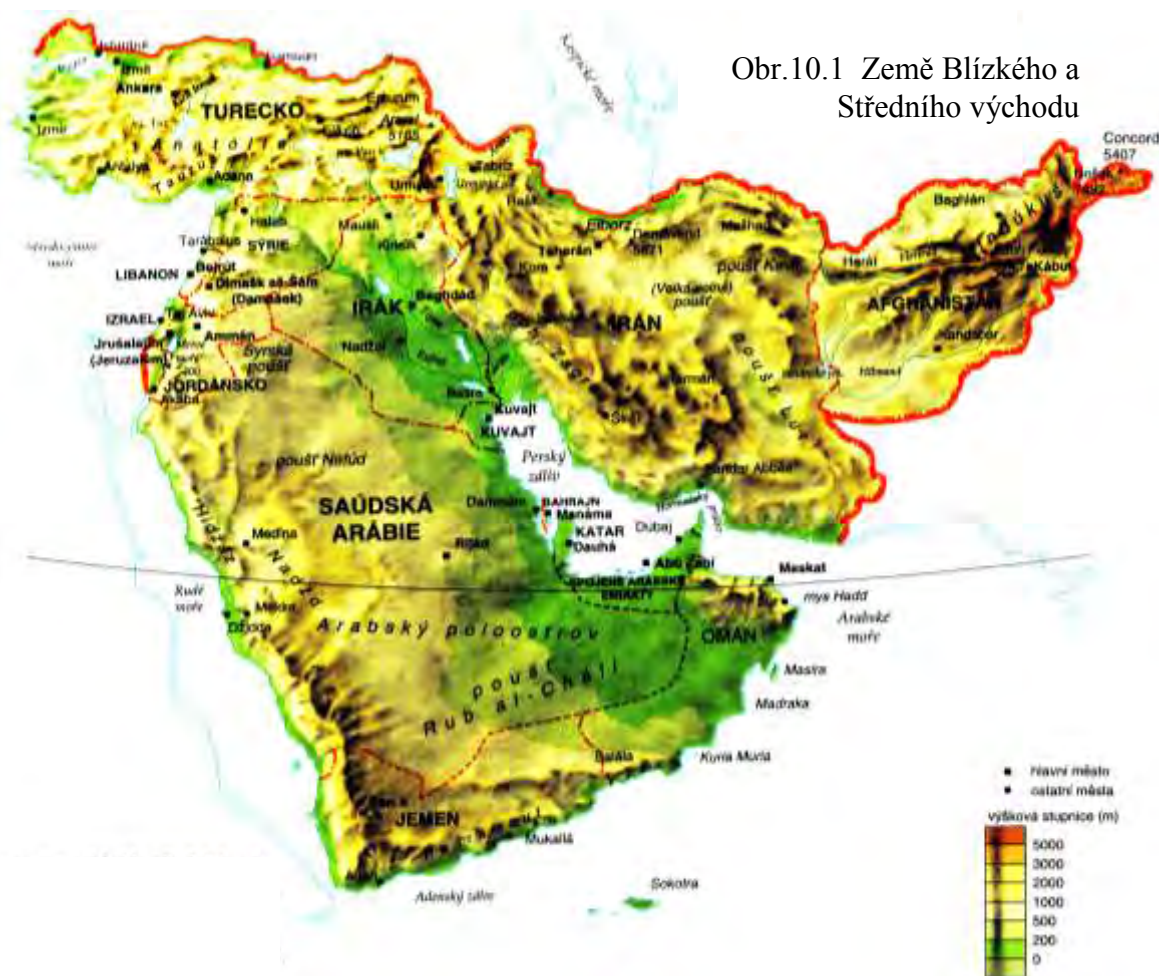
Přestože Asie disponuje množstvím přírodních, kulturně-historických a společenských atraktivit, je mezinárodní cestovní ruch soustředěn do omezeného počtu oblastí a středisek, které nabízejí nejen nejzajímavější atraktivity, ale i dobrou vybavenost a dostačující zdravotní ochranu a hlavně bezpečnost. Některá asijská území nejsou pro realizaci cestovního ruchu klimaticky vhodná, např. pouštní oblasti ve vnitrozemí Arabského poloostrova, Mongolska a Číny, oblasti s vlhkým rovníkovým klimatem, oblasti severské tundry apod. Rozvoji cestovního ruchu brání hospodářská zaostalost mnoha zemí, špatný dopravní systém, nevyhovující zdravotní podmínky s nebezpečím exotických chorob atd. Přes všechna uvedená omezení je celá řada asijských zemí stále více navštěvována a to jak zájemci z Evropy, Amerik a Austrálie, tak návštěvníky v rámci asijských zemí, především Japonska, Tajvanu, Jižní Koreje atd.

10.1. ZEMĚ BLÍZKÉHO A STŘEDNÍHO VÝCHODU

Do této části asijského kontinentu náleží Turecko, Sýrie, Libanon, Izrael, Jordánsko, Irák, Kuvajt, Írán, Jemen, Afghánistán, Saudská Arábie, Bahrajn, Katar, Spojené arabské emiráty a Omán.

10.1.1. TURECKO

Turecko má velmi příznivé přírodní podmínky a množství kulturně-historických pamětihodností. Z oblastí přímořské rekreace se vymezuje *Egejská riviéra* v jihozápadním cípu Turecka na rozhraní Egejského a Středozemního moře, s písčnými plážemi a krásným horským okolím, a *Turecká riviéra* na jižním pobřeží. Tato oblast byla křižovatkou kultur a proto je zde množství antických památek. Vnitrostátní situace ale snižuje turistické možnosti.

V Turecku existuje 41 národních parků, rozložených po celém státě (obr.10.2). Většina z nich byla vyhlášena před rokem 2000.

Vzhledem k dlouhodobému vývoji starověkých říší od achájské, chetitské, řecké a římské k osmanské existuje v Turecku množství pamětihodností, z nichž řada je zapsána na listině světového dědictví (obr.10.3).

Vulkanický Kula Geopark v západním Turecku je globálním geoparkem s podporou UNESCO.

Turisticky nejzajímavější jsou střediska *Marmaris*, *Ölüdeniz*, *Fethiye* a další, z hlediska památek je přitažlivé město *Izmir* (starověká Smyrna). Nejvýznamnější oblastí letní rekreace je *Turecká riviéra* s písčnými a oblázkovými plážemi podél až 3000 m vysokého pohoří Taurus. Z mnoha středisek je známý *Kemer*, *Antalya*, *Side*, *Belek*, *Alanya* a další. Jedinečnou přírodní atraktivitou jsou kaskádovité terasy *Pamukkale* a věžovité útvary v tufech v Kappadokii se svatyněmi a obydlími byzantských mnichů. Z měst se zájem soustřeďuje především na *Istanbul*, kde historie shromáždila množství památek v čele s chrámem a nyní muzeem *Hagia Sofia*. V zázemí *Kudaisi* jsou zříceniny antického *Efesu*, kde stál jeden ze starověkých divů světa Artemidin chrám. Nedaleko hlavního města *Ankary* s muzeem Chetitů a mauzoleem prvního prezidenta Kemala Atatürka jsou zříceniny hlavního města chetitské velkoříše *Chattutaš* u vesnice *Boghazkoy*.

Obecně se doporučuje dbát zvýšené opatrnosti při pobytu v místech s vyšší koncentrací osob. Před cestou do oblasti východního a jihovýchodního Turecka je třeba pečlivě zvážit specifika a zvýšená rizika této oblasti.

Turecko má nejlépe rozvinutou silniční a železniční síť na Blízkém východě. V zemi jsou 4 mezinárodní a 20 vnitrostátních letišť s pravidelnou dopravou. Velké přístavy jsou *Istanbul*, *Mesin*, *Uzmut*, *Izmir*, *Iskenderun* a *Samsun*.

10.1.2. IZRAEL

Stát Izrael na Blízkém východě v oblasti jihozápadní Asie, kde leží při východním pobřeží Středozemního moře, je jediným židovským státem na světě. Je rovněž domovem izraelských Arabů, křesťanů, Drúzů a Samaritánů.

Moderní stát Izrael, o jehož vznik usilovalo sionistické hnutí již od konce 19. století, se odvolává na biblickou myšlenku země izraelské, jejíž zaslíbení tvoří jeden z ústředních motivů judaismu po více než tři tisíce let. Po první světové válce ustanovila Společnost národů Britský mandát Palestina s cílem vytvořit „domovinu pro židovský lid“. V roce 1947 Organizace spojených národů schválila rozdělení Mandátu Palestina na dva státy – židovský a arabský. Přestože Liga arabských států tento plán odmítla, Izrael na jeho základě vyhlásil v roce 1948 nezávislost a v následující vítězné válce rozšířil své hranice nad rámec plánu OSN na rozdělení Palestiny. Od té doby trvá mezi Izraelem a sousedícími arabskými zeměmi konflikt, který vyústil v několik válek a desetiletí násilí, trvající dodnes.

Navzdory tomu, že Izrael je malou zemí, nacházejí se zde rozmanité geografické jevy a zvláštnosti, například Negevská poušť na jihu či horské hřbety Galileje, Karmelu a Golan na severu. Východně od centrální vysočiny se nachází Jordánské údolí, jež je částí Velké příkopové propadliny. Řeka Jordán teče od hory Hermon přes Chulské údolí a Galilejské jezero do Mrtvého moře, které je nejnižší položeným místem na Zemi. Na jihu se rozkládá údolí Vádí al-Araba končící v Akabském zálivu Rudého moře.

Izrael patří k nejvíce ekonomicky a průmyslově rozvinutým zemím jihozápadní Asie. Přes omezené přírodní zdroje se stal Izrael v uplynulých 20 letech z velké části soběstačným, a to především díky intenzivnímu rozvoji zemědělství a průmyslu v oblasti produkce potravin; z klíčových potravinářských surovin musí dovážet pouze obilí a hovězí maso. Mezi nosné obory se řadí informatika a komunikační technika, medicínské obory, biotechnologie a nanotechnologie. Izrael patří k světové špičce v oboru ochrany vody a využití geotermální energie.

Péči o přírodu je v Izraeli věnována velká pozornost, což se odráží v množství chráněných území (obr.10.4). Na seznamu světového dědictví UNESCO má celkem 9 zápisů, všechny z kulturní oblasti (obr.10.5). Na čekací listině je uvedeno dalších 19 lokalit.

Izrael nabízí z hlediska cestovního ruchu širokou paletu přírodních a kulturně-historických atraktivit, z nichž některé jsou světového významu. Dalšími atraktivitami jsou moderní plážová letoviště, archeologické lokality a ekoturismus.

V Izraeli těží mezinárodní turistický ruch ze skutečnosti, že země ovládla *Jeruzalém*, posvátné místo třech monoteistických náboženství. V historické části Starého města je soustředěno množství posvátných míst: vrch Golgota s chrámem Božího hrobu, Kristova cesta na Kalvárii „Via dolorosa“, „Zed' nářků“ – zbytek Šalamounova chrámu, mešita Al-Quds a tzv. „chrám Skály“ se zlatou kopulí a další. V Novém městě je zajímavá synagoga s okny vymalovanými Marcem Chagallem, památník obětí holocaustu a Izraelské muzeum. Na Šaronské rovině jsou ruiny římské *Caesarey*, u Mrtvého moře (obsah 22 % solí, hladina 407 m pod hladinou moře) je známá pevnost z doby povstání Židů proti Římanům *Massada*. Pro křesťany jsou posvátnými místy *Betlém* a *Nazaret*. Na sever od Mrtvého moře bylo vykopáno nejstarší město světa *Jericho*. Rekreační pobyty na plážích u *Tel Avivu* a *Haify* jsou ohrožovány teroristy. Nejznámější je středisko *Ejlat* u Akabského zálivu Rudého moře. U Mrtvého moře leží léčebné středisko *Ein Bokek*.

Izrael je obecně poměrně drahá země. Návštěvnost země však ovlivňuje nestabilní bezpečnostní situace celého regionu Blízkého východu. Silniční síť je na vysoké úrovni,

železnic je málo. Největší přístavy jsou Haifa a Ejlat v Akabském zálivu. V Tel Avivu je mezinárodní letiště.

Obr.10.5 Lokality světového dědictví v Izraeli

10.1.3. SPOJENÉ ARABSKÉ EMIRÁTY (SAE)

Federace sedmi emirátů leží na Arabském poloostrově na jižním pobřeží Perského zálivu. Ve starověku bylo území pod vládou Persie. V 8. století proniká na území islám a vznikají samostatné emiráty. Od 13. století soupeří o toto území Persie, Portugalsko, Omán a Turecko. Emiráty se v závěru 18. století staly místem hospodářského a politického zájmu Britů. Po nalezení ropy v roce 1958 se Dubaj stala zájmovým územím Francie. Proti cizímu kapitálu se emiráty roku 1968 spojily k jednáním o nezávislosti, začaly spolupracovat a bohatly. Spojené arabské emiráty vznikly roce 1971 po odchodu britských vojsk. Všechny emiráty tvořící SAE jsou absolutistické monarchie. Pouze emirát hlavního města Abú Zabí má ústavu.

Většinu území vyplňuje plochá nížina se slanisky na pobřeží, pokrytá pouští Rub-al-Chálí. Pobřeží, kdysi proslulé jako Pirátské pobřeží, je lemováno ostrovy. Podnebí je tropické a suché. S výjimkou datlových palm v oázách tvoří vegetaci suchomilné a slanomilné rostlinstvo. Ohromné závody na odsolování mořské vody umožnily rozvoj zemědělství.

Na řadě míst vznikly a stále vznikají moderní hotelové komplexy (*Dubaj, Sharjah, Ajman, Fujairah, Abú Dhabí* atd.). Země má kvalitní silnice, velké přístavy Abú Dhabí a Dubaj a čtyři letiště.

10.1.4. ÍRÁN

Íránská islámská republika je stát v Přední Asii, dříve nazývaný *Persie*, byla od nepaměti natolik exponovaná, že z oblasti učinila dějiště významných historických zvrátů a událostí.

Ve starověku zde vznikly rozlehlé říše Médů a perských Achaimenovců, poté si teritorium podmanil Alexandr Veliký, makedonští Seleukovci, parthští Arsakovci a perští Sásánovci, až nakonec Persii obsadili a islamizovali kočovní Arabové. Arabští chalífové z rodu Umajjovců a později Abbásovců začlenili íránské kraje do své nadnárodní říše sahající od Maroka až do střední Asie. V Persii poté vládly různé dynastie, většinou cizího původu a již ve 13. století přišli noví dobyvatelé - Mongolové v čele s Čingischánem. Z evropských koloniálních mocností získaly v 19. století největší vliv Velká Británie a Rusko, jež si Persii postupně rozdělily na zájmové sféry. Plukovník Rezá Chán soustředil veškerou moc ve svých rukou a dal se zvolit roku 1925 novým šáhem pod jménem Rezá Šáh Pahlaví. Za jeho vlády nastala překotná a místy neuvážená modernizace země podle evropského vzoru. Po něm Muhammad Rezá Pahlaví umožnil jisté uvolnění politických poměrů. V roce 1978 vypukly v celém Íránu rozsáhlé protivládní demonstrace, které přerostly v revoluci a skončily svržením starého režimu. Šáh musel odejít do exilu a mocenské vakuum vyplnil ájatolláh Rúholláh Chomejní, který se naopak z exilu vrátil. Chomejní postupně prosadil svou politickou doktrínu „o nadvládě teologa“, jež v praxi znamenala, že moc převzalo šíitské duchovenstvo. Tak byl sekulární, modernizující se Írán pod vládou šáha uvržen do islámské republiky pod vládou teokratů. V roce 1980 překročila irácká armáda hranice Íránu a začala íránsko-irácká válka, jež trvala osm let a stála zhruba milion lidských životů. Poté se země zaměřila na ekonomiku a poválečnou obnovu infrastruktury. Současná situace v Íránu je komplikovaná.

Pro Írán je typické subtropické podnebí s výraznou kontinentalitou, na jihu pak horké a suché podnebí tropického charakteru.

Íránské hospodářství podléhá z větší části státní kontrole, v soukromých rukou se nacházejí pouze menší podniky. Nejdůležitějším ekonomickým odvětvím je těžební průmysl, zpracovávající bohatá ložiska ropy a zemního plynu na západě země. Kromě toho mají význam ještě textilní průmysl, zemědělství a produkce cementu a stavebních hmot.

Teprve poslední dobou se podnikají opatření v oblasti ochrany životního prostředí. V Íránu je 19 národních parků, přičemž první národní park vznikl již v roce 1957 (Obr.10.6). Rezervací je v celé zemi celkem 33, 16 přírodních památek a 92 chráněných území.

Na listině světového dědictví má Írán uvedeno 12 lokalit (obr.10.7). Z nich nejznámější je Komplex Meidan Emam v Isfahanu, hlavní město říše Achaimenovců Persepolis, Tabríz - historický komplex bazarů a Bisutunský nápis, který nechal vyhotovit král Dareios Veliký.

V současnosti je v Íránu jediný globální geopark UNESCO Qeshm Island, který leží v Hormuském zálivu.

Obr.10.6 Národní parky Iránu

Obr.10.7 Lokality světového dědictví v Iránu

V Iránu se cestovní ruch se slibně rozvíjel. V pohoří *Alborz* v zázemí Teheránu vznikala horská rekreační střediska a další střediska při *pobřeží Kaspického moře*. V hlavním městě *Teheránu* je řada historických pamětihodností (*citadela s palácem Golestan*, mešita *Sepah-salar*, *palác Baharstan* – nynější parlament, *Národní historické muzeum*, *Národní muzeum drahokamů* atd.). Množstvím významných starověkých a středověkých historických a architektonických památek, z nichž některé mají celosvětový význam, se vyznačuje *Isfahán* (*Imámovo náměstí s velkou mešitou šáha Abbáse*, *bazar Qaisariya*, *Imperiální palác*, *historické mosty*, *arménská čtvrť Julfa*, *hrobka Ibn-Síny* a další). Historickými památkami jsou atraktivní *Tabriz*, *Šíráz* a zejména *Persepolis*. Rozvoj turizmu podstatně omezila fundamentalistická islámská revoluce.

Klima Iránu je subtropické kontinentální, silně ovlivněné nadmořskou výškou. Většinu území pokrývá chudá stepní vegetace. Většinu dopravy zajišťují automobily, silnice nejsou příliš kvalitní (asi třetina je zpevněných). Železnice není příliš rozvinuta. Velká města mají letecké spojení, v Teheránu je mezinárodní letiště. Hlavní přístavy jsou Búšehr, Bandar Chomejní a ropný terminál Chárag v Perském zálivu, Bandar Abbás v Hormuzském průlivu a Bandar Bečen v Ománském zálivu.

10.2. ZEMĚ INDICKÉHO SUBKONTINENTU

Indický subkontinent zahrnuje Indii, Bhútán, Pákistán, Bangladéš, Nepál, Maledivy a Šrí Lanku. Z uvedených zemí je z mezinárodního turistického hlediska významná Indie, Nepál, Maledivy a Šrí Lanka.

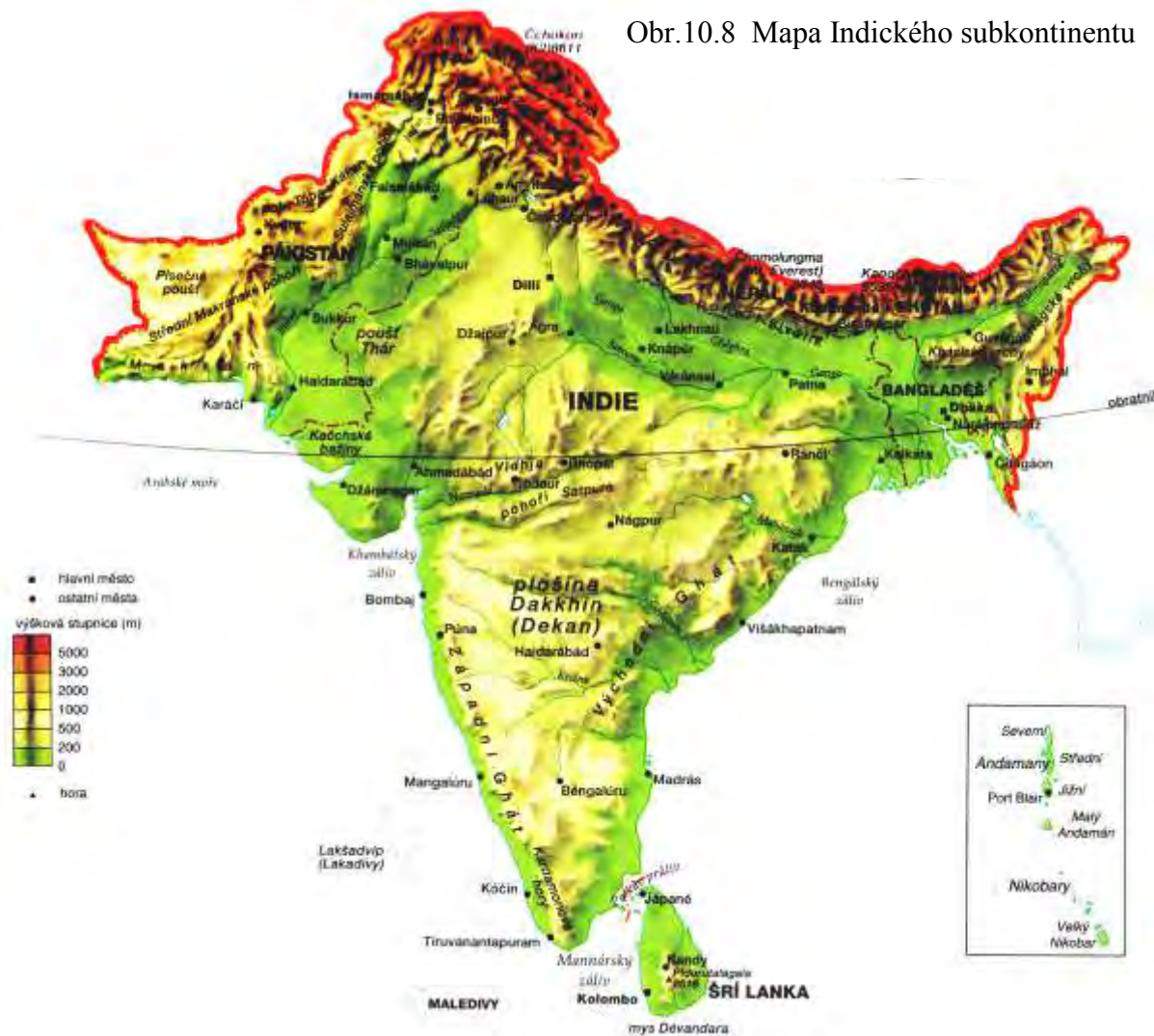
10.2.1. INDIE

Indická republika je sedmá největší a s více než miliardou obyvatel druhá nejlidnatější země na světě, rozkládající se na Indickém subkontinentu v jižní Asii. Z politického hlediska jde o svazový stát se socialistickým, demokratickým, parlamentním zřízením.

Indická republika zaujímá největší část Indického subkontinentu, který na severu oddělují mohutná horská pásma Himaláje. Pohoří klesá k jihozápadu do rovin Pandžábu a náplavové Indoganžské nížiny, která se táhne napříč Indií od západu k východu. Střed Indie vyplňují vrchoviny a plošiny Dekánu, kterou na jihozápadě omezuje pohoří Západní Ghát,

pobřeží Bengálského zálivu lemuje Východní Ghát. Pro turistiku je nejvhodnější období od prosince do března, kdy vanou studené větry z Himaláje a způsobují suché a mírné zimy.

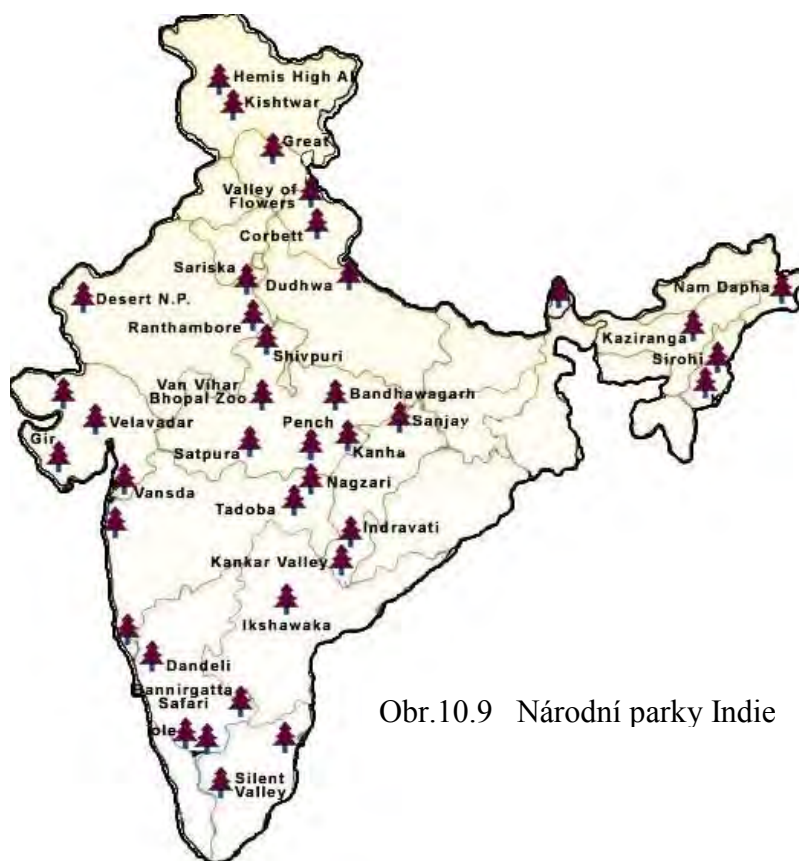
Obr.10.8 Mapa Indického subkontinentu

Existují stovky Indických přírodních parků a útočišť, které odrážejí význam toho, že se tato země staví k ochraně přírody a volně žijících živočichů. Je jich 103. Škála volně žijících živočichů v Indii je neuvěřitelně rozmanitá. Následující uvedené parky jsou nejlepší místa k vidění tygrů, lvů, slonů, nosorožců, ptáků, levhartů, a dokonce i divokých oslů.

Bandhavgarh (Madhya Pradesh) není nejdostupnější národní park v Indii, ale je zde nejlepší šance vidět bengálského tygra v divočině. Assam, se nachází v indické severovýchodní oblasti, a nabízí spoustu podívané pro milovníky divoké zvěře. Park Gir skýtá poslední divoké asijské lvy na světě. Krutá a nemilosrdná krajina Malé Rann Kutch, se skládá převážně ze suchých trnitých křovin, a je domovem poslední indického divokého osla. V národním parku Keoladeo je více než 350 druhů ptáků. Kambeshwar Ji Leopard Sanctuary v okrese Pali Rajasthan je známá pro mnoho levhartů, kteří se tam potulují volně. Národní park Hemis v oblasti Ladakh Džammú a Kašmíru je tvořen ohromujícími zasněženými vrcholky, lesy a pouštěmi.

Pokud se vydáte do těchto národních parků, můžete se těšit i na to, že vás nezklamou ani další lákadla, a to spojená s historií.

Obr.10.9 Národní parky Indie

Světové dědictví v Indii zahrnuje 27 kulturních, 7 přírodních a 1 smíšené lokality (obr.10.10) a 44 dalších na čekacím seznamu. Velmi známé jsou Taj Mahal v Agře, ale z hlediska geovědního turismu jsou prvořadě Velký himalajský národní park a národní park Khangchendzonga.

Obr.10.10 Lokality světového dědictví v Indii

V Indii mají pro mezinárodní cestovní ruch význam jak klimaticky vhodné oblasti u moře a v podhůří Himaláje, tak místa se starobylými i novějšími architektonickými památkami. Z přímořských středisek je velmi populární „Riviéra Orientu“ Goa na západním pobřeží Indie. Největší zájem se soustřeďuje na *Agru* (Červená pevnost, mauzoleum *Tádž Mahál*, *Džajpúr* známý jako Růžové město (paláce z růžového pískovce, pevnost Amber), posvátné město hinduismu *Benáres*, poutní místo buddhistů *Kuší Nagar* a hlavní město *Dillí* (Páteční mešita, Červená pevnost, Rádž Ghát). V mnoha městech jsou různé stavební památky ze středověku i starší, jako např. v *Kalkatě*, *Hajdarabádu*, *Madrásu* (chrám Mahábalipuram), *Bombaji* (*Mumbai*) atd.

Škála poskytovaného ubytování sahá do luxusních pětihvězdičkových hotelů až po hostely a jednoduché chatky na pobřeží. Při výběru ubytování je dobré mít na paměti nebezpečí malárie a zvolit tak hotel s klimatizací a okny, která se neotvírají. V mnoha turistických oblastech jsou mezi cestovateli oblíbené bungalovy,

Indická kuchyně se právem považuje pro svou pestrost a paletu chutí za jednu z nejlahodnějších. Kuchyně se do značné míry liší teritoriálně (severní je pikantnější, jižní jemnější) i podle příslušnosti k náboženským skupinám (džinisté jsou vegani, hinduisté vegetariáni, muslimové jedí pouze skopové nebo drůbež). Snídaně v hotelech mají charakter kontinentální, součástí je čaj, káva nebo džus. Indický černý čaj se tradičně vaří v mléce a hodně se sladí.

V dopravě dominují železnice, které jsou přetížené a dosti nebezpečné. V některých oblastech má velký význam říční doprava. Automobilová doprava je rozvinuta v okolí velkých měst. Nezpevněné cesty nejsou v období monzunu sjízdné. Největšími námořními přístavy jsou Kalkata, Madrás, Bombaj a Kóčín. Mezinárodní letiště jsou v Dillí, Kalkatě, Madrásu a Bombaji.

10.2.2. NEPÁL

Federativní demokratická republika Nepál je vnitrozemský stát v Jižní Asii ve střední části Himálaje. Ve 2. polovině 18. století sjednotili množství rozdrobených království Gurkhové okolo svého království v centrálním Nepálu. V roce 1846 převzala moc v zemi na 105 let dynastie Ránů. Nepál se stal nezávislým členem Společnosti národů v r. 1925. V zemi však začali sílit maoističtí povstalci a vypukla občanská válka. Od 28. května 2008 je Nepál republikou.

Nepál je jednou z nejchudších a nejméně rozvinutých zemí světa. Pěstuje se zde rýže, kukuřice, obilí, cukrová třtina, kořenová zelenina, mléko a maso vodních buvolů. Průmysl zpracovává hlavně zemědělské produkty, včetně juty, cukrové třtiny, tabáku a zrna.

Pestrá krajina a stará, exotická kultura Nepálu představuje významný turistický potenciál, ale růst tohoto odvětví hospodářství byl zpomalen posledními politickými událostmi.

Nepál je hlavním východiskem horolezeckých výprav do Himálaje. *Káthmándú* je zajímavé chrámovým okrskem, v královském městě *Patan* je 300 chrámů a klášterů, *Bhaktapur* je historické město s nejvyšším chrámem Nepálu, *Pokhara* je „vyhlídkovým“ místem k hlavnímu himálajskému hřbetu, atraktivní je národní park *Chitwan*.

Rozvoj dopravy komplikují přírodní podmínky. Krátká silniční síť byla postavena v posledním období. Řada oblastí má pouze letecké spojení. V zemi je 10 letišť s pevnou a 38 s nezpevněnou ranvejí.

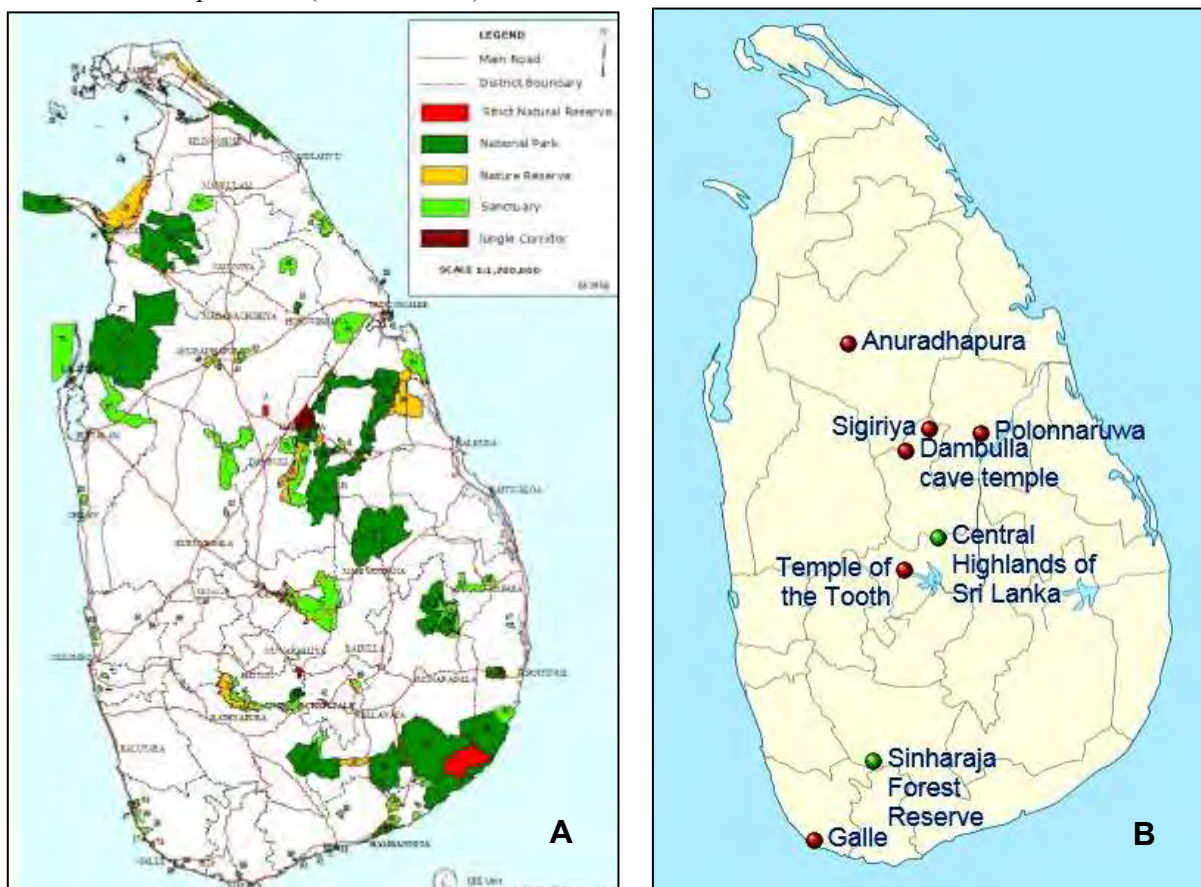
10.2.3. ŠRÍ LANKA

Srílanská demokratická socialistická republika je ostrovní stát v jihovýchodní Asii, nacházející se v blízkosti poloostrova Přední Indie na ostrově *Cejlon*, což byl také do roku 1972 oficiální název státu.

V roce 1505 k ostrovu poprvé dopluli Portugalci, v 17. století je na ostrově vystřídali Nizozemci. Celý ostrov však plně ovládli teprve Britové na přelomu 18. a 19. století. Britové ekonomicky i při správě ostrova velmi výrazně využívali Tamily. Po získání nezávislosti v roce 1948 se do popředí dostávají rozpory mezi většinovými Sinhálci a menšinovými Tamily. V roce 1983 konflikt mezi sinhálskou buddhistickou většinou a tamilskou hinduistickou menšinou přerostl v občanskou válku, která s různou intenzitou trvala přes 26 let. Tamílci byli po tvrdých bojích definitivně poraženi srílanskou armádou v roce 2009. Nicméně vztah mezi většinovými Sinhálci a menšinovými Tamily je stále napjatý.

Šrí Lanka je především zemědělskou zemí s rozvinutým plantážním hospodářstvím, pěstováním čajovníku, kokosové palmy, kaučukovníku, rýže, manioku, batátů, cukrové třtiny, ovoce a koření, významný je také rybolov. Působí zde zpracovatelský, potravinářský a textilní průmysl.

Na Srí Lance je 501 chráněných oblastí (obr.10.11-A). Člení se na 3 přísné přírodní rezervace, 26 národních parků, 7 přírodních rezervací, lesní koridory, 61 útočišť, mořské rezervace a nárazníkové zóny. Jedná se o vyšší procento chráněných území, než je v celé Asii a ve velké části světa. Světové dědictví UNESCO obsahuje na Srí Lance 8 památek, z toho 6 kulturních a 2 přírodní (obr.10.11-B).

Obr.10.11 Chráněná území (A) a lokality světového dědictví (B) na Srí Lance

Šrí Lanka (Ceylon) je z hlediska turizmu velmi přitažlivá země. Hlavní město *Kolombo* se vyznačuje řadou pozoruhodností (bývalá holandská pevnost Fort, prezidentská rezidence *Queen's House*, koloniální budovy, *Pettah* bazar, muzea, množství mešit a buddhistických a hinduistických chrámů). Šrí Lanka má výborné přírodní předpoklady a množství kulturních pamětihodností. Na jihozápadním pobřeží jsou vynikající pláže s tropickou vegetací v zázemí. Existuje zde řada středisek přímořské rekreace, jako *Bentota*, *Kalutara*, *Negombo* atd. Ve vnitrozemí leží řada historických královských měst (*Anuradhapura*, *Polonnaruwa*, *Kandy*) a sídel jako *Sigiríya*, a dále množství posvátných míst buddhismu (Chrám zubu Buddhy v *Kandy*, posvátný strom *Sri Maha Bodhi*, fikovník vyrostlý z odnože stromu Buddhova osvícení v *Anurádhapúře*, skalní chrám *Dambulla* s chrámem Zlatého Buddhy na úpatí skalního monolitu).

Šrí Lanka nabízí ubytování na různých úrovních: od drahých luxusních hotelů přes bungalovy po levné kamrlíky. Pokud se týče stravování, tak hlavní surovinou je rýže, národním jídlem pak *rice and curry* (rýže a kari). Kari není u nás známé žluté koření, ale je to obvykle několik malých mističek obsahujících pálivé pokrmy připravené ze zeleniny, ryb a masa. K tomu se podává větší miska rýže. Balenou vodu zakoupíte na každém kroku v jednolitrových i menších lahvích. Šrí Lanka je země čaje, a to čaje silného a velmi sladkého.

Pokud je na Šrí Lance něco opravdu levné, pak je to určitě doprava. Šrí Lanka má dosti hustou silniční a železniční síť, která je až na okolí *Kolomba* ve velmi špatném stavu (průměrná cestovní rychlost je cca 30 km/hod.). Ceny za přepravu pomocí tuktuku jsou s ohledem na ceny autobusů dost nepoměrné. Železnice byla v některých úsecích zrušena pro ztrátovost. Autobusová doprava je extrémně přeplněna. Pro přepravu nákladů je nejdůležitější námořní doprava. Turistickému ruchu slouží mezinárodní letecká doprava.

10.3. ZEMĚ DÁLNEHO VÝCHODU

Cestovní ruch má v zemích Dálného východu různé uplatnění. Existují zde země, kde je turizmus důležitou složkou hospodářství, země, kde je cestovní ruch regulován politickými poměry a země, kde je cestovní ruch v počátcích.

10.3.1. ČÍNA

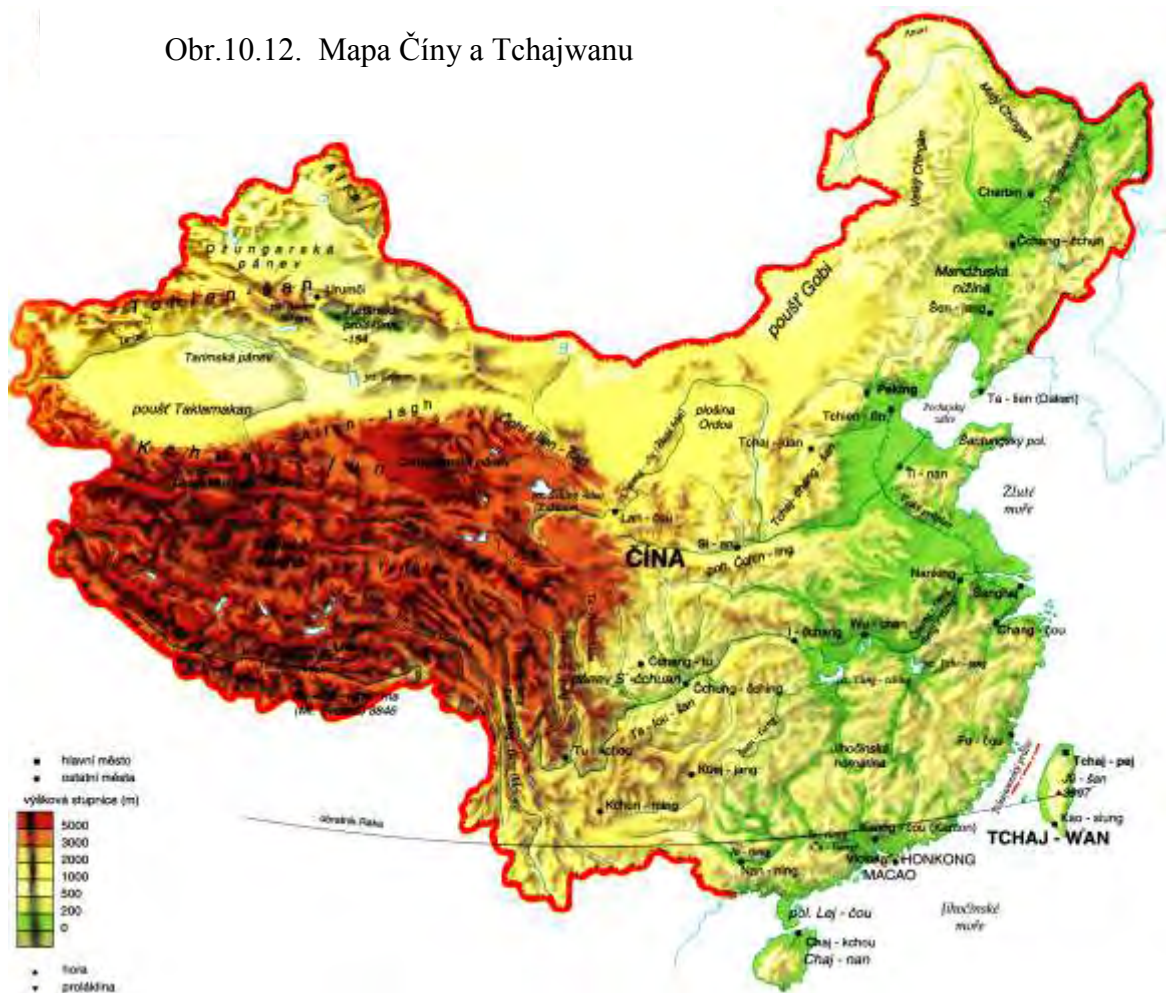
„Říše středu“ je geografická oblast a historické území v Asii. Ve starověku „ústřední státy“, tedy státy seskupené v Centrální planině, představovaly tradiční kolébku čínské starověké kultury. Označuje prostor ovládaný čínskými říšemi bez ohledu na to, šlo-li o etnicky čínské dynastie. Oním *středem* se tedy rozumí střed Číny, čínského světa (v rozsahu zhruba dnešní Číny), nikoliv střed světa vůbec. Od roku 1949, kdy drtivým vítězstvím čínské Rudé armády skončila čínská občanská válka, existují dva čínské státy, z hlediska zřízení republiky: Čínská lidová republika, nejlidnatější země na světě se supervelmocenskými ambicemi s hlavním městem *Peking* a Čínská republika územně omezená na ostrov *Tchaj-wan* s hlavním městem *Tchaj-pej*.

První historicky doloženou čínskou dynastií je dynastie *Sia*. Další, tentokrát už historicky věrohodnou dynastií, byla dynastie *Šang*, která se usídlila podél Žluté řeky na východě Číny v době mezi 18. - 12. stoletím př. n. l. Dynastie byla poté napadena ze západu kmeny *Čou*, které poté vládly do 5. století př. n. l., ale jejich autorita byla postupně oslabena. V období Jar a podzimů existovalo mnoho nezávislých, mezi sebou válčících států, které se k dynastií hlásily pouze jménem. První jednotný stát byl založen dynastií *Čchin* v roce 221 př. n. l., kdy byl vytvořen úřad císaře. Jako první na něj dosedl císař Š'-chuang-ti (v překladu *První císař*). Již v roce 206 př. n. l. se k moci dostala dynastie *Chan*, která poté vládla až do roku 220. Poté začala další éra neshod a Čína byla znovusjednocena až v roce 580 za vlády dynastie *Suej*. Následně Čína prožila zlatý věk za vlády dynastií *Tchang* a *Sung*. Mezi 7. - 14.

stoletím byla Čína jednou z nejvyspělejších civilizací na světě s rozvinutou kulturou i technologií. V roce 1271 napadl zbytky dynastie Sung mongolský vůdce Kublajchán a po vítězství založil v roce 1279 dynastii *Jüan*. Mongolové vydrželi na čínském trůně téměř sto let, až v roce 1368 rolník Ču Jüan-čang založil novou čínskou dynastii *Ming*, která vládla Číně až do roku 1644. Tehdy Mandžuvé ze severu napadli oslabenou říši a vlády se ujímá mandžuská dynastie *Čching*. Její moc nad Čínou přetrvala až do počátku 20. století, kdy byl sesazen poslední císař monarchie, nezletilý Pchu-i, a byla založena republika.

1. ledna 1912 byla v Nankingu slavnostně vyhlášena Čínská republika. Čína ale byla politicky rozdělena. Pekingská vláda byla sice mezinárodně uznaná, ale prakticky bezmocná. V roce 1920 se Kuomintangu pod vedením Čankajška podařilo znovusjednotit Čínu a pod záminkou transformace Číny v demokratický stát zavést politiku jedné strany. Druhá světová válka komunisty a nacionalisty donutila ke spolupráci. Další komunisticko-nacionalistické rozepře měly za následek obnovení válkou přerušené občanské války. Z té vyšli vítězně komunisté a kontrolující většinu území Číny 1. října 1949 vyhlásili v Pekingu Čínskou lidovou republiku, přičemž vláda původní Čínské republiky se stáhla na ostrov Tchaj-wan.

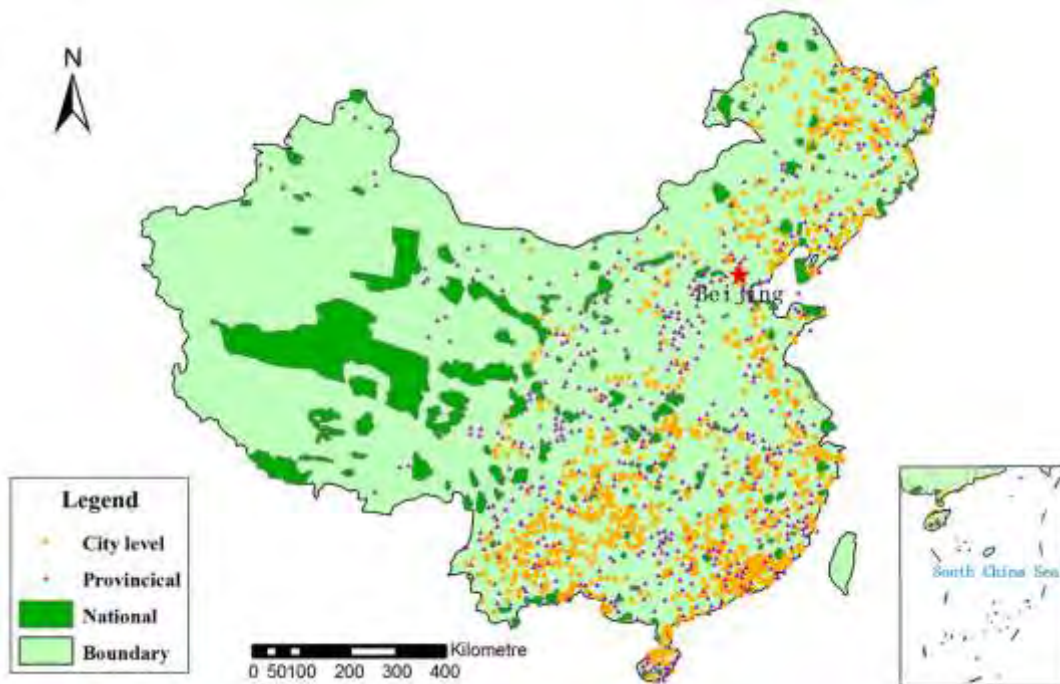
Obr.10.12. Mapa Číny a Tchajwanu

Vzhledem k obrovské rozloze je krajina Číny velmi různorodá a odráží geologicko-strukturální stavbu (obr.10.12). Velkou část území zaujímá Čínská tabule, která je v západní části obklopena mohutnými vrásnatými horskými systémy. V zásadě se země rozděluje na čtyři velké celky, kterými jsou Tibetská náhorní plošina, složitý systém středohor a vysočin mezi Tibetem a jihovýchodním pobřežím s rozsáhlou krasovou plošinou jižně od S'čchuanu, soustava suchých plání a plošin na západě a severu (poušť Takla Makan a Gobi, stepi Vnitřního Mongolska) a nížinné hustě obydlené náplavové oblasti při dolních tocích velkých

řek (Velká čínská nížina aj.). Mezi velké čínské řeky patří tzv. „Žlutá řeka“ *Chuang-che* či „Dlouhá řeka“ *Jang-c'-tiang'*. Z tohoto důvodu jsou na území Číny vyvinuta téměř všechna klimatická pásma. V důsledku velice rozmanitých poměrů je v Číně obrovská rozmanitost flory a fauny.

Čína se v 80. letech minulého století začala otvírat turistům, ale potlačení demonstrací v roce 1989 dostalo zemi do určité izolace i na úseku cestovního ruchu. Čína je velice bohatá jak na přírodní, tak kulturně-historické pamětihodnosti. Mnoho z nich bylo zapsáno na listinu světového dědictví. Z přírodních objektů lze jmenovat *Tibetskou náhorní plošinu* s okolními velehorami, národní park *Lušan*, *Žluté hory (Huang-Šan)* jihozápadně od Šanghaje, oblast kuželového krasu *Kuej-lin (Quillin)* s řadou jeskyní, mnoho chráněných území atd.

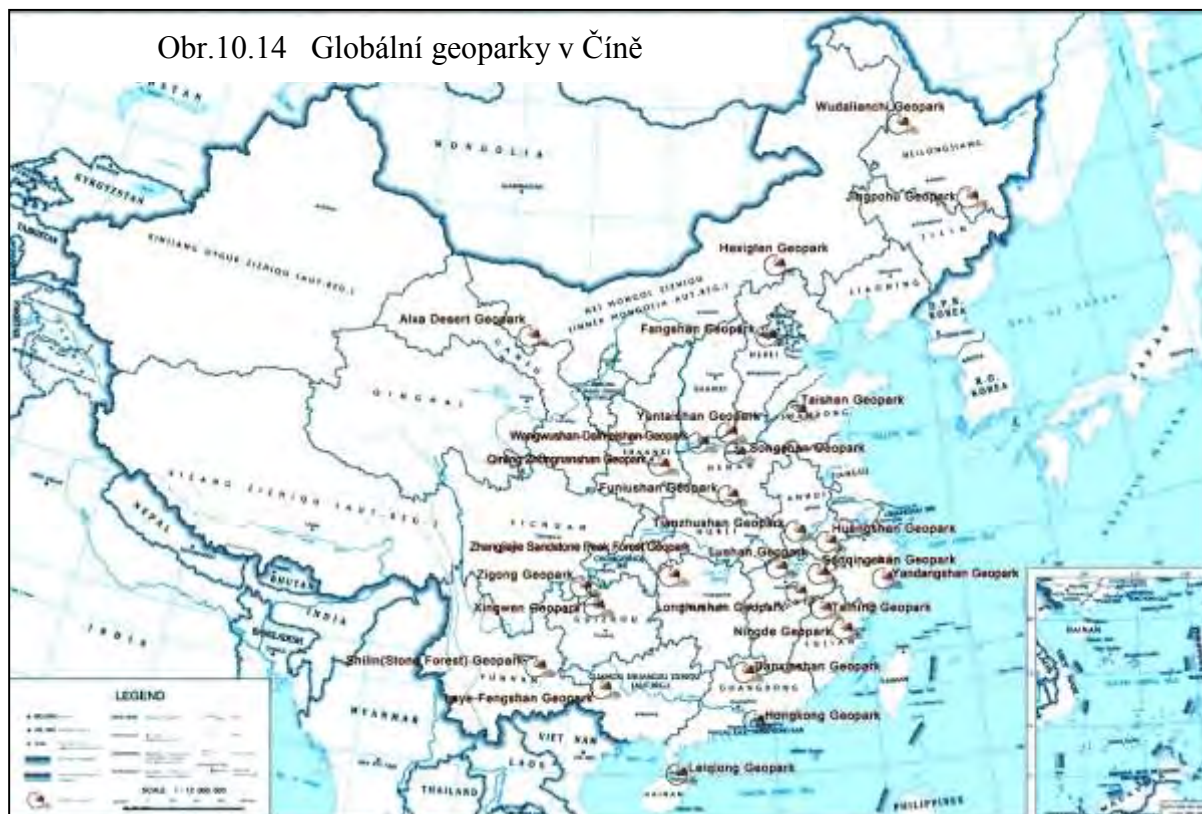

Obr.10.13 Distribuce národních přírodních rezervací v Číně (Cao et al. 2015)

Veliký rozsah péče o přírodní zdroje ilustrují počty chráněných objektů: 446 národních přírodních rezervací, 225 národních parků, 53 státních klíčových chráněných lokalit fosilií, 6 typických zemětřesných míst, 3243 národních lesních parků, 8 národních stromových a květinových parků, 11604 státních klíčových parků, 58 národních městských mokřadních parků a 836 národních mokřadů, 778 národních vodních parků, 70 národních pouštních parků, 61 státních uzavřených chráněných oblastí, 68 národních mořských parků, 523 národních zdrojů ochrany vodního genetického materiálu a 23 zón zachování genetických zdrojů domácích zvířat.

Z hlediska geovědního a montánního turismu je velice pozoruhodných 35 globálních geoparků (obr.10.14), 342 národních geoparků a 71 národních hornických parků. Tyto objemy chráněných objektů přesahují vše, co bylo na dané téma uvedeno.

Obr.10.14 Globální geoparky v Číně

Z kulturních a historických památek je třeba na prvním místě jmenovat *Peking (Bejdžing)* a jeho objekty jako císařské sídlo Zakázané město, Zimní palác, Chrám nebes, Letní palác, náměstí Tchien-an-men atd., údolí *Shisanling* s hrobkami císařů dynastie Ming, *Velká zeď* v délce přes 6000 km (dílní úseky jako Badaling byly zrestaurovány), *Xian* s terakotovou armádou císaře Chin Š'chuangti a další. Velmi zajímavá je návštěva moderní *Šanghaje* a *Hongkongu*. Velice atraktivní je cesta nově postavenou železnicí do *Lhasy* v Tibetu, která překonává horský průsmyk ve výši 5072 m n.m., a jeho prohlídka (sídlo dalajlámy Pótala, kláštery). Další zajímavé místo je *Žikac* (sídlo pančenlámy Tailhunpo).

Obr.10.15 Lokality světového dědictví v Číně

V současnosti se Čína rychle stává zemí rozvinuté turistiky a neustále se tu zkvalitňují turistická zařízení a služby. Čína je považována za relativně bezpečnou zemi, pravděpodobně díky velice tvrdým trestům za závažnou trestnou činnost. Turista by si však měl dávat pozor zejména na kapesní a drobné krádeže. Čína patří k finančně středně náročným zemím. Jen těžko tu pořídíte velmi levnou dovolenou, za rozumné ceny však můžete dostat rozumnou kvalitu.

Země nabízí nepřebernou škálu možností stravování. Od honosných restaurací až po pouliční stánky. Záleží jen na finančních možnostech jednotlivce. Číňané jsou největší producenti i konzumenti zeleného čaje na světě a přisuzují mu léčivou moc. První dochované zmínky o čaji sahají zhruba 1500 let do minulosti a pocházejí rovněž z Číny.

Vzhledem k tomu, že je země hodně rozsáhlá, je nejlepší a nejpohodlnější využít leteckou dopravu. V této zemi působí zhruba na 60 leteckých společností. Nejvýznamnější mezinárodní letiště jsou v Pekingu, Šanghaji a Kantonu a téměř 90 měst má pravidelné letecké spojení. Letecké dopravě velice zdatně konkuruje vlak, který je levnější. Toto cestování má v Číně velkou tradici. Síť vlaků je celkem hustá, zasahuje skoro do všech obydlených oblastí. V současné době vkládá Čína do modernizace železnice nemalé finanční prostředky. Výsledkem této modernizace je zkracování jízdní doby, větší bezpečnost při cestování vlakem a zvyšuje se i komfort jízdy. Vlaky se rozlišují na expresní, rychlíky a obyčejné. Přes obrovský rozmach je automobilová doprava stále nedostatečná. Velmi využívaná jsou jízdní kola. Značný význam má doprava po vodních tocích. Šanghaj je jedním z nejdůležitějších světových přístavů.

10.3.2. NOVÁ HEDVÁBNÁ CESTA

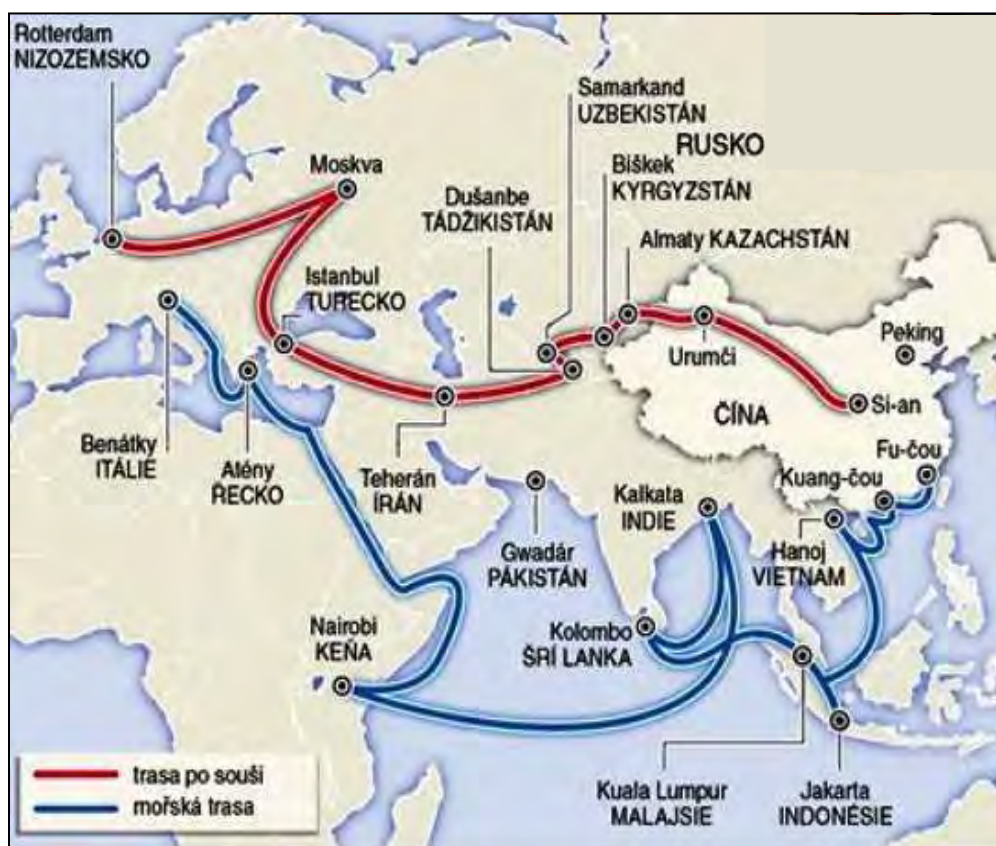
V září 2013 oznámil čínský prezident Si Ťin-pching záměr vybudování Nové Hedvábné stezky. Páteří ambiciózního projektu „One Belt, One Road“ je vytvoření námořní a pozemní trasy s novými přístavy, železnicemi a silnicemi, který propojí Čínu s Evropou a tak obnoví středověkou Hedvábnou stezku (obr.10.16).

Obr.10.16 Pozemní a mořská trasa středověké Hedvábné stezky

V současnosti existují tři funkční železniční koridory, které spojují Čínu s Evropou. Severní koridor prochází převážně územím Ruska a většinou kopíruje trasu Transsibiřské magistrály. Střední železniční cesta vede přes Kazachstán a napojuje se na severní koridor na západě Ruska. Jižní koridor pak vede přes Kazachstán do města Aktau, odkud buď překročí Kaspické moře s pomocí přivozu, nebo pokračuje po zemi do Íránu, než naváže přes Ázerbájdžán, Gruzii a Turecko. Přepravní doba koridory je 10,5 až 16 dní. První dva zmíněné v podstatě spojují jen tři velké celní zóny - Čínu, Euroasijskou hospodářskou unii a

Evropskou unií, což znamená, že zboží překračuje jen dvě "hranice" na trase dlouhé více než devět tisíc kilometrů. Jižní cesta je složitější, protože zahrnuje kromě kazašského také odlišné celní režimy v Ázerbájdžánu, Gruzii a Turecku, než se napojí na evropskou železniční síť.

Obr.10.17 Projekt Nové Hedvábné cesty

Z turistického hlediska zasluhuje pozornosti především asijská část pevninské trasy, a to jak z krajinného, tak kulturně-historického pohledu. Trasa totiž prochází velmi odlišnými krajinnými typy, nížinami, polopouštěmi a pouštěmi a mladými pohořími himalájsko-kavkazského pásma, které jsou z geovědního hlediska přitažlivé. Zároveň prochází lokalitami, které jsou velmi historicky ceněné. Už sám výchozí bod Si-an je jedním z nejstarších měst čínské historie. V blízkosti města byla objevena hrobka prvního čínské císaře Čchin Š'-chung-tiho s tzv. terakotovou armádou, která je od roku 1987 zařazena na seznam světového dědictví UNESCO. Si-an byl pod různými jmény hlavním městem Číny v řadě významných období jejích dějin. Od devadesátých let 20. století je významným střediskem čínské vědy a výzkumu, zbrojního a kosmického průmyslu. Z polohy na Hedvábné stezce těžilo bývalé hlavní město Kazachstánu *Almaty* (dříve Alma-Ata, do roku 1921 Věrnj), které dosáhlo největšího rozkvětu v 10.–14. století. Zřejmě nejslavnější město na trase je druhé největší město v Uzbekistánu *Samarkand*, jehož počátky sahají až do období kolem roku 700 př. n. l. Má za sebou bohatou historii a v současné době se ve městě nachází řada starobylých památek. V roce 2001 byl Samarkand zařazen na Seznam světového dědictví UNESCO. Podobně slavná je Buchará, která byla islámským centrem od 8. do počátku 13. století, kdy byla zničena vojsky Čingischána. Byla znovu vystavěna a pyšní se vznešenými mešitami a minarety. O Istanbulu a Moskvě bylo pojednáno při popisu příslušných zemí, stejně jako dalších městech na trase.

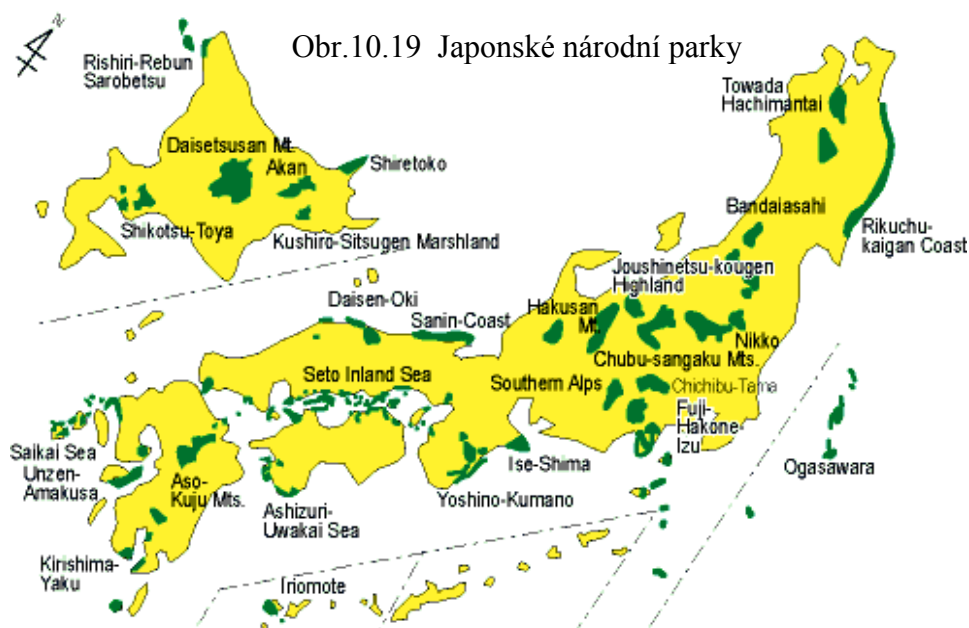
10.3.2. JAPONSKO

Japonsko je ostrovní stát, který tvoří 4000 ostrovů v oblouku dlouhém kolem 2500 km. Rozlohou jsou významné ostrovy Honšú, Hokkaidó, Kjúšú a Šikoku. Velmi hornaté ostrovy jsou převážně sopečného původu. Nejvyšší hora Japonska je sopka Fudži (3776 m).

Obr.10.18. Mapa Japonských ostrovů

Japonské národní parky pokrývají širokou škálu prostředí včetně sopek, lesů, bažin, pláží, pobřeží a mořských stanovišť (obr.10.19). Od roku 2014 existovalo 31 národních parků a 56 kvazi-národních parků (pod správou prefektur). Kromě toho bylo 314 parků prefektur. Od roku 2016 je k dispozici 1 021 přírodních památek, 1 760 historických památek, 398 míst scenické krásy, 75 zvláštních přírodních památek, 36 zvláštních míst scénické krásy a 61 zvláštních historických památek.

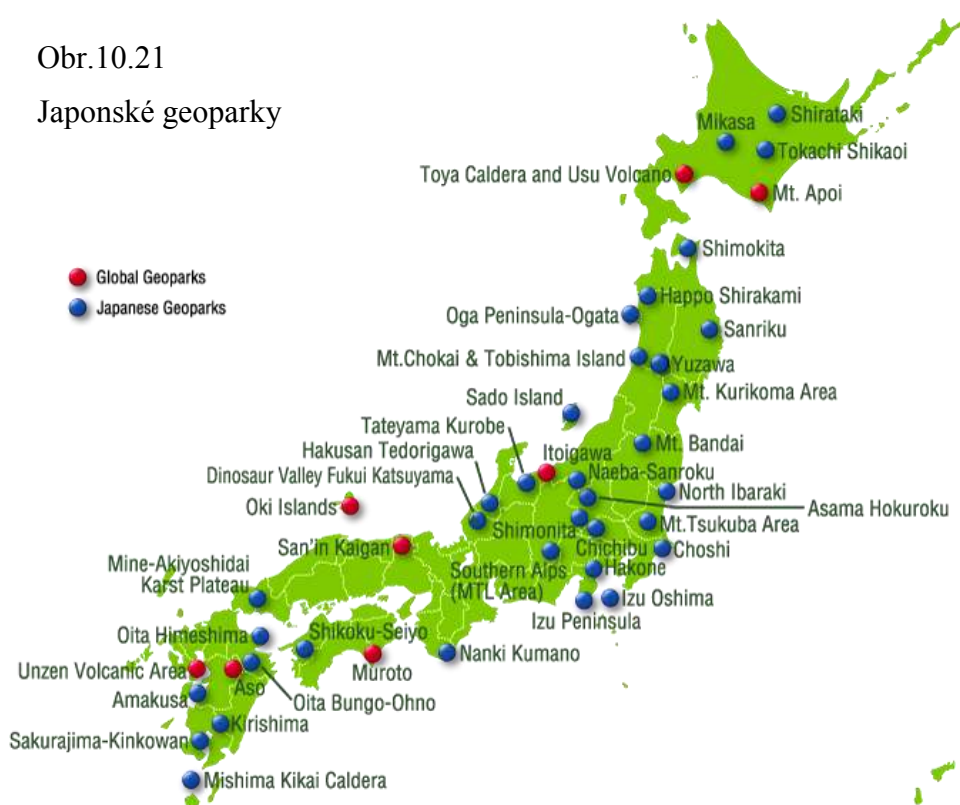
V seznamu světového dědictví UNESCO má Japonsko uvedeno 20 objektů, z toho 16 kulturních a 4 přírodních (obr.10.20). Dalších 10 lokalit je na čekacím seznamu. Pro montánní turismus je zajímavá památka na hornickou činnost v horách ostrova Honšú ze 16. až 20. století Stříbrný důl Iwami Ginzan a jeho kulturní krajina.

Obr.10.20 Lokality světového dědictví UNESCO v Japonsku

Podobně jako v Číně se i v Japonsku věnuje velká pozornost ochraně geologického prostředí. Je zde 8 globálních geoparků UNESCO. Vedle globálních geoparků je vymezeno dalších 35 domácích geoparků (obr.10.21), které jsou certifikovány Japonským výborem geoparků, dále existuje dalších 14 aspirujících geoparků.

Obr.10.21
Japonské geoparky

Jak domácí, tak zahraniční cestovní ruch je velmi rozsáhlý. Japonsko má velmi příznivé přírodní předpoklady (hornatý terén, množství horkých minerálních pramenů a léčivého bahna, rozsáhlé lesy, jezera). Velkou návštěvnost mají horská rekreační střediska v zázemí velkých měst, zejména v severní části ostrova Honšú a na ostrově Hokkaidó. Z četných národních parků je nejatraktivnější park kolem vulkánu Fudži. V mezinárodní ruchu jsou přitažlivé staré tradice a dynamická modernizace. Největší návštěvnost se soustřeďuje na hlavní město *Tokio s okolím* (historické památky, moderní architektura, zábavní zařízení). Pozoruhodný je komplex chrámových staveb v *Nikko*. Historickou atraktivitou je soubor památek *Kamakura* (14 m vysoká 700 stará socha Buddhy). Přitažlivá jsou města *Kjóto* (bývalé hlavní město s četnými paláci a chrámy), *Ósaka*, *Kóbe* a *Nara*. Pozornost poutají města *Hirošima* a *Nagasaki* s památníky obětem atomových pum.

Celé Japonsko disponuje velkým množstvím různých ubytovacích zařízení, od těch nejluxusnější až po levnější druhy ubytoven jak evropského, tak tradičního japonského typu. Cena se odvíjí od typu a polohy ubytovacího zařízení, roční doby, ale i věhlasu. Japonským specifikem jsou tzv. buňkové hotely. Obecně platí, že japonská kuchyně je velmi zdravá a především dietní. Mezi tradiční japonské pokrmy patří suši, sašimi nebo tempura. Tradičním nápojem je zelený čaj a rýžové víno saké.

Pro Japonsko má mimořádný význam námořní doprava. Přístavy Kóbe, Čiba u Tokia, Nagoja a Jokohama patří k největším na světě. Světově významné jsou letiště v Tokiu, Osace a Fukuoce. Páteří železniční dopravy jsou superexpresy, jejichž provoz byl zahájen mezi Tokiem a Osakou v roce 1964. Koncem 80. let byly všechny čtyři hlavní ostrovy propojeny silničními a železničními komunikacemi.

10.4. ZEMĚ JIHOVÝCHODNÍ ASIE

Jihovýchodní Asie je významná oblast mezinárodního cestovního ruchu. V této oblasti je soustředěno velké množství architektonických a kulturních pamětihodností z různých historických epoch a kultur spojených s buddhismem, islámem a čínskými vlivy.

Obr.10.22. Země jihovýchodní Asie

Přitažlivý je barvitý životní styl místního obyvatelstva. Náleží sem Myanmar (Barma), Laos, Thajsko, Kambodža, Vietnam, Malajsie, Singapur, Brunej, Indonésie a Filipíny. Z uvedených států budou dále charakterizovány pouze nejvýznamnější.

10.4.1. THAJSKO

Thajské království je stát v jihovýchodní Asii (obr.10.22). V minulosti bylo známo pod jménem *Siam*.

Nejstarší státy na území dnešního Thajska vznikly v jeho jižní části kolem přelomu letopočtu. Na ústřední rovině se kolem 3. století zformovala civilizace Dváravátí. Později sem střídavě zasahovala moc angkorské říše. V průběhu 13. století vzniklo v severní části několik thajských států, z nichž nejvýznamnější byly Lanna a Sukhothaj. V roce 1350 byl na ústřední rovině založen nový stát Ajutthaja. Během několika desetiletí se ajutthajským panovníkům podařilo ovládnout Sukhothaj. Roku 1569 dobyla Ajutthaju barmská vojska a vnutila jí vazalské postavení. Za vlády krále Naresuana však Ajutthaja svou nezávislost na Barmě obnovila. V 17. století byla dominantní mocností ve střední části Zadní Indie. Nová dynastie Rattanakosin neboli Čakri přesunula hlavní město do Bangkoku a pokračovala v mocenské expanzi. Koloniální pronikání Británie a Francie do regionu však představovalo vážnou hrozbu také pro Siam. Vznikl moderní thajský stát v nynějších hranicích. Za vlády krále Rámy VI. V roce 1932, byla státním převratem zavedena konstituční monarchie. Po 2. světové válce byla v zemi situace nevyrovnaná, střídaly se civilní a vojenské vlády. Roku 2001 byl zahájen program reforem ekonomické i sociální politiky. Rozsáhlé protesty ale stále pokračovaly.

Vzrůst zájmu o přírodu a nárůst turistiky se odrazil ve rozsáhlou péči o přírodu. Do roku 2015 chráněné oblasti Thajska zahrnovaly 147 národních parků včetně 17 mořských (obr.10.23), 58 přírodních rezervací, 67 oblastí se zakázaným lovem, a 120 lesoparků.

Obr.10.23 Národní parky Thajska

- 1 – Huay Nam Dang; 2 – Namtok Mae Surin;
- 3 – Doi Phu Kha; 4 – Mae Charim; 5 – Doi Inthanom; 6 – Phu Soi Dao; 7 – Thung Salaeng Luang; 8 - Phu Hin Rong Kla; 9 - Phu Kradueng; 10 - Nam Nao; 11 – Phu Pha Turm; 12 – Phataem; 13 - Pa Hin Ngam; 14 - Erawan; 15 - Khao Yai; 16 - Kaeng Krachan; 17 - Khao Sam Roi Yot; 18 - Mu Koh Chang; 19 - Mu Koh Surin; 20 - Mu Koh Ang Thong; 21 - Khao Sok; 22 - Mu Koh Similan; 23 - Ao Phang Nga; 24 - Than Bok Khorani; 25 - Koh Luang; 26 - Hat Nopparat Thara; 27 - Hat Chao Mai; 28 – Tarutao; 29 - Buno Su Ngai Padi; 30 – Umphang.

Obr.10.23 Thajské národní parky

Na seznamu světového dědictví je uvedeno 5 lokalit, z toho 3 kulturní a 2 přírodní (obr.10.24). Na čekacím seznamu je uvedeno dalších 6 míst.

Důležitou součástí thajské ekonomiky je turismus, včetně sexuální turistiky. Zájem zahraničních turistů se soustřeďuje na hlavní město *Bangkok* s pozoruhodným komplexem královského Velkého paláce s klášterem Smaragdového Buddhy a dalšími chrámy. Z dalších zajímavých míst lze uvést historickou metropoli *Azutthaya* s rozsáhlým komplexem zřícenin chrámů a obrovskou sochou ležícího Buddhy, která je památkou UNESCO, poutní místo *Phitsanuloks* chrámem *Wat Mahathat*, obrovský areál zřícenin *Sukhotai*, nový chrám *Wat Phra Suthon* v *Chiang Rai*, severní středisko *Chiang Mai* s chrámem *Wat Doi Suthep* atd. Z přímořských středisek lze uvést nejoblíbenější letovisko *Pattaya*, druhé největší letovisko *Patong* na ostrově *Phuket*, souostroví *Phi Phi*, nádherné pláže v oblasti *Krabi*, ostrov *Ko Samui* a mnoho dalších.

Obr.10.24 Thajské světové dědictví UNESCO

Centrem radiálního dopravního systému je Bangkok. Železniční síť vyhovuje požadavkům, silniční síť přes velký rozvoj stále nestačí. Tradiční je doprava po řekách a kanálech. Významným přístavem a mezinárodním letišťem je Bangkok. Pravidelné letecké spojení má 25 míst.

10.4.2. VIETNAM

Vietnamská socialistická republika je stát v jihovýchodní Asii, na východě poloostrova Zadí Indie při pobřeží Jihočínského moře.

Začátky vietnamské civilizace jsou spojovány s pozdním neolitem, ranou dobou bronzovou a s kulturou Phung-nguyen někdy mezi lety 2000 a 1400 př. n. l. Někdy kolem roku 1200 př. n. l. pak došlo k vytvoření kultury Dong Son. Legendární dynastie Hồng Bàng je považována mnoha Vietnamci za zakladatele prvního vietnamského státu. Roku 111 př. n. l. bylo území spojeno s čínskou říší pod nadvládou dynastie Chan. Tisícileté období čínské nadvlády trvalo do roku 938. Ve 13. století musel Vietnam čelit třem mongolským vpádům. V letech 1406–1407 proběhla úspěšná čínská invaze do Vietnamu. Dynastie Lé formálně vládla zemi až do roku 1788. V letech 1854 - 84 ovládla Francie Vietnam vojenskou silou a učinila z něj kolonii Francouzská Indočína. Během 2. světové války Vietnam obsadilo Japonsko, po jehož kapitulaci vyhlásil Ho Či Min nezávislou republiku. Následná osmiletá Indočínská válka s Francií skončila v roce 1954. Vietnam byl podle Ženevských dohod rozdělen na komunistickou severní Vietnamskou demokratickou republiku a profrancouzskou jižní Vietnamskou republiku. Po vietnamské válce byly obě části opět spojeny v roce 1976 do společného státu. Od roku 1975 vládne v celé zemi Komunistická strana Vietnamu, která omezuje lidská práva, ale povoluje soukromé podnikání.

Při pobřeží se rozkládají úzké nížiny, ve vnitrozemí se pak vypínají hory, které dosahují výšky až přes 3000 m n. m. Pro Vietnam je charakteristická Rudá řeka, která protéká zemí v délce 450 km, dále nekonečná rýžová pole a stále zelené tropické lesy. Zemi často ohrožují tajfuny.

Vietnam má více než 100 národních parků (obr.10.25), přírodních rezervací, historických míst a přírodních chráněných území. Hlavními turistickými atrakcemi jsou pestrá krajina a historické památky. Turistická infrastruktura je dobrá, slabinou je doprava. Některé z objektů jsou zapsány na listinu světového dědictví (komplex monumentů *Huế*, zátoka *Ha-Long*, staré město *Hoi An*, svatyně *My Son* a národní park *Phong Nha-Ke Bang*). Jde celkem o 8 objektů, z toho 5 kulturních, 2 přírodní a 1 smíšený (obr.10.26). Vedle toho je na čekacím seznamu uvedeno dalších 8 objektů. Hlavní město *Hanoi* bylo pod jménem *Thang Long* hlavním městem říše. Je unikátním spojením starého a nového stylu. Velice zajímavá je zátoka *Ha-Long*, kde zóna kuželového krasu zasahuje do moře a tvoří asi 1600 pitoreskních ostrůvků s velmi strmými až převislými stěnami, s bujnou vegetací a někdy s krasovými jeskyněmi.

Obr.10.25 Národní parky

- kulturní
- přírodní
- smíšené
- návrhy

10.4.3. MALAJSIJE

Malajsie je federativní konstituční monarchie v jihovýchodní Asii. Rozkládá se na jihu Malajského poloostrova, na severu ostrova Borneo a dalších malých ostrovech (obr.10.22). Malajsie má svůj původ v malajských královstvích, která se v 18. století stala součástí Britského impéria.

Známky obydlí člověkem moderního typu pocházejí z období před 40 000 lety, nejstaršími obyvateli jsou Negritové. Další osadníci a obchodníci přicházeli z Indie a z jižní Číny a postupně vytvořili do konce 1. století prosperující obchodní společnost, která tak byla pod silným vlivem obou těchto zemí. Roku 1511 byla Malaka, významné centrum obchodu s kořením dobytá Portugalci, čímž byla zahájena éra evropského kolonialismu v jihovýchodní Asii. Od 70. let 19. století začali Britové postupně ovládat vnitrozemí Malajského poloostrova

Významnou roli v národním hospodářství hraje zemědělství. Mezi hlavní produkty patří rýže, káva, pepř, ořechy kešu, čaj a krevety.

Zvolna se rozvíjí cestovní ruch - země je bohatá jak na kulturní dědictví, tak na přírodní bohatství, na své si přijdou i milovníci sportu. Z hlediska geovědního a montánního turismu stojí za zmínku zátoka Ha Long a dále Krasová oblast v národním parku Phong Nha-Ke Bang s rozsáhlým jeskynním systémem.

Špatná komunikační infrastruktura je překážkou rozvoje. Železniční síť spojuje sever a jih země. Lepší silniční síť je pouze kolem obou největších měst. Široce se využívá říční doprava po husté síti řek a kanálů, zejména v deltě Mekongu. Velký význam mají přístavy a mezinárodní letiště v obou metropolích.

kvůli kontrole obchodu s cínem, čímž postupně vytvořili tzv. Britské Malajsko. Za druhé světové války byla po bitvě o Malajsii celá Malajsie okupována Japonci. Po válce začala malajská válka za nezávislost a sjednocení. Nezávislosti dosáhla Malaja 31. dubna 1957, roku 1963 se sjednotila se Severním Borneem, Singapurem a Sarawakem jako Malajsie. Roku 1965 opustil federaci ostrov Singapur a prohlásil se nezávislým městským státem, čímž získala Malajsie dnešní hranice.

Pevninská část státu je hornatá. Pohoří se směrem na jih snižují. Na jihu země převládají nížiny. Ostrovní Malajsie má bažinaté pobřeží a ve vnitrozemí vysoké hory. Podnebí je rovníkové s vysokými teplotami a vysokou vlhkostí po celý rok. Monzuny přinášejí každý rok hojné srážky. Horské oblasti jsou pokryty tropickým pralesem. Tropická Malajsie patří mezi 17 zemí s největší biodiverzitou na světě, které obsahují většinu přírodních druhů s mnoha endemity.

Od poloviny 20. století prožívá Malajsie rozkvět, který ji umožnil se změnit ze země třetího světa závislé na vývozu kaučuku a cínu v převážně průmyslovou zemi. Mezi hlavní průmyslová odvětví země patří zemědělství, těžba ropy, zemního plynu, cínové, železné a měděné rudy, potravinářský průmysl, výroba pneumatik a cementu, elektronika, chemický a textilní průmysl. Mezi hlavní hospodářské produkty země patří rýže, palmový olej, kaučuk, dřevo, kakao, pepř, ananas a ryby.

Malajsie je přírodně i kulturně jednou z nejzajímavějších zemí Asie. Rozkládá se v jižní části Malajského poloostrova a na severu ostrova Kalimantan (Borneo). Malajsie má rovníkové podnebí s vysokými teplotami a vlhkostí po celý rok. Hojné srážky přinášejí monzuny. Porost země je pokryt hustými tropickými lesy a bambusovými porosty, na pobřeží mangrovy.

Malajsie má řadu národních parků, ale většina z nich jsou de facto státní parky. Na poloostrově Malajsie je 5 národních, 6 státních parků a 8 rezervací, na Sarawaku 18 národních parků a 4 rezervace, na Sabahu 1 národní, 1 mořský a 7 státních parků (obr.10.27).

Na listině světového dědictví má Malajsie zapsána 2 kulturní a 2 přírodní lokality (obr.10.28), na čekacím seznamu jednu další přírodní lokalitu. V Malajsii v současné době existuje globální geopark UNESCO Langkawi.

Rozvoj cestovního ruchu v Malajsií se opírá hlavně o příznivé přírodní podmínky v horských oblastech. Střediska jsou v pohoří *Cameron*, *Frazer's Hill*, *Marwell Hill* apod. a při pobřeží (moderní komplexy ve státu *Kedah* a na ostrovech *Tioman* a *Rawa*). Z četných národních parků je nejrozsáhlejší *Kinabalu*. Pro návštěvníky je atraktivní hlavní město *Kuala Lumpur* (Národní mešita, palác sultána Abdula Samada, televizní věž a mrakodrapy *Petronas*). Hojně jsou navštěvována přímořská rekreační střediska s dlouhými bílými plážemi. Tranzitním centrem je *Singapur* s pestrou nabídkou orientálních a moderních zábavních zařízení.

Silniční síť na poloostrově je kvalitní. Hlavními dopravními prostředky jsou autobusy, taxíky a motorové rikšy. V ostrovní části hraje nejdůležitější roli říční a pobřežní lodní doprava. Pravidelné letecké spojení má 40 letišť. Velký význam v mezinárodní námořní přepravě mají přístavy v Malackém průlivu.

10.4.4. INDONÉSIE

Indonésie tvoří 5100 km dlouhý ostrovní most mezi Asií a Austrálií, který je tvořen 17 508 ostrovy, z nichž asi 6000 je obydlených (obr.10.22). Největší ostrovy jsou Jáva, Sumatra, Kalimantan, Sulawezi a Nová Guinea. Charakteristickým rysem souostroví je velký počet činných sopek. Podnebí je rovníkové tropické monzunové, s malými výkyvy teplot.

Fosilní pozůstatky *Homo erectus*, někdy nazývaného *Javánský člověk*, naznačují, že Indonéské souostroví bylo obydleno před 2 miliony až půl milionem let. *Austronésané*, kteří v současnosti tvoří většinu populace, migrovali do jihovýchodní Asie z Taiwanu. Do Indonésie dorazili okolo roku 2000 př. n. l. a s rozšiřováním po souostroví začali vytěsňovat domorodé melanéské obyvatelstvo do oblastí na východě.

Indonéské souostroví bylo významným obchodním centrem nejméně od 7. století. Místní vládcí postupně začali přebírat indickou kulturu, náboženské a politické modely a hinduistická a buddhistická království vzkvétala. Ve 13. století vzniklo na východě Jávy hinduistické království *Madžapahit* a za vlády panovníka *Gajaha Mady* se jeho vliv rozšířil do většiny Indonésie. Toto období je někdy označováno za „zlatou éru“ indonéských dějin. Indonéská historie byla ovlivněna snahami cizích mocností ovládnout její přírodní bohatství. Muslimští obchodníci přinesli islám a evropští kolonialisté spolu v době zámořských objevů bojovali o ovládnutí obchodu s kořením na Molukách. V roce 1602 vznikla Holandská Východoindická společnost a stala se dominantní evropskou silou. Zanikla po bankrotu v roce 1800 a nizozemská vláda prohlásila Holandskou východní Indii za svou kolonii. Po třech a půl stoletích holandské nadvlády získala Indonésie po druhé světové válce nezávislost. Turbulentní moderní historie země byla ovlivněna přírodními katastrofami, korupcí, separatismem, demokratizací a obdobími prudkých ekonomických změn.

Jelikož se Indonésie nachází na okrajích Pacifické, Eurasijské a Australské tektonické desky, vzniklo na jejím území mnoho sopek, z nichž je přibližně 150 aktivních, a dochází zde k častým zemětřesením. Výbuchy sopek Tambora a Krakatoa v 19. století jsou známy pro svou devastující sílu. Exploze Toby před 74 tisíci roky málem zlikvidovala lidstvo.

Indonésie je největší ekonomikou jihovýchodní Asie a také členkou skupiny dvaceti největších světových ekonomik G20. Hlavními průmyslovými sektory jsou těžba ropy, zemního plynu, uhlí, železné rudy, cínu, mědi a zlata, výroba látek a oděvů. Nejvýznamnějšími zemědělskými produkty jsou palmový olej, rýže, čaj, káva, koření a guma.

Navzdory obrovské populaci a hustému zalidnění se v zemi nacházejí obrovské oblasti divočiny s druhou největší biodiverzitou na světě. Pouze druhy žijící v Austrálii dosahují větší míry endemity než indonéské. Rozšíření asijských a australských druhů v Indonésii vymezuje tzv. Wallaceova linie, která se táhne severojižně podél okraje Sundského šelfu, mezi Kalimantanem a Sulawesi, podél Lombokkého průlivu mezi Lombokem a Bali. Fauna a flora směrem na západ od linie má více asijský a směrem na východ více australský charakter. Aktuální environmentální problémy jsou rozsáhlé odlesňování a s ním související lesní požáry vytvářející smog nad západní Indonésií, Malajsií a Singapurem, dále nadužívání mořských zdrojů a problémy spojené s překotnou urbanizací, jako je znečištění ovzduší, dopravní zácpy, přebytek odpadu a nedostatek kvalitní vody.

Z 52 národních parků je 6 lokalit světového dědictví, 9 je součástí Světové sítě biosférických rezervací a 5 jsou mokřady mezinárodního významu podle ramsarské konvence. Celkem 9 parků je z velké části mořských (obr.10.29). Rozdělení počtu parků podle ostrovů je následující: Java 12, Kalimantan 8, Malé Sundry 8, Maluku a Papua 5, Sulawesi 8 a Sumatra 11.

Obr.10.29 Národní parky Indonézie

V zemi existují dva globální geoparky UNESCO, a to Batur a Gunung Sewu.

Obr.10.30 Lokality světového dědictví v Indonézii

Indonésie je konzervativní zemí, a je nutné dodržovat určitá pravidla chování a společenského styku. Velký důraz je kladen na oblečení. Je třeba nosit kalhoty minimálně ke kolenům a sukně dlouhé pod kolena. Trička nosit zásadně s rukávy tak, aby byla krytá ramena. To se týká mužů i žen. Ženy by se měly vyvarovat provokujících výstřihů.

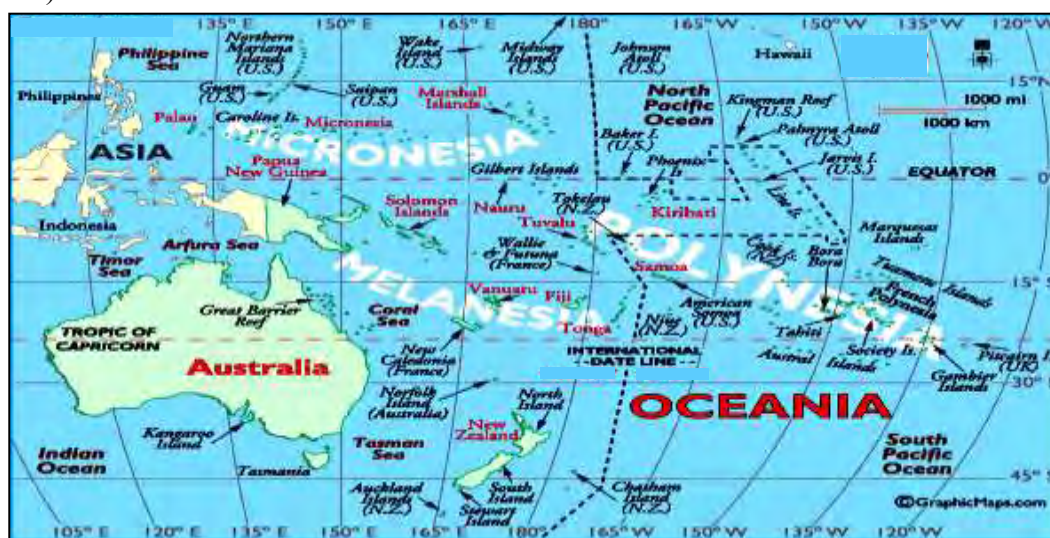
Indonéská kuchyně se mezi regiony odlišuje, ale je obecně založená na čínských, evropských, středovýchodních a indických postupech. Hlavní složkou potravy je rýže, která je servírovaná společně s masem a zeleninou. Podstatnými přísadami jsou koření (hlavně chilli), kokosové mléko, ryby a drůbež.

Zájem turistů se soustřeďuje hlavně na ostrov *Bali* (originální kultura, krásné pláže), na divokou přírodu ostrova *Lombok*, na historii a přírodu *Javy* (největší buddhistická svatyně Borodur, komplex Prambanan) či na národní park na ostrově *Komodo* s proslulými komodskými „draky“ (varan komodský).

Vzhledem k charakteru státu hraje doprava mimořádnou roli. Nejdůležitější je lodní doprava. Pouze Jáva má odpovídající silniční a železniční síť. V provozu je asi 125 letišť.

11. GEOGRAFIE CESTOVNÍHO RUCHU V AUSTRÁLII, NOVÉM ZÉLANDU A OCEÁNII

Austrálie a Océánie (obr.11.1) mají pro rozvoj cestovního ruchu velice příznivé přírodní předpoklady (příjemné podnebí, teplé moře, exotická flora a fauna, řada přírodních atraktivit).

Obr.11.1 Přehledná mapa Austrálie a Océánie

Ty jsou umocňovány existencí velmi dobře vybavenými přímořskými i vnitrozemskými rekreačními středisky. Přitažlivý je i exotický životní styl původního obyvatelstva. Jistou nevýhodou je dopravní odlehlost, i když letecké spojení s Evropou, Asií a Severní Amerikou je výborné.

11.1. AUSTRÁLIE

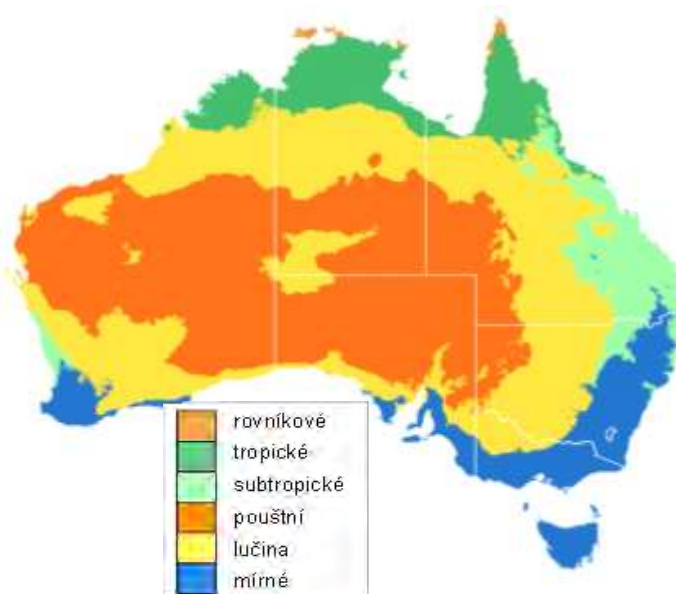
Australské společenství je federativní stát na jižní polokouli, nacházející se na stejnojmenném kontinentu. Kromě pevninské části ho tvoří i velký ostrov Tasmánie a množství menších ostrovů v Jižním, Indickém a Tichém oceánu (obr.11.2).

Obr.11.2 Mapa Austrálie

Australská pevnina je obydlena více než padesát tisíc let domorodými obyvateli – Austrálci. V roce 1770 byla východní polovina pevniny zabrána Velkou Británií, pobřeží osídleno transporty trestanců a v roce 1788 vyhlášena kolonie Nový Jižní Wales. S nárůstem populace byly objevovány nové oblasti, a tak bylo během 19. století vytvořeno pět dalších samosprávných britských zámořských teritorií. V roce 1901 se šest kolonií stalo federací, čímž byl vytvořen základ dnešního státu. Po referendu z roku 1967 a následných změnách ústavy bylo původním obyvatelům přiznáno postavení rovnoprávných občanů. Mezi roky 1855 a 1890 postupně všech pět kolonií získalo svou vlastní samosprávnou vládu. Samozřejmě stále zůstávaly součástí Britské říše. Austrálie se podílela na první světové válce. Otřes způsobený britskou porážkou v Asii v roce 1942 a hrozby japonské invaze způsobily, že se nadále obrátila jako na nového spojence a ochránce na Spojené státy. Po roce 1951 se pak oficiálně stala americkým vojenským spojencem. Po druhé světové válce zahájila podporu hromadné imigrace z Evropy, od roku 1970 po opuštění tzv. „politiky bílé Austrálie“ i z Asie a z dalších částí světa. Cím dál větší pozornost je věnována budoucnosti Austrálie jako součásti regionu jižní Asie a Pacifiku.

Největší plochu zabírají v Austrálii pouště a polopouště. Austrálie je nejsušším a nejplošším obydleným kontinentem a má nejmenší množství úrodné půdy. Mírné klima má pouze jihovýchodní a jihozápadní část kontinentu, především podél pobřeží. V severní části země je klima tropické, vegetace se zde skládá z deštných i obyčejných lesů a mangrovových bažin. Ačkoliv má převážná většina australského povrchu pouštní nebo polopouštní charakter, je na něm rozvinuto mnoho různých prostředí od alpinských vřesovišť přes křovinaté či stromové savany (lučiny) po tropické deštné lesy.

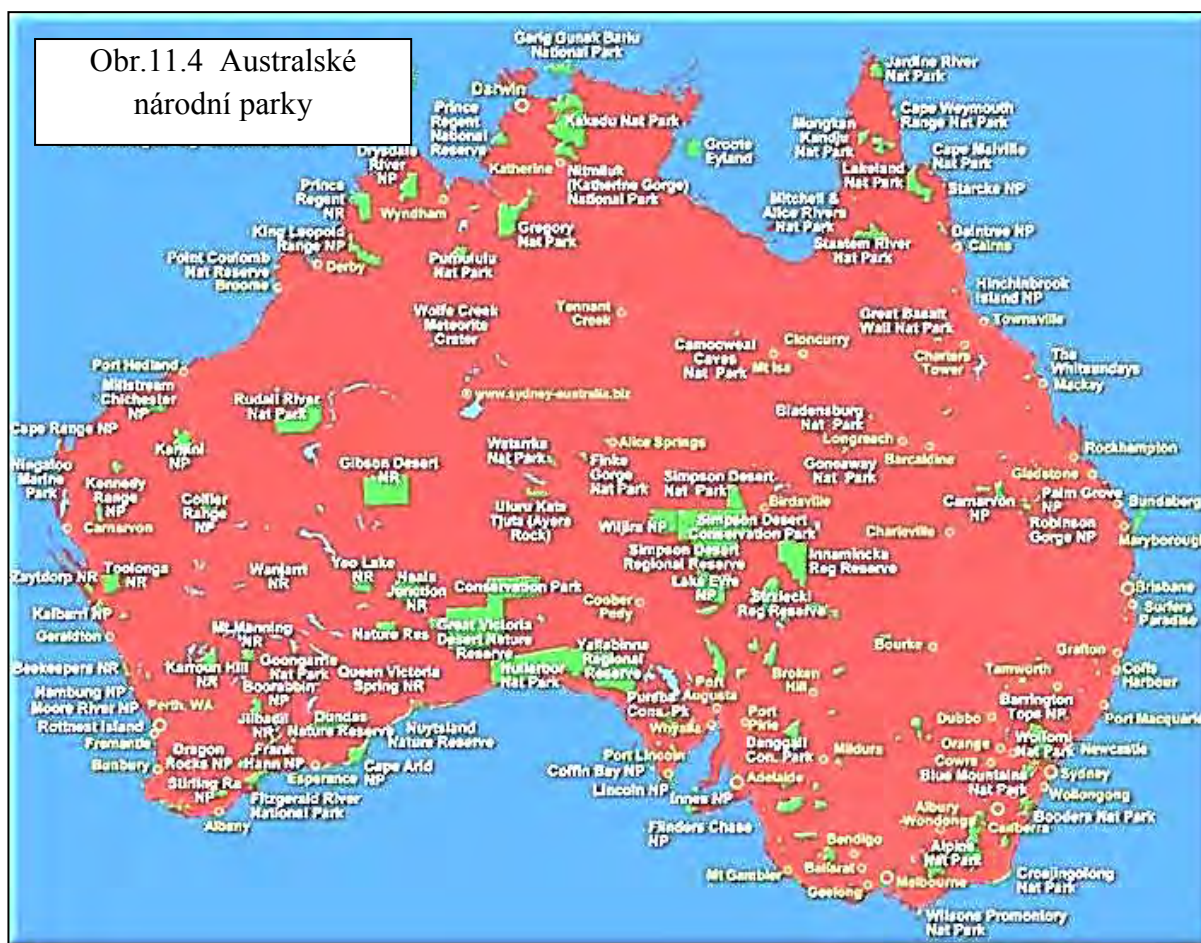
Obr.11.3 Klimatické a krajinné zóny

Dlouhé geografické oddělení způsobilo, že mnoho australských organismů je zcela unikátních. 85 % rostlin, 84 % savců, více než 45 % ptáků a 89 % procent příbřežních ryb je endemických. Mnoho australských dřevin je vždyzelených, mnoho z nich je přizpůsobeno vzdorování ohni nebo suchu. Mezi tyto rostliny patří například eukalypty nebo akácie. Nejznámější australská fauna zahrnuje ptakořitné (ptakopyska a ježury), velké množství vačnatců včetně klokanů, koaly a wombata nebo ptáků (například emu, ledňáci). Pes dingo byl do Austrálie zavlečen okolo roku 4000 př. n. l. Mnoho rostlin i živočichů vyhynulo brzy po zahájení lidského osídlování, mnoho dalších vyhynulo po příchodu Evropanů (například vakovlk).

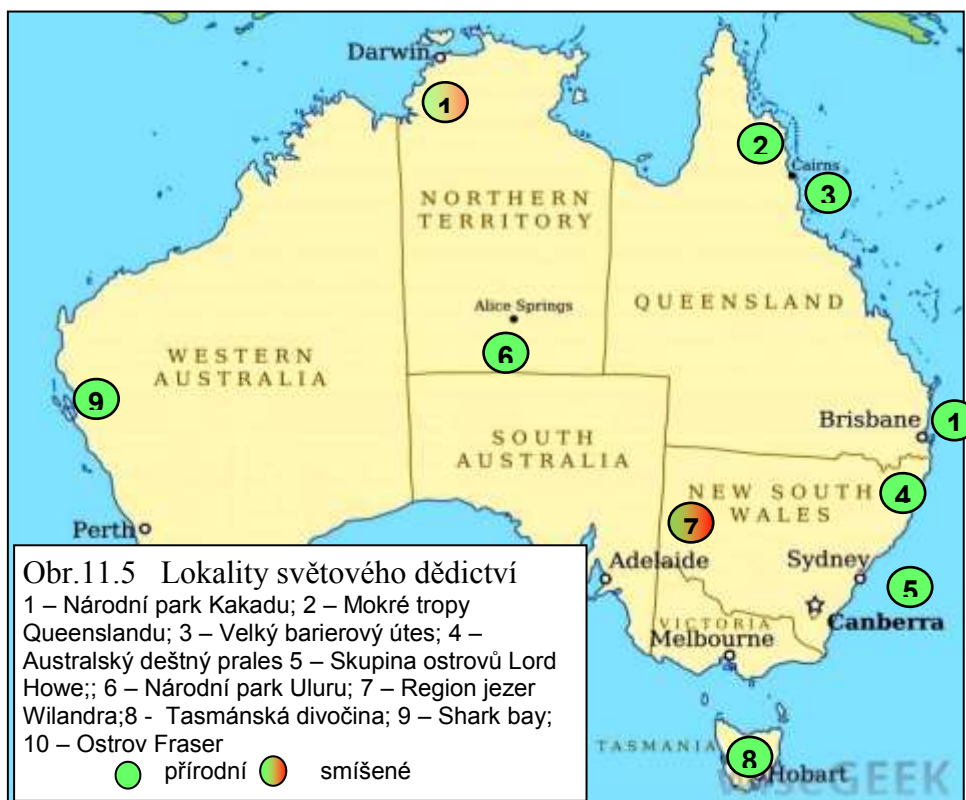
Austrálie je vyspělý průmyslový a zemědělský stát s bohatými zásobami a významnou těžbou nerostných surovin. Těží se kvalitní černé uhlí v Novém Jižním Walesu a Queenslandu, hnědé uhlí ve Victorii, železná ruda v Západní Austrálii, dále bauxit, ropa, zemní plyn, olovo, zinek, cín, měď, mangan, zlato, stříbro, diamanty, nikl, platina, palladium, zirkon, rutil, ilmenit, sůl, uran a opály. Mezi nejdůležitější průmyslová odvětví patří hutnictví, petrochemie, chemie, strojírenství, textilní a potravinářský průmysl. Nejdůležitější průmyslová centra jsou v aglomeracích Sydney a Melbourne a také ve velkých městech Brisbane, Perth, Adelaide, Newcastle a Geelong. Významná je výroba elektrické energie. Orná půda zaujímá jen 6,5 %, louky a pastviny 54 % a lesy 19 % plochy země. Sklízí se pšenice, ječmen, oves, rýže, cukrová třtina, bavlna, luštěniny, brambory, sorgo, zelenina, ovoce, slunečnice, řepka, sója, vinné hrozny, chmel a tabák. Nejdůležitější pro živočišnou výrobu je chov ovcí, kterých je 5x více než lidí v Austrálii, dále skotu, prasat, koní a drůbeže a rybolov. Těží se dřevo.

V zemi je silně rozvinut systém chráněných přírodních objektů. Austrálie má více než 500 národních parků, což představuje téměř čtyři procenta půdních oblastí Austrálie (obr.11.4). V současné době je zde okolo 3200 národních parků, chráněných parků, rezervací a útočišť, které zabírají více než 400 tisíc km². Obdobnou plochu pokrývá 228 mořských chráněných ploch. Kromě toho je dalších šest procent Austrálie chráněno a zahrnuje státní lesy, přírodní parky a rezervní plochy.

Obr.11.4 Australské národní parky

První australský národní park byl vyhlášen 26. dubna 1879, jižně od Sydney v Novém Jižním Walesu jako druhý ve světě. Nyní je znám jako Královský národní park.

Téměř všechny národní parky mají velmi dobrou turistickou infrastrukturu a zajištěné služby. Řada z nich byla zapsána do seznamu světového dědictví, např. *Velký bradlový útes*, národní park *Kakadu*, národní park *Uluru - Kata Tjuta*, zátoka *Shark Bay*, národní park *Blue Mountains* atd., které jsou velmi známé a navštěvované. Podle Ramsarské úmluvy je registrováno 64 mokřadů, 16 míst je registrováno jako Světové dědictví. V roce 2005 měla Austrálie 14 oblastí světového dědictví. Některé z nich, jako jsou národní parky Kakadu, Uluru-Kata Tjuta a Purnululu, jsou společně řízeny tradičními vlastníky – domorodci jako oblasti světového dědictví UNESCO.

Austrálie těží nerostné suroviny ve všech svých státech a územích. Zvláště významné oblasti dnes zahrnují regiony Goldfields, Peel a Pilbara v Západní Austrálii, region Hunter v Novém Jižním Walesu, pánev Bowen v Queenslandu a Latrobe Valley ve Victorii. Místa jako Kalgoorlie, Mount Isa, Mount Morgan, Broken Hill a Coober Pedy jsou obecně známé jako důlní města.

Mezi hlavní aktivní doly v Austrálii patří měděný, stříbrný a uranový důl Olympic Dam v jižní Austrálii, zlatý velkolom Fimiston - Super Pit, který nahradil množství podzemních dolů u Kalgoorlie (tzv. Zlatá míle poskytla od nálezů v roce 1893 do roku 2016 neuvěřitelných 1644,3 tun zlata), železorné velkolomy v oblasti Hamersley Range v Západní Austrálii a černouhelné velkolomy v Novém Jižním Walesu a Queenslandu (obr.11.6).

Obr.11.6 Hlavní ložiska Austrálie

Austrálie má rozvinutý domácí i mezinárodní cestovní ruch. Těžištěm jsou jednak přímořská rekreační střediska ve východní (severně od *Brisbane*), jihovýchodní (*Nový Jižní Wales*, *Tasmánie*) a západní (*okolí Perthu*) části Austrálie, které patří do subtropické zóny. Koupání v teplém moři ohrožují žraloci, prudce jedovatí vodní hadi a medusy (čtyřhranka Fleckerova). V domácím ruchu mají význam horská střediska v *Australských Alpách* a

Novoanglickém pohoří. Zahraniční turisté mají zájem i o návštěvu velkých měst, jako je *Sydney* (známá budova Opery a most přes záliv Port Jackson), *Melbourne*, *Brisbane*, *Perth* atd. Zájem vzbuzují i menší města známá z historie těžby zlata, jako *Kalgoorlie*. Z důvodu rozlehlosti země má velký význam zejména letecká a silniční doprava a také doprava železniční. Rozvinutá je silniční síť, do které se značně investuje. Železnice slouží nákladní dopravě, transaustralská železnice ze Sydney do Perthu je spíše turistickou atrakcí. V zemi je asi 70 významných přístavů, největší jsou Sydney, Melbourne, Newcastle a Dampier. Pravidelná vnitrostátní letecká doprava využívá asi 450 letišť.

11.2. NOVÝ ZÉLAND

Nový Zéland je stát v jihozápadní části Tichého oceánu. Tvoří ho dva velké ostrovy, Severní a Jižní, a další menší ostrůvky (obr.11.7). Je částí ponořeného kontinentu Zélandie, který společně s Austrálií tvoří širší region Australasie, jenž je součástí Oceánie.

Maorové se na Novém Zélandu mohli objevit v průběhu 9. století našeho letopočtu nebo ještě dříve. Prvním Evropanem, který roku 1642 objevil tyto ostrovy, byl holandský mořeplavec Abel Janszoon Tasman. Další návštěvník z Evropy, kapitán James Cook, sem dorazil až roku 1769. Mezi Maory existovala válečná kultura spojená s kanibalismem a lovem lebek. V roce 1840 založili britští osadníci na Severním ostrově město Wellington a Nový Zéland byl po vyjednávání s maorskými náčelníky prohlášen za závislé území Nového Jižního Walesu pod britskou ochranou. Ve smlouvě z Waitangi z roku 1840 byla Maorům, tvořícím 12 % populace, zaručena rovnoprávnost; smlouva je základem novozélandské národní identity. Roku 1907 se Nový Zéland stal nezávislým státem, zůstal však vázán silnými politickými a hospodářskými pojítky k Velké Británii. V roce 1931 se stal nezávislým v rámci Commonwealthu. Později se země více sblížila s Austrálií a dalšími státy jižního Tichomoří. Po období maorských nepokojů v 70. letech dnes znovu ožívá zájem o maorskou kulturu a tradici.

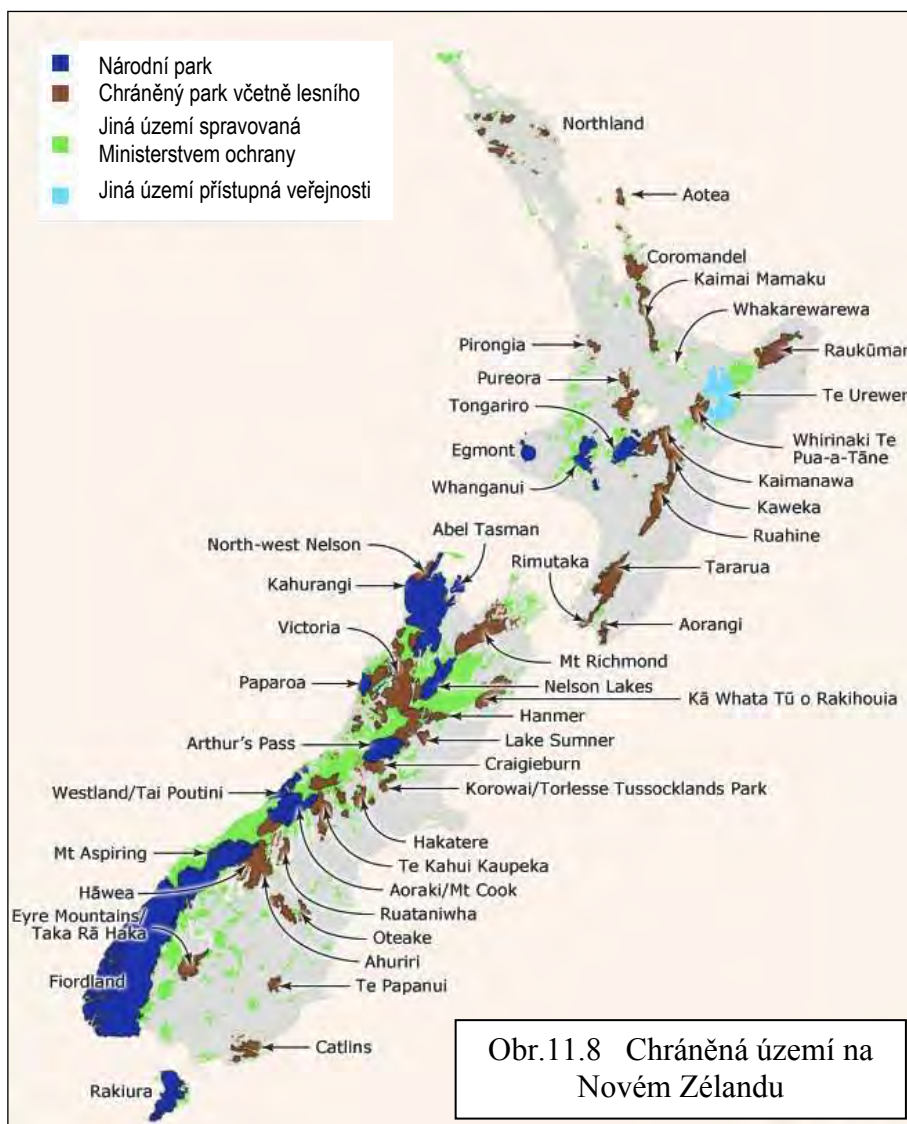
Obr.11.7 Nový Zéland

Severní ostrov má velice nepravidelné pobřeží s několika poloostrovy. Úrodné nížiny přecházejí v kopce lemované zátokami a písčitémi plážemi. Uprostřed Severního ostrova se nachází oblast sopek. Čtyři z nich jsou dosud činné a je zde také mnoho horkých pramenů a gejzírů. Nejvyšším vrcholem Severního ostrova je sopka Ruapehu (2797 m). Zemětřesení nejsou ničím výjimečným, zřídka však představují nebezpečí. Víc na jihu se rozeklané kopce svažují a předcházejí v roviny a pobřežní nížiny. Jižnímu ostrovu, který od Severního odděluje 26 km široký Cookův průliv, dominují vrcholky Jižních Alp se sněžnými poli a

ledovci. Nejvyšším vrcholem Jižního ostrova je Mount Cook (3754 m). Mnoho jezer, která leží v hustě zalesněných horských údolích, napájejí prudké řeky. Na východ od Jižních Alp se rozkládá úrodná Canterburská nížina, největší rovina na Novém Zélandu. Na samém jihu se do ostrova zařezávají úzké fjordy.

Izolovanost ostrovů uchovala některé endemické druhy. Nový Zéland se od Gondwany oddělil ještě před rozšířením savců, proto se před méně než 900 lety na Novém Zélandu nevyskytovali žádní savci, kromě těch, co sem mohli připlavat (lachtani, lvouni atd.) nebo přiletět (netopýři). Nežijí zde žádní hadi a téměř žádná jedovatá zvířata. Nejznámějším představitelem fauny je velký nelétavý pták kivi a několik dalších druhů nelétavých ptáků (slípky takahe a papoušci kakapo).

Velká pozornost se věnuje ochraně přírody. Existuje zde 15 národních parků, několik desítek rezervací a dalších chráněných území, které v souhrnu pokrývají asi 30 % plochy země (obr.11.8). Ve většině parků jsou velmi dobře vybavená návštěvnická centra. Řada z nich obsahuje místa historického nebo duchovního významu pro maorskou populaci. Z národních parků byly některé zapsány na listinu světového dědictví: národní park Te Wahipounamu na jihozápadě Jižního ostrova, národní park Tongariro na Severním ostrově a také Novozélandské subantarktické ostrovy (obr.11.9). Na čekacím seznamu je zařazeno 9 lokalit, z nichž je nejzajímavější Aucklandské vulkanické pole.

Nový Zéland má výborné přírodní podmínky. Turistický ruch je velmi rozvinutý a dobře zabezpečený organizačně, propagačně i infrastrukturou. Pro návštěvníky jsou nejvýhodnější rekreační střediska ve vulkanické zóně Severního ostrova (*Ruapehu, Taupo, Rotorua*) a horská zimní střediska na Jižním ostrově. Zájem poutají velká města *Auckland, Wellington, Christchurch, Hamilton* aj. Přitažlivá jsou četná hornická muzea a skanzeny.

Nový Zéland má dobře udržované silnice (ve většině případů úzké), dostatečnou železniční síť a pravidelnou trajektovou a kabotážní námořní dopravu mezi ostrovy. Všechna větší města mají letecké spojení. Mezinárodní letiště jsou ve městech *Auckland, Wellington* a *Christchurch*.

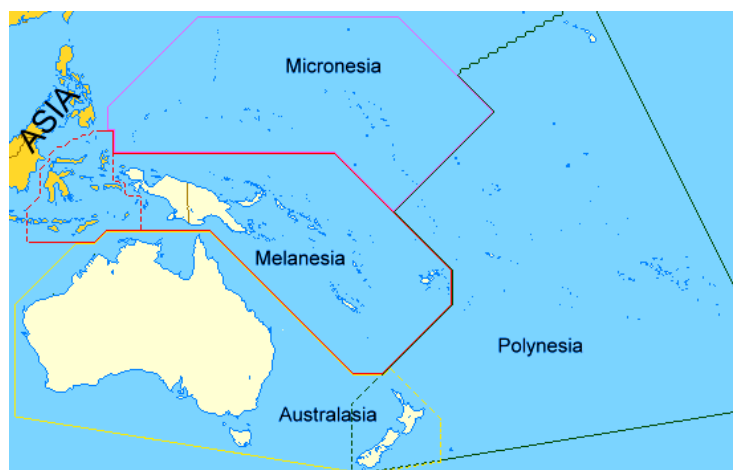

Obr.11.9 Lokality světového dědictví na Novém Zélandu

- 1 – národní park Tongariro; 2 – Te Wahipouamu (Westland Tai Poutini National Park + Mount Aspiring National Park + Aoraki/Mount Cook National Park + Fiordland National Park);
3 – Novozélandské subantarktické ostrovy (Snares, Bounty Islands, Antipodes Islands, Auckland Islands a Campbell Island).

11.3. OCEÁNIE

Oceánie je zeměpisný a kulturní celek, který se rozkládá v Tichém oceánu. Zahrnuje přes 20 000 tichomořských ostrovů. Vymezení pojmu Oceánie není úplně jednoznačné. Za

Obr.11.9 Členění Oceánie

Oceánii se obvykle považuje oblast Tichého oceánu, která se nachází východně od Asie a ležící mezi oběma obratníky (obr.11.10). Obvykle se člení na *Melanésii, Polynésii, Mikronésii* a Nový Zéland. Nový Zéland ale není začleňován do Oceánie vždy.

Melanésie zahrnuje Fidži, Indonésii (Západní Papuu, popř. i souostroví Moluky a Malé Sundy), Novou Kaledonii, Papuu-Novou Guineu, Šalamounovy ostrovy, Vanuatu a popř. Východní Timor.

Do Mikronésie se řadí Federativní státy Mikronésie, Guam, Kiribati, Marshallovy ostrovy, Nauru, Palau a Severní Mariany.

Polynésii tvoří Americká Samoa, Cookovy ostrovy, Francouzská Polynésie, Havajské ostrovy, Niue, Nový Zéland (?), Pitcairnovy ostrovy, Samoa, Tokelau, Tonga, Tuvalu, Velikonoční ostrov, Wallis a Futuna.

Z množství korálových a sopečných ostrovů a souostroví Oceánie má řada z nich výborné klimatické podmínky, tropickou flóru, vynikající a rozsáhlé pláže, přitažlivý folklór a bohatý mořský život svádějící k rybolovu, šnorchlování a potápění. Na řadě ostrovů existuje hezká koloniální i moderní architektura. Musíme si připomenout nebezpečí, které přinášejí četné vulkány. Nejvíce navštěvované jsou *Havajské ostrovy* (viz USA). Z dalších jsou nejznámější *Tahiti* ve Francouzské Polynésii. Velmi navštěvováno je *souostroví Fidži*, *Nová Kaledonie*, *ostrovy Samoa*, *Rarotonga v Cookových ostrovech*, *Tonga* či *Vanuatu*.

LITERATURA

- Aronoff, S.: Geographic Information Systems: A Management Perspective. – *WDL Publications, Ottawa, 1989, ISBN 0-9218404-00-8*
- Barter, J. et al.: Přírodní divy světa.- *Nakladatelství Svojtka&Co., Praha, 2003*
- Bateman, G.- Eganová, V.: Encyklopedie Zeměpis světa.- *Columbus, Knižní klub Praha, 1995. ISBN 80-7176-022-6*
- Buchanan, N. et al.: Podivuhodný svět. – *Reader Digest Výběr, Praha, 2000*
- Cattaneo, M.- Trifoni, J.: Sto největších divů přírody. – *Ottovo nakladatelství, Praha, 2005. ISBN 80-7360-087-0*
- Coe, M. – Snow, D. – Benson, E.: Svět předkolumbovské Ameriky. – *Knižní klub Balios, Praha, 1997*
- Czudek, T. et al.: Geomorfologické členění ČSR.- *Studia geographica, 23, Geografický ústav ČSAV Brno, 1972*
- Čerba, O.: Geografie cestovního ruchu. - Přednáška z předmětu KMA/DBG2, *Západočeská univerzita, Fakulta aplikovaných věd, Katedra matematiky, prosinec 2003 - únor 2004*
- Demek, J.: Obecná geomorfologie. – *Academia Praha, 1987*
- Demek, J. (edit.): Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny. - *Academia, Praha 1987*
- Dowling, R.K. – Newsome, D.: Geotourism. – *Elsevier: Butterworth-Heinemann, Amsterdam, XXVIII, 2006*
- Downs, R. – Stea, D. (edit.): Image and Environment: Cognitive Mapping and Spatial Behavior. – *Paperbeck, 1973*
- Družicové mapy. – *Euromedia group, Praha, 2009. ISBN 978-80-242-2352-0*
- Forman, R.T.T. - Gordon, M.: Krajinná ekologie. - *Academia Praha. 1993. ISBN 80-200-0464-5.*
- Galvasová, I. a kol.: Průmysl cestovního ruchu.- *Praha: MMR, 2008. ISBN 978-80-87147-06-1.*
- Grazzini, G.: Národní parky světa. – *Nakladatelství Slovart, Praha, 1996*
- Hamarneh, I.: Geografie turismu - Mimoevropská teritoria. – *Grada Publishing, Praha, ISBN 978-80-247-4430-8*
- Havel, J.-Štursa, J.: Přírodní ráje světa.- *Ottovo nakladatelství, Praha, 2003*
- Havel, J.-Štursa, J.: Svět hor. - *Ottovo nakladatelství, Praha, 2008. ISBN 978-80-7360-759-3*
- Hérodotos: Dějiny. - *Praha, Odeon, 1972.*
- Hesková, M. – Gehinová B.: Využití technických památek v produktech cestovního ruchu. – *COT Business, příloha II, 7/8 2004*
- Holecek, D.- Fridgen, J.: Geo-Tourism: The New Hyphenated Tourism. – *Michigan Tourism Business: Holecek's Geotourism editorial, 1,8, 2002*
- Horden, N. – Dresner, S. – Hillman, M.: Nový svět. – *Nakladatelství Albatros, Praha, 1987*
- Horník, S., et al.: Fyzická geografie II. - *Státní pedagogické nakladatelství, Praha. 1986. ISBN: 14-380-86*
- Hrala, V.: Geografie cestovního ruchu. - *Idea Servis, Praha, 2013. ISBN 9788085970791*

- Hrala, V.: Geografie cestovního ruchu. 4. upravené vydání. - *Idea servis, Praha, 2001*
- Hynek, A. - Vávra, J.: Dešifrovací klíč k současným geografickým aneb Úvod do geografie (v konvenční terminologii). - Katedra geografie Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické, červenec - září 2011. *Dostupné na*
<<https://www.kge.tul.cz/attachments/article/327/Desifrak.pdf>>
- Jakubíková, D – Ježek, J – Pavlák, M.: Cestovní ruch. - *ZČU, Plzeň, 1994*
- Jakubíková, D.: Marketingový management turistické destinace. In: *Sborník přednášek Region – Služby – CR. Mezinárodní konference. Ostravská univerzita v Ostravě, fakulta filozofická. Ostrava 2001, s. 84-89*
- Jůva, K. – Zachar D. et al.: Ochrana krajiny ČSSR z hlediska zemědělství a lesnictví. – *Academia Praha, 1981*
- Kaňok, J. – Voženílek, V.: Tvorba tematických map v GIS. – *Škola GEOINFO, 5, 1999*
- Kaňok, J.: Tématická kartografie. - *Ostravská univerzita 1999, Ostrava, ISBN 80-7042-781-7*
- Kele, F. – Mariot, P.: Krajina, ľudia, životné prostredie. – *Veda, 1983*
- Kiráľová, A.: Marketing destinace cestovního ruchu. - *Ekopress, Praha 2003*
- Klufová, R. - Rost, M.: GIS for analysis of tourism and recreation intensity (Využití nástrojů GIS pro analýzu intenzity cestovního ruchu a rekreace v území). – *Sborník GIS Ostrava 2003. Dostupné na* <http://gis.vsb.cz/GIS_Ostrava/GIS_Ova_2003/Sbornik/Referaty/klufova.htm>
- Koncepce státní politiky cestovního ruchu v České republice na období 2007 – 2013. - *Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2007*
- Koncepce státní politiky cestovního ruchu v ČR na období 2002- 2007. – *Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2002*
- Konček, M., Petrovič, Š: Klimatické oblasti Československa. - *Meteorologické zprávy 10, 1957*
- Kovařík, V.: Znáte Buzana? – Mentální mapy trochu jinak. – *Digi, 1999*
- Kowalczyk, A.: Geografia turizmu. – *PWN, Warszawa, 2000*
- Kratochvíl, P.: Podpora rozvoje cestovního ruchu v regionech v roce 2005. - *CzechTourism. Dostupné na* <www.CzechTourism.cz>
- Kunský, J. et al.: Zeměpis světa. – *Orbis Praha, 1964 - 1971*
- Kusendova, D.: Geografia a kartografické modelovanie v GIS. Prehľad metod. - *Prirodovedecká fakulta UK, Bratislava, 1996*
- Lipský, Z.: Megaměsta - největší světová soustředění obyvatel. - *Zeměpisné sdružení, 2005. Dostupné na* <www.megacities.uni-koeln.de>
- Luhr, J.F.: Země. – *Euromedia Group, Praha, 2007. ISBN 978-80-242-1901-1*
- Mapa klimatických oblastí - Cenia. - [www.cenia.cz/___C12571B20041E945.nsf/\\$pid/CENMSFZK0PI6](http://www.cenia.cz/___C12571B20041E945.nsf/$pid/CENMSFZK0PI6)
- Mariot, P.: Geografia cestovného ruchu. - *Bratislava, Veda, 1983*
- Mazúr, E. – Mazúrová, V.: Mapa relatívnych výšok Slovenska a možnosť ich použitia pre geografickú rajonizáciu. – *Geografický časopis, 17, 1965*

- Mercer, D.C.: Environmental interdependence – global connections. – *Geodete 7:1, 1-4, 1994*
- Mercer, D.C.: The demand for recreation at the Urban fringe: The example of fern tree gully national park. – *Australian Geographer, vol. 11, 5, 1971*
- Mineral Yearbook, vol. III. - *U.S. Department of the Interior | U.S. Geological Survey*
Dostupné na <minerals.usgs.gov/minerals/pubs/myb.html>
- Mirvald, S. et al.: Geografie cestovního ruchu. - *Západočeská univerzita, Plzeň, 1996. 3. upravené vydání.*
- Moravec, D., Votýpka, J. (1998): Klimatická regionalizace České republiky. - *Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy*
- Nejkrásnější divy světa 1- 5. – *Nakladatelství Euromedia Group, k.s. – Balia, Praha, 2001-2002*
- Nekovářová, T.: Erró ergo sum: Prostorová kognice a abstraktní myšlení. - *Laboratoř Neurofyziologie Paměti, Fyziologický Ústav AV ČR*
- Nováková, I.: Vodstvo České republiky. - *VY_32_inovace_VL4Z_02. 2012*
- Novaresio, P.: Mořeplavci a objevitelé. – *Rebo Productions, 2001*
- Novotná, M.: An evaluation of the conditions for the recreational exploitation of the region (Hodnocení předpokladů pro cestovní ruch pomocí GIS. Geografická analýza mikroregionu Vimpersko). - *GIS Ostrava 2003*
- Orieška, J.: Služby v cestovním ruchu. - *Idea Servis, Praha, 2010. ISBN 9788085970685*
- Papánek, F.: Teória a prax funkčne integrovaného lesného hospodárstva. – *Lesnické štúdie, VÚLH Zvolen, 29, 1977*
- Pásková, M., Zelenka, J. Cestovní ruch – výkladový slovník. - *Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2002. 448 s.*
- Pásková, M.: Výkladový slovník cestovního ruchu. - *Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha, 2002*
- Pivec, J.: Porovnání klimatické regionalizace ČR podle Moravce – Votýpky (1998) a Quitta (1971). - *Česká zemědělská univerzita v Praze, agronomická fakulta, katedra obecné produkce rostlinné a agrometeorologie; Kamýcká ul., 165 21 Praha 6 - Suchbátka; e-mail: janpivec.wz.cz/pivec.htm*
- Prášil, V.: Hospodářský rozkvět s nádechem safari. – *Asociace pro mezinárodní otázky, 2006. Dostupné na <http://www.amo.cz/cz/vyzkumne_centrum/publikace>*
- Procházka, J.S.: Ochrana přírody a památek přírodních. – *In Československá vlastivěda, I. díl, str. 586-612, Praha, 1930*
- Quit, E.: Klimatické oblasti Československa. - *Studia geographica. Brno, 1971*
- Quitt, E. (1971): Klimatické oblasti Československa. - *Academia, Studia Geographica 16, GÚ ČSAV v Brně, 73 s.*
- Raffin, P.: Spojené státy americké. – *Ottovo nakladatelství, s.r.o., Praha, 2004*
- Reader Digest Association: Všechno o Zemi. – *Reader Digest Výběr, Praha, 2000*
- Rebalance zásob podzemních vod. – *Česká geologická služba, 2016*
- Regiony povrchových vod v ČSR. – *GgÚ ČSAV, Brno, 1971*

- Salašová, A.: Metodické možnosti posudzovania krajinného rázu na regionálnej a mikroregionálnej úrovni. – In „Ochrana krajinného rázu – trinásť let zkušeností, úspechů a omylů“, edit. I. Vorel a P. Sklenička, Praha, 2006
- Schejbal, C., Homola, V., Staněk, F.: Geoinformatika. – Nakladatelství PONT Košice, ISBN 80-967611-8-8, 227 s., 2004
- Schejbal, C.: Geoturizmus. – Fakulta BERG, TU Košice, 2004
- Schejbal, C.: Comprehensive diversity defines priority tourist sites. -
- Schejbal, C.: Typologie cestovního ruchu. – VŠLG Přerov, 2008
- Schejbal, C.: Diversity as a general basis of tourism. – *Geoscience engineering*, 2015, no. 1
- Schejbal, C.: Montánní turismus. – VŠB-TU Ostrava, 2015
- Schejbal, C.: Possibilities of using of abandoned mining sites in tourism. - *Acta Geoturistica*, vol. 2, 2011, no. 2, p. 17-25
- Schejbal, C.: Proposal for Classification of Diversity Structure in Geoscience and Montanistic Tourism. - *Procedia Earth and Planetary Science* 15, Elsevier. 2015, p. 649 – 655
- Schejbal, C.: To Theory of Montanistic Tourism. – *Geoscience Engineering*, Vol. 62, No. 2, 2016, 5-8
- Schejbal, C.: Research methodology in montanistic tourism. - *GeoScience Engineering*, Vol. 63, No 1 (2017), 27-32
- Strahler, A. – Strahler, A.: *Introducing Physical Geography*. - Wiley, New York, 1999
- Streit, U.: Introduction o Geoinformatics. – *Lecture and Exercises, Institute for Geoinformatics of the University fo Muenster, Germany*. Dostupné na <<http://castafiore.uni-muenster.de/vorlesungen/Geoinformatics/index.html>>
- Svět, v němž žijeme. Kontinenty: Evropa; Amerika; Asie; Austrálie, Oceánie, Afrika. – *Euromedia group, Praha, 2004-2005*. ISBN 80-242-1115-7
- Svět, v němž žijeme. Kulturní a přírodní dědictví: Evropa I a II; Amerika; Asie; Afrika, Austrálie a Oceánie. – *Euromedia group, Praha, 2005*. ISBN 80-242-1115-7
- Svět, v němž žijeme. Krajinné a přírodní památky. – *Euromedia group, Praha, 2005*. ISBN 80-242-1;3;01-6
- Šauer, M. – Vystoupil, J.: *Geografie cestovního ruchu České republiky*. - Čeněk A., Plzeň, 2011, ISBN: 978-80-7380-340-7
- Šprincová, S.: Úvod do geografie cestovního ruchu. Učební texty. – *PřF UP Olomouc, 1981*
- Šprincová, S.: Změny v síti etapových měst cestovního ruchu. – *Současné problémy ekonomické geografie. Studia geographica, GÚ ČSAV, Brno, 52, 191-200, 1975*
- Štěpánek, V. - Kopačka, L.- Šíp, J.: *Geografie cestovního ruchu*. - *Karolinum, Praha, 2001*
- Štyrský, J.: Geografický a mentální prostor v cestovním ruchu. – *Profi – Trendy, Školy – Vysoké školy – Jihočeská univerzita, 2005*
- Štyrský, J. - Šípek, J.: *Geografie turismu Evropy a světa s důrazem na působení genia loci a zážitkovou turistiku (Geography and Europe and world tourism with accent to genius loci and experience traveling)*; - 1. vyd. 2008, Hradec Králové: *Gaudeamus*; 214 s. ISBN 778-80-7041-442-2.

- Šulavíková, E.: Historicko-geografické objekty v štruktúre cestovného ruchu Slovenska.- *Acta geographica Universitatis Comenianae, Economico-geographica, 12, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1973*
- TimeLife Inc.: Planeta Země. – *Nakladatelství Slováry, Praha, 2001*
- Tourism geography. - *Wikipedia, the free encyclopedia*
- Úradníček, L. – Maděra, P. – Tichá, S.: Introdukce dřevin. - *Lesnická práce, ročník 91 (2012), č. 7*
- Úvod do geografie a cestovního ruchu. – *Studijní materiály pro „Geografie volného času a cestovního ruchu“, Středisko pro výzkum regionálního rozvoje, Západočeská univerzita Plzeň, 2005. Dostupné na <www.svrr.zcu.cz/Geografiecestovnihoruchu.doc>*
- Vaniček, M.: Rekreačia a turizmus v súčinnosti s územným rozvojom Slovenska. - *Životné prostredie 2001, č. 5 Ustav krajinnej ekologie SAV Bratislava*
- Velký atlas světových dějin. – *Nakladatelství Reader's Digest Výběr, s.r.o., Praha, 2002*
- Verikios, M.: A huge potential for tourism business in Latin America: Trends that will drive the region in the coming years.- *2007*
- Volcanic and Seismic Hazards on the Island of Hawaii. - *U.S.Department of Interior – U.S. Geological Survey, Denver, 1997, 48 s. ISBN 0-16-038200-9*
- Voženílek, V.: Aplikovaná kartografie I - tématické mapy. - *Vydavatelství UP 1999, Olomouc.*
- Voženílek, V.: Zásady tvorby mapových výstupů. – *PF UP Olomouc, Ostrava, 2002*
- Všechno o Zemi. Místopisný průvodce světem. – *Reader's Digest Výběr. Praha, 2000*
- Vystoupil, J. a kol.: Atlas cestovního ruchu. - *Praha: MMR, 2006. ISBN 80-239-7256-1.*
- Vystoupil, J. et al.: Atlas cestovního ruchu České republiky. – *MMR ČR, 2006*
- Vystoupil, J.- Šauer, M.: Základy cestovního ruchu. Distanční studijní opora. - *Masarykova univerzita v Brně, Ekonomicko – správní fakulta. Brno, červen 2005*
- Vystoupil, J.: Geografie cestovního ruchu. In: Toušek, V. a kol. Ekonomická a sociální geografie. - *Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. s. 295–329.*
- Whittacker, R.H.: Communities and Ecosystems. – *Macmillan Publ., London, 1970*
- Wokoun R., Vystoupil J.: Geografie cestovního ruchu a rekreace I. - *Vysokoškolská skripta. SPN, Praha 1987*
- World's Top Tourism Destination 2006. - *UNWTO World Tourism Barometer, vol.5, No.2, June 2007, 7-10*
- Zelenka, J. (red.): Všechno o Zemi. – *Reader's Digest Výběr, Praha, 2000. ISBN 80-86196-17-8*

Při zpracování byly použity informační stránky popisovaných států, ministerstev turismu, ministerstev průmyslu a hornictví. Dále byly použity informační stránky WTO, UNESCO World heritage, národních parků, European a Global geoparks net atd.

© Ctirad Schejbal

ISBN 978-80-248-4137-3